

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**CAYDIRICILIK BAĞLAMINDA NATO FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE
TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cristina MINDICANU

BURSA-2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

CAYDIRICILIK BAĞLAMINDA NATO FÜZE SAVUNMA
SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cristina MINDICANU

BURSA – 2016

U.Ü. S.B.E.
ULUSLARARASI
İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

CAYDIRICILIK BAĞLAMINDA NATO FÜZE
SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE
ETKİLERİNİN ANALİZİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cristina
MINDICANU

BURSA - 2016

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**CAYDIRICILIK BAĞLAMINDA NATO FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE
ETKİLERİNİN ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cristina MINDICANU

**Danışman:
Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ**

BURSA – 2016

T. C. ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701216019 numaralı Cristina MINDICANU'nun hazırladığı "Caydırıcılık Bağlamında NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye'ye Etkilerinin Analizi" konulu Yüksek Lisans Tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 30/03/ 2016 günü 17:00 – 18:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Muzaffer ERCAN YILMAZ
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Tayyar ARI
Uludağ Üniversitesi

30 /03/ 2016

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Cristina MINDICANU
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XV + 175
Mezuniyet Tarihi : / / 2016.
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

CAYDIRICILIK BAĞLAMINDA NATO FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Türkiye, NATO'nun Avro-Atlantik bölgesindeki üyelerini ortaklarını korumaya yönelik bir balistik füze savunma sistemi geliştirmeye ve yerleştirmeye odaklı yeni stratejik konsept içinde yer almayı 2010 yılında onayladı. Türkiye'nin balistik füze savunma sistemi içinde yer almayı kabul etmesi, gelecekte Türkiye'nin NATO güvenlik kalkanı içinde yer alması ile ilgili belirsizliği ortadan kaldırmış oldu. Dış politikada, bölgesel ve uluslararası ilişkiler açısından son on yılda ısrarcı bir şekilde bağımsız bir yol izlenmesi amaçlansa da, bu birliktelik Türkiye için NATO'nun önemini sergilemektedir. BMD sistemlerinin kabul edilmesi Türkiye için, bu projeden hoşnutsuz olma adına kendileri açısından geçerli sebepleri bulunan İran ve Rusya ile olan ilişkileri bakımından bazı önemli riskler oluşturmaktadır. Muhtemel sonuçlarına rağmen, Orta Doğuda ve komşu ülkelerde süregelen konjonktürle ilişkili olarak, Türkiye bir adım daha ileri atmış ve önceden Avrupa'nın bazı bölgeleri için düşünülen fakat daha sonra sağladığı ilave zaman avantajı sebebiyle ön plana çıkan Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde bir radar kurulmasına onay vermiştir. Bu tez, Türkiye'nin balistik füze savunma sistemine dahil olmasının Türkiye için uzun vadede ortaya çıkaracağı etkileri incelemektedir. NATO'nun caydırıcılık duruşunda belirgin bir kayma gerçekleştirerek füze savunma sistemi konuşlandırması ve bu projede Türkiye'nin aldığı kilit rol, her iki tarafın da birbirisi için ne kadar önem arz ettiğini bir kez daha göstermektedir. Bu konudaki araştırma kapsamında, ilk bölüm nükleer caydırıcılık, ikinci bölüm NATO'nun caydırıcılığına Soğuk Savaş döneminden başlayarak bir tarihsel bakış, üçüncü bölüm NATO füze savunma sistemi, son bölüm ise balistik füze savunma sisteminde Türkiye'nin rolü, karşılaşılabileceği zorluklar ve gelecek süreçler bakımından incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Caydırıcılık, Balistik Füze Savunma Sistemi, NATO, Türkiye

ABSTRACT

Name and Surname : Cristina MINDICANU
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XV + 175
Degree Date : / / 2016.
Supervisor : Assoc. Prof. Ferhat PİRİNÇÇİ

NATO MISSILE DEFENSE SYSTEM IN THE CONTEXT OF DETERRENCE AND THE ANALYSIS OF ITS IMPACTS ON TURKEY

Turkey has endorsed the new strategic concept of NATO in 2010 which focuses on deployment and development of ballistic missile defence (BMD) shield for the members and allies of NATO in Euro-Atlantic region. Turkey's endorsement of BMD system mainly removed the clouds of uncertainty around the future of the country within the security shield of NATO. Although its foreign policy has been attributed by the persistent pursuit of sovereignty in terms of international and regional relationships during the previous decade, however this endorsement can be taken as the continuing significance of NATO membership for Turkey. Approval of BMD systems created some significant risks for Turkey related with Russia and Iran that both countries have relevant grounds to discontent with BMD system. Despite the consequences, ongoing conjuncture linking to the Middle East and neighbouring countries forced Turkey to even one step further by approving to host an early warning radar site in Turkey's South Eastern part which enables the required timing compared to the previously considered locations in the Europe. This thesis examines the effects of Turkey's endorsement of NATO's ballistic missile defence system in the long run. The major shift in NATO's deterrence posture by deploying missile defence system and the key role of Turkey in this system one more time exhibited the significance of Turkey and NATO for each other respectively. In order to research this issue, this study investigates the concept of nuclear deterrence in the first chapter; examines the deterrence of NATO from an historical perspective through the cold war in the second chapter; evaluates the ballistic missile system of NATO in the third chapter and finally analyzes ballistic missile system in terms of the role, challenges and the future path for Turkey.

Keywords: Nuclear Deterrence, Ballistic Misile Defense, NATO, Turkey

ÖNSÖZ

Bu çalışmam süresince her türlü yardım, bilgi, ve tecrübe ile çalışmama ışık tutan, ayrıca bana bu çalışmayı vererek kendimi geliştirmeye yönelik de birkaç adım ileride olmamı sağlayan ve beni yonlendiren, çalışmamın tez danışmanıma Sayın Hocam Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ'ye,

Bu günlere gelmemde beni cesaretlendiren ve manevi destek sağlayan aileme ve en yakın dostlarıma teşekkür etmek istiyorum.

Cristina MINDICANU

Mart 2016

Bursa

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar	xiv
ŞEKİLLER	xv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: CAYDIRICILIK	3
1.1. CAYDIRICILIK KAVRAMI.....	3
1.1.1. Caydırıcılık Kavramının Tanımı	3
1.1.2. Teorik ve Stratejik Yaklaşımlar	4
1.1.3. Caydırıcılık ve Zorlama Arasındaki Farklar	6
1.2. CAYDIRICILIK TEORİSİ	7
1.2.1. Caydırıcılığın Tarihsel Gelişimi	7
1.2.2. Soğuk Savaş Caydırıcılığının Temelleri.....	10
1.2.3. Caydırıcılığın Temel Varsayımları.....	11
1.2.3.1. Ciddi Çatışmanın Bulunması.....	11
1.2.3.2. Rasyonellik Varsayımı	12
1.2.3.3. Misilleme Tehdidi Kavramı	13
1.2.3.4. İnandırıcılık Olgusu.....	14
1.2.3.5. İstikrar Problemleri.....	16
1.2.4. Rasyonel Caydırıcılık Teorisi.....	16
1.2.4.1. Akılcılık ve Caydırıcılık Anlayışı	18
1.2.4.2. Sinyal Verme ve Pazarlık Gücü	18
1.2.4.3. Karşı Taraflarda Güç Algısı Oluşturma	19

1.2.4.4. Rasyonel Caydırıcılık Örnekleri.....	20
1.3. NÜKLEER CAYDIRICILIK TEORİSİ.....	22
1.4. GENİŞLETİLMİŞ CAYDIRICILIK.....	26
1.5. DİĞER CAYDIRICILIK YÖNTEMLERİ	29
İKİNCİ BÖLÜM:NATO VE CAYDIRICILIK	31
2.1. NATO’NUN KURULUŞU VE İŞLEVLERİ.....	31
2.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Oluşan Koşullar	31
2.1.2. NATO Oluşumunu Doğuran Temel Sebepler	32
2.1.3. Amaç ve İşlevi Açısından NATO	33
2.2. NATO’NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ CAYDIRICILIĞI.....	34
2.2.1. Kitlesele Mukabele Doktrini (1949-1962).....	38
2.2.2. Esnek Mukabele Doktrini (1962- Halen)	40
2.3. SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ VE NATO’NUN DEĞİŞEN STRATEJİK KONSEPTLERİ.....	41
2.3.1. NATO’nun 1991 Yılındaki Stratejik Konsepti	42
2.3.2. NATO’nun 1999 Yılındaki Stratejik Konsepti	43
2.3.3. 11 Eylül Saldırıları ve Stratejik Konseptteki Değişimler	44
2.3.4. NATO’nun 2003 Yılından Sonraki Stratejik Konsepti	47
2.3.5. NATO’nun 2010 Yılındaki Stratejik Konsepti	49
2.3.6. NATO’nun 2010 Stratejik Konseptinde Enerji Güvenliğinin Yeri.....	50
2.4. 2000’Lİ YILLARDA NATO’NUN CAYDIRICILIK POLİTİKALARI	51
2.4.1. NATO’nun Caydırıcılık Duruşu.....	53
2.4.2. Lizbon Zirvesi (19-20 Kasım, 2010) ve Sonuçları.....	55
2.4.3. Chicago Zirvesi (20-21 Mayıs, 2012) ve Sonuçları	58
2.4.4. Terörizm ve Siber Suçlar Alanında Caydırıcılık	60
2.5. NATO’NUN SAVUNMA POLİTİKASI.....	61
2.5.1. NATO’nun Yeni Caydırıcılık ve Savunma Duruşu (DDPR).....	64

2.5.2. DDPİR Sürecinde Savunma Planlaması ve Unsurları	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE NATO	71
3.1. Balistik Füzeler, Füze Savunması ve Caydırıcılık.....	71
3.2. Soğuk Savaş Döneminde Füze Savunması	74
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Füze Savunma Yaklaşımları	78
3.3.1. ABD'nin Ulusal Füze Savunma (NMD) Politikası.....	80
3.3.2. 1999 NATO Stratejik Konsepti ve Füze Savunması.....	82
3.3.3. Dört Zirve: Prag – Riga – Bükreş ve Strazburg	83
3.4. Balistik Füze Savunma (BMD) Programları	85
3.4.1. Aktif Katmanlı Kısa-Orta Menzilli (Theater) Balistik Füze Savunması (ALTBMD - 2005)	86
3.4.2. Avrupa Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA - 2009).....	87
3.4.3. Asya - Pasifik Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (APPAA - 2009)	90
3.5. Günümüzde Füze Tehdidinin Kaynakları	91
3.6. İttifak Dışı Güçlerin Füze Savunma Sistemine Bakışı	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: NATO FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE.....	96
4.1. NATO'nun Tehdit Algısında Balistik Füzeler	96
4.2. Ulusal Füze Savunma Sistemlerinin (NMD) Dönüşümü	98
4.3. Füze Savunmasının Politik Karakteristiği	101
4.4. Füze Savunmasının Ekonomik Dinamikleri.....	103
4.5. NATO Füze Savunma Sisteminin Türkiye'ye Kurulması.....	104
4.5.1. Teknik Özellikler.....	105
4.5.1.1. PAC-3 Patriot Sistemi	106
4.5.1.2. AEGIS Füze Savunma Sistemleri ve RIM-161 SM-3 Füzesi	108
4.5.1.3. AN / SPY-1 Radar	109
4.5.1.4. AN/TPY-2 Radar Sistemleri	110
4.5.2. Ekonomik Boyut.....	111

4.6.	NATO Füze Savunma Sisteminde Türkiye'nin Rolü.....	113
4.7.	Balistik Füzeler Bağlamında Türkiye'nin Tehdit Algısı	117
4.8.	Komşu Ülkelerdeki Balistik Füze Envanteri	119
4.8.1.	Rusya	119
4.8.2.	İran.....	121
4.8.3.	Suriye.....	123
4.9.	NATO Füze Savunma Sisteminin Etkinliği	124
4.10.	Türkiye'nin Ulusal Füze Savunma Sistemini Güçlendirmek için Yaptığı Girişimler.....	131
4.11.	NATO'nun Füze Savunma Sisteminin Türkiye Üzerindeki Politik ve Ekonomik Etkileri	138
4.12.	Rusya ile yaşanan gerginliğin Türkiye ile NATO ilişkilerine etkisi	146
4.12.1.	Rusya'nın Moldova'ya Müdahalesi.....	147
4.12.2.	Suriye krizi	149
4.12.3.	Rusya ile Uçak Krizi	150
4.12.4.	Rusya'nın Ermenistan'a Yönelik Müdahaleleri	151
4.12.5.	Suudi Arabistan-İran meselesi ve Rusya'nın rolü.....	153
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	160

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Ballistic Missile
A.g.e	: Adı geçen eser
ALTBMD	: Active Layered Theater Ballistic Missile Defense
APPAA	: Asia-Pacific Phased Adaptive Approach
AWACS	: Airborne Warning and Control Syatems
BM	: Birleşmiş Milletler
BMD	: Ballistic Missile Defence
GBI	: Ground to Base Intervention
CFE	: Conventional Armed Forces in Europe
DDPR	: Deterrence and Defense Posture Review
EMR	: European Mid-Range Radar
EPAA	: European Phased Adaptive Approach
GHz	: Gigahertz
GMD	: Ground-based Missile Defence
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ICBM	: Inter Continental Ballistic Missile
IFF	: Identify, Friendly or Foe
KİS	: Kitle İmha Silahları
LORAMIS	: Turkish Long Range Air and Missile Defence System
MDA	: Missile Defence Agency
MEADS	: Orta Menzilli Genişletilmiş Savunma Sistemleri
MIRVs	: Çoklu Bağımsız Hedeflenebilir ve Değiştirilebilir Başlık
NATO	: Northern Atlantic Treaty Organisation
NBC	: Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal
NMD	: National Missile Defence

NPT	: Non-Ploriferation Treaty
PfP	: Partnership for Peace Program
RVs	: Değiştirilebilir Başlıklar
SALT-1	: Strategic Arms Limitation Talks
SDI	: Strategic Defense Initiative
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THAAD	: Yüksek İrtifalı Terminal Hava Savunması
TBM	: Tactic Ballistic Missiles
USD	: Amerikan Doları
WMD	: Weapons of Mass Destruction

TABLÖLAR

Tablo 1: Rusya'nın Balistik Füze Envanteri

Tablo 2: İran'ın Balistik Füze Envanteri

Tablo 3: Suriye'nin Balistik Füze Envanteri

ŞEKİLLER

Şekil 1: EPAA Programı ile Savunulan Alan

Şekil 2: AEGIS BMD, SM-3 Füzesi

Şekil 3: İran'ın Mevcut ve Planlanan Füze Menzilleri

Şekil 4: İran Shahab-3 Füzesi ve Mobil Rampası

Şekil 5: Farklı Balistik Tehditlere Karşı Füze Savunma Alternatifleri

Şekil 6: Patriot Sisteminin Unsurları ve Hedefe Yönelimi

Şekil 7: AEGIS Füze Savunma Sistemleri için Planlanan Bütçe

Şekil 8: AEGIS Füze Savunma Gemisinde bir AN-SPY-1 Radarı

Şekil 9: AN/TPY-2 Füze Savunma Radarı

Şekil 10: Rusya'nın Sahip Olduğu Bazı Füzelelerin Boyutsal Olarak Karşılaştırması

Şekil 11: Patriot'ların menzili, yerleştirildiği noktalar ve Suriye'den gelebilecek tehditler

GİRİŞ

Türkiye, yaklaşık 60 yıllık NATO üyeliği geçmişiyle, Soğuk Savaş döneminde edindiği önemli tecrübeler ve Batılı güçler için temsil ettiği rol neticesinde, kitle imha silahlarına sahip kontrolsüz güçlerin bölgesel ve küresel açıdan doğurabileceği yıkıcı sonuçlar ve caydırıcılığın anlamı hakkında önemli bir deneyim taşımaktadır. Yaklaşık 50 yıl süren kutuplaşma sürecinde, Sovyetlerin çevre coğrafyalarda daha maceracı bir arayışa girmemesinin altında nükleer caydırıcılığın bulunduğu inanan grupta Türkiye de yer almaktaydı. Günümüzde Türkiye'nin mevcut savunma altyapısının halen önemli bir bölümünü Batılı müttefikleri ile bağlantılı bir şekilde geliştirilmiş olması ve kitle imha silahlarına yönelik korunma stratejisinin Soğuk Savaş döneminden taşınan geleneksel eğilimlerle bağlantılı bir şekilde NATO şemsiyesinde sağlanıyor olması, Türkiye'nin NATO caydırıcılığı ile kendi güvenliği arasında önemli bir bağ kurmaya devam etmesine yol açmaktadır.

Soğuk savaşın sona ermesinin ardından kısa bir süre çatışmasız iklim hüküm sürmüştü fakat öncelikle 1991 yılında yapılan Körfez Harekatı ve özellikle de 11 Eylül yıkımını takiben Türkiye'nin güney sınırlarını paylaştığı ülkelerden Irak başta olmak üzere, Suriye ve İran'ın kitle imha silahları yönünde bölgesel ve küresel tehdit yaratabilecek girişimlerde buldukları ve hatta tehdit halini almış oldukları ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ile sınır ülkesi olmanın getirdiği riskli coğrafya, çok kısa bir süre içerisinde bu sefer Batılı güçlerin şer ekseni olarak nitelendirdiği bir başka küresel tehdide ev sahipliği yapmaya başlamaktadır.

İçinde bulunduğu coğrafyadan kaynaklı bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlıklar soğuk savaşın sona ermesinin ardından geçtiğimiz yaklaşık 30 yıl içerisinde Türkiye için artan oranda savunma gereklilikleri doğurmaktadır. Orta Doğu bölgesi Türkiye için büyük ölçüde bir risk kaynağı durumundayken aynı coğrafya Batı dünyası ve NATO tarafından da gözetim altında tutulan ve asimetric ve simetric kitle imha saldırılarının gerçekleşebileceği en önemli tehdit kaynaklarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Orta Doğu, geçtiğimiz on yıl içerisinde ekonomik sorunlarına önemli ölçüde çözüm bulmuş olan Rusya'nın da yeniden bir süper güç olarak hegemonya sahnesinde yer alma arzusunun etkilerinin en çok hissedildiği bölgeler arasında kalması sebebiyle barışın bir türlü gelişim gösteremediği ve yıkımın tüm çevre ülkeleri tehdit ettiği bir unsur halini almıştır.

Türkiye'nin bu bölgeden ve fiilen olmasa da bölgesel ve politik çıkar çatışmaları sebebiyle Rusya'dan kaynaklanan askeri risklerinin artarak devam ettiği bir konjonktürde, bu ihtiyaç duyduğu en önemli yaklaşımlar arasında düşman nitelikli grup ve unsurların varlığını ve saldırılarını caydırabilecek, saldırı olması durumunda onu koruyabilecek ve misilleme yapmasına olanak tanıyacak gelişmiş bir savunma sistemine ihtiyacı bulunmaktadır. Tüm bunları içerir vaziyette bir savunma sisteminin NATO gibi güçlü bir organizasyon tarafından sağlanması, Türkiye'nin bu oluşum içinde karşılaşılabileceği potansiyel risklere rağmen ön sıralarda yer almasının önemli bir sebebi olarak görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye de birlik üyesi ülkelerin güvenliği açısından erken uyarı bölgesi ve engelleyici güç işlevi görmektedir.

Bu çalışmada 2010 yılında Lizbon'da gerçekleştirilen NATO toplantısında karara bağlanan balistik füze savunma sisteminin hayata geçirilmesine ilişkin sürecin arka planı, Türkiye'nin bu süreçte oynayacağı rol ve bu oluşumun Türkiye için yaratabileceği potansiyel sonuçlar gelişim süreciyle birlikte incelenmektedir. Bu amaçla, çalışmanın ilk bölümünde caydırıcılık kavramı ve nükleer caydırıcılık olguları caydırıcılık teorisi eşliğinde incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde NATO'nun caydırıcılığı Soğuk Savaş öncesi sırası ve sonrası izleği takip edilerek incelenmekte, NATO'nun savunma politikası hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde NATO füze savunma sistemi gereksinimini ortaya çıkaran koşullar ve bu koşulların gelişim süreci üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. NATO'nun Soğuk Savaş perspektifinden günümüze kadar değişen füze savunma sistemleri ve balistik füze tehdidi algısının incelendiği bu kısımda ittifak içi ve dışı güçlerin etkileşimine yer verilmektedir. Son bölümde ise, NATO füze savunma sisteminin Türkiye üzerindeki etkileri teknolojik, jeopolitik, ekonomik ve askeri yönleriyle analiz edilmekte, Türkiye'nin füze savunma gereksiniminin ve risk algısının çerçevesi çizilerek mevcut füze savunma ve güvenlik politikaları incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: CAYDIRICILIK

1.1. CAYDIRICILIK KAVRAMI

1.1.1. Caydırıcılık Kavramının Tanımı

Uluslararası İlişkilerde caydırıcılık kavramı bünyesinde tehdit ve strateji olgularını barındıran ve mevcut ya da potansiyel sorunların çözümünde başvurulan stratejilerden birisidir. Bu bağlamda “tehdit ya da vaat gibi mekanizmaları ve diğer kaynakları hedef ülkenin davranışını etkilemek amacıyla bilinçli olarak kullanmasına yönelik bir stratejidir”¹. Diğer bir ifadeyle, caydırıcılık bir karşıt grubu ya da ülkeyi zarar verebilecek faaliyetleri gerçekleştirmekten alıkoyacak bir davranış ya da tutumu kararlı ve açık bir biçimde ortaya koymak şeklinde tanımlanabilir ².

ABD Savunma Bakanlığı caydırıcılık kavramını “ortaya çıkacak sonuçların doğuracağı korku sayesinde eylemlerin önlenmesi ³” olarak tanımlamaktadır. Bu, kabul edilemez bir tehdit karşısında inandırıcı bir caydırıcılığın yaratacağı doğal sonuç olarak görülmektedir. Quackenbush⁴, caydırıcılığın mevcut statükoyu değiştirmek amacıyla değil, diğer tarafı ikna etmek için kullanılan bir araç olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda caydırıcılık iki şekilde karşımıza çıkmaktadır;

Direkt Caydırıcılık: direkt yapılan bir saldırıyı savunma yoluyla caydırmak,

Genişletilmiş Caydırıcılık: müttefiklere yönelik bir saldırıyı caydırma olgusudur.

Richard Lebow’a göre, caydırıcılık hem Uluslararası İlişkiler alanında bir teori hem de çatışma yönetimi alanında bir stratejidir ⁵. Bir teori olarak, politik ve psikolojik öngörüler ortaya koymakta iken, bir strateji olarak teorinin pratiğe uygulanış şekillerini içermektedir.⁶

Caydırıcılık alanındaki çalışmaların ilk dönemi 1940’ların sonu ile 1960’lı yılları kapsamaktadır. Özellikle 1950’li yıllar, Bernard William Kaufmann (1954), Henry

¹ ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa, 10.Baskı, 2013, s. 492.

² Mustafa Kibaroglu, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, **Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Foreign Policy**, Ocak 2002, s. 1.

³ JonKyl, “Maintaining Deterrence in the 21st century”, **DoE Nuclear Initiatives**, Washington DC, June 16, 2005, s.2.

⁴ Stephen Quackenbush, “General Deterrence And International Conflict: Testing Perfect Deterrence Theory”, **Taylor & Francis Group, International Interactions**, Vol. 36, 2010, s.60.

⁵ Richard N. Lebow, **Deterrence**, May2008, s.1.

⁶ A.g.e., s.2.

Kissinger (1957) ve Bernard Brodie (1959) gibi nükleer caydırıcılık konusunda genel kavramsal yaklaşımı oluşturan teorisyenlerin ortaya çıkması sebebiyle Lebow tarafından “caydırıcılığın altın yılları” olarak adlandırılmaktadır. Yine aynı yazara göre, 1960’larda Thomas Schelling tarafından geliştirilen caydırıcılık amaçlı müzakere taktikleri büyük önem taşımaktadır ⁷.

Bernard Brodie’ye ⁸göre basit anlamı ile caydırıcılık, düşmanın saldırması durumunda kazanacakları ile ödeyecekleri bedeli arasında karşılaştırma yapmaya zorlanmasıdır. Bir tarafın kazanacağı şeyleri azaltarak ya da kaybedeceği şeyleri arttırarak onun belirli bir sonuç için harekete geçmesi engellenebilecektir. Daha da kısa bir özet yapmak gerekirse, caydırıcılık karşı tarafta bir kaygı geliştirebilmektir ⁹.

Yukarı bölümde caydırıcılık kavramı ile ilgili sağlanan tanımlara ek olarak, Frank Zagare çalışmasında tek bir caydırıcılık olgusundan bahsedilemeyeceğini, çünkü caydırıcılığa ait yazının 2. Dünya Savaşı sonrası döneme ait ABD ve Avrupa eksenli savunma nitelikli çalışmalar içerisinde ortaya çıktığını belirtmektedir ¹⁰. Bu durumda, Zagara’ye göre bu alandaki yazın aslında savunma ile ilgili hipotezleri kapsamaktadır.

Bu bağlamda caydırıcılığın ittifaklar açısından değerlendirilmesi yapıldığında, ittifakların aynı tehdit altında bulunan birden çok unsurun bir araya gelmek kaydıyla oluşturacağı gücün düşmanın karşı karşıya kalacağı bedeli arttırmak suretiyle caydırıcı bir etki yaratacağı varsayımından yola çıkılarak meydana getirildiği görülmektedir. Uluslararası politikada ittifakların caydırıcılık açısından başarılı olabilmesi için hem askeri kapasitesinin yeterli olması hem de politik istekliliğinin ya da inandırıcılığının tehdidi savuşturabilecek derecede olması gerekmektedir ¹¹.

1.1.2. Teorik ve Stratejik Yaklaşımlar

Caydırıcılık teorisi, uluslararası davranış alanında yer alan teorilerden birisidir. Teori, bir eyleme girişmenin ortaya çıkaracağı sonuçların, elde edilecek kazançlardan daha ağır gelmesi durumunda kişilerin bu eyleme girişmekten cayacakları varsayımına

⁷A.g.e., s.3.

⁸Bernard Brodie, “The Anatomy of Deterrence”, *World Politics*, Vol. 11, No: 2, 1959.

⁹Austin Long, *From Cold War to long war: lessons from six decades of Rand deterrence research*, RAND Corporation, Santa Monica, 2008, s.7.

¹⁰Frank C. Zagare, *Deterrence Theory*, Oxford Bibliographies, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0161.xml>

¹¹Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, Praeger, Santa Barbara, 2011, s.3.

dayanmaktadır. Bu duruma yol açan şey, bireylerin doğru ve yanlış arasındaki farkı fark edebiliyor ve hangi yöne doğru gittiklerini algılıyor olabilmeleri gerçeğidir. Caydırıcılık, bir teori olduğu kadar bir taktik, ulusal güvenlik stratejisi, geniş kapsamlı bir savunma politikası yaklaşımı ve uluslararası güvenlik sisteminin kritik bir parçası olarak algılanmalıdır ¹². Kavramsal açıdan, caydırıcılık negatif sonuçları ön plana çıkaran önleyici bir etki yaratma biçimidir ¹³. Sürekli bir strateji olarak yürütüldüğünde, caydırıcılık diğer tarafın kalkışabileceği bir eylemi önlemeye endekslenmektedir.

R.N. Lebow ve J.G. Stein kitaplarında Achen ve Snidal'in bu alandaki savına yer vermektedir. Bu sava göre caydırıcılık teorisinin tek kriteri "öngörü kapasitesi" dir. Bunun yanı sıra, yanlış varsayımlar üzerine kurulu bir teori dahi iyi bir davranışsal öngörü aracı olarak kullanılabilir ¹⁴. Lebow ve Stein aynı zamanda Huth ve Russett'in caydırıcılığın başarı ve başarısızlık sebeplerinin belirlenmesi için ittifak taahhütleri, dengesi güç oranları ve geçmiş pazarlık davranışların gibi ülke liderlerinin taahhüt, kapasite ve güvenilirlikleri ile endirekt şekilde bağlantılı olan endirekt önlemlerin detaylı bir şekilde göz önüne alınması gerektiğini ifade etmektedir. Huth ve Russett bunun yanı sıra, yapısal ve davranışsal koşullar arasındaki ilişkiyi ve caydırıcılığın sonuçlarını öngörebilecek ancak caydırıcılık teorisinden çıkarılabilecek önermeleri test edemeyen bir model üzerinde durmaktadır ¹⁵. Aynı zamanda liderlerin öngörü yeteneklerinin caydırıcılığın sonuçları üzerindeki direkt etkisi ve önemi de bu çalışmada incelenen diğer bir başlıktır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler eşliğinde caydırıcılığın bireylerin beyinlerinde gerçekleşen karar verme sürecini etkileyen önemli bir dış etken olduğu sonucuna rahatlıkla varılabilmektedir. Yani bu etki mekanizması fiziksel bir etkiden ziyade psikolojik bir seviyede çalışmaktadır. Aynı zamanda burada ortaya çıkan etkileşim, negatif sonuçların ortaya çıkmasına da açıktır.

Caydırıcılık olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bazı belirgin güvenlik sorunlarının açık bir hale getirilmesi ¹⁶ ve tarihsel temellerinin ne şekilde geliştiğinin gelecekte yaşanabilecek şeyleri ne şekilde etkileyebileceğinin doğru bir şekilde tespit

¹²Thanza V.Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s.5.

¹³A.g.e., s. 37.

¹⁴Richard N. Lebow - Janice G. Stein, "Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter", **World Politics**, Vol. 41, No. 2 (Jan., 1989), Cambridge University Press, s.s. 223-224.

¹⁵A.g.e., s. 219.

¹⁶Elli Lieberman, **Reconceptualising Deterrence: Nudging Toward Rationality in Middle Eastern Rivalries**, New York: Routledge, 2013, s. 44.

edilmesi gerekmektedir. Caydırıcılık teorisi neyi gerektirmektedir? Bu teorinin etkin ve ciddi bir şekilde işleyebilmesi için yetkinlik ve inandırıcılık unsurlarının varlığı önem taşımaktadır.

Araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları tarafından nükleer silahların kullanımına yönelik yapılan caydırıcılık modellemelerinde de, devlet genellikle birincil aktör ve ulusal güvenlik kavramı ise merkezi unsur, askeri güç ve kabiliyet ise caydırıcı unsur olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede devletler ulusal çıkarlarına yönelik tehditleri caydırabilmek amacıyla askeri güç kullanmaya hazır durumda olmalıdırlar. Hem realist hem de realist olmayan yazarlar askeri güç unsurunun artırılması ile caydırıcılığın derecesi arasında doğru orantı kurmaktadır¹⁷. Bu açıdan yaklaşıldığında, caydırıcılık kavramı üzerine düşünürken askeri gücün varlığı ve derecesi ile ulusal güvenlik olgusunu bu kavram ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Caydırıcılık teorisi Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır ve bu sebeple önemli oranda belirsizlik ve zorunluluk olgularını içermektedir¹⁸. Caydırıcılık alanındaki stratejik ve teorik yaklaşımlar büyük oranda NATO ve askeri caydırıcılık üzerinden incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu alandaki tartışmalar Pozitivist – Rasyonalist bakış açılarıyla NATO'nun neden ortaya çıktığı, ne amaçla sürdürüldüğü ve neden devam etmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fakat bu yaklaşım hem NATO'ya karşı olanlar hem de destekleyenlerin aslında caydırıcılık olgusuna tek bir bakış açısı ile yaklaşımlarına neden olmuştur. Fakat değişen jeopolitik iklim ile birlikte, NATO'nun caydırıcılık stratejilerinde yaşanan büyük değişimlerde olduğu gibi caydırıcı olabilmek için sergilenen duruş anlamında da yeni perspektifler karşımıza çıkmaktadır¹⁹.

1.1.3. Caydırıcılık ve Zorlama Arasındaki Farklar

Caydırıcılık kavramını daha net tanımlayabilmek için belirli kavramlar ile arasında bulunan ayrımlara kısaca değinmek faydalı olacaktır. Bu bağlamda caydırıcılık kavramı ile zorlama kavramı içerik itibarıyla sıkça birbirine karıştırılabilmektedir. Devletlerin çıkarlarını savunabilmeleri için en son tercih edecekleri yaklaşım bir savaş kararı almak

¹⁷Zerrin Bakan, *Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları*, 21. Yüzyıl, Cilt: 1, No: 3, 2007, s. 38.

¹⁸ Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", *International Security*, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), s. 79.

¹⁹Erdem Özlük- Duygu Özlük, *NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 31, 2014, s.210.

olmalıdır. Savaş kararı vermeden önce başvurulabilecek stratejiler olması açısından benzerlik gösteren bu iki yaklaşımdan caydırıcılık durumunda mevcut statükonun korunması sonucunda her iki taraf da eylemsiz kalırken, zorlama durumunda ise akışı değiştirmeye çalışan bir eylemlilik hali bulunmaktadır²⁰.

Diğer bir ifade ile zorlama stratejisi, tehdit oluşturmak vasıtasıyla karşı tarafın davranışlarını değiştirmelerine ya da durdurmalarına yol açacak bir manipülasyon yaratmayı amaçlamaktadır²¹.

1.2. CAYDIRICILIK TEORİSİ

1.2.1. Caydırıcılığın Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde caydırıcılık teorisi ile doğrudan ilişkili bazı tarihsel gelişmelere değinilmektedir. Daha önceden ifade edildiği gibi caydırıcılık kavramının doğru anlaşılabilmesi bu kavramın ortaya çıkmasına sebep olan tarihsel sürecin doğru analiz edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını durdurmak amacıyla uygulanan ABD stratejilerinde en önemli nokta olarak görülmektedir. ABD'nin nükleer silah kapasitesi sağladığı tehdidin inandırıcılığını sürdürebilmek amacıyla Soğuk Savaş boyunca sürekli değişime uğramış ve geliştirilmiştir²².

Günümüzde ABD gibi nükleer güce sahip ülkeler, Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık adına geçerli olan bazı araçların güvenlik ortamının gittikçe daha karmaşık bir duruma gelmesi sebebiyle kullanışsız hale gelmesi sonucunda caydırıcılıklarını sürdürebilmek için yeni arayışlar içerisine girmek durumunda kalmışlardır. Günümüzde mevcut nükleer stoklar temel anlamda Amerika, Rusya ve Çin gibi ülkelerin birbirine karşı kullanabilecekleri bir caydırıcılık mekanizması halini almaktadır. Yeni güvenlik kavramı, ortaya konulan caydırıcılık etkisinin demokratik müttefikleri gelişen nükleer süper güçlerden korumaya yeterli olup olmadığı konusunda sürekli gözden geçirmeye zorlamaktadır.

²⁰Austin G. Long, **From Cold War to long war: lessons from six decades of Rand deterrence research**, RAND Corporation, Santa Monica, 2008, s. 9.

²¹Patrick M. Morgan, **Deterrence Now**, Cambridge Studies In International Relations: 89, Cambridge 2003, s. 3.

²²Jon Kyl, **Maintaining Deterrence in the 21st century**, DoE Nuclear Initiatives, Washington DC, June 16, 2005, s. 3.

Günümüzde Amerika'nın uluslararası güvenlik politikası nükleer caydırıcılık üzerine inşa edilmiştir. 1950'li yıllarda nükleer doktrinlere temel teşkil etmiş olan caydırıcılık teorisi, bu yönüyle belirtilen dönemlerin uluslararası şartlarını çokça yansıtan bir olgu kimliğini taşır. Caydırıcılık teorisi, sınırsız yok edici gücü ve düşmanlarına cephede kendilerini savunma imkânı tanımaması sebebiyle “mutlak silah” konsepti ile anılan nükleer silahların ortaya çıkardığı muazzam etki neticesinde ortaya çıkmıştır²³. NATO'nun kurucu üyesi olan ABD'nin nükleer gücü, caydırıcılık stratejileri ile doğrudan ilişkili olmuştur. Buna bağlı olarak, nükleer caydırıcılığını aşağıdaki sebeplerle azalabileceği:

- Nükleer stoklarının eskimiş ya da eski teknoloji içermesi sebebiyle güvenilirliğini yitirmesi,
- Tehlike oluşturan ülkelerin güçlü savunma sistemleri geliştirmesi,
- Yine bu ülkelerin önemli silahların zayıf yönlerine ilişkin detaylı bilgi sahibi olması²⁴.

Genişletilmiş ittifaklar konvansiyonel caydırıcılık olgusunu daha inandırıcı kılmak için izlenen en önemli yol olmuştur. NATO bağlamında örneklendiğinde, herhangi bir askeri güç NATO üyesi bir ülkeye saldırırsa, bu diğer tüm üye ülkelere yapılmış bir saldırı yapıldığı anlamına gelecektir. Bu durumda, NATO üyesi bir Avrupa ülkesinin Sovyetler ile karşılaşması durumunda caydırıcılık gücü etkin bir şekilde devreye girecek iken, herhangi bir ittifaka dâhil olmayan ülkeler ise potansiyel düşmanlarına karşı daha sınırlı bir caydırıcı güç oluşturabileceklerdi²⁵. Ülkelerin askeri ittifaklara dâhil olmasının altında yatan sebep de çoğunlukla bununla ilişkilidir.

Soğuk Savaş döneminde caydırıcılığın teorik ve pratik yönleri ile tehditleri inandırıcı hale getirerek karşı tarafın harekete geçmesini engelleyici bir yol oynadığına inanılmaktaydı. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından özellikle ABD ve Avrupalı aktörler açısından kendi başına caydırıcılık faktörü caydırıcılığın en önemli unsurlarından birisi haline almıştır²⁶.

Yine bu dönemde caydırıcılığın başarısına yönelik zorluklar baş göstermiş ve kesin bir caydırıcılığın ne şekilde sağlanacağını belirlemek kayda değer bir süre gerektirmiştir.

²³ Brian J. Collins, NATO: A Guide to the Issues, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 102.

²⁴ Paul Pillar, “Deterrence After the Cold War”, **National Interest**, February 21, 2013.

²⁵ Robert A. Levine, “Deterrence and the ABM: Retreading the Old Calculus”, **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 3 (Fall, 2001), s. 27.

²⁶ Richard N. Lebow, **Deterrence**, May 2008, s. 16

Bunun altında yatan en önemli sebeplerden birisi, tehdide yol açabilecek unsurlar arasında devlet olmayan aktörlerin ağırlığının artmış olmasıdır. Ulus ve ulus dışı aktörlerin sosyal ve kültürel seviyede birbirinden farklılıklarının çok fazla olması, caydırıcılık alanında gelişen zorlukların temel adresi olarak gösterilmektedir ²⁷.

Caydırıcılık kavramını temelden değişime zorlayan diğer önemli bir sebep ise 9/11 saldırılarıdır. Bu saldırılar gerçekleştikten sonra, caydırıcılık teorisinin etkinliği daha fazla sorgulanmaya başlanmış ve terörizmin sorunu bazı ülkelerin nükleer silah geliştirme programları ile birlikte caydırıcılık stratejilerinin oluşumunda önemli yer almaya başlamıştır ²⁸.

Terörizmin yükselen tehdit akımı olarak algılanmaya başlanması neticesinde ABD Kitle İmha Silahlarını (WMD-weapons of massdestruction) ve destekçilerini caydırmayı hedef alan kesin, ezici ve inandırıcı bir politika değişimini üç deklarasyon doğrultusunda açıklamıştır:

Bunlardan birincisi Bush Doktrini olarak bilinen deklarasyona göre ABD teröre yardım eden ya da güvenli bir liman işlevi sunan ülkeleri izlemeye alacak ve terörü desteklemeye ya da korumaya devam eden tüm ülkeler ABD için düşman rejim olarak değerlendirilecektir.

İkinci olarak, 2002 yılı Eylül ayında ABD Ulusal Güvenlik Komisyonu kitle imha silahlarına (WMD) karşı güç kullanımı yetkisi vermiştir.

Üçüncü önemli doktrin ise, 2002 yılı Aralık ayında Kitle İmha Silahlarıyla Mücadelede Ulusal Strateji doktriniyle ABD'nin kendi güçlerine, dostlarına ya da müttefiklerine karşı girişilecek herhangi bir WMD saldırısında misli ile karşılık vereceği kesin bir netlikle ifade edilmektedir ²⁹.

Bu ve benzeri önemli deklarasyonlar Bush Doktrini ile ortaya konulan tehdidin inandırıcılığını arttırmaktadır.

Günümüzde caydırıcılık teorisi farklı bir anlama bürünmektedir. Klasik caydırıcı teorilerde ortaya konulan iki temel önleyici bileşen, net bir şekilde tanımlanmış cezalandırma mekanizması ve düşmanları önleyici amaçlı inandırıcı güçlülük kanıtları

²⁷ElliLieberman, "Reconceptualising Deterrence: Nudging Toward Rationality in Middle Eastern Rivalries", **New York: Routledge**, 2013, s.s. 172-173.

²⁸Richard N. Lebow, **Deterrence**, May 2008, s. 17.

²⁹Daniel Whiteneck, "Deterring Terrorists: Thoughts on a Framework", **The Washington Quarterly**, Summer 2005, s.s. 189-190.

sunulmasıdır. Günümüzde genel itibariyle beş farklı caydırıcılık ilişkisinden söz edilebilmektedir. Bunlar:³⁰

- Süper güçler arasındaki caydırıcılık,
- Yeni nükleer güçlere karşı caydırıcılık,
- Nükleer süper güçler ve kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara sahip olan bölgesel güçler arasındaki caydırıcılık ve genişletilmiş caydırıcılık
- Nükleer güce sahip ülkeler ve ülke olmayan aktörler arasındaki caydırıcılık ve
- Müşterek güçler tarafından gerçekleştirilen caydırıcılıktır.

Günümüzde uluslararası arenada sayısı artan nükleer güçler Soğuk Savaş dönemi algılarından daha farklı bir şekilde caydırıcılık teorisinin çağdaş tartışma alanını ve tanımını şekillendirmektedir ³¹.

1.2.2. Soğuk Savaş Caydırıcılığının Temelleri

Caydırıcılık kavramının temelleri nükleer silahların geliştirilmesinin ardından savaşın değişen tabiatına ilişkin ABD’de yapılan ilk tartışmalara dayanmaktadır. 2. Dünya Savaşı’nın hemen ardından atom bombası projesinde görev alan akademisyenler ve fizikçiler bu aşamadan itibaren nükleer silahların kaçınılmaz bir biçimde yayılacağı ve artık ulusal rekabet ve güvenliğin bu ekseninde hareket edeceği sonucuna varmışlardır. Bu doğrultuda, nükleer silahlanmanın olası sonuçları ve buna karşı geliştirilecek kabiliyetlerin çeşitliliği caydırıcılık olgusunu devletlerin karşılık verme kapasitesi ile bağlantılı hale getirmiştir ³².

Önceleri atom bombası, sonrasında ise nükleer silahlar yoluyla ortaya çıkan kaygı, 2. Dünya Savaşı sırasında Asya ve Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan yıkımın boyutu ve zamana yayılmışlığı ile birleşince, nükleer caydırıcılık etkin bir askeri politika yöntemi haline almıştır. Önceden uluslararası arenada yıllarca süre giden askeri mücadele olgusu artık verilen kararların saatler hatta dakikalar alabilecek bir süreçte nihai yıkıma yol açacağı gerçeği ile yüzleşmekteydi. Her iki tarafın da çok az kazanç elde edebileceği bu tür bir

³⁰Thazha V.Paul - Patrick M. Morgan - James J. **Wirtz**, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s. 9.

³¹Richard N. Lebow, **Deterrence**, May 2008, s.15.

³²Aaron Stein, “Türkiye ve Caydırıcılık: Karşılıklı Garantili İmhadan Aktif Müdafaaya”, **EDAM Tartışma Kağıdı**, 2012/4, s. 1.

caydırıcılığın gelişmesi tarafların daha detaylı bir şekilde maliyet analizi yapmalarına yol açmaktaydı³³.

Soğuk Savaş döneminde birbirleri ile iletişim içinde olmayan ve nükleer güce sahip iki kutuplu bir dünyada her an nükleer bir yıkım ile karşılaşabileceği gerçeği, yukarıda belirtildiği şekilde, kaybedileceklerin kazanımlardan çok daha az olacağının kısa süre içerisinde anlaşılmasına sebep olmuştur.

Bu dönemde ortaya çıkan caydırıcılık konseptinin bir diğer önemli unsuru ise askeri alanda ortak savunma anlayışının caydırıcılık için temel koşullardan birisi haline gelmesidir. Askeri yeteneklerin ve gücün bir araya getirilmesi ile oluşturulan kolektif savunma, NATO örneğinde karşımıza “bir müttefik ülkeye yapılacak saldırının tüm müttefiklere yapılacağı” felsefesiyle ifade edilmektedir. Soğuk Savaş sırasında ortak savunma anlayışının en önemli riski, Sovyetler Birliği ile tırmanabilecek bir bölgesel çatışmanın sonuçları tüm dünya için yıkıcı olabilecek küresel bir nükleer savaşa dönüşmesidir. Sonuç olarak her iki blok için de geçerli olan bu risk, Sovyetler Birliği ve NATO ülkeleri arasında Soğuk Savaş caydırıcılığının sınırlarını belirleyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur³⁴.

1.2.3. Caydırıcılığın Temel Varsayımları

1.2.3.1. Ciddi Çatışmanın Bulunması

Caydırıcılığın ilk varsayımı, iki karşıt ülke ya da ittifak arasında ciddi bir çatışmanın bulunmasıdır. Bu alanda ortaya konulan eserlerde karşıt iki ülkenin de nükleer silah sahibi olması durumunda ciddi bir çatışma riskinin her zaman olabileceği dile getirilmektedir.³⁵ Çünkü teorik açıdan nükleer güce sahip ülkeler aynı zamanda belirli bir bölgede politik hâkimiyet sağlama niyetindedirler ve dolayısıyla başka güçlerle karşı karşıya gelmeye daha yakın bir konumdadırlar.

³³Austin G. Long, “From Cold War to long war: lessons from six decades of Rand deterrence research”, **RAND Corporation**, Santa Monica, 2008, s. 8.

³⁴Peter K. Forster - Stephen J. Cimbala, **The US, NATO and Military Burden-Sharing**, Taylor & Francis Group, New York, 2005, s. 10.

³⁵Frank C. Zagare, **Deterrence Theory**, Oxford Bibliographies, s. 220, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0161.xml> (14.05.2014).

Çatışmanın “ciddiyeti” kavramı sadece sıcak çatışmaları içermemektedir. Amerika örneğinden yola çıkılırsa, SSCB ile küresel hegemonya çatışması yaşanan Soğuk Savaş dönemi için sürekli bir çatışma ortamından söz etmek mümkündür. Çünkü düşmanın fark ettirmeden yapabileceği ilk nükleer saldırı geri dönüşü olmayan hasarlara yol açacak ve karşılık verme yeteneğini kısıtlayıcı bir rol oynayacaktır ³⁶. Dolayısıyla çatışmaya sürekli hazır olmak ve bu sebeple karşılaşılabilecek istikrarsızlıklar da caydırıcılığın gerekli olduğu bir ortam yaratmış olacaktır.

Burada caydırıcılık teorisinin önemle vurguladığı nokta, çok ciddi bir çatışma ihtimali olması durumunda dahi, caydırıcılığın korunması anlamında tarafların ortak bir paydaya sahip olması ve silahsızlanma konusunda hemfikir olmadıkları koşullarda caydırıcılığın kazandığı öneme ilişkindir ³⁷. Bu yaklaşımdan yola çıkarak Lebow ve Stein³⁸ tarih boyunca caydırıcılığın istenen sonuca ulaşmak için savaşmayı göze almak anlamına geldiğini ve caydırıcılığın bu anlamda başarıya ulaşabildiğini ifade etmektedir.

1.2.3.2. Rasyonellik Varsayımı

Caydırıcılık alanındaki önemli uzmanlardan birisi olan Lawrence Freedman, nükleer silah kapasitesine sahip ülkelerin caydırıcı olabilmeleri için gerekli ön koşullardan birisini de rasyonel davranış biçimine sahip olmak şeklinde nitelendirmektedir ³⁹. Diğer bir ifade ile karar vericilerin realist yaklaşımın tanımladığı biçimde, “fayda ve zarar” hesabı yaparak, atacağı adımları rasyonel bir biçimde belirleme kapasitesine sahip oldukları varsayılmaktadır. Bu kavram, aynı zamanda karar vericiler her ne kadar fayda ve zarar hesabı yaparak akılcı bir davranış sergilese de son aşamada verecekleri kararın doğrulacağı sonuçları gözden geçirecekleri ve “yanlış anlama” ihtimalini de ortadan kaldıracak bir rasyonel anlayışa işaret etmektedir ⁴⁰.

³⁶Aaron Stein, Türkiye ve Caydırıcılık: Karşılıklı Garantili İmhadan Aktif Müdafaaya, **EDAM Tartışma Kağıdı**, 2012/4, s. 1.

³⁷ Patrick, M. Morgan, **Deterrence Now**, Cambridge Studies In International Relations: 89, Cambridge 2003, s. 22.

³⁸ Richard N. Lebow - Janice G. Stein, “Beyond Deterrence: Building Better Theory”, **Journal of Social Issues**, Vol. 43, No. 4, 1987, s. 159.

³⁹Nurşin A. Güney, “Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma, Bilge Söyleşi 15”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, İstanbul, 2013, s. 12.

⁴⁰Mustafa Kibaroğlu, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, **Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü**, Foreign Policy, Ocak 2002, s. 3.

Caydırıcılık teorisi, nükleer güce sahip olan devletlerin kendi çıkarlarına en uygun politikaları izlerken aynı zamanda rasyonel davranacaklarını öne sürerek, ilk nükleer saldırıyı yapan taraf olmama pratiğine yer vermektedir. Çünkü taraflardan birisi nükleer saldırıda bulunduğu diğer devlet buna mutlaka aynı şekilde karşılık verecektir ki, caydırıcılığı sağlayan unsur da bu gerçeğin altında yatmaktadır ⁴¹.

Nitekim ABD ve SSCB Soğuk Savaş döneminde nükleer caydırıcılık ile ilgili prensipler üzerinde bir uzlaşma tesis etmeyi başarmışlardır. Bu duruma örnek olarak, olası bir yanlış anlaşılma durumunda ortaya çıkabilecek bir sıcak savaş ihtimalini ortadan kaldırmak için imzalanan Kırmızı Hat Telefon Anlaşması verilebilir ⁴². Bu gibi önlemler, gerek SSCB, gerekse ABD’li karar vericilerin rasyonel bir nükleer caydırıcılık prensibi ilke edindiklerini göstermektedir.

1.2.3.3. Misilleme Tehdidi Kavramı

Nükleer caydırıcılık simetrik ve tekildir. Yani, diğer ülkeler nükleer güce sahip bir ülkenin verebileceği karşılığı ve sonuçlarını hesap ederek nükleer güç bulunduran bir ülkenin toprak bütünlüğünü ciddi bir şekilde tehdit etmekten kaçınmaktadırlar. Nükleer misillemenin ortaya çıkacağı tehdidi, tarafları ilk saldırıyı yapan devlet olmama yönünde ikna eden unsurlardan birisidir. Zira hem ilk saldıran hem de misillemeyi yapan taraf için benzer oranda bir yıkıcılık söz konusudur. Nükleer misilleme tehdidi, konvansiyonel misillemeden farklı olarak her iki tarafın da varlığını büyük oranda ortadan kaldıracak sonuçları olan bir caydırıcılık içermektedir.

Caydırıcılığın başarıya ulaşması, kendisini savunan tarafın saldırgan ülkenin askeri bir güç konuşlandırmasını ya da kullanmasını önlemek amacıyla ortaya koyacağı güç göstergelerinin her an kullanıma hazır olduğu mesajını doğru iletebilmesi ve saldırgan tarafı bu aksiyonu geliştirmekten alıkoyabilmesine bağlıdır. Burada kritik olan konu, saldırgan tarafın ortaya konulan misilleme tehdidinden etkilenerek geri adım atıp atmayacağı ile ilgilidir. Tarihsel örnekler bu konuda yeterli kanıtları sağlayamamaktadır. Çünkü

⁴¹Aaron Stein, s. 3.

⁴²Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 27.

liderlerkendilerini hangi misilleme tehdidinin bir aksiyon almaktan alıkoyduğu ile kişisel başarılarını pek nadiren ilişkilendirmektedirler⁴³.

Nükleer güce sahip olan bir devletin misilleme yeteneğini geliştirebilmek için başka bir nükleer güçten gelecek taarruzları fark etme, kısa sürede yanıt verebilme ve belirlenen hedeflere ulaşabilme yeteneğine yatırım yapması gerekmektedir⁴⁴.

1.2.3.4. İnandırıcılık Olgusu

Caydırıcılık için inandırıcılık önemli bir önkoşuldur⁴⁵ çünkü bir tehdidin güvenilirliği temel olarak tehdit edilen ülkenin, tehdit eden ülkenin tehdidini gerçekleştirebileceğine inanması gerçeği üzerine kurulmaktadır⁴⁶. Yukarıdaki örneğe yeniden dönülürse, Amerika Finlandiya'nın kendi gemilerine saldırması durumunda kaybedecek daha önemli şeyleri olduğuna inanmaktaysa, bu tehdit inandırıcılık kazanamamış boş bir tehdit durumunu alacaktır.

Bu tehdidin güvenilir bir tehdit halini alabilmesi için yapılması uygulanması gereken iki yöntem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tanınmış ve demokratik yollarla seçilmiş bir lider aracılığıyla tehdidin gerçekleştirilmesidir. İkinci yol ise tehdidin maliyetlerini göze almaktır. Yukarıdaki örneğe göre, eğer Finlandiya İsveç'te bir askeri üsse ya da büyük bir hastaneye sahip olsaydı, Amerikan saldırganlığına karşı İsveç'i korumak adına güçlü gerekçeleri olmuş olacaktı. Benzer bir örnek 2014 yılı Şubat ayında Rusya'nın Kırım'a müdahale ederek "geri alması" örneğinde açıkça karşımıza çıkmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, müdahalelerinin altında yatan temel sebep olarak Kırım'da yaşayan Rus azınlığın haklarını koruma gerekçesini kullanmakta ancak aynı zamanda geçmişte Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olduğu gerçeğinden yola çıkarak bu bölgenin artık yeniden gerçek kökleri ile birleşme zamanının geldiğini vurgulamaktadır.

Bunun yanı sıra, Norman Freud düşmana karşı yapılan tehdit açısından caydırıcılığın ancak düşmanın rasyonel bir unsur olması ve yapılan tehdidin güvenilirliği ile

⁴³ Richard N. Lebow - Janice G. Stein, "Beyond Deterrence: Building Better Theory", **Journal of Social Issues**, Vol. 43, No. 4, 1987, s. 159.

⁴⁴Aaron Stein, "Türkiye ve Caydırıcılık: Karşılıklı Garantili İmhadan Aktif Müdafaaya", **EDAM Tartışma Kağıdı**, 2012/4, s. 3.

⁴⁵ ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa, 10.Baskı, 2013, s.494.

⁴⁶ Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", **International Security**, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), s. 84.

sağlanabileceğini ifade etmektedir ⁴⁷. Tehdit mutlaka ikna edici olmalıdır ki, caydırıcı olabilsin ve hayata geçirilmek zorunda kalınmasın.

Caydırıcılık politikasının esas amacı, S.S.C.B.'nin saldırgan askeri tutumunun caydırılmaması durumunda bir dünya savaş ortaya çıkarabileceği varsayımına dayanmaktaydı. Bunun açık örneklerinin sunulduğu Kore Savaşı (1950- 1953), Vietnam (1961- 1973), Macaristan (1956), Çekoslovakya (1968) ve Afganistan'ın (1979) işgali gibi olaylar, S.S.C.B.'nin caydırılmaması durumunda NATO ve Avrupa için işgal tehdidine dönüşerek 3. Dünya Savaşı'na neden olabileceğinin birer göstergesi durumunda yer almaktaydı ⁴⁸.

NATO'nun 1967 yılında kabul ettiği "esnek tepki" olgusu caydırıcılık teorisi çerçevesinde sonuçlar doğurmakla birlikte, aynı zamanda SSCB'nin yeni stratejik fırsatlar geliştirmesini engelleyerek yeni askeri hedefler geliştirmelerine ve Sovyet askeri güçlerinin yeniden yapılandırılması gerektiğine dair tamamen yeni operasyon kavramlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır ⁴⁹. Aynı kavram, nükleer stratejiyi geleneksel askeri politikalara yaklaştırarak üst düzey bir askeri kapasiteye sahip olmanın en iyi caydırıcılık yolu haline gelmesine yol açmıştır ⁵⁰. Bu şekilde, esnek tepki savaş kapasitesinin caydırıcılık ile direkt bir şekilde bağlantılı hale gelme noktasıdır.

Teoriye göre, tehditlerin işlevini gerçekleştirdiği ve hatta olumlu sonuçlar doğurduğu durumlar bulunmaktadır. Bir tehdidin işler hale gelebilmesi için öncelikle tehdidi ortaya koyan kişinin gerektiğinde bunu gerçekleştirebilmeye de hazır olması gerektiği unutulmamalıdır. Finlandiya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında ortaya çıkan durum bu konuya örnek verilebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri İsveç'e saldırıda bulunursa, Finlandiya'nın onlara geri adım attırmaya yeterli bir gücü olmadığını bilmekle birlikte eğer Finlandiya Amerikan ticari gemilerine saldırıda bulunmaya başlarsa ne olurdu? İşte bu durum Finlandiya'nın gerçekleştirebileceği bir tehdit konumundadır. Bu durumda Finlandiya'nın gerçekleştirebileceği ve yetkinliği bulunan bir tehdit ile ortaya çıkması ile caydırıcılık işler hale gelebilmektedir.

⁴⁷Norman C. Freund - Percy Löwenhard, "Nuclear Deterrence: The Rationality of the Irrational", **International Journal on World Peace**, Vol. 4, No. 3, Jul-Sept 1987, s. 73.

⁴⁸Michael MccGwire, "Deterrence: The Problem-Not the Solution", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, Vol. 62, No. 1, Winter, 1985-1986, s.68.

⁴⁹Thazha V. Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s. 67.

⁵⁰Jan M.Lodal, "Deterrence and Nuclear Strategy",**Daedalus**, Vol. 109, No. 4, U.S. Defense Policy in the 1980s (Fall, 1980), s. 156.

1.2.3.5. İstikrar Problemleri

Nükleer caydırıcılık teorisi, genel anlamda tehdit edici gücün kullanılması ve bir devletin çıkarlarını koruyabilmek için karşı tarafa misilleme yapma fırsatı vermeyecek stratejiler geliştirmesi arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmaktadır. Bu stratejiler, “güç” ve “devletin politik hedefleri” arasında benzer yönlü bağların kurulmasını amaçlamaktadırlar ki, her ikisi de “yetersiz” ile “çok fazla” arasındaki dengenin kurulmasının çok zor olduğu alanlardır. Bu yaklaşımda dile getirilen kavramsal sorunun cevabı istikrar olgusunda gizlidir. Bu durum aynı zamanda bir devletin elinde bulunan bir tehdit gücünü kendi çıkarlarını geliştirmek için ne şekilde kullanabileceği ile de ilişkilidir. Schelling bu konudaki yaklaşımına göre, devletler çevrelerinde gelişen tüm olayları kontrol edemeyeceği için en azından çözüme açık kapı bırakacak bir istikrarı temin etmelidirler ⁵¹.

Nükleer güce sahip devletlerin mevcut kapasiteleri arasında ortaya çıkan farklılıklar ve asimetri sonucunda farklı caydırıcılık seviyeleri edinilmesi sonucu ortaya çıkabilmekte, bu durum ise farklı sosyoekonomik, politik, örgütsel ve tekno-bilimsel gelişmişliklere yol açabilmektedir. Bunun bilincinde olan karar verici merciler, caydırıcılıklarını arttıracak daha etkin bir nükleer silahlanmanın ve dolayısıyla da istikrarsızlığın temellerini meydana getirmektedirler ⁵²

Eğer istikrar problemi iki süper güç arasında ortaya çıkarsa bu durumdan birçok ülkenin etkileneceği bilinmelidir. Bir kriz durumunda süper güçlerin müttefiklerinin karşılaşacağı tehdit ve riskleri de göz önünde bulundurarak provokasyonlardan uzak durmayı başarmaları gerekmektedir. Dünya üzerinde nükleer silahların yayılması, nükleer caydırıcılık açısından istikrarın bozulması ve küresel bir yıkıma yol açabilecek toplu savaflara yol açabilecektir ⁵³.

1.2.4. Rasyonel Caydırıcılık Teorisi

Patrick Morgan, Jervis, JaniceStein ve NedLebow gibi yazarların caydırıcılık alanında geliştirdikleri güçlü eleştirel yaklaşım rasyonel caydırıcılık teorisi olarak

⁵¹Robert L. Powell, **Nuclear Deterrence Theory: The Search For Credibility**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 110.

⁵² Richard N. Lebow - Janice G. Stein, Beyond Deterrence: Building Better Theory, Journal of Social Issues, Vol. 43, No. 4, 1987,

⁵³ Patrick, M. Morgan, **Deterrence Now**, Cambridge Studies In International Relations: 89, Cambridge 2003, s. 21.

anılmaktadır ⁵⁴. Rasyonel caydırıcılık teorisi, var olmayan karar vericilerin var olmayan ortamlarda faaliyet göstermelerini temsil etmektedir. Rasyonel caydırıcılık teorilerinin deneysel teoriler kadar etkin olabilmesi için, temel varsayımlarını açmaları ve davranışsal etkilerini eleştirel incelemekten korumak yerine deneysel anlamda değerlendirmeye açık hale getirmeleri gerekmektedir ⁵⁵.

Rasyonel caydırıcılık teorisi kavramı Mearsheimer, Jervis ve Waltz gibi bazı gerçekçi yazarlar tarafından nükleer silahların caydırıcı etkisini ortaya koyan 1962 Küba Füze Krizi'ni açıklarken de kullanılmaktadır. Burada görülmüştür ki, caydırıcılığı kullanarak iki süper güç arasındaki muhtemel savaş önlenmektedir ⁵⁶.

Paul Huth rasyonel caydırıcılığı, askeri tehditlerin saldırgan üzerindeki etkilerini inceleyen bir teori olarak tanımlamaktadır. Bu teoriye göre saldırgan taraf öncelikle saldırının başarısız olması gibi bir ihtimalin de mevcut olduğunu ve önemli finansal destek gerektiren bir faaliyet olduğunu farkına varmaktadır ⁵⁷.

Rasyonel caydırıcılık teorisi çerçevesinde yazarlar Achen ve Duncan'ın önemli aktörün/oyuncunun ayırtına varmaktadır. Bunlar "başlatan taraf" ve "savunan taraf"tır ⁵⁸.

Başlatan taraf, saldıran tarafı, savunan taraf ise kendisini potansiyel bir saldırıdan korumak için yollar arayan tarafı simgelemektedir. Eğer tehdit kayda değer bir tehdit ise savunan taraf saldırıdan korunmak için çözümler aramaya başlayacaktır. Başlatan tarafı caydırılabilirliği durumunda saldırı gerçekleşmeyecek ve başlatan taraf planlarını gözden geçirerek saldırı kararını değiştirecektir. Ters durumda ise yani başlatan taraf eğer savunan tarafı alt etmenin kolay olduğunu farkına varır ise, başlatan taraf saldırıdan çekilmeyecek ve zafer kazanacağına inancı tam olacaktır ⁵⁹. Başlatan tarafın saldırması halinde savunan tarafın karşılama gücü olduğu durumda saldırmaktan cayacağına ilişkin örnekte de belirtildiği gibi, rasyonel caydırıcılık teorisi psikolojik faktörleri de göz önünde

⁵⁴Thazha V.Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s.47.

⁵⁵Richard N. Lebow - Janice G. Stein, "Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter", **World Politics**, Jan., 1989, s. 224.

⁵⁶Dominique Maritz, **The Cuban Missile Crisis and the Deterrence Value of Nuclear Weapons**, Written October 2011, Published: August 2012.

⁵⁷Paul K. Huth, "Deterrence and International Conflict: Empirical Findings And Theoretical Debates", **Annual Review of Political Science**, Vol. 2, 1999, s. 29.

⁵⁸Christopher H.Achen - Duncan Snidal, "Rational deterrence Theory and Comparative Case Studies", **World Politics**, Sept. 1987, s. 151.

⁵⁹A.g.e., s. 152.

bulundurmaktadır. Bu bağlamda, rasyonel caydırıcılık teorisi karar vericilerin olumlu ve olumsuz sonuçları hakkında da bir fikir oluşturmasını sağlamaktadır ⁶⁰.

1.2.4.1. Akılcılık ve Caydırıcılık Anlayışı

Realist yaklaşıma göre insanlar çıkarlarını tespit edebilme ve akılcı düşünebilme yetisine sahip varlıklardır. Bu doğrultuda, özünde güce ve kaynaklara sahip olma dürtüsü ile hareket eden insanoğlu yapacağı davranışların sonucunda karşılaşacağı zarar ve faydaları hesap ederek risk içeren durumlarda yeniden düşünmeden karar vermeyecektir ⁶¹.

Sovyetler Birliği'nin nükleer kapasitesinin artmasıyla birlikte, Topyekûn Karşılık Stratejisi 1957 yılından itibaren caydırıcı bir strateji olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır. Yeni bir strateji geliştirme gerekliliği içerisinde katı yaklaşımlardan vazgeçilerek daha yumuşak ve akılcı davranışların temel alındığı bir Stratejik Konsept NATO bünyesinde hazırlanmıştır. 1967 yılında hazırlanan ve akılcılığın temel alındığı yeni Stratejik Konsept, SSCB tarafından yapılacak bir ihlale öncelikle konvansiyonel silahlarla mukabele edilmesini esas almaktaydı ⁶². Böylelikle SSCB'nin geliştirdiği nükleer kabiliyetin NATO tarafından öngörülen sert misilleme prensibini daha akılcı ve yumuşak bir zemine çekerek tansiyonu düşürücü etki oluşturduğu da ifade edilebilir.

1.2.4.2. Sinyal Verme ve Pazarlık Gücü

Caydırma kavramı sadece bir askeri kavramı değildir, aynı zamanda hem psikolojik hem de siyasi bir kavramdır ⁶³, çünkü caydırma yalnızca bir sorunun askeri ve teknolojik yanları ile ilgilenmiyor, caydırma potansiyel düşmanın fikirleri ve davranışları ile de ilgilenmekte.

Çatışma ve savaşların gelişimini inceleyen birçok araştırmaya göre güç dağılımı ve bilgi paylaşımı ile ilgili belirsizlikler krizlerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Taraflar arasında politik karar verme mekanizmalarının doğası gereği çoğunlukla

⁶⁰A.g.e., s. 164.

⁶¹Mustafa Kibaroglu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", **Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü**, Foreign Policy, Ocak 2002, s. 2.

⁶²Hasret Çomak, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 19.

⁶³ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa, 10.Baskı, 2013, s. 500.

belirsizliğe dayalı ve yıpratıcı bir çatışma süreci gelişmektedir. Şeffaflığın olmadığı bu tür diyaloglar her iki tarafın da karşı tarafın davranış kalıplarını kodladıkları, gönderilen sinyalleri çözmeye çalıştıkları ve bu sinyallerden doğru bir anlam çıkararak tahminlerde bulunmaya çalışması gibi bir süreci ortaya çıkarmaktadır. Fakat böylesi bir durumda her iki tarafın da alınan sinyalleri manipüle etmesi ya da yanlış anlaması riski her zaman mevcuttur. Bu durumda anlaşılabilirliği yüksek ve inandırıcı sinyaller gönderilmesi önem taşımaktadır. Gerçekte karşı tarafa gönderilen mesajların geri dönülmez, ciddi ve yüksek maliyetli sonuçları olabileceği unutulmadan ancak karşı tarafın ciddiye alacağı sinyaller kriz durumlarında önemli kazançlara yol açabilmektedir ⁶⁴. Burada verilen sinyallerin caydırıcı olabilmesi, sahip olunan gücü ne kadar doğru ve anlaşılır şekilde ifade ettiğiyle doğru orantılıdır.

Örneğin NATO'nun rakiplerini caydırmak üzere vereceği bir sinyal eğer mevcut imkânlarıyla karşılayamayacağı bir güce işaret ediyorsa öncelikle ittifak içinde, sonrasında ise rakipleri karşısında NATO'nun gelecekteki sinyal gücünü, inandırıcılığını ve caydırıcılık potansiyelini azaltacaktır. Benzer bir durum, ittifak üyelerinin göstermesi gereken ortak hareket ve kaynak geliştirme yaklaşımına aykırı bir şekilde sorumluluğa ve yüke katılımın üyeler arasındaki dengesinde oluşacak bozulmalar da sinyal gücünü azaltıcı unsurlar arasında yer almaktadır ⁶⁵.

1.2.4.3. Karşı Taraflarda Güç Algısı Oluşturma

Caydırıcılık teorisinde saldırgan tutum sergileme potansiyeli taşıyan tehdit unsuruna karşı caydırıcı olabilmek için öncelikli olarak sorulması gereken sorular arasında karşı tarafa yöneltilen tehdidin dışarıdan ne derece inandırıcı görüldüğü gerçekte bu tehdidi gerçekleştirmek adına ne kadar potansiyel ve kabiliyet sahibi olunduğu ve, son olarak bu tehdit ile yüzleşmenin karşı taraf açısından ne derece büyük kayıplara yol açacağıdır⁶⁶. Aslında tüm bu unsurlar karşı tarafta bir güç algısı oluşturulabilmesi ile direkt olarak bağlantılıdır. Çünkü caydırıcılık kavramı kısaca karşı tarafta kaygı uyandırabilme kabiliyetine sahip olarak tanımlanmaktadır ve bunu sağlamanın en temel unsuru ise rakip nezdinde sahip olunan gücü doğru şekilde ifade edebilmekten geçmektedir.

⁶⁴Patrick M. Morgan, **Deterrence Now**, Cambridge Studies In International Relations: 89, Cambridge 2003, s. 160.

⁶⁵Brian J. Collins, **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 35.

⁶⁶Mitchell Polinsky - Steven Shavell, "On Offense History and the Theory of Deterrence", **International Review of Law and Economics**, Vol.18, 1998, s. 305.

Bu duruma verilebilecek en önemli örnekler arasında 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerinde tek atomik güç olarak yer alan ABD'nin hegemonyasını sürdürdüğü dönemde SSCB'nin de aynı teknolojiyi edinmesi üzerine Avrupa'da yayılcı politikalarına hız vermesi ve bunu yaparken nükleer güç algısını sürekli yükseltecek seviyede silahlanmaya hız vermesidir ⁶⁷.

1.2.4.4. Rasyonel Caydırıcılık Örnekleri

Teorik olarak caydırıcılık bir savaşın önlenmesi anlamına gelmekle birlikte birçok durumda aslında savaşa dahi yol açabilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli sebepler arasında, demokratik bir ülkenin itibarını devam ettirebilmek amacıyla seçilmiş liderlerin bazı durumlarda karşı tarafın geri adım atacağı beklentisiyle kendilerini tehdide karşı güçlü bir biçimde konumlandırması ve her iki tarafın da geri adım atmaması bulunmaktadır. Caydırıcılığın temel ilgi alanlarından birisi, savunma durumundaki tarafın yapacağı tehditlerin ne şekilde uygulanması gerektiği ve ne gibi maliyetleri olabileceğinin önceden hesaplanabilmesini sağlamaya yöneliktir ⁶⁸.

Başarılı caydırıcılık ile ilgili akla gelen en önemli örnekler arasında ABD Başkanı Kennedy'nin Sovyet lider Kuruşçev ile 1962 yılında Küba Füze Krizi sırasında yaşananlar bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre ise Küba Krizinin barışçıl yollarla sonuçlanmasındaki "sihirli" gerekçe caydırıcılık değil, SSCB'nin nükleer açıdan ABD'ye kıyasla daha az etkili olacağı gerçeği idi ⁶⁹.

Diğer önemli örneklerden birisi ise SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne yönelik tavrına ilişkindir. Bu örnekte kullanılan tehdit askeri nitelikten ziyade ekonomik boyut taşımaktadır. Rusya, Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini işgal etmek isteyen Gürcistan'ı ciddiyeti konusunda ikna edememiş ve bu amacından vazgeçirememiştir. Sonuç olarak gerçekten 2008 yılında bu iki ülke arasında bir savaş meydana gelmiştir. Özellikle Moldova, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın Rusya ile ilişkilerinde hoşnutsuzluk oluşması öncelikle satın alma durumunda oldukları doğalgaz fiyatlarında artış sonucunu doğurmaktadır. Örneğin 2006 yılında Moldova'nın Batı ile olan

⁶⁷Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", **International Security**, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), s. 78.

⁶⁸ Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", **International Security**, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), s. 70.

⁶⁹Dominique Maritz, **The Cuban Missile Crisis and the Deterrence Value of Nuclear Weapons**, Written October 2011, Published: August 2012.

ilişkilerini güçlendirme ve yakınlaştırma eğilimi karşısında, ülke dış ticaretinin yaklaşık yüzde 60'ına tekabül eden Rusya pazarı bir ambargo vesilesiyle Moldova ürünlerine kapatılmıştır. Ambargo ancak bir yıl sonra kaldırılmış ama bazı sektörlerde, örneğin şarapçılık alanında büyük bir olumsuz etkiye sebep olmuştur. Moldova şaraplarının yasaklanması 2013 yılında, bu sefer kalite gerekçeleriyle gerçekleşmiştir ⁷⁰.

Eski Sovyet cumhuriyetleri, uygun fiyatlı enerji temin edebilmek ve ürettikleri ürünlerin Rusya pazarında satışının sürdürülebilmesi için Rusya'nın ihtiyaç ve istekleri ile uzlaşmak durumunda kalmaktadırlar.

Caydırıcılık teorisine ilişkin örnekler sınıflandırılırken Lebow ve Stein'in iki temel durum üzerine inceleme yaptıkları görülmektedir. Bunlardan ilki, caydırıcılığın hatalı ya da uygunsuz strateji uygulanması sebebiyle başarısız olduğu örnekler, ikincisi ise teorinin varsayımlarının işlerlik sağlamadığı durumlardır ⁷¹.

1. ve 2. Dünya savaşlarının ortaya çıkışı caydırıcılık teorisinin sonuç vermediği duruma örnek verilebilir. Gerçekte, başlayan her savaş caydırıcılığın başarısız olduğu duruma örnek teşkil etmektedir. Çünkü caydırıcılık kavramı olarak savaşı önlemeyi hedeflemektedir.

Diğer bir örnek yakın geçmişte gerçekleşen Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'u hedef alan 11 Eylül saldırılarıdır. Bu saldırılar, caydırıcılığın halen geçerli bir teori olup olmadığına yönelik ciddi kuşkuları tetikleyen iki yönlü bir caydırıcılık krizine yol açmıştır. Bunun sonucunda ise George Bush tarafından ülkenin yeni dış politikasını şekillendiren yeni bir doktrin oluşturulmuştur. Birçok gözlemci Bush Doktrini ile caydırıcılığın Amerikan liderleri tarafından gözden çıkarıldığı sonucuna varmış olsa da, bu görüş genel anlamda doğru kabul edilmemektedir ⁷². 11 Eylül saldırıları, teorisyenlerin caydırıcılık kavramını gözden geçirmelerine ve halen geçerli olup olmadığı sorusunu kendilerine sormalarına yol açmıştır. Yukarıda verilen örnekte, caydırıcılığın ABD lideri George W. Bush tarafından Irak'ta başlatılan savaş sırasında yanlış uygulanmasının, Saddam Hüseyin'in hatalarının bedelinin Irak halkına ağır bir biçimde yansıtılmasının sonuçları ile 11 Eylül saldırıları arasında bir bağlantılı kurulmaktadır.

⁷⁰Ruslan Krivobok, **Russia Bans Moldovan Wine Imports**, 11 Sept 2013.

⁷¹Richard N. Lebow - Janice G. Stein, "Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter", **World Politics**, Vol. 41, No. 2 (Jan., 1989), Cambridge University Press, s. 220.

⁷²Thazha V. Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s. 31.

Ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren caydırıcılık teorisi, uluslararası politikalar açısından belirli bir tarzı teşvik etmektedir. Şöyle ki, caydırıcılık teorisi, sistemin güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açabilecek iki önemli paradoks üzerine inşa edilmiştir. Caydırıcılığa göre bir tarafta nükleer savaş riski bulunmakta ve diğer tarafta ise savaşın başlamasının eğer tehdit güçlü ise mümkün olmadığı bir varsayım bulunmaktadır. Her iki taraf için de nükleer tehdit yeteri kadar güçlü iken ortaya çıkan karmaşık durumlara sadece caydırıcılık teorisi ile cevap vermek yetersiz kalabilmektedir ⁷³. Caydırıcılık yaygın anlamıyla bireylerin ikinci seçeneklerini belirlemelerini teşvik eden politik bir unsur haline almıştır.

1.3. NÜKLEER CAYDIRICILIK TEORİSİ

Thomas Schelling'e göre son 60 yılın en önemli olayı aslında gerçekleşmemiş olması ile önem kazanan: çatışma esnasında nükleer silah kullanılmasıdır ⁷⁴.

Nükleer silahlar, ortaya çıktıkları ilk dönemden itibaren önemli roller üstlendiler. Bunlar arasında, caydırıcılık, güvenlik, stratejik ortaklar (NATO ve Varşova Paktı gibi) arasındaki birlikteliğin korunması ve sinyal verme aracı olması sayılabilmektedir. Nükleer silahlanmanın amacı, bir ittifak içinde yer almanın psikolojik yönlü faydalarını ön plana çıkarmak ve üye ülkelerin güvenliğinin sağlam temellere dayandığını ortaya koymaktır ⁷⁵. Fakat caydırıcılığın askeri strateji açısından rolü nükleer silahlanmadan çok öncesine uzanmaktadır. Şu gerçek her zaman bilinmekteydi ki, güçlü bir savaş kapasitesi saldırganlık potansiyeli olan düşmanlara karşı caydırıcı bir rol oynayacaktır ⁷⁶.

Robert Powell'ın ifade ettiği gibi, nükleer caydırıcılık teorisine ilişkin temel sorunlar ancak nükleer silahlanmayı doğuran etki ile nükleer güce sahip olan ülkenin politik hedefleri arasındaki ilişki doğru şekilde kurulabildiğinde çözülebilecektir. Bunun yanında, yazar inandırıcılık problemi ile ilgili olarak “nükleer caydırıcılık teorisi aslında bir

⁷³Ola Tunander, “The Logic of Deterrence”, *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 4, Nov., 1989, s. 358.

⁷⁴Thomas C. Schelling, “Nuclear Deterrence For The Future”*Issues In Science And Technology*23/1, s. 50.

⁷⁵Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, “Extended Deterrence and NATO/Europe”, *Workshop Report* , SAIC Conference Center McLean, Virginia, 22-23 June 2011, s. 7.

⁷⁶Jan M.Lodal, “Deterrence and Nuclear Strategy”,*Daedalus*, Vol. 109, No. 4, U.S. Defense Policy in the 1980s (Fall, 1980), s. 155.

inandırıcılık arayışdır” ifadesini kullanmaktadır. Burada karşımıza yine ülkelerin düşman unsurlar karşısındaki ikna edicilik kapasitesi sorunu çıkmaktadır ⁷⁷.

Klasik konvansiyonel ve nükleer caydırıcılık teorilerinden bahsederken her iki olgunun da üç ana prensip üzerine inşa edildiğinin altını çizmek önem arz etmektedir. Bu prensiplerden ikisi önceki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bunlar:

- Kapasite
- İnanırıcılık
- Oluşturacağı tehdidi karşı tarafa anlatabilme becerisi

Bu üç faktörün, tüm caydırıcılık ilişkilerinin sınıflandırılması dikkate alındığında dahi, etkin birer görev üstlendikleri görülmektedir ⁷⁸.

Nükleer caydırıcılığın güvenilirliği konusunda Powell Robert’ın ifadesiyle her iki tarafın da toplu bir imha gibi bir riskle karşı karşıya olması gerçek anlamda güvenilir bir caydırıcılık unsuru teşkil etmektedir ⁷⁹ ki böylelikle her iki taraf için de yıkıcı olacağı bilinen bir caydırıcılık sağlanmaktadır.

50’li yıllar ve 60’ların başlarında stratejistler ve politikacılar, teknolojik gelişmelerin sonucunda nükleer saldırıların yıkım kapasitesinin son derece yükselmiş olduğu ve gerek ABD gerekse Sovyetler tarafından kullanılacak nükleer silahların hedefe ulaşmasını engellemenin her iki taraf için de imkânsız hale gelmiş olduğu konusunda hem fikirdiler. Sonuç itibariyle her iki ülke de birbirlerini saldırıdan uzaklaştırmanın en iyi yolunun caydırıcılık olduğu noktasına varmak durumunda kalmışlardır. Thomas Schelling’e göre böylesi bir durumda taraflardan herhangi birisinin fiziksel saldırıya yönelmesi durumunda sonuçlarının her iki taraf için de karşılıklı bir yıkıma yol açacağı bilinci her krizde kendisini göstermiştir. Kriz olgusu tarafların neden kontrolü kaybedebileceklerini en iyi ifade eden sebep durumundadır ⁸⁰. Thomas Schelling’in kullandığı ifadeye göre, inandırıcılık sorunu nükleer savaş kaygısı neticesinde işlerlik

⁷⁷Robert Powell, **Nuclear Deterrence Theory: The search of Credibility**, Cambridge University Press 1990, s. 1-2.

⁷⁸Thazha V.Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, s. 2.

⁷⁹Robert Powell, “Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense”, **International Security**, 2003, s. 89.

⁸⁰A.g.e., s. 88-89.

kazanmaktadır. Bu durumda, caydırıcılık kavramını “tahmin edilemez bir gelecek” olgusu ile iç içe işleyen bir sistem olarak betimlemek doğru olacaktır ⁸¹.

ABD'nin Avrupa'ya taahhütleri çerçevesinde nükleer silahlar etkin bir füze savunma sistemi ile değiştirilebilirdi. Bu koşullarda OliverThranert'in de belirttiği gibi, Avrupalı NATO ortakları birliğin güç planlamasına daha fazla aktif katılımında bulunma fırsatı elde edecekleri ⁸². Etkin bir füze savunma sistemi Türkiye gibi müttefiklerin korunmasını sağlayacağı gibi her ülkede nükleer silah bulundurulmamış olacaktı. Bu projenin gerçekleştirilmesi durumunda nükleer güce sahip olan ya da olmayan NATO üyeleri arasında da bir fak kalmamış olacaktı. Nükleer silahların NATO füze savunma sistemi ile değiştirilmesi neticesinde artık ittifak yeni nükleer füzeler geliştirmek amacıyla kaynaklarını kullanmamış olacak ve bu kaynaklar etkin füze savunma sistemlerinin oluşturulmasına aktarılacaktı ⁸³. Askeri açıdan önem arz eden böyle bir projenin gerçekleştirilmesi dünyanın en güçlü ittifakı olan NATO için büyük önem taşımaktadır. Özellikle önümüzdeki yıllarda yeni nükleer silahlara erişmeyi deneyen Orta Doğu bölgesi gibi bölgelere yakın konumda bulunan müttefiklerin korunması için bu tür sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ortaya çıkabilecek böylesi kriz durumlarında etkin işleyen bir füze savunma sistemi oluşacak hasarı sınırlandırabilecektir.

Avrupa'nın nükleer silahlardan arındırılması konusundaki yaygın bir görüşe göre, NATO'nun Avrupa'da herhangi bir füze savunma sistemi kurmasına gerek ve ihtiyaç bulunmamaktadır çünkü ittifakın herhangi bir düşmanı bulunmamaktadır. Bu görüşe göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Rusya artık bir düşman olarak algılanmamakta ve hatta gelecekteki potansiyel bir müttefik olarak görülmektedir. Her şeyden önemlisi, NATO'nun nükleer silahlara sahip olması Rusya'nın güvenlik kaygılarını arttırmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise, eğer NATO nükleer silah kullanma durumuyla karşı karşıya kalsaydı da ittifak üyesi ülkeler hiçbir zaman böyle bir girişimin gerçekleşmesine yüzde 100 onay vermezlerdi ⁸⁴.

⁸¹Robert Powell, “The Theoretical Foundations of Strategic Nuclear Deterrence”, **Political Science Quarterly**, Vol. 100, No. 1 (Spring, 1985), s. 77.

⁸²Oliver Thränert, “Nato And Extended Deterrence, Perspectives on Extended Deterrence”, **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 116.

⁸³Oliver Thränert, “Nato And Extended Deterrence, Perspectives on Extended Deterrence”, **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 116.

⁸⁴Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, “Extended Deterrence and NATO/Europe”, **Workshop Report** , SAIC Conference Center McLean, Virginia, 22-23 June 2011, s. 6.

Maritz Dominique makalesinde nükleer caydırıcılık teorisinin gerçek koşullarda uygulanıp uygulanamayacağına ilişkin cevapları değerlendirmektedir. Bu soruya verilecek olumsuz yanıtı göre nükleer caydırıcılık teorisi gerçek hayatta uygulanmamaktadır çünkü gerçek olaylar teoriden çok daha karmaşık yapıda karşımıza çıkmaktadırlar. Diğer taraftan olumlu görüşe göre, nükleer caydırıcılık açısından tarihi önem taşıyan Küba Füze Krizi'nde de görüldüğü şekilde caydırıcılık neticesinde gelişmekte olan bir nükleer savaş durdurulmuştur. Sonuç olarak, yazar nükleer caydırıcılık teorisinin ancak rasyonel aktörlerin varlığı durumunda gerçek dünyaya uyarlanabileceğini ifade etmektedir ⁸⁵.

Michael MccGwire'a göre, caydırıcılık sadece bir stratejidir ve nükleer silahların dünyada barışı sağlayacağına dair görüşlerini Kore Savaşı, Vietnam, Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan olaylarındaki gibi çelişkili örneklerle açıklayan yazarlara katılmadığını belirtmektedir ⁸⁶. Bu ve benzeri durumlarda nükleer caydırıcılık sadece SSBC'nin Avrupa ve NATO ülkelerine saldırmasını ve 3. Dünya Savaşı'nın başlamasını engellemişse de sonuç itibarıyla adı geçen diğer olayları durdurmaya ve dünyada barışı sağlamaya yardımcı olamamaktadır ve geleceğe yönelik belirsizlikler ise halen sürmektedir.

Aslında doğası itibarıyla nükleer silahlara sahip olarak bu gücün yeni bir dünya savaşının engellenmesinde kullanılmasına dair yaklaşımın, böylesi bir silahlanmayı haklı kılması kabul edilemez bir durum iken, nükleer silahlanmanın en üst seviyeye çıktığı dönemlerde dahi herhangi bir sıcak çatışma yaşanmamış olması bu tezi güçlendirmektedir ⁸⁷. Diğer bir deyişle, nükleer dehşet dengesi koşullarında caydırıcılık teorisi kusursuz bir biçimde işlemiş ve Batı ile Doğu blokları arasındaki potansiyel çatışma riskinin gerçeğe dönmesini engelleyen bir unsur olmuştur ⁸⁸.

Bu nükleer güçlerin temel görevi caydırıcılığın sağlanması olmuştur ve olmaya devam etmektedir. En basit ifadesiyle nükleer caydırıcılık rakiplerden gelecek tehditleri, sonucunda ortaya çıkabilecek yüksek maliyetleri hatırlatacak bir yolla caydırma işlevi görmektedir. Kısacası nükleer güç bulundurmanın temel amacı askeri değil politiktir ⁸⁹.

⁸⁵Dominique Maritz, **The Cuban Missile Crisis and the Deterrence Value of Nuclear Weapons**, Written October 2011, Published: August 2012.

⁸⁶Michael MccGwire, **Nuclear Deterrence, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, Vol. 82, No. 4(Jul., 2006), s. 780-781.

⁸⁷Ayşe N. Tütüncü, "Nükleer Silâhların Kullanımının Yasaklanması Sorunu", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, 2004, s. 11.

⁸⁸Mustafa Kibaroglu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", **Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü**, Foreign Policy, Ocak 2002, s. 4.

⁸⁹David G. Coleman - Joseph M. Siracusa, **Real-World Nuclear Deterrence: The Making of International Strategy**, Praeger Security International, Westport, 2006, s. 9.

Coleman ve Siracusa⁹⁰ ayrıca nükleer silahların atom bombasına göre onlarca kat daha yıkıcı olmaları sebebiyle askeri bir rol oynama ihtimallerinin çok daha az olduğunu fakat stratejik ve politik açıdan devletlerin bakış açılarını değiştirebilecek çok güçlü bir caydırıcı kapasitelerinin bulunduğu da ifade edilmektedir.

1.4. GENİŞLETİLMİŞ CAYDIRICILIK

Caydırıcılık genel anlam itibariyle bir kişiyi istenmeyen faaliyetlerden alı koymak amacıyla tehdit kabiliyetini kullanma olarak ele alındığında, yukarıda dile getirilen ve özellikle güvenilir tehdit oluşturma ve tehdidi oluşturan tarafın kapasitesi ile ilgili sorulara verilebilecek cevaplar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Genişletilmiş caydırıcılık, diğer bir deyişle 3. taraf caydırıcılığı olgusu ise bu temel kavramlar çerçevesinde çağdaş stratejik politikaya ilişkin en karmaşık sorunları barındıran bir alandır⁹¹.

Genişletilmiş caydırıcılık kavramı incelenirken kimin ve neden caydırılıyor olduğu sorularına cevap aranması önem arz eder. NATO örneğine bakıldığında günümüzde ittifakın caydırma görevini üstlendiği üç önemli tehditten bahsedilebilmektedir. Bunlar⁹²:

- Rusların olası intikam arayışları
- Nükleer güce sahip bir İran
- Öngörülemeyen gelecek tehditleri.

Yukarıda belirtilen üç tehdide karşı caydırıcılığını ve ittifak içindeki bütünlüğü sağlayabilmek adına NATO'nun ABD'nin nükleer gücünü kullanmaya devam etmesi gerekmektedir. OliverThranert'a göre de NATO'nun Avrupa'nın savunmasında Amerikan nükleer gücüne yüklediği önemi kademeli bir biçimde azaltarak ağırlığını füze savunma sistemi kurulmasına vermesi gerekmektedir. Ancak bu açılımı yaparken Rusya ve Çin ile dengeli bir iletişim yürütülmelidir⁹³.

Günümüzde nükleer silahlar dikkate alındığında ABD, NATO içerisinde lider ülke konumu üstlenmektedir. Birlik içerisindeki bazı ülkeler artık nükleer kapasiteye sahip olmanın gitgide azalan bir önem ifade ettiğini düşünseler de diğer üyeler günümüzde ortaya

⁹⁰A.g.e., s. 17.

⁹¹Bruce Martin Russett, "Extended Deterrence with Nuclear Weapons: How Necessary, How Acceptable?", **The Review of Politics**, Vol. 50, No. 2, Spring, 1988, s. 282.

⁹²Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report**, SAIC Conference Center McLean, June 2011, s. 7.

⁹³Oliver Thranert, "NATO and Extended Deterrence, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 117.

çıkan potansiyel tehditlere karşı dünyanın güvenli bir yer olarak kalmasında sadece nükleer silahların caydırıcılık kapasitesinin yeterli olacağına dair görüşlerini devam ettirmektedirler. NATO'nun nükleer silahların gelecekte ittifak açısından konumunu belirleme adına kendi içerisinde gelişen farklı yaklaşımlar halen geçerliliğini korumakta ve hem üyelerin hem de dünya güvenliğinin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır ⁹⁴. Bu alanda NATO'nun alacağı pozisyonu belirleyecek olan Caydırıcılık ve Savunma Duruşu İncelemesi (DDPR) bu alandaki en önemli gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Bruno Tertrais, genişletilmiş caydırıcılığı, güvenlik şemsiyesinin üçüncü parti unsurları da kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması olarak tanımlamaktadır ⁹⁵. Bu tanıma göre, caydırıcı güce sahip olan bir ülkenin, güvenlik garantisi sağladığı üçüncü bir ülkeyi koruyarak elde edeceği fayda, yönelecek bir saldırı sonucunda uğrayacağı zararı aşmakta ise bu üçüncü ülkeye yönelecek tehditleri kendisine yönelmiş gibi kabul ederek caydırıcılığını kullanabilmektedir. Belirtilen genişleme, askeri anlamda güçlü ve zayıf olan ülkeler arasındaki her türlü askeri işbirliğini kapsayabilmektedir fakat bu bir gereklilik olarak görülmemektedir ⁹⁶.

NATO/Avrupa örneğinde genişletilmiş caydırıcılık geleneksel olarak nükleer silahlar ile, özellikle de stratejik olmayan nükleer silahlarla sağlanmaktadır. Uluslararası güvenlik süreçlerinde genişletilmiş caydırıcılık temel unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı olgu, askeri açıdan güçlü olan ülkelerin daha zayıf olanlarının güvenliğini üstlenmeye devam ettiği sürece de bu rolünü devam sürdürecektir. Genişletilmiş caydırıcılık hemen her zaman politik açıdan ihtilafli bir konu olmuşsa da zaman içerisinde uluslararası kamuoyu tarafından daha az ya da daha çok kabul gördüğü dönemler bulunmaktadır. Bu olgunun savunucuları, temel değerleri ve tehdit altındaki zayıf müttefiklerini cömert bir biçimde korudukları iddia etmekte ve sağduyulu bir şekilde petrol alanları ve deniz yolları gibi dünyanın ana ekonomik varlıklarının istikrarını sağladıkları ifade etmektedirler ⁹⁷.

Genişletilmiş caydırıcılık kavramı tartışılırken akla gelen en önemli olgulardan birisi de merkezi caydırıcılıktır. David Yost iki kavram arasındaki farklılıkları çalışmasında

⁹⁴Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report**, June 2011, s. 3.

⁹⁵Bruno Tertrais, "The Future of Extended Deterrence: A Brainstorming Paper, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 7.

⁹⁶A.g.e., s. 7.

⁹⁷Paul Schulte, "The Future of Extended Deterrence: a UK View, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 99.

incelemektedir. Karşılaşılan temel farklılık, genişletilmiş caydırıcılık kavramında tehdit altında bulunan müttefik ülkeye yönelen tehditlerin caydırılması söz konusu iken, merkezi caydırıcılıkta bir ülkenin çıkarlarına ya da ülkesine yönelik saldırgan ya da baskıcı tutumun cezalandırılması ya da durdurulması yoluyla caydırıcılık uygulanmasıdır⁹⁸. Sonuç itibariyle, aşağıda sıralanan gerekçeler sebebiyle genişletilmiş caydırıcılığın sağlanması merkezi caydırıcılığa kıyasla daha zordur:

- Tehdidi düşmana karşı inanılır kılmak,
- Koruma sağlanan ülkeye hem hükümet hem de kamuoyu bağlamında inanılır bir güvence sağlamak
- Kendi iç kamuoyunda neden başka bir ülkeye genişletilmiş bir koruma sağladığını doğru bir şekilde ifade etmek
- Politik baskı unsurlarını güvenlik faktörünün ulusal ve ittifak anlamında neden önemli hale dönüştüğü konusunda bilgilendirmek

Yukarıda belirtilen ve inandırıcılığın koşulları arasında yer alan bu unsurlar, genişletilmiş caydırıcılığın sağlanmasını da zorlaştıran etkenlerdir⁹⁹. Genişletilmiş caydırıcılığın inandırıcılığı büyük oranda korumacı gücün saldırgan taraf ile askeri anlamda kıyaslandığında ortaya çıkacak sonuçlar ve böylesi bir koruma sağlamak için kullanacağı ekonomik ve askeri kaynakları karşılayıp karşılayamayacağına yönelik yapılacak analizlerde ortaya çıkabilecektir¹⁰⁰.

Yukarıda ifade edildiği şekilde, genişletilmiş caydırıcılık tek başına bir amaç teşkil etmemekle birlikte ortak tehditlere karşı birleşerek daha geniş bir güvenlik alanı yaratma girişimidir. Genişletilmiş caydırıcılık için duyulan gereksinim, bunun sıklığı ve karakteristik özellikleri, uluslararası arenada algılanan tehdidin nükleer unsurlar içerip içermemesine göre değişkenlik sergilemektedir¹⁰¹. Batının genişletilmiş caydırıcılık olgusuna yaklaşımında nükleer tehdidin varlığı ana belirleyici unsur konumundadır¹⁰². Bu

⁹⁸David S. Yost, "US Extended Deterrence In NATO and North-East Asia,Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s.s. 15-16.

⁹⁹A.g.e., s.16.

¹⁰⁰Paul K. Huth,"The Extended Deterrent Value of Nuclear Weapons", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 34, No. 2, Jun., 1990, s. 272.

¹⁰¹Paul Schulte, "The Future of Extended Deterrence: a UK View, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 103.

¹⁰²Bruce Martin Russett,"Extended Deterrence with Nuclear Weapons: How Necessary, How Acceptable?",**The Review of Politics**,1988, s. 282.

bağlamda, tarihsel örneklerde pek çok farklı caydırıcılık yaklaşımına rastlansa da, nükleer silahlar genişletilmiş caydırıcılığın başarılı olmasında önemli katkılarda bulunmuştur ¹⁰³.

1.5. DİĞER CAYDIRICILIK YÖNTEMLERİ

Nükleer silahların Soğuk Savaş boyunca üstlendikleri görev caydırıcılık ile sınırlıdır. Yine de nükleer silahların yüksek vuruş gücüne sahip olması, muhtemel bir sıcak temas durumunun nihai bir ceza olarak nitelendirilmesine sebep olmuş ve bu durumun cezalandırmaya dayalı caydırıcılık olarak adlandırılmasına sebep olmuştur ¹⁰⁴

Cezalandırma tehdidi ile caydırıcılığın nükleer caydırıcılık açısından uygulanabilirliği ancak bir nükleer savaşın göze alınması durumunda geçerlidir. Günümüzde nükleer caydırıcılık açısından cezalandırma tehdidi kullanışlı bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Ancak bu caydırıcılık yöntemini geçerli bir strateji kılan esas unsur, güncel caydırıcılık politikalarından önemli bir ağırlığa sahip olan terörizm ve siber saldırılar gibi asimetrik tehdit alanlarında geniş bir uygulama imkânı sağlıyor olmasıdır. Örneğin 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında ortaya çıkan küresel terör kaygıları ile birlikte potansiyel terör tehdidinin caydırılabilmesi için bu eylemi gerçekleştiren terörist grupların ve bağlantılarının tanımlanarak en ağır şekilde cezalandırılacağına deklare edilmesi bu yöntemin uygulama biçimine bir örnek teşkil edebilecektir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, caydırıcılığın sağlanabilmesi açısından inandırıcılığın deklare edilen şekilde tesis edilmesidir. Geciken ya da hedeflenen amacı gerçekleştiremeyen bir cezalandırma tehdidinin diğer saldırgan unsurları cesaretlendirme gibi bir risk barındırdığı unutulmamalıdır¹⁰⁵.

Caydırıcılık kavramı çerçevesinde genel ve ani caydırıcılık arasında bir ayrım yapılmaktadır. Birinci kavram, düşmanların askeri saldırısını önleyecek güç dengesinin kurulması ile ilgilidir. Pek çok durumda, bu bir ülkenin saldırılara karşı korunması amacıyla oluşturulacak savunma hattına işaret etmektedir. Genel caydırıcılığın olumsuz sonuç vermesi durumunda, ülkeler ani caydırıcılığı uygulamaya koymaktadır. Bu durumda, ülkenin savunulması için daha detaylı bir çözüm içeren stratejik bir planın uygulamaya

¹⁰³Paul K. Huth, “The Extended Deterrent Value of Nuclear Weapons”, **The Journal of Conflict Resolution**, 1990, s. 271.

¹⁰⁴Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”. **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 21.

¹⁰⁵David. P. Auserwald, “Deterring Nonstate WMD Attacks”, **Political Science Quarterly**, Vol. 121, Issue: 4, 2006, s. 552.

konulması üzerinde bir görüş birliği oluşmuştur. Ani caydırıcılığın da işlemediği durumlarda ise hükümetler kendilerini bir kriz ortamı içerisinde bulmaktadırlar. Lebow ve Stein genel caydırıcılığı bir uzun vade stratejisi şeklinde tanımlarken ani caydırıcılık ise bir kısa vade stratejisi biçiminde ele alınmaktadır ¹⁰⁶. Lebow, ani caydırıcılığın sonuçlarını gözleminin genel caydırıcılığa kıyasla daha kolay olduğunu ifade etmektedir ¹⁰⁷.

Engelleyici caydırıcılığın nükleer güçler arasındaki işleyişi iki temel dönem çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, bir ülkenin nükleer güç geliştirme aşaması, diğeri ise nükleer güç haline gelmiş bir ülkenin engellenerek caydırılmasıdır.

Nükleer güç geliştirme aşamasındaki bir devletin engellenerek caydırılması Waltz tarafından iki bölümde incelenmiştir. Birincisi ülkenin henüz nükleer silah üretmeye başlamamış olması, ikincisi ise etki gücü düşük nükleer kapasiteye sahip olmasıdır. Her iki durumda da uygulanacak caydırıcılık stratejisi genel kabul gören şekliyle askeri operasyon tehdidi yapılması ve ekonomik ve politik ambargo uygulanması yönündedir. Çünkü tehdit henüz küresel boyut kazanmamıştır ve nükleer kapasiteye erişmeye yaklaşan bir rejimin diyalog yoluyla geri adım atması düşük ve riskli bir ihtimal teşkil etmektedir ¹⁰⁸. Günümüzde İran'ın nükleer kapasite geliştirdiğine dair kuşkular neticesinde uluslararası örgütlerin ortak yaklaşımı ile yıllar süren bir ambargo uygulanmıştır ve hatta askeri operasyon ihtimalleri de gözden geçirilmektedir.

Engelleyici caydırıcılığın ikinci aşaması ise karşı gücün de nükleer kapasiteye sahip olduğu durumdur. Bu durumda caydırıcılık ancak nükleer güce sahip olan rakip devletin hedeflediği saldırının boşa çıkacağına inandırılması ile mümkün olmaktadır. Bu aynı zamanda psikolojik anlamda bir algı yönetimi yapılması zorunlu kılmaktadır ¹⁰⁹. Örneğin ABD ile SSCB'nin karşılıklı olarak aşırı nükleer silahlanması her iki tarafın da birbirine yönelik uyguladığı bir engelleyici caydırıcılık stratejisidir. Böylelikle hem ABD hem de SSCB diğer tarafın amaçlarına ulaşmasına izin vermemiş ve kendi koruma zırhları içerisinde göreceli bir güvenlik sağlamıştır.

¹⁰⁶Richard N. Lebow - Janice G. Stein, "Deterrence and the Cold War", **Political Science Quarterly**, Vol. 110, No. 2, (Summer, 1995), s.161.

¹⁰⁷Richard N. Lebow, **Deterrence**, May 2008, s.9.

¹⁰⁸Scott D. Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", **International Security**, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), ss. 74-75.

¹⁰⁹Caitlin Talmadge, "Deterring a Nuclear 9/11", **The Washington Quarterly**, 2007, Vol. 30, No: 2, s. 23.

İKİNCİ BÖLÜM: NATO VE CAYDIRICILIK

2.1. NATO'NUN KURULUŞU VE İŞLEVLERİ

2.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Oluşan Koşullar

2. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde uluslararası toplum çok önemli gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Henüz savaşın yaraları sarılmadan, ulus devletlerin yanı sıra uluslararası toplumda amaçları konusunda netlik oluşmamış olan örgütlerin politika sahnesine adım atmaları toplumsal açıdan yeni sonuçlar doğurmaktadır. Savaş devam ederken kurulan Birleşmiş Milletler (BM) daha çok egemen eşitliğe dayalı bir örgüt olarak şekillense de dünyayı iki ayrı kutba ayırmış olan SSCB ve ABD'nin baskın hale gelen fikirleri doğrultusunda yönlendirilmiştir¹¹⁰.

Avrupa'da İtalya ve Almanya'nın herhangi bir Avrupalı ülke tarafından değil de SSCB ve ABD tarafından yenilgiye uğratılmış olmaları, hem bu ülkelerin küresel anlamda egemen askeri varlık olarak ortaya çıkmalarına hem de karar verici konumlarıyla Avrupa'da savaştan zayıf düşmüş ülkeleri kendi etraflarında toplamalarına sebep olmuştur¹¹¹.

Birçok Batı Avrupa ülkesinin 2. Dünya Savaşı sonrası yeniden ortaya çıkabilecek bir Alman tehdidi karşısında Brüksel Antlaşması ile örgütlenmeleri ve Almanya'dan gelebilecek herhangi bir saldırıda ortak hareket edeceklerini deklare etmeleri ile Almanya hem Avrupa ülkeleri karşısında daha da yalnızlaşarak SSCB'nin savaş sonrası yaptırımları karşısında zayıflamış, hem de Batı Avrupa içerisinde komünizme yaklaşan ilk ülke olmasıyla ABD'nin Avrupa'ya daha fazla müdahil olacağı daha güçlü stratejiler geliştirmesine yol açmıştır¹¹².

Aynı dönemde İtalya ve Fransa iç politikalarında da artan SSCB etkisinin sonucunda ABD 1947 yılında önce Sovyetleri bir tehdit olarak tanımladığı Truman Doktrinini yayınlamış, ardından aynı yıl hazırlıklarını yaptığı Marshall Planı'nı 1948 yılında devreye sokarak Avrupa'nın yeniden güçlendirilmesi yoluyla Sovyetler tehdidinin

¹¹⁰Enver Bozkurt, "NATO'nun Geleceği: Tartışma Platformu", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, No: 9, 2007, s. 185.

¹¹¹Joseph Nye - Robert Keohane, **The United States and International Institutions, After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989- 1991**, Harvard University Press, 1993, s. 108.

¹¹²Brian J. Collins, **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 2.

engellenmesini amaçlamıştır. Bu kutuplaşma, Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarını durdurmak amacıyla ABD ve Avrupa Devletleri tarafından 1949 yılında NATO'nun kurulmasıyla resmîyet kazanmıştır ¹¹³. Diğer bir ifadeyle kapitalist sistemin temsilcisi olan ABD'nin müttefiklerini NATO etrafında, komünist ekonomik sistemi temsil eden SSCB'nin ise Varşova Paktı etrafında toplamasıyla sonuçlanmış ve birbirlerine askeri açıdan rakip olan iki örgüt halini almalarına yol açmıştır.

2.1.2. NATO Oluşumunu Doğuran Temel Sebepler

2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Truman Doktrininde açıklanan komünizm tehdidini caydırmaya yönelik stratejiler doğrultusunda geliştirilen ABD merkezli ittifak 1949 yılında faaliyetlerine başlamıştır ¹¹⁴.

İttifak kurmanın farklı nedenleri olsa da genel itibariyle ittifaklar belirli sayıda devletin dışarıdan gelebilecek tehditleri önleme, diğer devletleri yönlendirme, ideolojik bir dayanışmayı sembolize etme gibi amaçlarla tesis ettiği örgütlerdir. NATO bahsedilen bu üç unsuru da içeren nadir ittifak örneklerinden birisidir ¹¹⁵.

NATO'nun kuruluşu 2. Dünya Savaşı'nın ardından temel itibariyle SSCB'den Avrupa'ya yönelebilecek tehditlerin gitgide somutlaşması gerekçesine dayanmaktadır. İngiltere, Fransa, Kanada ve Benelux ülkelerinin katılımıyla oluşturulan ve öncü ittifak görüşmelerini 1948 yılında Washington'da gerçekleştiren Kuzey Atlantik Paktı, gelecek yıllar içerisinde Sovyetler ile çatışma olasılığının çok yüksek olduğunu deklare etmiş, ayrıca hazırlanan bir raporda Sovyetlerin Avrupa'yı büyük oranda ele geçirebilecek bir askeri kapasiteye ulaştığının tespit edildiği uyarısında bulunulmuştur ¹¹⁶. 1949 yılında SSCB ilk nükleer silah denemesini gerçekleştirerek ABD'nin bu alandaki en önemli rakibi konumuna yükselmiştir.

Aslında NATO'nun kuruluşu bu yönüyle bir miktar ironi de içermektedir. Çünkü Amerika'nın tek başına atom bombasına sahip olduğu dönemde, Truman atom bombasının

¹¹³Joseph Nye - Robert Keohane, **The United States and International Institutions, After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989- 1991**, Harvard University Press, 1993, s. 108.

¹¹⁴Hakan Edström - Janne H. Matlary- Magnus Petersson, **NATO: The Power of Partnerships**, Palgrave Macmillan, London, 2011, s. 1.

¹¹⁵Erdem Özlük - Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2014, s. 212.

¹¹⁶Alexandra Gheciu, **NATO in the "New Europe": The Politics of International Socialization after the Cold War**, Stanford University Press, California, 2005, s. 34.

Sovyetler Birliği'ni yayılcı ve maceracı bir yaklaşımdan uzak tutacak bir faktör olduğunu düşünmekteydi. Sovyetler Birliği'nin de atom bombası edinmesi ile bu ümit artık son bulmuştı. Bu durumda atom bombası her iki tarafta da bulunduğuna göre artık ABD'nin güçlü bir caydırıcılık sağlayabilecek yeni bir yol bulması gerekmekteydi ¹¹⁷. Bu durum, çözüm olarak ABD'nin Avrupa'da artan oranda ittifak arayışına girişmesine ve NATO'nun ortaya çıkışına kadar uzanan gelişmelere sebep olan unsurlar arasında yer almaktadır.

NATO'nun kuruluşunda Almanya'nın son iki dünya savaşına yol açan ve Avrupa'da güç dengesini ve istikrarı bozmaya eğilimli bir ülke olarak algılanmasının da önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir ¹¹⁸. Sonrasında en önemli stratejik parçaları arasında yer alacağı ittifakın kuruluşunda, Almanya'nın yeniden saldırgan bir ülke olarak ortaya çıkmasından endişe eden Batı Avrupa ülkelerinin katılımı önemli rol oynamıştır.

2.1.3. Amaç ve İşlevi Açısından NATO

NATO'nun kuruluş amacı SSCB'nin yayılcılığına karşı Avrupa'nın demokratik özgürlükler açısından korunması ve nükleer, biyolojik ve kimyasal kitle imha silahlarının oluşturduğu tehditlere karşı Batı Devletlerinin güvenliklerinin temin edilmesi olarak belirlenmiştir ¹¹⁹.

1949 yılında ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Portekiz, Hollanda, Norveç, Lüksemburg, İtalya, İzlanda, Danimarka ve Kanada'nın işbirliği ile kurulan ittifak 1952 yılında Yunanistan ve Türkiye'nin de katılımıyla Doğu Akdeniz'e kadar genişleme fırsatı bulmuştur. Almanya NATO'ya 1955 yılında, İspanya ise 1982 yılında katılmış ve ittifak en geniş sınırlarına erişmiştir ¹²⁰.

Savunma kaynaklarının dağılımı ve savunma stratejileri açısından genel anlamda Batı'nın yaklaşımı, ortak savunma olgusunu kamusal bir kavrama dönüştürerek yükün paylaşılmasını sağlayacak temel yaklaşımlara odaklanma biçiminde gelişmiştir. Özele inildiğinde ise, genişletilmiş caydırıcılığın ve özellikle NATO tarafından sağlanacak ortak

¹¹⁷David G. Coleman -Joseph M. Siracusa, **Real-World Nuclear Deterrence: The Making of International Strategy**, Praeger Security International, Westport, 2006, s. 17.

¹¹⁸Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60/3, 2005, s. 79.

¹¹⁹Haktan Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 112.

¹²⁰A.g.e. s. 111.

savunma stratejilerinin sağlayacağı politik, askeri ve ekonomik faydalar ittifakı bir arada tutan temel sebepleri meydana getirmektedir. Kamusal bir alan olarak ortak savunma ve genişletilmiş caydırıcılığın benimsenmesi ile her iki alanda da aktörlerin tek başlarına sağlayamayacağı bir değer üretilmektedir ¹²¹.

NATO'nun kuruluşundan Soğuk Savaş'ın bittiği 1999 yılına kadar gerçekleştirdiği gelişim aşamaları dört ana süreç içerisinde değerlendirilebilmektedir ¹²²: 1949'dan 1962'ye kadar geçen ilk dönemde bloklar arasında yüksek dereceli gerginlik bulunmaktadır ve Kore Savaşı ile perçinlenen bu gerginlik Avrupa ve dünya güvenliğine hem askeri hem de politik açıdan kutuplaşma getirmiştir. Bu bağlamda ittifak nükleer silahların önceliği stratejisini ve "kitlesel karşılık" ilkesini benimsemiştir. 1963 ile 1969 yılları arasındaki döneme damgasını vuran Küba Füze Krizi ile ortaya çıkabilecek yıkımın boyutları ilk kez hesaplanabilir bir olgu halini almış ve her iki tarafın da göze alamayacağı bir savaş tanımı sebebiyle göreceli bir yumuşama dönemine girilmiştir. Esnek mukabele yaklaşımı 1970 ile 1984 yıllarını kapsayan dönemde iki blok arasındaki ilişkilerin daha kontrollü gelişmesini sağlamış 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi ise karşılıklı olarak Avrupa'nın bölünmüşlüğüne tanıyan bir güvenlik rejiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Son dönem ise 1985 ile 1999 yılları arasında kapsayan, Sovyetlerin yıkılması ve sıcak savaş tehdidinin ortadan kalkmasıyla şekillenen dönem ise NATO'nun etnik çatışmalar, terörizm ve bölgesel otorite boşlukları gibi tehlikeleri temel tehditler olarak algılama sürecidir.

2.2. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ CAYDIRICILIĞI

Soğuk Savaş aynı zamanda genel itibariyle nükleer caydırıcılığın ortaya çıkış dönemleri olarak bilinmektedir. Bu dönemde nükleer silahlar ilk kez birincil caydırıcı silahlar olarak konumlandırılmaktadır ¹²³. Her şey ilk kez 1953 yılında ABD'nin Avrupa'da stratejik olmayan nükleer silahları konuşlandırmasıyla başlamıştır. Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda, Türkiye, İngiltere ve Batı Almanya'da konuşlandırılan nükleer silahların sayısı 1960 yılında 3.000 adet iken, 1971 yılında bu sayı 7.300 âdete yükseltilmiş ve 3.000 adet

¹²¹Peter K. Forster - Stephen J. Cimbala, **The US, NATO and Military Burden-Sharing**, Taylor & Francis Group, New York, 2005 s. 10.

¹²²Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60/3, 2005, s. 71.

¹²³Thazha V. Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2009, USA, p.260.

nükleer silah denize konuşlandırılmıştı. Bu silahlar ABD'nin kontrolünde bulunmaktaydı
124.

ABD, 1949 yılında NATO'nun kuruluşundan itibaren, özellikle ittifaka silah tedarik edilmesi ve Avrupa ülkelerinin ekonomik açıdan güçlendirilerek 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yıkımın modernize edilebilmesi için verdiği destek dikkate alındığında etkinliği en yüksek ittifak üyesidir. Bu durum kendi nükleer gücünü oluşturmaya karar veren Fransa'nın sıkıntı yaşamasına yol açmaktaydı. Takiben, 1966 yılında Fransa NATO'ya olan askeri katılımını 1966 yılında geri çekmiştir ¹²⁵ ki ancak 1995 yılında bu açıdan bir geri dönüş yapmıştır. Bu süreçte Fransa kendi başına bağımsız bir nükleer güç halini almıştır. Bu durum Britanya açısından da benzer bir şekilde gelişmiştir. Britanya devleti, Fransa örneğinde olduğu gibi kendi bağımsız nükleer denizaltı kapasitesini geliştirmiştir fakat bunu yapabilmek için Amerikan füzeleri satın almış ve böyle bir durum ise ABD'nin NATO ve Batı Avrupa'daki ağırlığının artmasına yol açmıştır.

NATO'nun soğuk savaş dönemindeki caydırıcılığı iki ayrı süreç başlığında değerlendirilebilmektedir. Bunlardan ilki NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki caydırıcılığının temel hedefleri arasında bulunan Komünizm tehdidinin Batılı ülkelere daha fazla yayılmasının durdurulması amacıyla nükleer silahları da içeren "Topyekun Misilleme"nin öngörüldüğü Soğuk Savaş'ın ilk dönemdir ¹²⁶. Bu tür bir caydırıcılık stratejisi, Sovyetler Birliği'nden Avrupa'ya yönelecek bir tehdit durumunda niteliğine bakılmaksızın derhal birliğin nükleer gücünün Sovyetlere karşı kullanılması anlamına gelmektedir.

Soğuk Savaş döneminde her iki pakt arasında dehşet silahları olarak adlandırılan balistik nükleer silahlar üzerine kurulu bir dehşet dengesi bulunmaktaydı. Bu dengenin dehşet dengesi olarak anılmasının sebebi her iki tarafın da birbirini her bakımdan yıkıma uğratacak kadar büyük bir kapasiteye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş'ın silahlanma sürecini hızlandırması ile ortaya çıkan kırılğan nükleer dengenin anlaşılması uzun bir süreç almamış, başlangıcından itibaren nükleer silahların varlığı her iki kutup için de caydırıcı bir işlev görmüştür ¹²⁷.

¹²⁴Miles Pomper – Nikolai Sokov - Meghan Warren, **Delaying Decisions: NATO's Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012.

¹²⁵NATO, Available at: <http://www.historylearningsite.co.uk/nato.htm>

¹²⁶ Gonca Peksarı, **NATO'nun Değişen Konsepti**, Ankara, Asil Yayınları, 2007, s. 34.

¹²⁷ Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 21.

1957 yılında SSCB tarafından uzaya gönderilen Sputnik uydusunun başarılı bir biçimde yörüngeye yerleştirilmesi ABD açısından önemli stratejik değişikliklerin başlangıcı olmuştur. Bu gelişme neticesinde artık SSCB ABD'yi kendi topraklarında hedef alabilecek teknik kapasiteye ulaşmış bulunmaktaydı.

Soğuk Savaş dönemi caydırıcılığının stratejik açıdan ikinci önemli sürecini başlatan 1957 yılından itibaren Sovyetlerin nükleer kapasitesinde ve yayılımında görülen aşırı artış sebebiyle ABD ve NATO'nun Topyekun Misilleme stratejisinin doğuracağı hasarları göz önüne alarak yeni bir strateji üretmeye karar vermesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, daha yumuşak ve akılcı bir caydırıcılığın oluşturulmasını amaçlayan “Esnek Caydırıcılık” konsepti ön plana çıkmaktadır ¹²⁸. 1960'ların sonundan itibaren uygulamaya geçirilen bu caydırıcılık stratejisi olası bir SSCB saldırısında aynı kuvvetle ve yöntemle karşılık verilmesini öngörmektedir. Böylece nükleer caydırıcılıkla birlikte konvansiyonel güçlerin caydırıcı rolü de önem kazanmış, nükleer caydırıcılık ise en üst caydırıcılık modeli şeklinde konumlandırılmıştır ¹²⁹.

Soğuk Savaş açısından füzeler ile alakalı hayati önem taşıyan olay 1962 yılındaki Küba Krizi'dir. Bu kriz ABD ile SSCB'nin karşı karşıya geldiği en gergin anlardan birine sahne olmuştur. Küba Füze Krizi sırasında gerek ABD gerekse SSCB tarafları nihai eylemlerinin ortaya çıkaracağı negatif sonuçların doğurduğu kaygı neticesinde, karşı taraftan herhangi birisinin öldürülmemesi için olağanüstü aktif bir çaba sarf etmişlerdir ¹³⁰.

Sovyet ve Amerikalı karar vericiler Soğuk Savaş esnasında nükleer silahların yayılması durumunda istikrarın bozulacağı konusunda hemfikir idiler. Bunun yanı sıra, Amerikalı uzmanlar SSCB'nin nükleer gücünü daha fazla arttırmasının Avrupa'da ortaya çıkabilecek güvenlik tehditleri neticesinde Avrupa ülkelerini kendi nükleer programlarını uygulamaya iteceğinden çekinmekteydi. Bu bağlamda her iki süper güç de müttefikleri ile nükleer silahların kullanımını düzenleyen anlaşmalar imzalamışlardır. Kapsamı genişletilmiş caydırıcılık olarak adlandırılan bu politika ile ABD ve SSCB “nükleer şemsiyelerini” müttefiklerine uzatma kararı almışlardır¹³¹.

¹²⁸ Öner Akgül, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 7, 2008, s. 97.

¹²⁹ Tarık Oğuzlu, “NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 24, 2010, s. 102.

¹³⁰NATO, Available at: <http://www.historylearningsite.co.uk/nato.htm>

¹³¹Aaron Stein, “Türkiye ve Caydırıcılık: Karşılıklı Garantili İmhadan Aktif Müdafaaya”, **EDAM Tartışma Kağıdı**, 2012/4, s. 4.

NATO'nun füze savunma sistemini oluşturan en önemli ülkeler arasında bir genel değerlendirme yapılırken dikkate alınması gereken konular şu şekilde sıralanabilecektir. Son dönemde nükleer silahlarının büyük kısmı modernize edilmiş olsa da, ABD, son dönemlerde herhangi bir yeni savaş başlığı ya da stratejik silah geliştirmemiştir ki, son nükleer silah denemesi 1992 yılında ve son üretim ise 1989 yılında yapılmıştır. Rusya'nın bazı yeni stratejik füzeler konuşlandığı bilinmektedir. Britanya ve Fransa yeni nükleer silahlar tasarlamamakla birlikte taşıma sistemlerinin modernize edilmesine devam etmektedirler. Çin ise yeni stratejik silahlar ve savaş başlıkları geliştirilmesi konusunda yavaş bir ilerleme sergilemektedir ¹³².

1983 yılında yayınlanan bir kaynağa göre, NATO'nun Batı Avrupa'da konuşlandıracağı askeri kapasite aşağıdaki unsurları içermektedir:

- 1,986.000 kişilik kara kuvvetleri birliği,
- 90 askeri birlik,
- 20.722 askeri tank,
- 2.080 adet güdümlü anti-tank bataryası,
- 182 adet denizaltı,
- 385 adet anti-denizaltı denizaltısı,
- 314 adet savaş gemisi (Carrier, Cruiser vb.)
- 831 adet diğer deniz unsuru,
- 4.338 adet savaş uçağı,
- 6.869 adet anti uçak bataryası ve yerden havaya füzeler.

Aslında NATO'nun Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık yönünden başarılı olduğu söylenebilmekle beraber her iki kutbun da birbirine karşı süregelen aşırı tehditkar bir yaklaşımı olmamıştır. Nitekim döneme ilişkin yıllar sonra açılan gizli belgeler, NATO'nun ABD kanadında gerçekte Sovyetlerin saldırma ihtimalinin olmadığını düşünüldüğü yönündedir ¹³³.

Karşılıklı ve hızlı bir şekilde artan nükleer silahların her iki blok için de caydırıcı olduğu bir gerçektir. ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderliğinde iki arasında geçtiği bilinen

¹³²Thazha V. Paul - Patrick M. Morgan - James J. Wirtz, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, 2009, USA, s. 264.

¹³³ Selin Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Dergisi**, Aralık 2010, s. 17.

bu rekabet NATO ve Varşova Paktı çatısı altında toplanmış fakat caydırıcılık aynı zamanda her iki blok dışında bulunan ülkeleri de dünyayı tehdit eden bir nükleer silahlanmadan uzak tutmayı başarmıştır.

Bu derece gelişmiş bir askeri kapasite ile birlikte NATO ve Batı ülkeleri silahların azaltılması görüşmelerinde Moskova'ya karşı istikrarlı bir konumda bulunmaktaydılar. Aynı dönemde SSCB önemli finansal sorunlar yaşamaktaydı ve silahlarının modernizasyonu açısından NATO ile rekabete girebilecek bir durumda değildi¹³⁴. Silahlarının modernize edilmesinin yanında NATO ülkelerinin silahlanmayı sürdürme fırsatları da bulunmaktaydı. Bu koşullar altında Soğuk Savaş'ın sonuna gelinmiş oldu.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sadece dünya politikası açısından değil, nükleer caydırıcılık açısından da yeni bir dönem başlamıştır. Büyük güçlerin silah envanterleri düşüş eğiliminde olsa da yeni nükleer silah türleri ortaya çıkmıştır¹³⁵. Soğuk Savaş sonrasında NATO, Avrupa'da konuşlanmış olan nükleer silahlarını sayı, tür ve savaşa hazır halde bulunmaları bakımından kayda değer oranda azaltmıştır.

2.2.1. Kitlemel Mukabele Doktrini (1949-1962)

ABD ve Avrupalı müttefikleri, 1950'li yılların ilk yarısına kadar özellikle Avrupa'da Almanya'nın yeniden silahlandırılması ve küresel ölçekte de Kore Savaşı ile iyiden iyiye güçlenen Sovyet tehdidi konusuna odaklanmışken, 1954 yılında imzalanan Paris anlaşmasının ardından tartışmaların ekseni daha çok NATO'nun stratejik yönelimine kaymaktadır¹³⁶.

Esas itibariyle Kore Savaşı müttefik devletlerin tam olarak hazır olmadığı bir anda patlak vermiş ve Avrupa Müttefik Komutanlığı, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın uluslar arası bir örgüt haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Fakat bu örgütün savunma kararlılığını caydırıcı kılmak amacıyla atılan ilk adım 1952 yılında Lizbon'da toplanan NATO Konseyi'nde yapılan tarihi ve kapsamlı bir planla gerçekleştirilmiştir. Onaylanan bu karara

¹³⁴NATO, Available at: <http://www.historylearningsite.co.uk/nato.htm>

¹³⁵Vaidotas Urbelis - Kestutis Paulauskas, "NATO's Deterrence Policy – Time for Change?", **Baltic Security & Defence Review**, Volume 10, 2008, s.86.

¹³⁶ İter Türkmen - Salim Dervişoğlu - Fahir Alaçam - Oktar Ataman, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", 22 Aralık 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VwlGrdSLTIV>, (08/04/2016).

göre, aynı yıl içinde NATO kapsamında 704 savaş gemisi, 4.000 savaş uçağı ve 50 tümen oluşturulacak, ertesi yıl bu birimler 6.500 savaş uçağı ve 75 tümene, 1954 yılında ise 9.000 savaş uçağı ve 96 tümene çıkarılacaktır. Ayrıca bu dönemde Avrupa'ya orta menzilli taktik balistik füzelerin (IRBM) yerleştirilme kararı da bu dönemde alınmıştır ¹³⁷.

Bu durum 1952 yılı itibariyle NATO'nun henüz konvansiyonel yığınak ve silah kullanımını temel aldığı sergilenmektedir. Ancak Kore Savaşı sonrasında Avrupalı müttefiklerin askeri yatırımlardan ziyade ekonomik kalkınmaya öncelik vermeleri dolayısıyla, askeri yatırım ve harcamalar alanında gerek liderlik gerekse maddi yükümlülükler ağırlıklı olarak ABD tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Bu durum "Yeni Bakış" olarak adlandırılan ABD politikasının ekonomik temelini ve gerekçesini oluşturmaktadır. Bu politika doğrultusunda ABD'nin nükleer silahlanma yönündeki perspektifi ortaya çıkmaktadır ¹³⁸

Daha da önemlisi, NATO'nun 1949 yılından itibaren stratejik mantığını şekillendiren Yeni Bakış politikasının temelinde yatan askeri gerekçe, Avrupa'da ortaya çıkabilecek muhtemel bir savaşta Sovyetler Birliği'nin de taraf olacağı ve bu surumda ABD ve SSCB'nin nükleer silahlara başvuracak olmasıydı. Nitekim nükleer silahların sonucu belirleyeceği bir çatışmada konvansiyonel silahlara aşırı önem atfetmenin doğru caydırıcılık açısından da etkin olmayacağı görüşü, "kitlesele mukabele doktrininin" temelini oluşturmuştur ¹³⁹.

Sonuç itibariyle 1949-1962 yıllarını içeren bu süreçte, NATO'nun geçirdiğı iki kritik örgütsel değişimden ilki, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın Sovyet-Varşova Pakti'ndan kaynaklı tehdide karşı Avrupa Müttefik Komutanlığı çerçevesinde uluslar arası bir örgüte dönüşerek Paris Antlaşmasıyla Almanya'nın NATO içerisinde kontrollü bir askeri güç olarak tutulmasıdır. Örgütsel anlamda ikinci değişiklik ise, nükleer silahların konvansiyonel silah stokları yerine istihdam edilerek kullanılabilirliğine ittifak tarafından karar verme stratejisinin benimsenmiş olmasıdır ¹⁴⁰.

¹³⁷ Ali Bilgin Varlık, "Askerî ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği", **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2012, 71-123, s.82.

¹³⁸ Murat Elbeye, "NATO'nun Doğuşu", 16 Haziran 2012, <http://www.tuicakademi.org/natonun-dogusu-1/> (08/04/2016).

¹³⁹ İter Türkmen - Salim Dervişoğlu - Fahir Alaçam - Oktar Ataman, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiğı Evreler".

¹⁴⁰ Nejat Doğan, "Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949- 1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60/3, 2005, 69-107, s. 76.

Diğer taraftan merkez cephe olarak adlandırılan ve NATO terminolojisinde Berlin Duvarı'nın batısından başlayarak Batı Avrupa'yı içine alan bölgeye Sovyetler tarafından yönelebilecek yıldırım saldırılarına karşı askeri üstünlüğün konvansiyonel düzeyde sağlanamayacağına yönelik kanı da nükleer silahlara dayalı kitlesel mukabele doktrininin çıkış noktaları arasında yer almaktadır ¹⁴¹.

2.2.2. Esnek Mukabele Doktrini (1962- Halen)

Sever ¹⁴² İki blok arasında 1963-1969 yılları arasında göreceli bir yumuşamanın yaşandığını ifade etmektedir. Bu yumuşamanın gerçekleşmesine yol açan en önemli olaylardan birisi de, 1962 yılında gerçekleşen Küba Krizi'nde tarafların tüm dünyayı bir felakete uğratabilecek bir nükleer savaşa aslında ne kadar yakın olduklarını fark etmiş olmalarıdır.

NATO tarafından 1962 yılından itibaren uygulamaya konulan ikinci stratejik doktrin olan "esnek mukabele" doktrini, düşmana onun belirlediği saldırı yöntemiyle karşılık vererek ileriden savunmayı öngörmekteydi. Esnek mukabele stratejisine göre, öncelikle düşmanın saldırısı caydırılacak, eğer bu tutum başarılı olamamışsa, genel nükleer mukabeleyle kadar varabilen bir sıralama şeklinde düşmana gereken karşılık verilecektir. Diğer bir deyişle, bu stratejinin temeli, karşılaşılan saldırının niteliği doğrultusunda tepki göstermeyi öngörmesidir ¹⁴³.

Esnek mukabele doktrininin caydırıcılık fonksiyonu, NATO müttefiklerine karşı yapılabilecek potansiyel bir saldırı girişiminin her halükarda kabul edilemez bir risk olduğu varsayımına dayanıyor olmasında yer almaktadır. Diğer taraftan saldırganın algısında NATO mukabelesinin nükleer mi yoksa konvansiyonel mi olacağı konusunda belirsizlik yaratmayı amaçlamaktadır ¹⁴⁴.

¹⁴¹ Ali Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, 3-38, s. 9.

¹⁴² Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 52 Sayı: 1, 1997, 647-660, s. 652

¹⁴³ Ülkü Demirdöğen, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 46, Sayı:38, 1996, 153-163, s. 157.

¹⁴⁴NATO, "Nato'nun Dönüşümü", 2004, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_nato-trans-tur.pdf , (08/04/2016), s.14.

Türkmen ve arkadaşları ¹⁴⁵ NATO müttefiklerinin karşılaşılabileceği saldırılara karşı üç mukabele yönteminin tanımlandığını dile getirmektedir. Bunlar:

- Direkt Savunma: Tehditkâr düşman ile aynı savaş seviyesinde savaş yürüterek ona karşı üstünlük kurmak
- Kontrollü Tırmanma: Nükleer güç kullanım söyleminin kriz tırmandıkça giderek arttırılması ve neticesinde tehdidin bertaraf edilmesi
- Genel Nükleer Mukabele: Son aşamada ve başka bir seçenek olmaması durumunda fiilen nükleer silahlara başvurulması.

Bu doğrultuda NATO, bir taraftan yumuşama yönünde tartışmalar yaparken, diğer taraftan da “esnek mukabele” doktrinini benimseyerek savunma ve politik araçlarında da bir takım değişikliklere yer vermiştir. Bu süreç içerisinde meydana gelen bazı önemli değişimler, esnek mukabele doktrininin kapsadığı dönemin bazı yazarlar tarafından farklı bölümlere ayrılmasına yol açmaktaysa da bu çalışmada 1962 yılından günümüze kadar süregelen dönem esnek mukabele dönemi olarak tanımlanmaktadır.

Esnek mukabele döneminde beliren yumuşama iklimi 1970’li yılların ortalarında kendisini daha çok hissettirerek 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi’nde varılan Avrupa güvenlik rejimi yaklaşımı neticesinde Avrupa’da güç kullanılmasının önüne geçmiş, aynı zamanda da Sovyetlerin çöküş sürecinin başlangıcı olan 1980’lerin ortasına kadar NATO statükosunun korunmasını sağlamıştır ¹⁴⁶. Özellikle 1990’lara gelinirken Sovyetlerin çöküş sinyallerini arttırması ve silahlanma rekabetinin sona ermesi sürecine kadar, esnek mukabele doktrini çerçevesinde geçirilen süreçte taraflar arasında kayda değer herhangi bir çatışmanın yaşanmamış olması bu doktrinin caydırıcılığına ve başarısına işaret etmektedir.

2.3. SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ VE NATO’NUN DEĞİŞEN STRATEJİK KONSEPTLERİ

Soğuk Savaş’ın sona ermesi üzerine liderler artık ortaya çıkabilecek potansiyel tehditlerin düşman bir ülke ya da ittifak ile geleneksel askeri bir çatışma kaynaklı olmayacağı konusunda hemfikir durumdaydılar. Artık NATO karar vericilerinin

¹⁴⁵ İlder Türkmen - Salim Dervişoğlu - Fahir Alaçam - Oktar Ataman, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler".

¹⁴⁶ Nejat Doğan, "Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949- 1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s. 71.

kaygılanmasına sebep olabilecek yeni ve daha yaygın tehditler söz konusu idi. Bu yeni uluslararası ortamın getirdiği ve NATO'nun kendisini yeniden şekillendirmesine yol açan başlıca unsurlar, Doğu bloğunun dağılması ardından ortaya çıkan yeni Avrupalı devletlerle yürütülecek ilişkiler, değişen küresel güvenlik koşulları, yeni görev ve sorumlulukların tanımlanması ve ittifak içi bütünlüğün korunması şeklinde sıralanabilmektedir ¹⁴⁷.

2.3.1. NATO'nun 1991 Yılındaki Stratejik Konsepti

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO açısından iki temel sorun gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki NATO'ya ihtiyaç kalıp kalmadığına ilişkin soruların sorulmaya başlanması, ikincisi ise NATO'nun varlığını hangi bağlamda sürdürmesi gerektiğine ilişkindir. İngiltere ABD hegemonyasında varlığını sürdüren bir Avrupa konusunda ısrar ederken Fransa ise Avrupa'nın kendi savunma ve güvenlik kurumları üzerinde ısrar edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak özellikle Doğu Avrupa ve Balkanlarda ortaya çıkan yeni bölgesel çatışma ve güvenlik risklerinin AB ve BM gibi kurumların çaba ve imkânları ile engellenemeyerek NATO'nun müdahale kabiliyeti ile çözüme ulaşılması 1991 yılında Roma'da düzenlenen NATO zirvesinde deklare edilen "Stratejik Konsept" in ortaya çıkmasına yol açmıştır ¹⁴⁸.

NATO, Soğuk Savaş sonrası kendisine kavramsal açıdan iki önemli görev edinmiştir. Birincisi dünyanın ihtiyaç duyulan bölgelerinde operasyonlarda bulunabilecek bir kabiliyete erişilmesi, ikincisi ise belirli stratejik bölgelerde daha fazla müttefik ile genişleme sağlanmasıdır ¹⁴⁹.

Soğuk Savaş sonrası yayılcı komünist tehdidin sona ermesi, Batı dünyasında başlangıçta artık daha güvenli bir yaşantının başlayacağı algısını oluştursa da durumun bu şekilde ilerlemeyeceği ve tehdit algısının bundan sonrasında daha asimetric bir eksene kaymakta olduğu kısa bir süre içerisinde anlaşılmıştır ¹⁵⁰.

Bu stratejik konsept çerçevesinde ittifak daha fazla işbirliği ve diyaloga yönelmiş, faaliyetlerini ağırlıklı olarak çok uluslu kriz yönetim operasyonları alanında yoğunlaştırma

¹⁴⁷Alexandra Gheciu, **NATO in the "New Europe": The Politics of International Socialization after the Cold War**, Stanford University Press, California, 2005, ss. 233-234.

¹⁴⁸Öner Akgül, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 7, 2008, s. 94.

¹⁴⁹Haktan Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 113.

¹⁵⁰A.g.e., s. 110.

kararı almıştır. Asimetrik risklerden kaynaklı belirsizlikler, giderek artan insan kaçakçılığı ve yasa dışı göç, kitle imha silahlarının devlet dışı güçlerin eline geçme riski, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve narkotik, iklim ve çevre sorunları, kıtlaşan enerji ve su kaynaklarının kontrol ve paylaşımı, açık denizlerde ulaşımın ve enerji nakil yollarının güvenliği gibi karmaşık konular NATO'nun gündeminde daha fazla yer edinmeye başlamıştır ¹⁵¹.

Bunlara ek olarak, önce Haziran 1991'de Yugoslavya'nın parçalanması hemen ardından Ağustos 1991'de SSCB'nin çöküş süreci ile ortaya çıkan etnik ve askeri problemler neticesinde NATO'nun yeni konsepti ve stratejileri şekillenmiştir. Uzun bir aradan sonra ilk kez SSCB'nin dağılışıyla ortaya çıkan devletler, NATO'ya yeni bir genişleme perspektifi sunmakla beraber bu ülkelerin liberal ve demokratik rejimler kurması ve uluslararası sisteme entegre olması için, NATO askeri bir birlik olmakla sınırlı kalmayarak ekonomik ve siyasal liberalizmi savunan ideolojinin de yayılma aracı olarak işlevini sürdürmüştür ¹⁵².

Tüm bu yanlarıyla, Kasım 1991'de yayımlanan konsept, eskiye kıyasla güvenliği ön plana çıkaran ve gizliliği olmayan şeffaf bir konsepttir.

2.3.2. NATO'nun 1999 Yılındaki Stratejik Konsepti

2. Dünya Savaşı sonrası Atlantik-Avrupa hattının güvenliğini sağlama açısından başarılı bir duruş sergileyen NATO, 1990'lardan itibaren adapte ettiği askeri, örgütsel, kurumsal ve kapasite boyutlu değişimlerine ek olarak dünya politikası açısından yeni konumunu da tamamlamak durumunda kalmıştır. 1990'lar boyunca NATO'ya ihtiyaç duyulup duyulmadığı konusu tartışılırken Balkan ülkeleri arasında patlak veren savaşlar NATO'nun yeniden öncü ve ihtiyaç duyulan bir güvenlik mekanizması rolüyle ortaya çıkmasına ve AB gibi güvenlik açısından kırılganlıkları olan bir coğrafya içerisinde varlığını devam ettirmesi için gerekli desteği bulmasına yol açmıştır ¹⁵³.

¹⁵¹ İter Türkmen, - Salim Dervişoğlu - Fahir Alaçam - Oktar Ataman, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", 22 Aralık 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VwIGrdSLTIV>, (08/04/2016).

¹⁵² Merve G. Güleç, "Değişen NATO Stratejileri", 11 Mayıs 2015, <https://indigodergisi.com/2015/05/degisen-nato-stratejileri/>, (08/04/2016).

¹⁵³ Öner Akgül, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 7, 2008, s. 118.

Soğuk Savaş sonrası ilk kez yeni bir alana adım atarak Bosna Hersek'te yaşanan iç savaşa müdahale edilmiştir. BM'in etkinsiz ve yetersiz kaldığı ve gelişmelerin üç buçuk yıl süren bir iç savaşa sebep olmasının ardından NATO, Bosna Hersek'te barışın tesis edilmesine ve süren savaşın sona ermesine ve Bosna Hersek'in devlet inşasına yardımcı olacak hava operasyonlarını başlatmıştır ¹⁵⁴. Bu müdahaleler ve alınan başarılı sonuçlar, NATO'nun ilerleyen yıllarda dünya politika sahnesinde ve operasyonsal etkinliğinde kırılmaya yol açacak önemli olaylardan birisi halini alacaktır.

Bu gelişmeler doğrultusunda, 1991 yılında yayımlanan konseptin öngördüğü operasyonsal etkinliğe ve hedeflere ulaşılması ve uluslar arası istikrar ve güvenliğin sağlanmasında NATO'nun artan rolü ve önemi doğrultusunda ittifak liderleri genişletilmiş Avrupa ve Atlantik bölgelerinin ortak güvenliğini sağlamak üzere yeni bir konsept imzalamıştır. Bu konsept çerçevesinde, NATO'nun güvenlik tanımlaması savunma boyutuna ilave olarak, güvenliğin oluşumunda çevresel, sosyal, ekonomik ve siyasi unsurların da yer aldığı daha geniş bir platforma taşınmaktadır ¹⁵⁵. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından NATO'nun Balkanlarda edindiği tecrübeler, uluslar arası ölçekte ve gelecek dönemde karşılaşılabilecek potansiyel tehditlerin 1991'de yayınlanan konseptteki asimetrik risklere ilaveten, etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, insan hakları ihlalleri ve ekonomik kırılganlıklar gibi sosyal temelli yeni riskler barındırdığını göstermekteydi ¹⁵⁶.

Bu konsept, barışın desteklenmesinden kolektif savunmaya ve diğer krizlere müdahale edilmesine kadar İttifakın görevlerini başarılı şekilde tamamlayabilmesi için askeri kapasitenin geliştirilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Bunların yanı sıra, ittifakın nükleer ve konvansiyonel bir güç olmaya devam edeceğini de taahhüt etmektedir ¹⁵⁷.

2.3.3. 11 Eylül Saldırıları ve Stratejik Konseptteki Değişimler

Birleşmiş Milletlerin 2004 yılında yayınlanan bir raporunda ¹⁵⁸ terörizm, bir devlet ya da uluslararası bir örgütün belirli bir duruma zorlanması ya da belirli bir durumdan vazgeçirilmesi amacıyla sivillerin ve savaş dışı unsurların ölümüne ya da ciddi şekilde

¹⁵⁴Erdem Özlük - Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2014, s. 214.

¹⁵⁵ İlder Türkmen, - Salim Dervişoğlu - Fahir Alaçam - Oktar Ataman, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konseptinin Geçirdiği Evreler", 22 Aralık 2010

¹⁵⁶ Çağdaş Ergün, "Yeni NATO Konsepti", **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 18, 1999, 1-4. s.3.

¹⁵⁷ Ozan Özgür, NATO'nun Krizi ve "Akıllı Savunma", **Toplumsal Eşitlik Dergisi**, Sayı: 3, 2012, s. 3.

¹⁵⁸United Nations General Assembly, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", **Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change**, 2004, s. 49.

yaralanmalarına yol açan, doğası ve koşullar gereği toplumun sindirilmesini hedefleyen faaliyetler şeklinde tanımlanmaktadır.

NATO fikrinin ortaya çıkış sebebi, üye ülkeleri ittifak dışı saldırılardan korumanın yollarını aramaktadır. 1949 yılında kuruluşundan itibaren ittifakın terörizm sorunu ile bu kadar farklı bir seviyede karşılaşması ilk kez ABD'ye yapılan 9/11 terörist saldırılarından sonra gerçekleşmiştir. Amerika'nın talebi ile başlangıçta NATO Afganistan'a müdahalede bulunmamakla birlikte genel operasyon açısından aktif bir rol oynamaktaydı ¹⁵⁹. Aslında bu durumda ortaya çıkan terörle mücadele sorunu direkt olarak ABD ile ilgili olsa da NATO, ittifakın 5. Madde'sinde belirtilen Ortak Savunma prensibine göre ihtiyaç duyulan her anda Amerikan kuvvetlerine destek sağlamıştır. Böylelikle "terörizm ile savaş" ilk kez ittifakın birincil görevi haline aldığı duyurulmaktadır ¹⁶⁰.

Doron Almong'a göre 2. Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkan klasik caydırıcılık teorisi terörizm sorununa uyarlanamamaktaydı ve bu sebeple son yirmi yılda devletlerin terörizm olgusunu caydırabilecek yeni stratejiler üzerine düşünmeleri gerekmişti ¹⁶¹. Bu çerçevede, Jeremy Gingers, terörist grupların amaçlarını anlayabilmenin onları caydıracak stratejiler geliştirebilmeyi kolaylaştıracağını belirtmektedir ¹⁶². Terörist grupların ideolojisi analiz edilerek davranış biçimleri tahmin edilebilir ya da potansiyel saldırılarına karşılık geliştirilebilir. Yani, bir düşmanı caydırma niyeti oluşturulmadan önce terörist grubu belirli bir davranışı gerçekleştirmeye iten faktörlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, tarihsel ve politik sebeplerin de dikkate alınması önem arz eder. Diğer taraftan, Nason Alistair'in de belirttiği gibi, caydırıcılığı doğru bir biçimde uygulayabilmek için öncelikle "terörizm" ve "caydırıcılık" kavramlarının yeniden tanımlanması gerekmektedir ¹⁶³ ki ancak böyle bir durumda caydırıcılık daha etkin sonuçlar doğurabilecektir. Burada sadece tanımlar değil, esas önemli olan bu iki tanıma uyumlu bir biçimde atılacak adımların kendisi de çok önemlidir.

9/11 terör saldırılarının hemen ertesinde NATO terörü hedef alan çok önemli ve somut eylemlerde bulunmuştur. Terörizme karşı yeni bir askeri düzen geliştirme girişimlerinin arasında en önemlileri, Prag Kapasite Taahhüdü'nün (PCC)

¹⁵⁹Tomas Valasek, "The Fight against Terrorism: Where's NATO?" **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 4, Winter, 2001/2002, ss. 19-20.

¹⁶⁰Anton Bebler, "NATO and Transnational Terrorism", **Perceptions**, Winter 2004-2005, s.165.

¹⁶¹Doron Almog, "Cumulative Deterrence and the War on Terrorism", **Parameters**, Winter 2004-05, s. 5.

¹⁶²Jeremy Ginges, "Deterring the Terrorist: A Psychological Evaluation of Different Strategies for Deterring Terrorism", **Terrorism and Political Violence**, 1997, s. 174.

¹⁶³Alistair Nason, **Deterrence and Terrorism in the Modern Era**, 24 May, 2010.

gerçekleştirilmesi, Doğu Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı'na deniz birliklerinin gönderilmesi, Terörist Tehditler Haber Alma Birimi'nin (Terrorist Threats Intelligence Unit) kurulması ve Rusya Federasyonu ile bu alanda yapılan işbirliği şeklinde sıralanabilmektedir ¹⁶⁴.

11 Eylül terörist saldırıları göstermektedir ki, girilen bu yeni güvenlik ortamında artık sadece devletlerarası ilişkiler değil aynı zamanda devlet dışı aktörler ile devletlerin ilişkilerini de doğru bir şekilde yönetebilmek ve yıkıcı sonuçlar ile karşılaşmamak için doğru tanımlamalar ve analizler yapılması, açıklayıcı teoriler geliştirilmesi ve böylelikle gerçekçi öngörülere ulaşılması bir zorunluluk haline gelmektedir ¹⁶⁵.

11 Eylül'de ABD'ye karşı girişilen terör saldırıları, terörizm tehdidini ve kitle imha silahlarını ön plan çıkarmış bulunuyor. NATO'nun gerek kendi bölgesinde, gerekse alan dışındaki halklarını koruma ihtiyacı ortaya çıktı. Bu nedenle ittifak üyelerini, Afganistan'da Birleşmiş Milletler onaylı uluslararası Güvenlik Gücü(ISAF) gibi yeni görevlere hazırlayabilmek amacı ile askeri yapı ve yetenekleri bu görevlere uyumlu duruma getirecek büyük çaplı iç yeni yapılanma reformları gerçekleştirildi. Diğer yandan, giderek küreselleşen ve zorlu sorunların yumağı şekline bürünen dünyanın yarattığı durumların üstesinden gelebilmek amacı ile NATO, değişimini hızlandırarak temelde mevcut ortaklıklarını derinleştirmek ve genişletmek ve güçlü operasyonsal yetenekler kazanmak yoluna girdi.

Küresel çapta ortaya çıkan ve doğrudan NATO müttefiklerini tehdit eden bu tür radikal bir değişimin NATO'nun stratejik ve güvenlik konseptinde hayati değişikliklere yok açmaması beklenemezdi. NATO tarafından Ortadoğu ekseninde yürütülen operasyonların sonuçlarının alınmaya başlamasıyla birlikte, Kasım 2006'da, "Kapsamlı Siyasi Rehber" adlı çalışma NATO liderleri tarafından onaylanmıştır. Bu rehberin odak noktası, mevcut koşulların detaylı bir şekilde incelenerek gelecek 10-15 yıllık süreçte karşılaşılabilecek muhtemel sorunların, ittifaka ilişkin kapasite ve planlama yeteneklerinin ve istihbarat önceliklerinin belirlenmesidir ¹⁶⁶.

¹⁶⁴Anton Bebler, "NATO and Transnational Terrorism", *Perceptions*, Winter 2004-2005, ss. 166-167.

¹⁶⁵Mustafa Kibaroğlu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", *Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*, Foreign Policy, Ocak 2002, s. 4.

¹⁶⁶ Murat Elbeye, "NATO'nun Doğuşu", 16 Haziran 2012, <http://www.tuicakademi.org/natonun-dogusu-1/> (08/04/2016).

Her ne kadar 11 Eylül terörist saldırıları sonucunda ittifakın stratejik konseptinde yazılı bir değişim yapılmamış olsa da, saldırıların hemen ardından NATO'nun konvansiyonel operasyon gücünün Ortadoğu kökenli terörizmi zayıflatmaya dönük yoğun bir şekilde askeri operasyonlara girişmesi, daha önceki iki konsept değişikliğindeki şeffaflığın olmadığı fiili bir konsept değişikliğini işaret etmektedir. 2006 yılında hazırlanan rehberse, o zaman kadar yürütülen operasyonların bir neticesi olarak değerlendirilebilecektir.

2.3.4. NATO'nun 2003 Yılından Sonraki Stratejik Konsepti

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ve mevcut risk algısını köklü bir şekilde değiştiren kırılmanın benzeri Soğuk Savaş sonrası yine aynı ülkenin, SSCB'nin, fakat bu sefer dağılması neticesinde yaşanmıştır. Uzun menzilli stratejik olmayan füzelerin ve nükleer silahların yarattığı tehditler yerini Afganistan'da ve Orta Doğu'da ortaya çıkan boşluklar ile açığa çıkmaya başlayan terörizm ve radikalizm, birçok bölgede etkisini arttırmaya başlayan milliyetçilik akımları ile bağlantılı etnik çatışmalar ve bölgesel güvensizlikler NATO'nun bu kez farklı misyonlarla aktif görevler üstlenmesine neden olmuştur ¹⁶⁷.

1990'ların sonunda, SSCB'nin dağılmasının ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, NATO Doğu Avrupa ülkelerinde yeni üyeler kazanmaya devam etmektedir. Bu gerçek Soğuk Savaş sonrası dönemde Doğu ile Batı arasında yeni gerginliklere yol açmış ve genişleyen NATO olgusu Rusya tarafından sıcak karşılanmayan bir durum olmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun Doğu ülkeleri yönünde genişlemesi sonucunda stratejik olmayan silahların büyük bölümü ittifak sınırlarından uzak noktalarda kalmış oldu. 1997 yılında imzalanan NATO-Rusya İlişkileri Antlaşması'na göre NATO Rusya'ya ittifak ile ilgili bazı önemli taahhütlerde bulunmaktadır. Bu taahhütler, yeni üye ülke sınırları içinde herhangi bir gerekçeyle nükleer silah konuşlandırılmayacağı ve hiçbir

¹⁶⁷Haktan Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 113.

gerekçe ile ve hiçbir gelecek dönemde NATO'nun nükleer duruşunu ya da politikasını değiştirmeyeceğine yöneliktir ¹⁶⁸.

SSCB'nin çöküşünden sonra NATO ilk kez "sınıflandırılmamış" kavramını 1991 yılında açıklamıştır. Bir sonraki konsept ise NATO'nun 1999 yılında ortaya koyduğu, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan etnik çatışmalar, politik düzensizlikler, ekonomik istikrarsızlık ve kitle imha silahlarının yayılmasına bağlı olarak dünyanın karşı karşıya bulunduğu riskler ile ilgilidir. Amerika'da gerçekleştirilen 9/11 terörist saldırılarını takiben NATO güvenliği ve istikrarı sağlayabilmek için daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır ¹⁶⁹.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle NATO ülkeleri daha geniş kapsamlı potansiyel düşmanlar, daha geniş bir dizi iletişim yöntemleri ve daha karmaşık bir grup izleyici ile karşı karşıya gelmiştir. İttifakın caydırıcı politikaları şekillendirilirken bazı faktörlerin dikkate alınması gerekmekte ve bunlar arasında en önemli olanını ise Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan değişimler oluşturmaktadır. Bu dönemde NATO'nun teknik kapasitesi caydırıcılık bakımından yeni imkânlar sunmuştur. Özellikle yenilikçilik, yüksek mali güç ve ABD silah endüstrisindeki üretkenliğin sunduğu öncü teknolojik gelişimler NATO'nun saldırıları caydırma yeteneğinde önemli bir ilave artışa sebep olmuştur ¹⁷⁰.

Değişmekte olan uluslar arası konjonktür ve artan asimetrik güvenlik tehditleri sebebiyle 1999 yılında açıklanan en son Stratejik Konsept geçerliliğini yitirmiş ve NATO'nun hali hazırda fiilen genişlettiği güvenlik kavramı henüz strateji belgelerine yansımamış durumdaydı. Bu durum ittifak içerisinde tartışmaların büyümesine ve ittifakın yeni bir Stratejik Konsept arayışına girmesine yol açmıştır ¹⁷¹.

Yeni Stratejik Konseptin hem planlandığı hem de uygulamasının yapıldığı bu sürecin başlangıcı 12 Şubat 2003 tarihinde yayınlanan İttifak Stratejisinin Askeri Alanda Uygulaması ¹⁷² rehberiyle eş zamanlı olarak değerlendirilmektedir. 3-4 Nisan 2009 tarihinde NATO'nun 60. Kuruluş yıldönümünde düzenlenen Salzburg-Kehl Zirvesinde ise

¹⁶⁸Miles Pomper – Nikolai Sokov - Meghan Warren, **Delaying Decisions: NATO's Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012.

¹⁶⁹A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html>

¹⁷⁰Paul Schulte, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?" **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010, s. 4.

¹⁷¹ Servet Çetin, "NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti ve Lizbon Zirvesi" 22 Kasım 2010, <https://avrupanaliz.wordpress.com/tag/stratejik-konsept/>, (07/04/2016).

¹⁷² NATO, Strategic Concepts, 12 Kasım 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm, (04/04/2016).

ittifakın değişen konjonktüre uygun yeni bir Stratejik Konsept hazırlama çalışmalarına fiilen başlanmıřtır¹⁷³.

2.3.5. NATO'nun 2010 Yılındaki Stratejik Konsepti

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeniden kavramsal tanımlama ihtiyacı duyan NATO, bu hedefine dış dünya ile daha fazla işbirliği geliştirerek ulaşmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, NATO-Rusya Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, Barış İçin Ortaklık Girişimi ve NATO-Ukrayna İşbirliği anlaşmaları ile yeni işbirliği modelleri üzerinden ittifakın dönüşümünü gerçekleştirme yoluna gitmiştir ¹⁷⁴.

Küresel kutuplaşmanın neticesinde komünist bloğun sınırlamasıyla karşılaşan ittifak, bloğlaşmanın ortadan kalkması ile birlikte teoriden pratiğe dönüşen ve "Açık Kapılar Politikası" adı verilen model üzerinden genişlemenin yollarını aramıştır ¹⁷⁵. Açık Kapılar Politikası'nın ilk sonuçları olarak Barış İçin Ortaklık Girişimi (BİO) erevesinde eski SSCB uydusu konumundaki ek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ile 1999 yılında, komünist blok içinde yer alan Slovenya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya ve Estonya ile ise 2004 yılında ittifak sözleşmesi imzalanmıştır. Balkanlardaki karışık ortam sebebiyle geç de olsa Hırvatistan ve Arnavutluk'un ittifaka katılımı 2008 yılını bulmaktadır ¹⁷⁶. Böylelikle NATO 28 devletin katılım sağladığı bir ittifak yapısına kavuşmuştur.

2010 yılında düzenlenen Lizbon Zirvesi'nde ilan edilen yeni Stratejik Konseptin en önemli vurgularından birisi ittifakın Kafkaslar ve Karadeniz coğrafyalarını yeni genişleme alanları arasında görmesidir. Bu bağlamda Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'ın NATO üyelikleri için ABD'nin de özel talebiyle hızlandırıcı süreç uygulamaları tartışılmıştır. Fakat bahsi geçen bağımsız devletlerin halen Rusya ile olan sıkı ekonomik ve stratejik

¹⁷³ Emine Alagöz-Akçadağ, "NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti: Aktif Angajman, Modern Savunma", 24 Kasım 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1227/-nato'nun-yeni-stratejik-konsepti--aktif-angajman--modern-savunma/#.VwmatdSLTIV> , (08/04/2016)..

¹⁷⁴Öner Akgl, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 7, 2008, s. 93.

¹⁷⁵Haktan Birsell, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 112.

¹⁷⁶Erhan Akdemir, "NATO'nun Karadeniz Politikası", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 42, 2014, s. 5.

yakınlıkları böylesi bir gelişme için gerekli altyapının doğru şekilde geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır ¹⁷⁷.

Gerçekçi yazarlar her ne kadar genişlemenin NATO için politik bir zafer anlamına gelse de birçok eski müttefik ülkesi vasıtasıyla NATO tarafından çevrelenecek olan Rusya'nın yalnızlaşarak uzun vadede NATO için yeniden bir tehdit haline dönüşebileceğine dair kaygılarını dile getirmektedir ¹⁷⁸.

2010 yılında deklare edilen Stratejik Konseptin diğer temel unsurları, uluslar arası toplumun bir parçası olarak bölgesel kriz yönetimlerine NATO'nun katkısı artırılması, nükleer silahların azaltılması yönünde Rusya karşılıklı ve şeffaflığa dayalı işbirliği geliştirilmesi, artan balistik füze riskine karşı Avrupa'nın tamamını koruyan bir füze kalkanı geliştirilmesi, çevresel, sosyal ve insani risklerin çözümünde etkin rol alınmasıdır ¹⁷⁹.

2.3.6. NATO'nun 2010 Stratejik Konseptinde Enerji Güvenliğinin Yeri

NATO'nun Stratejik Konsept'inde belirtildiği üzere, üye ülkeler önümüzdeki süreçte artması beklenen yabancı enerji bağımlılığı ve yükselen tüketim trendleri sebebiyle enerji ile ilgili gelişmelere karşı daha hassas bir pozisyona girmektedirler ve dolayısıyla yabancı enerji kaynaklarının dağıtımını ve tedarik edilmesi konularının önemi gitgide daha da artmaktadır. Dünya genelinde artan enerji ihtiyacı sebebiyle küresel alanda talep gören bu kaynaklarda yaşanan bozulma da dikkat çekici düzeylere ulaşmaktadır ¹⁸⁰.

Bu sebeple enerji güvenliği konusu NATO için yakın zamanda önemi artmaya devam eden bir odak noktasıdır. Örneğin bu alanda geliştirilen Aktif Çaba Operasyonu (Operation Active Endeavour) Akdeniz Bölgesi'nde bulunan kaynak rotalarının güvenliğini sağlamaktadır. Stratejik Konsept'te vurgulandığı gibi, "NATO, kritik enerji altyapılarının, transit alanların ve hatların korunması, ortaklar ile işbirliği yapılması ve müttefikler ile stratejik değerlendirmeler ve acil durum planlamalarını içeren aktiviteler de dâhil olmak üzere enerji güvenliğini koruyabilecek yetenekleri geliştirme" yönünde adımlar atmaktadır.

¹⁷⁷Aygün Askerzade, "NATO Çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye Askeri Siyasi İşbirliği ve Bölgesel Güvenlik Sorunları", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 20, 2009, s. 2.

¹⁷⁸Haktan Bırsel, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 77.

¹⁷⁹NATO, "Lizbon Sonrası NATO", 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (08/04/2016).

¹⁸⁰Michael Rühle, "NATO and Emerging Security Challenges: Beyond the Deterrence Paradigm", **American Foreign Policy Interests**, Vol. 33, 2011, s. 279.

2011 yılında bu amaçla Litvanya'nın Vilnius kentinde bir Enerji Güvenlik Merkezi kurulmuştur ¹⁸¹.

Enerji güvenliğinin NATO Stratejik Konseptinin bir parçası haline gelmesi ilk kez 2006 yılında Riga Zirvesi'nde gündeme gelmiş ve 2008 yılındaki Bükreş Zirvesi'nde tartışılmış, ancak 2010 yılında Lizbon Zirve'sine kadar Stratejik Konseptte gereken yeri alamamıştır. Yeni NATO Stratejik Konseptinde ise Ortadoğu petrol kaynaklarının her türlü füze saldırısı, deniz korsanlığı, küresel terörizm gibi tehditlerden korunması planlanmıştır ¹⁸².

2.4. 2000'Lİ YILLARDA NATO'NUN CAYDIRICILIK POLİTİKALARI

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte NATO'nun nükleer duruşu nitel değişimlerden ziyade nicel değişiklikler göstermiştir. İttifakın stratejik konseptine 1991 yılında bu durumu doğrular biçimde, "Avrupa'da bulunan ABD nükleer güçlerinin Avrupa'nın güvenliği açısından hayati olmaya ve barışın sürdürülmesi için gerekli olmaya devam ettiği" ifadesi eklenmiştir ¹⁸³.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında yeni tanımlar yaparak mevcut tehditleri tanımlaması ve bu tehditlere karşı sadece ittifak içindeki ülkeleri değil aynı zamanda dostlarını ve aynı amaç uğruna mücadele ettiği demokratik rejimleri de korumaya yönelik yeni bir strateji geliştireceğine yönelik mesajlar vermiştir. Bu strateji birincil olarak örgüt üyelerini ve çevre bölgelerini kapsamakta ve gerektiğinde belirlenen bölgelerin dışına yapılabilecek müdahaleleri ve önleyici tedbirleri kapsayabilecek şekilde dizayn edilmiştir¹⁸⁴. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun caydırıcılık vurgusu özellikle dört ana başlıkta yoğunlaşmaktadır. Bunlar ¹⁸⁵;

- Üye ülkelere yönelebilecek potansiyel tehditler karşısındaki caydırıcılık,
- Küresel güvenlik yönetimi alanında caydırıcılığın sağlanması
- Ülkeler arası çatışmalarda caydırıcılık ve

¹⁸¹Raymond Knops, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report, Sub-Committee On Future Security And Defence Capabilities", **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 17.

¹⁸²Mesut Şöhret, "Enerji Güvenliği Kapsamında NATO'nun Ortadoğu Politikası", 23 – 24 Eylül 2014 tarihlerinde Kocaeli Üniversitesinde düzenlenen "Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi" başlıklı konferansta sunulan tebliğ, 2014, s. 359.

¹⁸³Vaidotas Urbelis, and Kestutis Paulauskas, "NATO's Deterrence Policy – Time for Change?", **Baltic Security & Defence Review**, Volume 10, 2008, s.87.

¹⁸⁴Erhan Akdemir, "NATO'nun Karadeniz Politikası". **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 42, 2014, s. 2.

¹⁸⁵Brian J. Collins, **NATO: A Guide to the Issues**. Praeger, Santa Barbara, 2011. s. 110.

- İç karmaşalarda caydırıcılıktır.

NATO'nun dört ana görevi içinde ilk ve en önemli olanı üye ülkelerin güvenliğinin herhangi bir saldırgan girişime karşı sağlanması ve bu tür düşmanca niyetlerin caydırılmasıdır. NATO'nun üye ülkelere yönelik ortak savunma ve caydırıcılık taahhütlerinin deklare edildiği 5. Madde'de yeni dönemde tanımlanan tehditler “gerek Avro-Atlantik gerekse bu bölge dışından gelebilir” şeklinde ifade edilmektedir ¹⁸⁶.

Son 15 yılda değişime uğrayan NATO nükleer caydırıcılık politikaları çerçevesinde Avrupa'daki nükleer savaş başlıkları ve yaygınlık düzeyleri azaltılmaya başlanmış ve hatta var olan nükleer sistemler yenilenmemiş ve modernize edilmemiştir ¹⁸⁷. Aynı süreçte dünyanın diğer taraflarında bulunan güçler bu konu ile ilgili dikkate değer dinamikler sergilemektedirler. Bu durum, NATO'nun konvansiyonel silahlar açısından sahip olduğu üstünlük neticesinde nükleer silahlar konusuna daha stratejik bir bakış açısıyla yaklaşıyor olduğu gerçeği ile açıklanabilecektir. Burada dile getirilmesi gereken önemli bir konu da, nükleer başlıkların değişen tehdit kavramları karşısında yetersiz kaldıkları ve muhtemel alternatifleri arasında füze savunma sistemleri ve yüksek hassasiyetli konvansiyonel silahların bulunduğu ¹⁸⁸. Örneğin Amerikan Hava Kuvvetleri'nin ekonomik gerekçelerle Avrupa'dan çekilmesi tartışılmakta ve Avrupalı partnerlerin modernizasyon gibi konularda finansal kaynak ayırma taraftarı olmaması dikkate değer gelişmelerdir. Bu yönüyle nükleer caydırıcılık ve nükleer silahlardan arındırma projeleri arasında bir çelişki görülmemelidir. Bu iki unsur birbirini tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir ¹⁸⁹.

Bu caydırıcı politika çerçevesinde diğer ülkelerin güvenliğini arttırmak amacıyla NATO üyesi olmayan ülkeler ile Soğuk Savaş sonrası dönemde çeşitli anlaşmalar ve işbirliği mukaveleleri imzalanmıştır. Aşağıda bu anlaşma ve mukavelelerden bazılarına yer verilmektedir:

- **PfP (Partnership for Peace Program)-1994:** Bu proje ile NATO üyesi ülkelerin istihbarat ve bilgi paylaşımını arttırmak hedeflenmiş ve ülke ordularının modern

¹⁸⁶A.g.e., s. 111.

¹⁸⁷Vaidotas Urbelis - Kestutis Paulauskas, “NATO's Deterrence Policy – Time for Change?”, **Baltic Security & Defence Review**, Volume 10, 2008, p.86-87.

¹⁸⁸Bruno Tertrais, “Defining Right Mix of Capabilities: The Ireplaceable Role of NATO Nuclear Arrangements”, **NATO's Partnerships and Deterrence in a Globalized World**, 2011, p.5.

¹⁸⁹David S. Yost, “NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit”, **PASCC Report**, Number 2012 016, November 2012, p.28.

demokratik standartlarda modernize edilmesi amaçlanmıştır. Partnerlere ittifak ile ne derecede işbirliği yapacaklarına dair seçim şansı verilmekteydi.

- **Akdeniz Diyalogu – 1994:** Bu işbirliği anlaşması NATO ile üye olmayan altı Akdeniz ülkesi (Mısır, Tunus, Fas, İsrail, Ürdün, Moritanya ve 2000 yılında dahil olan Cezayir) arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile karşılıklı iletişim ve anlayışa dayalı bir biçimde Akdeniz'in güvenli ve istikrarlı bir bölge olması amaçlanmaktadır ¹⁹⁰.

Soğuk Savaş döneminde NATO politikaları caydırıcılık üzerine bina edilmekteyken Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından bu stratejiler acil müdahale ve mukabele unsurları çerçevesinde sınırlı güç kullanımına dayandırılmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında "asimetrik savaş" olgusunun Amerika'nın güvenlik stratejilerinde ön plana çıkması da bunun bir göstergesidir. İstanbul Zirvesi'nde verilen mesajlar bir bakıma NATO'nun tartışmasız gerekliliğinin ve bunun gittikçe artan bir ihtiyaç haline geleceğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda kolektif savunma kavramı sadece üye ülkeleri değil dostluk ve işbirliği geliştirilen ülkeleri de kapsamaktadır ¹⁹¹.

2.4.1. NATO'nun Caydırıcılık Duruşu

Başlangıçta NATO'nun kuruluş sebebi Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasını caydırmak ve Avrupa'da milliyetçi militarizmin canlanmasını ABD'nin etkin varlığı ile önleyerek Avrupa içindeki politik bütünleşmeyi teşvik etmekte ¹⁹². Bu süreç içerisinde, NATO örgütsel statü açısından esnek ve dünyada ortaya çıkan gelişmelere duyarlı bir değişkenlik göstermiştir. Örneğin 50'li yıllarda NATO bir savunma ittifakı iken, 60'larda caydırıcılığın politik bir fonksiyonu haline almış, 90'larda ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve politik alanda yaşanan değişimlerin doğurduğu sıkıntılar üzerine Doğu Avrupa ve Orta Asya'da yeni ittifaklar ve ortaklıklar geliştiren bir dengeleme aracı haline almıştır. Günümüzde ittifakın yeni misyonu stratejik güvenlik projeleri ortaya koyarak barışın sağlanmasıdır.

ABD ve İngiltere'nin NATO silahlarının önemli bir kısmını sağlıyor olması sebebiyle Amerikan silah endüstrisi ile ilgili birkaç gerçeğe burada değinmek önem arz etmektedir. Özellikle 79'lar ve 80'ler boyunca ABD Avrupa kıtasında konuşlandırılmış

¹⁹⁰A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html>

¹⁹¹Enver Bozkurt, "NATO'nun Geleceği: Tartışma Platformu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, No: 9, 2007, s. 187.

¹⁹²A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html>

silahların sayısını düşürerek onların daha gelişmiş ve hassas silahlarla değiştirilmesine başlamıştır. 2000'li yılların başına gelindiğinde Avrupa'da yerleşik stratejik olmayan nükleer füze sayısı başarılı bir biçimde yaklaşık 500 âdete indirgenmiştir. 2012 yılı itibariyle Avrupa'da konuşlandırılmış nükleer silahların yüzde 90'ı halen Rusya ve ABD'ye aittir ¹⁹³. Günümüzde Avrupa'da konuşlandırılan bu sayının 150 ila 200 arasında bir âdete indirildiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa'da kalan Amerikan silahları toplamda beş Avrupa ülkesine dağılmıştır. Bu ülkeler Belçika, İtalya, Almanya, Hollanda ve Türkiye'dir ¹⁹⁴.

Soğuk Savaş süresinde Amerika'nın stratejik olmayan nükleer silahlarının Avrupa'da ulaştığı en yüksek rakam 7.000 adettir. Günümüzde bu rakam yaklaşık 200 adet B-61 anti-çekim bombası ile sınırlandırılmıştır. İtalya'daki Aviano ve Türkiye'deki İncirlik askeri tesislerinde konuşlanan Amerikan muvazzaf kuvvetlerinin yanı sıra gerekmesi durumunda Hollanda, Belçika, İtalya, Yunanistan, Almanya ve Türkiye hava kuvvetleri de bahsedilen nükleer silahları kullanma kabiliyetine değişik seviyelerde sahiptir. Mevcut savaş uçakları arasında eski modeller ağırlıklı olsa da, sınırlı kapasiteye sahip bu uçaklar yeni stratejik görevlere uyum sağlayabilecek doğrultuda modernize edilmektedir. Fakat temel teknolojiler eskidikçe NATO bu silahların modernize edilip edilmemesi konusunda politik bir karar ile karşı karşıya kalmaktadır. Kararın olumlu olması durumunda, Avrupa'daki nükleer silahların modernizasyonu ve nükleer güç bulundurmaya devam etmek arasında donanımsal ve politik meşruiyet açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır ve NATO'nun önemli zorluklar ile karşılaşması muhtemeldir ¹⁹⁵. Politik açıdan NATO'nun Avrupa'da bulunan nükleer silahları modernize etme kararı alması Moskova tarafından saldırgan bir tutum olarak algılanacak ve NATO-Rusya ilişkileri üzerinde ciddi bir hasara yol açabilecektir.

NATO'nun geliştirdiği caydırıcılık politikası uyarınca gerçekleştirilen iki önemli toplantıda örgütün savunma ve caydırıcılık stratejileri tartışılmıştır. Bu iki önemli toplantılar 19-20 Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi ve 20-21 Mayıs 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen Chicago Zirveleridir. Bu iki zirvede liderler NATO'nun nükleer bir güç olarak varlığını sürdürmeye devam edeceği ve "bu prensip

¹⁹³Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s.6.

¹⁹⁴Miles Pomper – Nikolai Sokov - Meghan Warren, **Delaying Decisions: NATO's Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012.

¹⁹⁵Oliver Thränert, "NATO and Extended Deterrence, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010,ss. 112-113.

devam ettiği sürece Avrupa’da konuşlandırılmış olan Amerikan nükleer silahlarına dokunulamayacağı” konusunda görüş birliğine varmışlardır ¹⁹⁶.

Bu iki toplantı ve sonuçları ile ilgili detaylı bilgi aşağıdaki başlıklarda incelenmektedir.

2.4.2. Lizbon Zirvesi (19-20 Kasım, 2010) ve Sonuçları

NATO’nun stratejik algısı, 2009-2011 yılları arasında ortaya çıkan gelişmeler sonucunda değişme eğilimine girmiştir. Özellikle Afganistan ve Irak’ta ABD’nin bir batağa saplandığı düşüncesinin yaygınlaşması ve ABD’nin Irak’tan çekilme yönünde adımlar atması, NATO’nun ve Batı’nın terörizme karşı mücadelesinde başarısız olduğu görüşünü doğurmuştur. Yaygınlaşan bu görüşlerin yanında, NATO müttefiklerinin icra edilen bu gibi görevlerde karşılaştığı tehditlerin artmaya başladığı görüşü ortaya atılmış ve bu koşullar altında düzenlenen Lizbon Zirvesi’nde NATO’nun gelecekte ortaya koyacağı stratejilerin belirlendiği “Stratejik Konsept 2010” deklare edilmiştir ¹⁹⁷.

2010 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi çerçevesinde Hükümet ve Devlet Başkanları NATO’nun ittifaka tehdit oluşturan potansiyel unsurlar karşısında savunması ve caydırıcılığı konusunda değişen uluslararası politik ortamı da dikkate alarak bir takım görüşleri paylaşmışlardır. Zirve sonrası yayınlanan ve değerlendirmelerin sonuçlarına vurgu yapan basın bildirisi aşağıdaki başlıkları içermektedir ¹⁹⁸:

- NATO’nun en önemli sorumluluğu, bölgesini yönelecek potansiyel saldırılardan korumak ve bu bölgede yaşayan nüfusun savunmasını bu tür saldırılara karşı sağlamaktır (Washington Antlaşması’nın 5. Maddesine istinaden).
- NATO, üye ülkelere yönelik saldırıları caydırmak ve bu ülkelerin savunmasını sağlamak üzere yeteri düzeyde askeri kapasite bulunduracağını güvencesini vermektedir.
- Caydırıcılık, NATO’nun güvenliğine katkıda bulunan ortak savunma anlayışının temel unsurunu oluşturmaktadır.

¹⁹⁶Damon V. Coletta, “Deterrence Logic and NATO’s Nuclear Posture”, **Strategic Studies Quarterly**, Spring 2013, s. 69.

¹⁹⁷Haktan Birsal, “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 118.

¹⁹⁸Deterrence and Defence Posture Review, **Press Release**, 20 May 2012.

- Nükleer silahlar var olmaya devam ettikçe NATO da nükleer bir güç olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Yukarıda ifade edilen görüş birliği, ittifak üyelerinin bağlılığını artırıcı bir etki yaptığı gibi NATO'nun caydırıcılık duruşunun da güçlü kalmaya devam etmesini sağlamaktadır. Bu görüşler aynı zamanda NATO'nun uluslararası güvenliği işbirliği yoluyla tesis etme konusundaki kararlılığını da ortaya koymaktadır.

Zirvede tartışılan bir diğer husus da nükleer silahların muhtemel konuşlandırma stratejisine ilişkin başlıklardır. NATO'nun nükleer duruşunu eleştirenler, NATO'nun diğerleri tarafından taklit edilmesi istenmeyen bir model kurmuş olduğunu belirtmektedirler¹⁹⁹.

Lizbon Zirvesi'nde NATO yeni bir stratejik konsept ortaya koymaktadır. Bu konsept çerçevesinde, NATO kendisini "bir krizin öncesi, sırası ve sonrası" olmak üzere her aşamasında soruna dahil etmekte ve böylece güvenlikte işbirliği açısından daha büyük bir sorumluluk üstlenme prensibini ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda, ittifak artık Akdeniz, Körfez bölgesi ve Pasifik bölgesinde sadece güvenlik ortaklıkları kurmakla kalmayacak, aynı zamanda kurumsal gelişim, yönetim, gelişim ve yargı reformu gibi alanlarda diğer uluslararası ve devlet dışı örgütlerle işbirliğini arttırma arayışında olacaktır²⁰⁰. 2011 yılında BM ve NATO'nun Libya'daki hükümet krizine yardım etmek amacıyla aktif rol üstlenmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kriz sırasında NATO, operasyonun başarısı için desteklerine ihtiyaç duyulan Arap Birliği ülkeleri ile de sıkı bir iletişime girme şansı bulmuştur.

Lizbon Zirvesi sonrası oluşturulan Stratejik Konsept, önemli değişiklikler yaşanan politik, stratejik ve teknolojik şartlar altında 1999 yılında oluşturulan Stratejik Konsept'in değiştirilerek yeni bir Savunma ve Caydırıcılık Politikası belirlenmesi için çağrıda bulunmaktadır. Birçok NATO iyesi ülke ve uzmanlar NATO'nun ortak nükleer duruşunda bazı değişiklikler yapmasını istemektedir²⁰¹. 2010 yılında geliştirilen yeni Stratejik Konsept, son on yıldan fazla süredir üzerinde çalışılan ve NATO'nun bundan sonraki aşamada yaşayacağı dönüşümü sembolize eden önemli bir dönüm noktasıdır.

¹⁹⁹Bruno Tertrais, "The Future of Extended Deterrence: A Brainstorming Paper, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr.3, 2010, s. 11.

²⁰⁰A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html>

²⁰¹Bruno Tertrais, "Defining Right Mix of Capabilities: The Ireplaceable Role of NATO Nuclear Arrangements, Managing Change", **NATO's Partnerships and Deterrence in a Globalized World**, 21-22 June, 2011, s. 5.

NATO'nun yeni stratejik konseptinde Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda ve Türkiye'de konuşlandırılmış bulunan B-61 çekim bombaları hakkında görüş birliğine varılan beş önemli politika prensibi ortaya çıkmaktadır²⁰². 2010 Stratejik Konsepti ile ortak savunma olgusunun ittifakın temel görevi olduğu, NATO'nun, aynı değerleri paylaşan ve potansiyel bir tehdide karşı ortak savunma anlayışını benimseyen üyelerden kurulu bir politik unsur olduğu yeniden vurgulanmaktadır²⁰³.

Günümüze gelinceye kadar ne Lizbon Zirvesinde yayınlanan deklarasyon ne de NATO'nun Stratejik Konsepti herhangi bir ülkeyi ya da bölge ismi kullanarak potansiyel bir balistik füze tehdidini dile getirmemiştir. Raporlarda ifade edildiğine göre, bu durum özellikle Türkiye'nin komşusu İran ile istikrarlı komşuluk ilişkilerini sürdürme gerekçesine dayalı bir talebi neticesinde ortaya çıkmaktadır²⁰⁴.

Lizbon'da atılan önemli adımlardan bir diğeri de Avrupa toplumlarının, kuvvetlerinin ve topraklarının tamamını kapsayacak şekilde NATO tarafından kapsayıcı bir füze savunma sistemi oluşturulmasının öngörülmesidir. Bu kapsamda, Lizbon Zirvesi'nin önemini arttıran unsurlardan birisi olarak Rusya, NATO ve NATO liderleri arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılması ve gelecekteki füze savunmasının düzenlenmesi için Rusya'nın görüşmeye davet edilmesi dikkat çekmektedir²⁰⁵.

Aslında Rusya'ya yapılan çağrıyı zirvede kayda geçirilen “İşbirliği vasıtasıyla uluslararası güvenliği arttırmak” konsepti çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu konsept, “silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme”, “açık kapı” ve “ortaklıklar” olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır²⁰⁶.

Silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme başlığı silahların azaltılması ve mümkün olan en az güçle güvenliğin sağlanmasını amaçlamakta ve

²⁰²Miles A. Pomper, **NATO's New Nuclear Policy: Consensus without Progress but a Glimmer of Hope for Disarmament**, May 22, 2012.

²⁰³Damon V. Coletta, “Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture”, **Strategic Studies Quarterly**, Spring 2013, s. 87.

²⁰⁴Steven A. Hildreth - Carl Ek, “Missile Defense and NATO's Lisbon Summit”, **Congressional Research Service Report for Congress**, December 28, 2010, s. 5.

²⁰⁵NATO, Lizbon Sonrası NATO, 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (09/04/2016), s.2.

²⁰⁶NATO, “Aktif Katılım, Modern Savunma”, 2012, http://www.nato.int/nato_static/fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf, (08/04/2016), s. 24.

nükleer silahların daha fazla azaltılarak NATO sınırlarından uzaklaştırılabilmesi için Rusya'nın da işbirliğine davet edildiği şeffaf bir süreci başlatmayı hedeflemektedir ²⁰⁷.

Bu konseptin ikinci önemli başlığı olarak gündeme gelen “açık kapı” kavramı, NATO'nun genişleme sürecinde yeni ve eski müttefiklerinin güvenliklerine sağladığı katkının yanı sıra, ortak değerlere sahip ve özgür bir Avrupa için tüm Avrupa ülkelerini kapsayan bir sorumluluk ve entegrasyon hedefi ortaya koymaktadır ²⁰⁸. Burada kastedilen ülkeler genel itibariyle eski Sovyet bloğunda yer almış Doğu Avrupa ve Kafkas ülkeleridir.

Son olarak yine benzeri bir içerik “ortaklıklar” başlığında ifade edilmekte, fakat burada dile getirilen hedefler üyelik boyutunda değil, Kuzey Atlantik ve Avrupa sınırları içinde yer almayan fakat NATO ile uluslar arası güvenlik alanında diyalog ve işbirliği geliştirmeye açık olan örgütler ve ülkelerin kazanılması yönündedir. Tüm bu unsurlar ise “Aktif Katılım, Modern Savunma” başlıklı yeni bir stratejik kavram'ın ortaya çıkmasına yol açmıştır ²⁰⁹.

Lizbon Zirvesi'nde siber savunma yeteneklerinin geliştirilmesine ve siber saldırılara karşı askeri kabiliyetin güçlendirilmesine yönelik girişimlerin hızlandırılması da ilave bir ek eylem planı kapsamında değerlendirilmiştir ²¹⁰.

2.4.3. Chicago Zirvesi (20-21 Mayıs, 2012) ve Sonuçları

2012 NATO Chicago Zirvesi'nin temel konusunu üye ülke liderlerinin Caydırıcılık ve Savunma Duruşunun (DDPR) gözden geçirilmesinin sonuçları hakkındaki değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Bu yeni duruş 2010 yılında yapılan Lizbon Zirvesi'nde ortaya konulmuş fakat uygulamasına 2012 yılındaki Chicago Zirvesi ile başlamıştır. DDPR ile NATO'nun nükleer silahsızlanma adımlarına katkıda bulunurken aynı zamanda ittifakın ortak güvenliğini ne şekilde sağlayacağı ve hem üyeler hem de potansiyel saldırgan

²⁰⁷ Sinan Ülgen, "Türkiye'nin Nükleer Programının Güvenlik Boyutu: Nükleer Diplomasi ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Politikaları", **Edam Discussion Papers**, Eylül 2011, http://www.edam.org.tr/document/Discussion%20Paper_Sinan_Ulgennew.pdf, (08/04/2016), s. 3.

²⁰⁸ NATO, “Aktif Katılım, Modern Savunma”, 2012, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf, (08/04/2016), s. 26.

²⁰⁹ NATO, Lizbon Sonrası NATO, 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (09/04/2016), s.2.

²¹⁰ Salih Bıçakçı, “NATO'nun Gelişen Tehdit Algısı: 21. Yüzyılda Siber Güvenlik”, **Uluslar arası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, 101-130, s. 121.

düşmanlar nazarında caydırıcı bir güç olarak varlığını nasıl koruyabileceği konuları tartışılmaktadır²¹¹. Fakat NATO'nun caydırıcılığını arttırması yönünde son iki yılda çok az bir ilerleme kaydedildiği ve bu sebeple NATO'nun yeni duruşunun bir ya da iki yıllık bir süre için ertelendiği ifade edilmektedir.

Chicago Zirvesi'nin gündem maddelerini, NATO'nun Afganistan'da uygulayacağı politikalar, ittifakın askeri kapasitesinin karşılaşılabilecek yeni güvenlik tehditlerine karşı güçlendirilmesi ve ittifak içinde ve dışında gerçekleştirilen işbirliklerinin arttırılarak geliştirilmesi konuları teşkil etmektedir²¹². DDPR ve caydırıcılık konuları genel anlamda zirve gündeminde ikinci başlık olarak yer almaktadır.

Chicago Zirvesi'nde sunulan deklarasyon, ittifakın caydırıcılık politikası ile ilgili başlıkları içermektedir. Bununla bağlantılı olarak 54. Madde'de, DDPR vasıtasıyla NATO'nun Stratejik Konsept'te belirtildiği gibi ortaklarının güvenliğini sağlamak amacıyla nükleer, konvansiyonel ve füze savunma kapasitesini kullanma iradesi ve bunun yanı sıra ittifakın silah kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme alanında da etkinliğinin arttırılması taahhüdü verilmektedir²¹³.

59. Madde'de “füze savunma sisteminin nükleer silahlar yoluyla caydırıcılığın bir parçası olduğu ve tamamen savunma amaçlı olmak kaydıyla birisinin diğeri ile değiştirilemeyeceği” vurgulanmaktadır. 62. Madde'de ise, ittifakın Avrupa için geliştirdiği füze savunma politikasının Rusya'yı hedef almadığı, Rusya'nın caydırıcılık kapasitesine müdahale amacı taşımadığı, sadece kıta dışından gelebilecek potansiyel tehditleri caydırma niyeti dile getirilmektedir²¹⁴. NATO ayrıca iki taraf arasında rekabeti arttırmaktan ziyade füze savunma işbirliğini geliştirmenin yollarını aradığının altını çizmektedir.

Chicago Zirvesi Deklarasyonu'nda ayrıca, uluslararası kamuoyu ile İran hakkında ortak bir görüşe sahip olduğu, ittifakın gerçekleştirdiği füze savunma sisteminin balistik füzelerin yayılmasından kaynaklı potansiyel tehditlere karşı geliştirildiği ve bunun direkt olarak İran'ı hedef almadığı yönünde bir paragraflık bir açıklamaya da yer verilmektedir²¹⁵.

²¹¹Miles Pomper – Nikolai Sokov - Meghan Warren, **Delaying Decisions: NATO's Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012.

²¹²Paul Belkin, “NATO's Chicago Summit, Congressional Research Service”, **Report for Congress**, 14 May 2012, s. 2.

²¹³Chicago Summit Declaration, 2012.

²¹⁴A.g.e.

²¹⁵David S. Yost, “NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit”, **PASCC Report**, Number 2012 016, November 2012, s. 16.

Zirvede varılan en önemli sonuçlar arasında NATO vurucu güçlerinin 2014 yılı sonuna kadar Afganistan görevini tamamlayarak bölgeden ayrılması ve Avrupa’da etkilerini arttıran küresel finansal krizin de etkisiyle maliyetlerin paylaşımı konusundaki sıkıntılarının azaltılmasına yönelik önlemler bulunmaktadır²¹⁶.

2.4.4. Terörizm ve Siber Suçlar Alanında Caydırıcılık

11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrası uluslararası terörizme karşı ortak mücadele prensibini kabul ve deklare eden NATO, ilk somut strateji bildirisini 2002 yılında yapılan Prag Zirvesi’nde üyelerin ortak bildiriyle hazırlanan eylem planı ile yayınlamıştır. Terörizme karşı etkin mücadelenin vurgulandığı 2004 İstanbul Zirvesi’ni takip eden 2006 Riga Zirvesi’nde temel konulardan birisini Afganistan’da NATO güçlerinin savaştığı Taliban ve potansiyel terör faaliyetleri teşkil etmektedir²¹⁷. Yapılan bu vurgulardan da anlaşılacağı üzere artık küresel terör NATO’nun ana tehdit ve hedef olarak gördüğü unsurların başında yer almaktadır.

NATO’nun terörizm tehdidine karşı uygulayacağı müdahale şekli 5. Madde çerçevesinde tanımlanmakta ve “terörist bir saldırı gerçekleştirileceğine dair kanıt olması durumunda” NATO’nun askeri müdahale dâhil olmak üzere ve her türlü caydırıcı girişimde bulunacağına altı çizilmektedir. Collins²¹⁸ bu noktada Madde 5’in işlerlik kazanması için bir kanıt gereksinim duyulması vurgusunu eleştirmekte, terörizme yönelik önleyici ve caydırıcı netlik barındıran daha güçlü ifadelerin önemini vurgulamaktadır.

Farklı müttefikleri değişik seviyelerde hedef alıyor olsa da, siber saldırılar günümüzde ittifak üyelerinin tamamını tehdit eden ve iletişim kanallarını, ekonomik gelişimi ve politik istikrarı etkileyebilecek sonuçlara sebep olabilecek bir tehdit unsuru haline almaktadır. Henüz yaratabileceği kırılmalıklar ve sebep olacağı zararların seviyesi tam olarak tahmin edilemiyor olsa da NATO’nun siber saldırılara karşı aşağıda belirtilen adımları atması zaruret halini almaktadır²¹⁹:

- İttifak içerisinde siber tehditlere yönelik değerlendirme ve uyarı mekanizmaları geliştirilmesi,

²¹⁶Erdem Özlük - Duygu Özlük, “NATO’yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2014, s. 216.

²¹⁷Enver Bozkurt, “NATO’nun Geleceği: Tartışma Platformu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, No: 9, 2007, s. 186.

²¹⁸Brian J. Collins, **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 111.

²¹⁹Christopher S. Chivvis, **Recasting NATO’s Strategic Concept: Possible Directions for the United States**, RAND Corporation, Santa Monica, 2009, s. 18.

- Üyelere teknik destek ve değişim becerileri geliştirilmesi konusunda yardımda bulunulması,
- Önemli ortak altyapıları koruyabilecek bütünleşmiş siber savunma sistemleri kurulması,
- Caydırıcı karşı siber saldırı kapasitesinin geliştirilmesi,
- Genişletilmiş siber caydırıcı kapasitenin üyeler ve NATO'nun ortaklarıyla paylaşılması,

Bu adımların atılması halinde dahi aşağıda belirtilen konularda sorunlarla karşılaşma ihtimali bulunmaktadır²²⁰:

- Saldırgan bir unsura yanıt verilirken bu yanıtın seviyesi iyi ayarlanmalıdır. Siber saldırılar belirli türdeki terörist saldırılarla benzerlikler göstermektedir ve çeşitli politik zorluklar barındırmaktadır. Örneğin bu tür saldırıyı önleme görevini üstlenen gruplar bu saldırıların faili şeklinde algılanabilmektedir.
- Mütteliklerden ne kadar ve hangi tür bilgi paylaşımı beklenmelidir?
- Savunmanın mı yoksa caydırıcılık mı temel strateji olarak belirlenmelidir? Caydırıcılığın artırılması için karşı saldırı yeteneği geliştirilebilir fakat bu belirli bir sonuca erişmeyen bir siber silahlanma yarışına dönüşebilir.
- Siber tehditler ittifak için hangi birim altında toplanmalıdır?

David Yost'un²²¹ ifadesiyle, siber saldırılar ile ilgili NATO'nun 5. Madde'sinde belirtilen birlikte savunma taahhüdünün şu şekilde değiştirilmesi gerekmektedir: “ Eğer NATO üyelerine siber saldırı yapılırsa NATO Cruise füzeleri ile karşılık verecektir”. Bu mesaj düşmanların düşüncelerini gözden geçirmelerine ve detaylı bir fayda maliyet analizi yapmalarına yol açabilecektir.

2.5. NATO'NUN SAVUNMA POLİTİKASI

NATO'nun temel sorumluluğu ittifak alanının ve bu alandaki nüfusun güvenliğinin potansiyel tehditlerin caydırılması ya da savunulması yoluyla sağlanmasıdır. Konvansiyonel ve füze savunma sistemlerinin yanı sıra NATO savunma sistemi, nükleer

²²⁰ Christopher S. Chivvis, **Recasting NATO's Strategic Concept: Possible Directions for the United States**, RAND Corporation, Santa Monica, 2009, s. 18.

²²¹David S.Yost, “NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit”, **PASCC Report**, Number 2012/016, November 2012, s. 13-14.

silahların caydırılması ve savunulmasına ilişkin kabiliyetin arttırılması üzerine kurulmuştur. Günümüzde NATO'nun nükleer güç duruşu etkin bir savunma caydırıcılık sağlama kriterlerini karşılama konusunda yerli bir seviyededir. Bu, NATO'nun en önemli üç nükleer gücünü oluşturan ABD, İngiltere ve Fransa'nın katkıları ile gerçekleştirilmektedir²²². Üyelerinin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamaya devam edebilmek için ittifakın üç önemli görevi yerine getirmeye devam etmesi gerekmektedir. Bunlar, ortak savunma, kriz yönetimi ve güvelik alanında işbirliğidir.

Küreselleşme, süregelen güvenlik sorunları (siber tehditler, ana çevresel vekaynaksal kısıtlılıklar), enerji kaynaklarına yönelik riskler ve güvenlik alanını tehdit eden yeni teknolojilerin yaygınlaşması gibi gerekçelerle bölgesel çatışmalar NATO'nun ana ilgi alanları arasında bulunmaya ve ittifakın geleceğini şekillendirebilecek güvenlik sorunlarına kaynak üretmeye devam edecektir ²²³. Kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yaygınlaşması, terörizm ve korsanlık gibi diğer başlıklar da ittifakın savunma politikalarını belirlerken önemle üzerinde durduğu risk faktörleri arasında yer almaktadır.

Estonya-Talin'de 2010 yılında gerçekleştirilen NATO dışişleri bakanları toplantısında H.Clinton ABD'nin temel politikalarından birisinin taktiksel nükleer silahların Avrupa'da bulundurulmasına devam etmek olduğunun altını çizmektedir. Bahsedilen silahlar en yüksek olduğu dönemde yaklaşık 8.000 adet iken Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile 200 âdete düşürülmüş ²²⁴ ayarlanabilir başlıklı çekim bombalarından oluşmaktadır ve Clinton konuşmasında bu nükleer gücün dünyanın diğer ülkelerindeki nükleer silahlar var olduğu sürece sürdürüleceğini belirtmektedir ²²⁵. Bu görüşler aynı zamanda Lizbon Zirvesi'nde deklare edilen bildiriye de temel oluşturmaktadır.

Avrupa bölgesinde Amerikan silahları bulunması onlarca yıllık bir geçmişe sahiptir ve birçok NATO ülkesi bu askeri varlığın Avrupa'nın güvenliği ve potansiyel saldırı tehditlerinin caydırılması açısından önemli bir rol oynadığı konusunda hemfikir durumdadır

²²² David S. Yost, "Assurance and US extended deterrence in NATO", **International Affairs**, Vol.85, Issue: 4, (2009), s. s. 756-757.

²²³ Deterrence and Defence Posture Review, **Press Release**, 20 May 2012.

²²⁴ Paul Schulte, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?", **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010, s. 2.

²²⁵ Damon V. Coletta, "Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture", **Strategic Studies Quarterly**, Spring 2013, s. 69.

²²⁶. Bu sebeptendir ki, NATO Amerikan silahlarının Avrupa ülkelerinden geri çekilmesine ilişkin somut bir adım atma konusunda isteksizliğini sürekli ortaya koymaktadır.

Günümüzde nükleer yükün paylaşılması alanında toplam 15 NATO ülkesi katılımında bulunmaktadır. Genel anlamda ifade edildiğinde ise, 27 üye ülke planlama aşamasına dâhil olmuş, 28 üye ülke ise ittifakın nükleer konulardaki duruşunun şekillendirildiği politikanın belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Yakın geçmişte Avrupalı bir anti nükleer örgüt tarafından hazırlanan çalışmaya göre, NATO üyesi ülkeler arasında yaklaşık yarısı Amerikan silahları da dâhil olmak üzere Avrupa'nın nükleer silahlardan arındırılması gerektiğini, yaklaşık on üye ülkenin bu konuda çekimser olduğunu ve sadece üç üyenin Avrupa'da bulunan nükleer silahların kalıcı olması gerektiği düşünmektedir ²²⁷. NATO'nun nükleer varlığını sürdürmeye devam etmesini savunan üyelerin genel anlamda kullandığı argüman, üye ülkelere yönelik tehditlerin, potansiyel bir saldırgan yaklaşımın ya da şantajların önüne geçilebilmesinde, dünyanın diğer bölgelerinde devam eden nükleer silahların varlığına ve NATO içerisinde bazı ülkelerin halen hassas sınırlar paylaşıyor olmasına ve nükleer varlığın dünya genelinde bitirilebilmesinin karşılıklı adımlar yoluyla gerçekleştirilebileceği konusundaki görüşlerine dayanmaktadır ²²⁸. Bazı üyeler Amerikan nükleer silahlarının Avrupa'daki geleceğine ilişkin verilecek kararlarda en önemli hususun Rusya'nın tavrı ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Diğerleri ise NATO'nun caydırıcılığı ve savunma duruşunun daha çok doğu ve güney bölgelerinde ortaya çıkan daha anarşik ve karmaşık nükleer yapılanmalara göre değişkenlik göstereceğini düşünmektedirler ²²⁹.

Avrupa'da bulunan Amerikan silahları kıtanın barış ve istikrarı sürdürmesi açısından önemli rol oynamaktadır. Yine bu alanda yapılan bir çalışma NATO üyesi ülkelerin bu alanda üç gruba ayrılabilirliğini iddia etmektedir. Bunlar nükleer silaha sahip ülkeler, Amerika'nın Avrupa'daki nükleer varlığını destekleyen ülkeler ve anti-nükleer ülkelerdir ²³⁰.

²²⁶David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report** November 2012, s. 5.

²²⁷Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report** , SAIC Conference Center McLean, Virginia, 22-23 June 2011, ss. 5-6.

²²⁸Paul Schulte, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?", **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010, s. 3.

²²⁹David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, November 2012, ss. 25-26.

²³⁰Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 2.

NATO'nun hava kuvvetleri değerlendirildiğinde, bu unsurların ittifaka yüksek standartlarda bir stratejik katkı sağladıklarından ve geleceğine yönelik şekillendirme çalışmalarında kilit rol oynadığından söz edilebilmektedir. Bu noktada hava kuvvetleri ile ilgili konuları kendi çerçevesinde ele almak ve satın alma gibi konuların stratejik kararlar üzerindeki etkisini sınırlı tutmak gerekmektedir. Daha çok, genişletilmiş caydırıcılık konusuna kapsayıcı bir kavram olarak yaklaşmak ve düşmanlık geliştirme potansiyeli taşıyan unsurları tanımlayarak bu unsurları caydırabilmek için yapılması gerekli hamleler ile alınması gereken kararları tartışmak gerekmektedir²³¹. 2011 yılı itibarıyla NATO'nun faaliyetlerinden doğan harcamaların yüzde 75'i ABD tarafından karşılanmıştır²³². Bu bağlamda Amerika ittifaka güvenlik sağlayan finansal yükün önemli bir bölümünü taşımaktadır. Örneğin NATO'nun Libya'ya 2011 yılında yaptığı müdahale altı ay sürmüş ve Avrupalı hava unsurlarının böylesi uzun menzilli bir görevi ABD hava kuvvetleri desteği olmadan yürütmelerinin zorluğu ortaya çıkmıştır²³³.

2.5.1. NATO'nun Yeni Caydırıcılık ve Savunma Duruşu (DDPR)

İttifakın değişen güvenlik koşullarıyla birlikte ortaya çıkan savunma ve caydırıcılık kapasitesinin gözden geçirildiği Lizbon Zirvesi'nde yeni bir caydırıcılık ve savunma duruşu geliştirilmesi konusu benimsenmiştir.

Bu yeni stratejik konsept aynı zamanda üye ülkelerin yeni bir füze savunma sistemi ile korunmasını da içermektedir. Bu toplantıda ortaya konulan ve görüş birliğine varılan başlıkların temeli daha önce de ifade edildiği gibi aynı yıl Talin'de yapılan üye ülkeler dışişleri bakanları toplantısında H. Clinton tarafından dile getirilen beş temel prensiple doğrudan bağlantılıdır²³⁴:

- NATO nükleer bir ittifak olarak sürdürülmelidir.
- Nükleer bir ittifaka bağlı olan üyeler riskleri ve sorumlulukları paylaşmalıdır.
- NATO nükleer silahların rolünü ve sayısını azaltıcı girişimlerde bulunmalıdır.
- NATO'nun müttefikleri bölgesel füze savunmasına ağırlık vermelidir.

²³¹Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report**, 22-23 June 2011, s. 8.

²³²A.g.e., ss. 5-6.

²³³A.g.e., s. 8.

²³⁴Miles Pomper – Nikolai Sokov - Meghan Warren, **Delaying Decisions: NATO's Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012.

- NATO Rusya ile Avrupa'daki stratejik olmayan nükleer füzeler konusundaki şeffaflığı arttırıcı bir işbirliği geliştirmeli ve bu silahların Avrupa'dan uzaklaştırılmasının yanı sıra stratejik ve konuşlanmamış nükleer silahların da azaltılması için ABD- Rusya arasında müzakerelerin başlaması.

Tüm bu başlıklar 2010 yılında belirlenen Stratejik Konsept'te kabul edilmekle birlikte, stratejik olmayan nükleer silahlara ilişkin başlıklar 2012 Chicago Zirvesi'nde DDPR çerçevesinde tartışılmaktadır. DDPR'nin amacı aynı zamanda füze savunmasının NATO'nun güvenlik politikasındaki rolünün de belirlenmesidir. NATO tarafından yayınlanan Stratejik Konsept'e göre ittifakın üç ana taahhüdü bulunmaktadır. Bunlar ortak savunma, kriz yönetimi ve savunma işbirliğidir²³⁵.

Lizbon Zirvesi sürecinde üç ayrı görüşü savunan üç farklı ülke grubundan söz etmek mümkündür. Birinci grup, DDPR'yi NATO'nun doktrinini netleştirmesi ve önceliklerini belirlemesi açısından önemli bir fırsat olarak görmekte ve bunun tutarlı stratejiler geliştirmek için bir araç olabileceği görüşünü savunmaktadır. Özellikle Almanya ve Norveç gibi ülkelerin bulunduğu ikinci grup, DDPR'yi NATO'nun mevcut nükleer politikasını değiştirme ve nükleer silahsızlanma için bir fırsat olarak görmektedir. Üçüncü grup ise özellikle Fransa gibi statükoyu sürdürmeyi tercih eden ve NATO'nun değişimine karşı çıkan ya da nükleer silahlar konusundaki şeffaflık fikrine karşıt görüşü savunan ülkelere oluşmaktadır²³⁶.

DDPR aynı zamanda silah kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme olgularının ittifakın güvenlik hedeflerini gerçekleştirme açısından önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Bu çabaların başarısı ya da başarısızlığı direkt olarak NATO'yu çevreleyen tehditler üzerinde etkide bulunmakta ve dolayısıyla NATO'nun caydırıcılık ve savunma duruşu üzerinde etki sağlamaktadır²³⁷. Bu olgu önemlidir çünkü silahların yayılmasını önleme kistası Orta Doğu bağlamında risk altındadır ve aynı zamanda Avro-Atlantik güvenlik alanı sınırlarının yeni silah kapasitelerinin gelişimi tehlikesi altında bulunduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

²³⁵Deterrence and Defence Posture Review, **Press Release**, 20 May 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87597.htm?mode=pressrelease

²³⁶Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 5.

²³⁷David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, Number 2012 016, November 2012, ss. 25-26.

DDPR, nükleer güçler, füze savunma ve konvansiyonel güçler olmak üzere üç temel unsur içermektedir. Tüm bu unsurlar ABD ve Avrupa arasındaki işbirliğinin seviyesi ve doğası açısından farklı seviyelerde katılım içermektedir ²³⁸. Bu üç unsura ek olarak silahsızlanma da DDPR'nin dördüncü unsuru olarak değerlendirilebilmektedir ²³⁹.

DDPR, siber tehditlerin gelecekte farklı çatışmaların temelini oluşturabilecek bir düzlem olduğu ve birçok üye ülkenin siber tehlikelerin doğuracağı risklerin önlenmesi için NATO'nun göstermesi gereken hassasiyetin neden bu kadar önemli olduğuna dair sunduğu kanıtları da içermektedir ²⁴⁰. Potansiyel siber saldırılara karşı etkin bir şekilde savaşabilmek için bilgi teknolojileri aktif bir şekilde kullanılmalıdır.

2.5.2. DDPR Sürecinde Savunma Planlaması ve Unsurları

DDPR ileride alınacak birçok karar için temel teşkil etmekte ve NATO'nun şeffaflaşma planlarını ve Rusya ile olan ilişkilerini güçlendirmeye yönelik çabalarını destekleyici unsurlar içermektedir. Her ne kadar DDPR, NATO'nun savunma doktrinine entegre edilmek istense de Avrupa'da yaşanan finansal zorluklar ve NATO üye ülkeleri arasındaki fikir ayrılıkları gibi gerekçelerle şimdilik NATO'nun nükleer duruşu ile ilgili bir değişikliğe yol açmamıştır ²⁴¹.

Nükleer güç, günümüzde aktif vurucu güç olarak değil, sadece caydırıcı amaçla kullanılmaktadır. Fakat konvansiyonel kabiliyeti yüksek bir NATO, gerektiğinde askeri operasyonsal etkinliğini ve vurucu kabiliyetini sergileyerek aktif bir caydırıcılık üstlenebilmektedir.

Nükleer teknolojilerin gelişiminden önce konvansiyonel güçler caydırıcılık ve savunma stratejileri alanında önemli roller oynamıştır ve halen de bu görevlerini sürdürmektedirler. Günümüzde birçok ülke, ordularını daha az kalabalık fakat profesyonel güçlerden oluşan ve hareket kabiliyeti yüksek unsurlara dönüştürebilmenin yollarını aramaktadır. NATO'nun Avrupa'da konuşlandığı konvansiyonel güçler 1990 yılında

²³⁸Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 3.

²³⁹A.g.e., s. 5.

²⁴⁰David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, 2012, s. 10.

²⁴¹David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, 2012, s. 11.

Rusya ile imzalanan Avrupa'daki Konvansiyonel Silahlı Güçler (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe - CFE) anlaşması gereği sınırlandırılmıştır²⁴².

Bu anlamda Avrupa ülkelerinin kendi konvansiyonel güçlerini geliştirebilmeleri ve özellikle NATO'ya yeni katılan ülkelerin kendi geleneksel alan savunma güçlerini geliştirmelerinin önünde önemli engeller bulunmaktadır. Bu engellere düşük savunma bütçeleri de eklendiğinde NATO'ya sağlanabilecek konvansiyonel katılımın boyutları tehlikeli seviyelerde düşüş göstermektedir²⁴³.

Konvansiyonel güçlerin planlanması ile ilgili temel varsayım, başta belirtildiği gibi müttefiklerin ittifakın belirli ihtiyaçları doğrultusunda, konuşlandırılabilir, esnek ve sürdürülebilir konvansiyonel silahlara odaklanması gerekmektedir. Libya'ya yönelik yapılan operasyonlar göstermiştir ki ittifakın ihtiyaçları doğrultusunda yapılanma eksikliği operasyonsal aksamalara yol açabilmektedir. Örneğin bu operasyonda hava gözetleme unsurları ve bazı mühimmatın sürdürülebilirliği yönünde önemli sıkıntılarla karşılaşmıştır²⁴⁴. Burada önemli olan planlama ve koordinasyon fonksiyonunun etkin bir biçimde işleminin sağlanmasıdır.

1960'lı yıllardan itibaren NATO, "nükleer paylaşım" olarak adlandırılan yaklaşımı benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre ABD, ittifakın sıkı kontrolü altında Avrupa'da nükleer silahlar konuşlandırmaktadır²⁴⁵. Bunun yanı sıra, Avrupa kıtasında bulunan bazı askeri üslere savaş sırasında ABD'den nükleer silah ve balistik füze taşınmasına ilişkin bir dizi hareket planı da bulunmaktadır. NATO'nun nükleer planlaması içinde nükleer güce sahip olmayan müttefikler de NATO Nükleer Planlama Grubu'nun (NPG) birer parçası olarak yer almaktadırlar. Bu antlaşma aşağıdaki amaçları taşımaktadır²⁴⁶:

1) Caydırıcılık: Soğuk Savaş döneminde konvansiyonel açıdan sayısal üstünlük sağlayabilecek düzeyde ABD nükleer gücü, Sovyetler Birliği'ne karşı etkin bir caydırıcılık sağlayabilmek amacıyla Avrupa'da konuşlandırılmışken günümüzde Rusların yeniden silahlanmasını engelleyici bir işlev yürütmektedir.

²⁴²RaymondKnops, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report, Sub-Committee On Future Security And Defence Capabilities", **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 15.

²⁴³Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 7.

²⁴⁴Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 7.

²⁴⁵ Brian J.Collins, **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 110.

²⁴⁶Oliver Thränert, "NATO and Extended Deterrence, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**,Nr.3, 2010, s. 111.

2) Trans-Atlantik bağlantıları: Avrupa'daki Amerikan nükleer varlığı Amerika ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayarak ABD'nin taahhütlerini daha inanılır ve görünür kılmayı amaçlamaktadır.

3) İttifak içinde silahların yayılmasını önleme: Avrupa'daki Amerikan nükleer üsleri, ittifakın Avrupalı ortakları arasında nükleer silahlanmayı engelleme işlevi üstlenmektedir. Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na (NPT) göre üyelerin nükleer güce sahip olmayan ülkelere karşı nükleer güç kullanmasına izin verilmemektedir.

4) İşbirliği: Temel amaç, Avrupalı müttefiklere NATO çerçevesinde nükleer planlama aşamasına katılma fırsatı tanınmasıdır. Gelecek yıllarda bu konu daha ihtilafli bir hal alacaktır. Çünkü Avrupa'daki eskiyen nükleer güçlerin modernizasyonu ile ilgili kararların alınması gerekmektedir.

Gelecekte NATO'nun nükleer politikasına adapte edilebilecek muhtemel gelişmeler arasında NATO'nun potansiyel nükleer saldırıları caydırmaya yönelik temel amaçlarını daha görünür hale getirecek bir biçimde Avrupa'da bulunan ABD'ye ait stratejik olmayan silahların azaltılması ve sağlamlştırılması konuları bulunmaktadır²⁴⁷. Holdorf ve Larsen'e göre NATO'nun nükleer görevini bitirmesi durumunda hayal kırıklığı oluşmaması gerektiğini ve nükleer yük paylaşımının bu sistemden ayıklanması gerektiğini dile getirmektedir. Bu durumda yapılması gerekenin Avrupa kıtasının Amerikan nükleer varlığı ile savunulmasından ziyade Asya örneğinde olduğu gibi genişletilmiş caydırıcılığın uygulanması tavsiye edilmektedir²⁴⁸.

Paul Schulte'ye göre, NATO'nun Avrupa'daki Amerikan nükleer varlığını sürdürmesinin belirgin bazı sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler arasında, transatlantik ortaklığını ve Soğuk Savaş'tan sonra kıtadaki ABD varlığını simgelemesi, silahların mevcut kapasitesi ile potansiyel saldırgan ülkeleri uyarıcı nitelik taşıması, bu silahların yerine konulabilecek diğer caydırıcı unsurlara kıyasla çok daha etkin bir savunma ve caydırıcılık görevi üstleniyor olması ve Amerikan nükleer silahlarının belirsiz ancak yüksek sayıda olduğu bilinen Rus nükleer silahlarına karşı denge unsuru sağlıyor olması ön plana çıkmaktadır²⁴⁹.

²⁴⁷Paul Schulte, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?", **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010, s. 10.

²⁴⁸Polly Holdorf - Jeffrey Larsen, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report**, SAIC Conference Center McLean, Virginia, 22-23 June 2011, s. 8.

²⁴⁹Paul Schulte, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?", **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010, ss. 5-6.

Nükleer silahlar halen önemli bir caydırıcı potansiyel olmaya devam etmekte fakat bunun tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için uygulanan politikaların netlik taşıması ve düşmanlara karşı inandırıcılığının bulunması gerekir. Bu dikkate alındığında, NATO'nun herhangi bir ülkeyi askeri olarak tehdit etmediği gerçeği gözden kaçmamalıdır. Ancak bazı durumlarda askeri gücün varlığı ile desteklenmediği müddetçe politik, ekonomik ya da diğer ikna türlerinin daha az etkin olduğu görülmektedir. İttifak, nükleer silahları askeri kapasitesi bulunan politik gereçler olarak görmektedir ²⁵⁰.

Ülkeler arası savaş koşulları dikkate alındığında nükleer caydırıcılık her ne kadar çok etkin bir araç olsa da günümüzde ortaya çıkan ve gelecekte karşılaşılabilecek birçok tehdidin sadece askeri karşılık çerçevesinde caydırılmayacağı gözden kaçmamalıdır ²⁵¹.

Özellikle İran gibi ülkelerin nükleer güç haline gelmesi ya da Rusya ile sürpriz bir şekilde ortaya çıkabilecek bir kriz durumunda, nükleer silahlar NATO ülkeleri tarafından "nihai garanti" olarak görülmektedir. Aynı zamanda nükleer silahların caydırıcı rolleri, terörist saldırılara, konvansiyonel tehditlere ve diğer güvenlik tehditlerine karşı sınırlı kalmakta ve bu sebeple günümüz koşulları altında caydırıcılıkları tartışılmaya devam etmektedir ²⁵².

DDPR ile ortaya konulan yeni savunma anlayışını oluşturan üçüncü önemli politika olan füze savunma sistemleri bu çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır ve sonraki bölümlerde genel konsept itibarıyla ve Türkiye'nin füze savunma sistemi çerçevesinde sergileyeceği rolü açısından detaylı bir biçimde incelenecektir. Bu bölümde DDPR kapsamında füze savunma sistemine ilişkin politikalar hakkında kısa bir giriş bilgisi verilecektir.

Avrupa'da tesis edilmesi planlanan füze savunma sistemleri temel anlamda NATO'nun halen nükleer caydırıcılık politikasını benimsediğinin bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu görüşü savunan kesimler, füze savunmasının Avrupa savunma sistemlerine ABD'nin katkı yapmaya devam edeceğine yönelik bir sinyal işlevi göreceğini ve müttefiklere Avrupa'da stratejik olmayan nükleer silahları ön plana çıkaracak yeni bir stratejik programa dâhil olma fırsatı sunması sebebiyle mali açıdan büyük yük

²⁵⁰Vaidotas Urbelis - Kestutis Paulauskas, "NATO's Deterrence Policy – Time for Change?", **Baltic Security & Defence Review**, Volume 10, 2008, s. 91.

²⁵¹David S. Yost, "NATO's Deterrence and defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, 2012, s. 29.

²⁵²Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 2.

doğurabilecek nükleer modernizasyon yükümlülüğünün ileri dönemlere ertelenmesi anlamı da taşıyacağını ifade etmektedirler ²⁵³.

Pratikte NATO füze savunma sistemleri iki ana başlık üzerinde ilerlemektedir. Bu başlıklar NATO programının geliştirilmesi ve füze sistemlerinin korunması hedeflenen bölgelerde konuşlandırılmasıdır. Bu proje birlik içinde önemli bir destek bulmakta ve ABD'nin kıta savunmasına katkısını devam ettirmesinin bir göstergesi olarak birliğe önemli bir güç kazandırmaktadır ²⁵⁴.

²⁵³Raymond Knops, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report, Sub-Committee On Future Security And Defence Capabilities, **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 16.

²⁵⁴Nato's Deterrence And Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012, Iris- Paris, April 2012, s. 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE NATO

3.1. Balistik Füzelere, Füze Savunması ve Caydırıcılık

Balistik füze ile yapılan saldırıyı ayırt edici en önemli özellik, bu silahların ateşlenmesinin ardından atmosferin en üst katmanlarına kadar yükseldikten sonra dünyanın çekim gücünü de kullanarak çok daha hızlı bir şekilde hedeflenen noktaya doğru dalışa geçmesidir²⁵⁵. Konvansiyonel başlıklı balistik füzelerin en önemli askeri etkisi ise, bu füze rampalarını bularak yok etmek isteyen savunma güçlerinden saklanabilme yeteneklerinde yatmaktadır²⁵⁶. Lizbon'da 2010 yılında yapılan yeni strateji deklarasyonunda konvansiyonel tehditlere bağlı riskler artık düşük olasılık olarak görülmekte ve ittifaka yönelik gerçek tehditler ana başlıklarıyla balistik füze tehdidi, enerji güvenliği, terör saldırıları ve siber saldırılar olarak ifade edilmektedir²⁵⁷.

İlk dönemlerinde balistik füzeler "elit ülkeler kulübü" olarak adlandırılabilirler güçlerin elinde bulunmaktaydı. Fakat son 30 yıl içerisinde bu silahlara sahip olan ülkelerin sayısı dokuzdan yaklaşık iki düzineye ulaşmıştır²⁵⁸. Kitle imha silahların yayılmasının önlenmesi ile ilgili adımlar ise 1970'lerde göreceli olarak ölçülü bir hızda seyrederken 1980'lerde hız kazanmaktadır. Fakat özellikle 1991 yılında meydana gelen Körfez Savaşı'nda Irak ordusu İsrail ve Suudi Arabistan'a yaklaşık 90 adet füze saldırısında bulunana kadar bu konuya gereken önem verilmemiştir. Burada karşılaşılan en önemli sorunlar arasında Irak ordusunun elinde bulunan kimyasal silahları da bu füzeler yoluyla kullanabileceği endişesiydi ki, çevre ülkelerde bulunan sivil yerleşim yerleri bu riske karşı sadece gaz maskeleri ve evlerin kapı ve pencerelerinin izole edilmesi gibi yetersiz unsurlarla korunmaktaydı²⁵⁹.

Günümüzde küresel balistik füze tehdidinin hem nitelik hem de nicelik açısından artmakta olduğu ve bu durumun gelecekteki on yıl içinde de devam edeceği

²⁵⁵Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 20.

²⁵⁶Dean A. Wilkening, **Ballistic-Missile Defence and Strategic Stability**, Routledge, New York, 2006, s. 9.

²⁵⁷Sait Yılmaz, "NATO Lizbon Zirvesi Sonuçları, Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Yıl: 9, Sayı:77, (Aralık 2010), s. 21.

²⁵⁸John C. Rood, "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 14.

²⁵⁹Keith B. Payne, "Post-Cold War Deterrence and Missile Defense", **Orbis (Elsevier)**, Vol.39, Issue:2, 1995, s. 202.

düşünülmektedir. Bu alandaki eğilimler göstermektedir ki balistik füze sistemleri daha esnek, hareket edebilir, gizlenebilir, güvenilir ve etkin bir yapıya dönüşmekte ve aynı zamanda menzilleri de sürekli artış göstermektedir. İçlerinden bir kısmının nükleer, kimyasal ve biyolojik savaş başlıklarına sahip oldukları bilinen bazı ülkeler, balistik füzelerinin gelişmiş füze savunma sistemlerinden etkin bir şekilde gizlenebilmesi yönünde önemli programlar yürütmektedirler ²⁶⁰. Bu bakımdan füze savunma sistemleri silahların yayılmasının durdurulabilmesi gibi kritik bir görevde yeterli bir sonuç doğurmamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek, çok daha geniş bir şekilde silah kontrolü ve silahsızlandırma bağlamında yürütülmesi gereken çabaları gerektirmektedir ²⁶¹. Böylesi bir kapasiteye sahip olunmaması için yapılacak çalışmaların barış döneminde hızlandırılması amacıyla yapılacak önleyici girişimler bütünü, çatışma koşullarında küresel anlamda bir felaketin önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Silahların yayılmasının önlenmesi konusunda ortaya çıkan ilk temel sorun, kullanılan silah teknolojilerinin transferini önleyici çalışmaların zorluğunda yatmaktadır. İkincisi ise, eğer bu otonom teknolojilerin yayılmasını önleme amacıyla yapılan kontroller ve bu teknolojinin izlerini sürmek için kullanılacak belirli pratiklerin geliştirilmesi sağlanmaz ise yayılımın sonuçları mutlaka büyük bir yıkıma yol açacak derecededir ²⁶².

Balistik füzeler, füzenin motorlarının sağladığı güç ve taşıdığı savaş başlığının ağırlığıyla değişkenlik gösterebilen maksimum menzillerine göre sınıflandırılmaktadırlar. Bu açıdan dört temel balistik füze grubundan bahsedilebilmektedir. Bunlar ²⁶³:

- 1000 km'den daha az menzile sahip olan kısa menzilli balistik füzeler,
 - 1000 ile 3.000 km arasında menzili bulunan orta menzilli balistik füzeler,
 - 3.000 ile 5.000 km arasında menzili bulunan uzun menzilli balistik füzeler
- ve
- 5.000 km'den daha uzun menzile sahip olan kıtalar arası balistik füzelerdir.

²⁶⁰Department of Defense (DoD), **Ballistic Missile Defense Review Report 2010**, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.09.2014).

²⁶¹Jaap de Hoop Scheffer, "European and American Missile Defence Perspectives", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 13.

²⁶²Christian Reus-Smith - Nicholas J. Wheeler, **Justifying Ballistic Missile Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, ss. 225.

²⁶³Richard Dean Burns, **The Missile Defense Systems of George W. Bush**, Praeger, Santa Barbara, 2010, s. 9.

Kısa ve orta menzilli füzeler askeri literatürde “theater” olarak, uzun menzilli balistik füzeler ise “stratejik” balistik füzeler olarak adlandırılmaktadır. ABM Antlaşması ulusal savunma amacıyla stratejik füzelerin geliştirilmesini yasaklamakta ancak orta ve kısa menzilli (theater) füze savunma sistemlerinin geliştirilmesine izin vermektedir ²⁶⁴.

Füze savunması her şeyden önce caydırıcılığı güçlendirici bir unsur olarak görülmektedir. Bu tür bir füze savunma sistemine sahip olunması, düşmanların her an saldırı için bir hazırlık yürütmelerinin önüne geçmektedir ²⁶⁵. Düşmanların saldırıda kullanılacak füzenin büyük oranda imha edileceği ve beklenen zararı vermeyeceğini buna karşılık NATO ve müttefiklerinin çok güçlü bir karşı saldırı geleceğini düşünmeleri, caydırıcılığın temelini oluşturmaktadır.

Saldırıda bulunan bir füzenin gelişi esnasında üç ayrı yörünge aşamasından söz edilebilmektedir: yükselme aşaması, ortanca faz ve terminal aşaması. Yükselme ve ortanca aşamaları, saldırgan unsurun bir füze sistemi ile imha edilmesi açısından henüz denenmemiş bir teknoloji gerektirmekte, gerçekte de başarılması çok zor olan görevleri içermektedir. Günümüzde kullanılan anti balistik füzeler ve ABM’ler balistik füze savunmasını (BMD) sadece terminal aşamada gerçekleştirebilmektedirler ²⁶⁶. Bu aşamada yapılacak savunmanın etkin olabilmesi amacıyla BMD sistemleri için önemli yatırımlar yapılmaktadır. Çünkü balistik füzelerin manevra kabiliyetleri sürekli geliştirilmekte ve bu aşamada karşılaşılabilecek hataların telafisi bulunmamaktadır ²⁶⁷.

Kitle İmha Silahlarının (KİS) ve balistik füzelerin caydırılması, imha edilmesi ya da silahların yayılmasının önlenmesi süreçleri açısından incelendiğinde, füze savunması öncelikli olarak diplomatik ve politik girişimlerin yanı sıra kullanılabilir önemli bir enstrümandır. İkinci olarak, NATO ve müttefiklerine balistik füze kullanma riski doğuran krizleri ve çatışmaları yönetebilme bakımından önemli bir alan yaratmaktadır. Üçüncü olarak, füze savunması, saldırganın başarılı ve hedefi imha edebilecek bir saldırı yapma ihtimalini önemli ölçüde azalttığı için caydırıcılık potansiyeli taşımaktadır. Son olarak ve

²⁶⁴Richard Dean Burns, **The Missile Defense Systems of George W. Bush**, Praeger, Santa Barbara, 2010, s. 10.

²⁶⁵John C. Rood, "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 17.

²⁶⁶Barry Buzan - Lene Hansen, **International Security Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**. SAGE Publications Ltd., London, 2007, s. 321.

²⁶⁷Selin Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Dergisi**, Aralık 2010, 1-20.

en önemlisi de füze savunması, düşman tarafından hedef alınan toplumu ve yaşam alanlarını koruma işlevi sağlamaktadır ²⁶⁸.

Diğer taraftan, NATO'nun ve ABD'nin müttefik ve dost ülkeleri olarak belirlediği birçok farklı coğrafyada düşman ülkelerle çevrelenmiş durumda bulunan ülkelere yapılacak saldırının caydırılması, ortaya çıkabilecek bir çatışma durumunda sürekli farklı coğrafyalarda askeri operasyon yapılmasının doğuracağı yıpratıcı etkiyi ortadan kaldırmayı öncelikli olarak hedeflemektedir ²⁶⁹. Örneğin Güneydoğu Asya'da eşgüdümlü bir ortaklık çerçevesinde hareket edilen dost ülkelerden birisine Kuzey Kore tarafından yapılabilecek muhtemel bir füze saldırısı, sonuçları itibarıyla tüm dünyada önemli politik ve askeri bir hareketlilik ve tıkanma yaratabilecektir. Bu durumda, füze kalkanının yaratacağı caydırıcılık ve önleyeceği sivil kayıpları bir anlamda yapılan hatanın geri dönülmez sonuçlarını da azaltıcı bir etki oluşturmaktadır ²⁷⁰.

Füze savunma sisteminin işlevleri ve sağladığı caydırıcılık ile karşılaştırıldığında füze savunma sistemlerinin NATO bünyesinde ortaya çıkaracağı maliyetlerin belirlenmesi neredeyse imkânsızdır. Füze savunma sistemleri ile ilgili yaklaşımlar henüz tartışma aşamasındayken gündeme sıkça gelen yüksek maliyet konusunda alternatif yaratmak amacıyla ortaya sürülen farklı savunma sistemleri, örneğin hedef saptırıcı füzeler düşük etkinlikleri ya da fayda maliyet etkinsizlikleri sebebiyle kabul edilmemiştir ²⁷¹. Mevcut füze savunma sistemi fayda maliyet yönüyle de tatmin edici bir sonuç ortaya koyması sebebiyle tercih edilmiş olan bir sistemdir.

3.2. Soğuk Savaş Döneminde Füze Savunması

Soğuk Savaş dönemi füze savunması iki blok arasındaki nükleer silahlanma yarışının kontrolsüz bir şekilde tırmandığı ve çatışma riskinin ciddi bir şekilde var olduğu 1950'li ve 60'lı yıllar ile 1970'li yılların başından itibaren daha silahlanmanın azaltılmasına ilişkin görüşmelerin sonuç verdiği yıllar olarak iki bölümde değerlendirilebilmektedir.

²⁶⁸Peppino A. De Biaso, "Missile Defense and NATO Security", **JFQ**, Issue: 51, (4th Quarter 2008), ss. 48-49.

²⁶⁹Keith B. Payne, "Post-Cold War Deterrence and Missile Defense", **Orbis (Elsevier)**, Vol.39, Issue:2, 1995, s. 220.

²⁷⁰SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye, **Savunma Güvenlik Programı Koordinatörlüğü**, Temmuz 2011, s. 14.

²⁷¹Dean A. Wilkening, **Ballistic-Missile Defence and Strategic Stability**, Routledge, New York, 2006, s. 14.

Taraflar arasında 1968 yılında başlayan görüşmeler öncelikle Washington'da 1971 yılında imzalanan nükleer silahların kullanımını düzenleyen Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Anlaşması ile şekillenmiş, burada oluşan eğilimler doğrultusunda ertesini yıl yeni nükleer silah üretiminin durdurulmasına ilişkin alınan kararlar SALT-1 anlaşması ile önemli bir noktaya ulaşmıştır²⁷². Anti Balistik Füze (ABM) anlaşması ise 1974 yılında gerçekleşirken, bu sürecin parçası olarak değerlendirilebilecek bir gelişme niteliğindedir. Füze savunması ile ilgili Soğuk Savaş dönemi öncesinde ortaya çıkan üçüncü önemli gelişme ise ABD'nin 1983 yılında devreye soktuğu Stratejik Savunma Girişimi, yani popüler adıyla Yıldız Savaşları Projesi'dir²⁷³. Bu üç başlık aşağıda değerlendirilmektedir.

SALT-1 (Strategic Arms Limitation Talks) görüşmeleri, SSCB ve ABD arasındaki silahlanma yarışının ve rekabetin en yoğun yaşandığı, ABD'nin Vietnam'da bir anlamda Rusya ile çatışmaya devam ederken, Rusya'nın 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal etmesi ile doruk noktasına ulaştığı bir döneme denk gelmektedir. 1968 yılında başlaması planlanan görüşme süreci bu sebeplerle ancak 1972 yılında başlayabilmiştir²⁷⁴.

SALT-1 anlaşmasını özel kılan en önemli gerekçe, Soğuk Savaş döneminde yapılan ve yeni kıtalar arası balistik füze ve taşıma rampaları edinilmesini sınırlayan ilk anlaşma olmasıdır²⁷⁵. Müzakerelerinde Amerikan tarafının temel amacı, Sovyetlerin ağır füzelerinin frenlenmesi değil, her iki tarafın da yeni silahlar geliştirdiği silahlanma yarışının durdurulmasıydı. SALT-1 anlaşması, öncelikli olarak Sovyetlerin ağır füzeler alanındaki avantajlı konumuna odaklanan bir silahların azaltılması anlaşmasıdır²⁷⁶.

Görüşmelerin olumlu sonuçlanması NATO'nun Avrupalı ortakları tarafından da yüksek oranda desteklenmiş ve ortak savunmanın daha fazla kontrolsüz silahlanma olmadan yürütülebilecek olması Avrupa'daki mevcut durumun bundan sonrasında istikrarlı

²⁷² Nazım Cafersoy, "ABD - Rusya İlişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi", **Stratejik Analiz**; 2001, Sayı: 17, s.40.

²⁷³ Sıtkı Egelı - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 21.

²⁷⁴ Andreas Wenger - Christian Nuenlist - Anna Locher, **Transforming NATO in the Cold War : Challenges Beyond Deterrence in the 1960s**, Routledge, New York, 2007, s. 24.

²⁷⁵ Barry Buzan - Lene Hansen, **International Security Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**. SAGE Publications Ltd., London, 2007.

²⁷⁶ Loring Wirbel, **StarWars: US Tools of Space Supremacy**, Pluto Press, London, 2004, ss. 36-37.

bir şekilde korunmasının NATO'nun katkılarıyla gerçekleşmekte olması Soğuk Savaş'ın da yeni bir döneme girmesine yol açmıştır ²⁷⁷.

Sovyetler Birliği ile ABD arasında gerçekleşen Anti-Balistik Füze Anlaşması'nın (**ABM Treaty**) görüşmeleri 1969 yılının Kasım ayında başlamıştır. Bu görüşmeler 1972 yılında imzalanan anlaşma ile balistik füze savunma sistemlerinin ve bu füzelere ait teknolojilerin geliştirilmesini belirli koşullar haricinde her iki taraf için de yasaklanmasıyla sonuçlanmıştır ²⁷⁸.

Anlaşma neticesinde ulaşılan metinde, hem SSCB hem de ABD tarafları uzun menzilli füze saldırılarına karşı “bölgesel savunma gerektirecek” her türlü füze ve savunma projesinin yasaklanmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan anlaşma stratejik ya da uzun menzilli füzelere karşı savunma politikaları geliştirilmesini yasaklamamaktadır ²⁷⁹. Görüşmelerin başlangıcında Amerikan tarafı Sovyetler Birliği'nin Moskova civarında devam eden bir füze savunma üssü ve ABD'nin devam etmekte olan bir kıtalar arası balistik füze (ICBM) savunma alanı ve füze savunması ile ilgili projeleri dışındaki balistik füze faaliyetlerinin durdurulmasını teklif eden bir öneri sunmuş ve bu öneri Sovyetler tarafından her iki taraf için de eşit koşullar sağlanmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir ²⁸⁰. Bu aşamada görüşmelerin tıkanmasına yol açan süreçte gerek Amerikan tarafında gerekse Sovyet tarafında bulunan bazı grupların füze hücum gücünün azaltılmasına karşı çıkmaları ve genişletilmiş caydırıcılığa yönelik devam eden inançlarıdır ²⁸¹.

Anti Balistik Füze Anlaşması, ABM füze sistemlerinin bir ülkenin tüm bölgelerinin korunması amacıyla konuşlandırılmasını yasaklamaktadır. Anlaşma neticesinde ABM'lerin her iki ülke başkentleri ve kıtalar arası balistik füze silo fırlatıcılarının bulunduğu bölgeye yakın bir alan olmak üzere sadece iki alanda konuşlandırılabilmesine karar verilmiştir. Anlaşmanın işlerliğinin her iki tarafça da izlenerek güven oluşması ve henüz iki ülkenin de ikinci bölge için inşa faaliyetlerine başlamadıkları düşünüldüğüne, 1974 yılında protokol

²⁷⁷Andreas Wenger - Christian Nuenlist - Anna Locher, **Transforming NATO in the Cold War : Challenges Beyond Deterrence in the 1960s**, Routledge, New York, 2007, s. 25.

²⁷⁸Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, “NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”. **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, ss. 21-22.

²⁷⁹James M. Lindsay - Michael E. O'Hanlon, **Defending America : The Case For Limited National Missile Defense**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2001, s. 5.

²⁸⁰Steven A. Hildreth - Carl Ek, “Missile Defense and NATO's Lisbon Summit”, **Congressional Research Service Report for Congress**, December 28, 2010, s. 2.

²⁸¹Robert A. Levine, “Deterrence and the ABM: Retreading the Old Calculus”, **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 3 (Fall, 2001), S. 25.

güncellenmiş ve bu iki seçenektan birisinin seçilerek tek ABM alanı olarak belirlenmesi kabul edilmiştir ²⁸².

Görüşmelerin olumlu bir şekilde noktalanmasında ve balistik füzelerin gelişiminin sınırlanmasında belki de en önemli sebepler arasında bu silahların o dönemin teknolojiyle çok düşük etkinlik sağlayabilecek düzeyde iken, maliyet olarak her iki taraf için de çok yüksek maliyetli olmasıdır ²⁸³. Bu faktör aynı zamanda her iki ülkenin nükleer silahlanmayı savunan iç politika kesimlerinin de ikna edilmesi açısından önemli bir rol oynamıştır ²⁸⁴.

Anlaşma aynı zamanda her iki savunma bölgesi için de belirlenmiş sayıda ve güçte bir radar kapasitesi bulundurulmasına karar verilmiştir ki, bu sistemlere ülkenin sınırlarını ve karasularını çepeçevre kontrol edebilecek nitelikte erken uyarı işlevi gören radarların ve aynı amaçları taşıyan uydu sistemlerinin de dâhil edilmesini içermektedir. Bu anlaşmada müdahale edilmeyen alanlar, her iki ülkenin de sınır savunması amacıyla kısa ve orta menzilli füzelere yönelik yapacağı temel Ar-Ge çalışmaları ve kısa menzilli savunma sistemlerinin geliştirilmesi ile ilgili alanlardır ²⁸⁵.

1977 yılında Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yaptığı bir açıklamada, karşılıklı caydırıcılığın ABM Anlaşması'na taraf olan her iki ülke açısından da birbirlerinin gücünü kabul etmek olarak algılandığı ifade edilmektedir. Sovyetlerin bu anlaşmaya taraf olmak için en önemli gerekçelerinin ciddi kaynak sıkıntıları bulunması ve ABD tarafından üretilen hızlı teknolojik yenilikler sebebiyle bu tür bir savunma sistemi alanında büyüyen avantajlarının ancak bir anlaşma yoluyla önlenebileceğini düşünmeleridir ²⁸⁶.

1980'li yılların başında Reagan yönetimi stratejik ölçülerde ABD ile SSCB arasında bir denklik bulunduğu tezini reddederek üstünlüğünü sergilemenin yollarını aramaya başladı. Bu çerçevede, 1983 yılında **Stratejik Savunma Girişimi (SDI)** adıyla ilan edilen füze kalkını geliştirme ve konuşlandırma projesi, diğer bilinen adıyla "Yıldız Savaşları" projesi, iki güç arasındaki dengeleri temelden sarsabilecek ve aynı zamanda çok yüksek maliyet içeren bir macera olarak tanımlanmaktadır. Sovyetlerin ekonomik alanda yaşadığı

²⁸²Steven A. Hildreth - Carl Ek, "Missile Defense and NATO's Lisbon Summit", **Congressional Research Service Report for Congress**, December 28, 2010, s. 2

²⁸³ Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 22.

²⁸⁴Robert A. Levine, "Deterrence and the ABM: Retreading the Old Calculus", **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 3 (Fall, 2001), S. 25.

²⁸⁵James M. Lindsay - Michael E. O'Hanlon, **Defending America : The Case For Limited National Missile Defense**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2001, s. 5.

²⁸⁶Christian Reus-Smith - Nicholas J. Wheeler, **Justifying Ballistic Missile Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, ss. 94-95.

sıkıntılarını bir fırsat olarak gören ABD yönetimi bu projeye silahlanma yarışını yeniden başlatarak rakibine meydan okumaktadır ²⁸⁷.

Yıldız Savaşları basit anlamıyla bir araştırma programı olsa da bu proje çok iddialı başlıklar içermektedir. Yapısı itibariyle süregelmekte olan birçok Ar-Ge faaliyetini tek bir yönetim çatısı (Stratejik Savunma Girişimi Merkezi- SDIO) altında toplamakta ve 1980 yılının ilk yarısında belirlenen rakamlarla 2.7 milyar USD gibi büyük bir bütçe tahsisi gerçekleştirmektedir ²⁸⁸.

Projenin doğurduğu sonuçlar arasında, iddialara göre SSCB kendi stratejik füze kalkanını geliştirebilmek için Amerika'dan çok daha yüksek bir kaynak tahsisi yapmak durumunda kalmış ve bunun sonucunda SSCB'nin yıkılmasına kadar varan büyük bir siyasi ve ekonomik çöküş ortaya çıkmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından SSCB'nin 1991 yılında dağılmasının ardından Soğuk Savaş sona ermiş ve dolayısıyla Yıldız Savaşları projesi gündemden düşmüştür ²⁸⁹.

Jeremy Stocker²⁹⁰ Yıldız Savaşları projesinin en azından iki farklı versiyonu olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, birincisi Reagan'ın nükleer saldırıların uzayda kurulacak bir uydu savunma kalkanı yoluyla imha edilmesi ile ilgili mükemmel yakın vizyonudur. İkincisi ise daha mütevazı bir şekilde ABD'nin kıtalar arası balistik füze silolarını koruyacak ve bu silahların caydırıcılığını daha da arttırabilecek olan füze savunma kalkanıdır. Yine bu alanda ortaya atılan diğer görüşlere arasında, ilk saldırı esnasında yerleşik nüfusun korunması ya da nükleer silahların azaltılması yönünde Sovyetler ile yapılacak pazarlıklarda bu yeni teknolojinin bir koz olarak kullanılması da bulunmaktadır.

3.3. Soğuk Savaş Sonrası Füze Savunma Yaklaşımları

ABD ile Sovyetler Birliği arasında Anti Balistik Füze (ABM) Anlaşması 1972 yılında imzalandığında, Rusya sadece 15 Sovyet cumhuriyetinden birisi konumunda bulunmaktaydı. SSCB dağıldıktan sonra bir çok Sovyet nükleer füzesi ve erken uyarı radar

²⁸⁷John L. Finney - Ivo Šlaus, **Assessing the Threat of Weapons of Mass Destruction: The Role of Independent Scientists**. IOS Press, Amsterdam, 2010, s. 217.

²⁸⁸Jeremy Stocker, **Britain and Ballistic Missile Defence: 1942–2002**, Taylor & Francis Group, New York, 2005, s. 147.

²⁸⁹Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 20.

²⁹⁰Jeremy Stocker, **Britain and Ballistic Missile Defence: 1942–2002**, Taylor & Francis Group, New York, 2005, s. 148.

sistemi gibi diğer nükleer amaçlı ekipmanlar Rusya toprakları dışında kalmıştır. Bu durumda, Sovyetler 1991 yılında dağılmasıyla ABM Anlaşmasının iki tarafından birisi, nükleer silah ve ekipmanların dağılımına göre derecelendirilmiş 15 ayrı ülkeye bölünmüştü²⁹¹. Bu gelişmelerin bir diğer etkisi olarak ise Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte SSCB'nin çekildiği ya da fonksiyonunu yitirdiği Afganistan, İran, Irak ve Suriye gibi eski müttefikleri ya da etki alanlarında ortaya çıkan ve eski SSCB teknolojisiyle üretilmiş kontrolsüz silah stoklarının yarattığı büyük savunma risklerinin ortaya çıkmış olmasıdır²⁹².

Bunun yanı sıra, Orta Doğu'da artan bir şekilde balistik füzelerin yayılması eğilimi sonucunda Soğuk Savaş'ın hemen ardından Suudi Arabistan gibi ılımlı ülkeler de kendi silahlanma programlarına başlama durumunda kalmışlardır. Nitekim bu balistik füzelerin yarattığı ilk tehlike, 1990-1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı sırasında Irak güçleri tarafından çevre ülkelere tehdit oluşturan ve özellikle İsrail'e yöneltilen SCUD füzeleri ile ortaya çıkmış ve önlenmesi amacıyla Patriot anti füze sistemleri Türkiye, Katar, Ürdün, Suudi Arabistan ve İsrail'e konuşlandırılmıştır²⁹³.

Silahların kontrolsüz yayılımı Soğuk Savaş sonrası balistik füze tehdidinin beklenmedik bir hızla yayılmış olması sebebiyle NATO yayılma sürecinin ilk aşamalarında etkin bir girişimde bulunamamıştır. Bu aşamada artık geleneksel yaklaşımlarla yayılmanın önlenmesine yönelik kontrollerin tek başına yeterli olmadığı fark edilmiş ve ortaya çıkan tehdidin büyüklüğü sebebiyle etkin füze savunma sistemleri geliştirilmesi bir şart haline gelmiştir. Böylece NATO ittifakının tüm dikkati Balistik Füze Savunması (BMD) adıyla bilinen ve ABD ile Avrupa'nın füze savunmasını aynı tehditlere karşı geliştirerek entegre etmeyi amaçlayan programa odaklanmıştır²⁹⁴.

Bush yönetimi 1992 yılında ABM Anlaşmasının Sovyetler Birliği'nin doğal varisi olan Rusya'nın muhatap alınacağı bir şekilde devam edeceğini açıklamış ve yeni füze kalkanı oluşturulması konusunda Rus yetkililer ile temas içinde bulunacağını belirtmiştir. 1997 yılında ise Clinton yönetiminin çabalarıyla, SSCB'den kalan nükleer kapasitenin önemli bir bölümünü topraklarında barındıran üç ülke olan Kazakistan, Beyaz Rusya ve

²⁹¹James M. Lindsay - Michael E. O'Hanlon, **Defending America : The Case For Limited National Missile Defense**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2001, s. 26.

²⁹²John L. Finney - Ivo Šlaus, **Assessing the Threat of Weapons of Mass Destruction: The Role of Independent Scientists**. IOS Press, Amsterdam, 2010, ss. 163-164.

²⁹³Raymond Knops, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report Submitted to Sub-Committee On Future Security and Defence Capabilities", **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 2.

²⁹⁴Keith B. Payne, "Post-Cold War Deterrence and Missile Defense", **Orbis (Elsevier)**, Vol.39, Issue:2, 1995, s. 219.

Ukrayna'nın da ABM Anlaşması'nın varisleri olarak kabul edileceği ve bu anlaşma çerçevesine dahil edilmesi yönünde bir düzenleme gerçekleştirilmiştir ²⁹⁵.

3.3.1. ABD'nin Ulusal Füze Savunma (NMD) Politikası

Ulusal Füze Savunma (NMD) sistemleri diplomatik yollar ile uzun menzilli balistik füzelerin yayılmasının engellenemediği, caydırıcılığın sağlanamadığı ve beklenen sonucu vermediği durumlarda ve etkin olmayan karşı saldırılar ertesinde bir sigorta işlevi görmektedir ²⁹⁶.

Ortaya konulduğu ilk haliyle Ulusal Füze Savunması üç aşamadan meydana gelmektedir. İlk aşama, Alaska'da 20 adet karadan havaya avcı füzenin konuşlandırılmasını; ikinci aşama, 2007 yılına kadar bu adedin 100'e çıkarılmasını ve son aşama ise çok daha geniş kapsamlı ve bir yaklaşımla birçok farklı savaş başlığına karşı etkili olabilen 125 adet füze savunma unsurunun Alaska ve Kuzey Dakota'da konuşlandırılmasını içermektedir. Ronald Reagan'ın Yıldız Savaşları projesinin bir devamı olarak da görülmekte olan ve C3 olarak adlandırılan bu üçüncü aşamanın 2015 yılında tamamlanması beklenmekteydi ²⁹⁷.

Projenin uygulamaya konulduğu dönemde görevde bulunan ilk Bush yönetimi, projenin getirdiği yüksek mali ve teknik yükümlülükleri karşılamış ve üzerine projenin ilk aşama kapsamını genişleterek sadece ABD'yi kapsayan bir füze savunması değil, küresel anlamda etkinlik gösterebilecek Sınırlı Saldırlara Karşı Küresel Korunma (Global Protection Against Limited Strikes) adlı füze savunma projesini başlatmıştır. Bu yeni füze savunma projesi, Rusya'dan gelebilecek uzun menzilli balistik füze tehdidinin stratejik olasılığını düşürerek bunun yerine, ABD'yi ya da müttefiklerini belirli düşman ülkeler tarafından yapılabilecek daha dar kapsamlı balistik füze saldırılarından korumayı amaçlamaktadır ²⁹⁸.

²⁹⁵James M. Lindsay - Michael E. O'Hanlon, **Defending America : The Case For Limited National Missile Defense**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2001, ss. 26 – 27.

²⁹⁶Dean A. Wilkening, **Ballistic-Missile Defence and Strategic Stability**, Routledge, New York, 2006, s. 30.

²⁹⁷Shirley Williams, "Missile Defense Will Split NATO", **Prospect**, June 2000, s. 43.

²⁹⁸Steven A. Hildreth - Carl Ek, "Missile Defense and NATO's Lisbon Summit", **Congressional Research Service Report for Congress**, December 28, 2010, s. 4.

ABD'nin Ulusal Füze Savunması'nın bir parçası olarak 1995 yılında yayınlanan Füze Savunma Yasası'nda aşağıdaki politikalar tespit edilmiştir ²⁹⁹:

- En kısa sürede uygulanabilir ve operasyonel açıdan etkin bir "aktif katmanlı kısa ve orta menzilli" (theater) füze savunması geliştirilmesi,
- Ülke içinde birden çok yerde konuşlandırılacak, sınırlı, kazara ya da kaynağı bilinmeyen balistik füze saldırılarına karşı etkin operasyon kabiliyeti olan ve tehditlerin değiştirilmesi durumunda hedef füze katmanı esnek biçimde ayarlanabilecek bir sistem geliştirilmesi,
- Rusya ile geliştirilen ulusal savunma sistemi ile ilgili istişarelerin hızlandırılması ve
- Bu müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda ABM Anlaşması'ndan çekilme hakkının saklı tutulması.

ABD'nin geliştirdiği ve NATO kuvvetlerinde de kullanılmakta olan, farklı menziller ve etkinlik koşullarıyla donatılmış karadan ve denizden yönlendirilebilen birçok füze savunma sistemi ve bunların hedeflerini etkin bir şekilde bulmasını sağlayan kara, deniz ve uzayda konuşlandırılmış radar sistemleri bulunmaktadır ³⁰⁰. Karadan havaya hareketli füze avcı sistemleri olan Patriot ve THAAD ve denizden havaya kullanılan AEGIS sistemleri kısa ve orta menzilli savunma görevi sağlamaktadır. ABD'nin uzun menzilli balistik füzelere karşı geliştirdiği kalkan ise bu sistemlerden farklı olarak küresel ölçekte uzun menzilli füzeleri atmosfer üzerindeki uçuşu sırasında imha ederek engelleyebilecek tek füze savunma sistemidir. Bu avcı savunma sistemlerinin bir diğer önemli özelliği ise patlayıcı bir savaş başlığı taşımadan, sadece çarpışmada yaratılan kinetik enerji vasıtasıyla imha edebilmeleridir ³⁰¹.

2008 yılının sonunda Barrack Obama'nın seçimleri kazanmasıyla Amerika'nın savunma politikasında önemli değişiklikler olacağı öngörülmekteydi. Çünkü Obama'nın söylemi, ABD'nin tek taraflı politikalar yerine dünya üzerindeki sorunları daha çok işbirliğine yönelik yaklaşımlarla ele alacağı yönündeydi. Bu durumun ABD'nin ulusal savunma politikalarına yansması ise, herhangi bir geliştirme olmadan mevcut politika ile

²⁹⁹A.g.e. s. 5.

³⁰⁰Peppino A. De Biaso, "Missile Defense and NATO Security", **JFQ**, Issue: 51, (4th Quarter 2008), ss. 49.

³⁰¹Ian Davis, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 19.

devam edilmesi şeklinde oldu. Çünkü bu sistemler barışçıl caydırıcılığın bir parçası olarak tanımlanmaktaydı ³⁰².

Ulusal Füze Savunması'nın geliştirilmesi yönünde görüş bildiren gruplara göre, ABD'nin ve dolayısıyla NATO ülkelerinin potansiyel bir uzun menzilli füze saldırısı tehdidine karşı hala önemli kırılganlıkları bulunmaktadır. Çünkü projenin ilk iki aşamasında ağırlık kısa ve orta menzilli balistik füze saldırısına verilmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Kore kaynaklı kıtalar arası balistik füze saldırısı tehdidinin en aza indirilmesi ve Avrupa'nın da savunulabilmesi amacıyla Polonya'ya ve Çek Cumhuriyeti'ne konuşlandırılacak füze savunma sistemleri projenin üçüncü ve son aşamasında ortaya konulan küresel savunma anlayışının bir parçası olarak düşünülmektedir ³⁰³.

3.3.2. 1999 NATO Stratejik Konsepti ve Füze Savunması

1999 Stratejik Konsepti, NATO'ya yetkilerin planlanması ve sorumlulukların yapılandırılması açısından daha geniş bir askeri yetki vermektedir. Daha geniş anlamda, isim belirtilmeyen potansiyel nükleer tehditlere karşı caydırıcılığın güçlendirilmesi temel hedef olarak belirlenmektedir. Buna ek olarak, NATO'nun askeri yetkilileri, NBC (nükleer, biyolojik ve kimyasal) silahların caydırılması ve karşı savunması alanında füze savunmasının geliştirilmesi ve sadece NATO alanında konuşlanmış askerlerinin değil bu alan dışında görev yapmakta olan askerlerin de etkin bir biçimde savaşmasını sağlayacak bir savunma sistemi oluşturulması yönünde bilgilendirilmişlerdir ³⁰⁴.

Aynı zamanda, NATO kitle imha silahlarının ve benzer tehditleri yaratabilecek füzelerin yeniden tanımlanması sürecini başlatarak buna yönelik stratejiler ve beceriler geliştirmeye karar vermiştir. Buna yönelik genişletilmiş hava savunma kapasitesinin ne kadar olması gerektiği belirlenmiş ve bu kapasitelerin oluşturulabilmesi için yaklaşık olarak 8-10 milyar USD tutarında bir kaynak ayrılmıştır ³⁰⁵. NATO'nun 1999 Konsepti'nde yer alan maddeler füze savunmasının yeni jeopolitik ve stratejik gelişmelere uygun bir şekilde inşa edilmesi ve tanımlanması açısından önem taşımaktadır.

³⁰²Nicholas Khooa - Reuben Steff, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, s. 17.

³⁰³Ian Davis, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 19.

³⁰⁴Brian J. Collins, **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011, s. 99.

³⁰⁵Jeremy Stocker, **Britain and Ballistic Missile Defence: 1942–2002**, Taylor & Francis Group, New York, 2005, s. 185.

3.3.3. Dört Zirve: Prag – Riga – Bükreş ve Strazburg

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası değişen küresel güvenlik koşulları çerçevesinde füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi yoluyla kurmayı planladığı güvenlik dengesinin son aşaması, dört önemli NATO zirvesinde esas itibarıyla şekillendirilmiştir. Bu toplantılar Prag (2002), Riga (2006), Bükreş (2008) ve Strazburg (2009) Zirveleri'dir. Bu toplantıların NATO'nun füze savunması açısından taşıdıkları önem ve içeriklerine ilişkin bilgiler şu şekildedir:

- **Prag Zirvesi** 2002 yılında toplanan Prag Zirvesi dört aşamalı füze savunma girişiminin ilk aşamasını temsil etmektedir. Bu toplantılarda ağırlıklı olarak ittifak bölgesini ve bu bölgede yaşayan nüfusu her türlü menzile sahip balistik füzelere karşı korumayı sağlayabilecek seçenekler tartışılmış ve en etkin seçeneklerin belirlenebilmesi için bir fizibilite çalışmasının yapılması kararlaştırılmıştır³⁰⁶.

- **Riga Zirvesi** 2006 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen Riga Zirve'sinde sunulan Kapsamlı Siyasi Yönerge (Comprehensive Political Guidance) ile NATO'nun 2002 yılı Prag Zirvesi Deklarasyonu'nda belirtilen füze savunma uygulanabilirlik raporunda belirtilen koşulları sağlama yönünde gerekli adımları atması için onay verilmektedir. Bu görevler, mevcut proje kapsamına ek olarak gelişmekte olan füze tehditlerine yönelik güncelleme yapılmasını da içermektedir³⁰⁷. Riga Zirvesi'nde füze savunmasının teknik açıdan uygulanabilir bir yaklaşım olduğu sonucuna varılmakta ve ittifak ülkelerinin projenin süregelen siyasi ve askeri sonuçlarını da dikkate alan kapsamlı bir hazırlık çalışmasını ilgili kurumlarında başlatmaları tavsiye edilmektedir³⁰⁸.

- **Bükreş Zirvesi** 2008 yılında gerçekleştirilen Bükreş Zirvesi, 2002 yılında Prag'la başlatıp, 2006 yılında Riga ile devam eden üçlü zirve stratejisinin bir parçasını oluşturmaktadır ve bu süreç 2009 yılında Strazburg'da yapılacak zirve ile son bulacaktır.

³⁰⁶Nik Hynek - Vit Stritecky, "The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 43, 2010, s. 184.

³⁰⁷John C. Rood, "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 18.

³⁰⁸Nik Hynek - Vit Stritecky, "The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 43, 2010, s. 184.

Bu anlamda Bükreş Zirvesi tek bir buluşma olarak değerlendirilmemeli ve Riga Zirvesi'nde alınan kararların ileri aşamalı devamı niteliğinde incelenmelidir ³⁰⁹.

NATO'nun Füze Savunması Fizibilite raporunun hazırlanması ve ABD Ulusal Füze Savunma (NMD) programının üçüncü aşamaya geçmesinden hemen sonraki döneme denk geldiği için Bükreş Zirvesi'nde NATO'nun füze savunma yaklaşımı çok daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda bölgesel korumanın nasıl yapılacağı yanında, ABD'nin NMD programı ile NATO füze savunma sisteminin ne şekilde entegre edileceği ve ittifakın güneydoğu sınırlarını oluşturan bölgenin nasıl savunulacağı soruları zirvenin temel tartışma konularını oluşturmaktadır³¹⁰. Bu bağlamda Bükreş Zirvesi, özellikle Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ittifakın güneydoğu sınırlarına yakın ülkelerin Orta Doğu kaynaklı kısa ve orta menzilli füze saldırılarından korunması için seçenekler geliştirmeyi amaçlamaktadır

NATO Bükreş Zirvesi'nde varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilmektedir ³¹¹:

- Füzelerin yayılması gittikçe artan bir tehlike halini almaktadır,
- Füze savunma sistemleri bu tehdidi ortadan kaldırmanın etkin bir yolu olarak görülmektedir,
- ABD tarafından Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da konuşlandırılan füze savunma sistemleri NATO'nun müttefiklerinin korunmasına önemli bir katkı sağlamaktadır ve bu aşamadan itibaren benzer uygulamalar üzerinde odaklanılacaktır ve
- İttifak, müttefiklerin koruma alanlarını genişletmek üzere yeni yollar aramaya devam edecektir.

-Strazburg–Kehl Zirvesi (2009)NATO'nun Balistik Füze Savunma programının geliştirilmesi amacıyla yapılan entegrasyon çalışmalarının en somut aşamalarından birisi de Avrupa kıtasının füze savunmasını sağlamak amacıyla hazırlanan ve ABD Başkanı Barack Obama tarafından 17 Eylül 2009 tarihinde düzenlenen Strazburg–Kehl Zirvesi'nde onay verilerek yürürlüğe giren Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA) adlı politikalar ³¹². Bu politika yaklaşımı aynı zamanda dörtlü zirvelerin (Prag, Riga ve Bükreş) son aşaması

³⁰⁹NATO Dergisi, **Bükreş: NATO'nun Dönüşümünde bir Kilometre Taşı**,<http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART3/TR/index.htm> (12.09.2014).

³¹⁰Ian Davis, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 25.

³¹¹John C. Rood, "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 18.

³¹²Arif Başbaşıoğlu, "Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Ekim 2011, Cilt:3, Sayı: 34, 76.

olarak bilinmekte ve Strazburg'da alınan kararlar diğer üç zirvede varılan sonuçları tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır. Bu Zirve'de alınan kararlar Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA) başlığında detaylı bir şekilde incelenmektedir.

3.4. Balistik Füze Savunma (BMD) Programları

Günümüzde Batı ülkelerin kullanmakta olduğu füze savunma teknolojisi ABD tarafından geliştirilmiş, test edilmiş ve kullanıma sunulmuş olan altyapıyı kullanmaktadır. Bu teknoloji, her menzilde, nitelikte, güçte ve özellikte yapılacak saldırılardan koruyabilecek bir şekilde tasarlanmıştır. Balistik Füze Savunma Sistemi, katmanlı bir yapıya sahip ve ateşlenen füzelerin ya da savaş başlıklarının hedefe varmadan yok etmesini sağlayacak çoklu görev takibi yapabilme özelliğine sahip olan aşağıdaki unsurları barındırmaktadır ³¹³:

- Ağ yoluyla birbiri ile iletişim kurabilen sensörleri (uzayda bulunanlar da dahil) ve kara ve denizde yerleşik ve hareketli bulunan ve hedef saptayan radarlar,
- Balistik bir füzenin imha edilmesi için karada ve denizde konuşlandırılmış önleyici füzeler, ve
- Savaşan unsurlar ile ağdan alınan bilgileri operasyonsal konutlara dönüştüren komuta kontrol kademesidir.

BMD Programları'nın odak noktası NATO'nun komuta ve kontrol (C2) sistemlerinin geliştirilmesi, test edilmesi ve entegrasyonun sağlanmasının yanında sistemin temelini oluşturan iletişim altyapısının NATO'ya ait çeşitli füze savunma sistemleri ve ülkelere ait füze savunma sistemleri ile etkin bilgi alışverişinin sağlanmasıdır. Bu şekilde entegrasyon sağlayan bir "sistemler-sistemi" niteliğindeki yapısı ile gerek NATO sınırları içinde gerekse bu sınırların ötesinde konuşlanmış olsun, düşman unsurlarının daha geniş menzilde tespiti, iletişim kurulması dolayısıyla NATO güçlerinin daha etkin savunma becerileri sergilemesi sağlanmaktadır ³¹⁴.

BMD projeleri aynı zamanda ABD Ulusal Füze Savunması'nın (NMD) bir parçası olarak algılanmalıdır. Bu kapsamda, Çek Cumhuriyeti ve Polonya hükümetleri BMD'nin

³¹³Missile Defense Agency, **The Ballistic Missile Defense System Fact Sheet**, <http://www.mda.mil/global/documents/pdf/bmds.pdf> (11.09.2014).

³¹⁴NATO Communications and Information Agency, **Ballistic Missile Defence Programme**, <https://bmd.ncia.nato.int/Pages/default.aspx> (10.09.2014).

bazı önemli unsurlarına ev sahipliği yapmayı kabul etmektedirler. Bu unsurlar, Çek Cumhuriyeti'nde konuşlandırılacak X bant dar ışın radarı ve Polonya'da konuşlandırılacak olan anti balistik Yerden Havaya Müdahale (GBI) füzelerinden oluşmaktadır. Bu coğrafi bölgeler NATO ile ABD Savunma Bakanlıkları arasında 2007 yılında yapılan görüşmeler sonunda her iki bölgenin de İran'dan gelebilecek potansiyel bir balistik füze saldırısına karşı stratejik açıdan en avantajlı konumlar olarak tespit edilmesi sonucunda seçilmiştir ³¹⁵.

3.4.1. Aktif Katmanlı Kısa-Orta Menzilli (Theater) Balistik Füze Savunması (ALTBMD - 2005)

Orta ve kısa menzilli balistik füze savunma sistemleri düşmana ait tehdit unsurunu hangi yükseklikle vurabildiğine göre sınıflandırılmaktadır ³¹⁶. Buna göre, hedefleri ile 80-100 km. yükseklikte keşilebilen sistemler "atmosfer dışı" savunma, bu yüksekliğin altında keşim sağlayan sistemler ise "atmosfer içi" savunma sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu ayrım, 80-100 km arasında atmosferik sürüklenme şeritlerinin savaş başlığı taşıyan füzenin manevra kabiliyeti üzerindeki etkisi sebebiyle önemlidir. 40-80 km. aralığında ise atmosfer etkisi artarak balistik füzelerin manevra kabiliyetinin de artışına sebep olmaktadır. Ancak bu açıdan en etkin yükseklik 40 km. altı seviyesidir ki bu noktadan itibaren savaş başlığı taşıyan füzeler ile keşim sağlanması oldukça zorlaşmaktadır ³¹⁷.

NATO 2001 yılında müttefik ülkelere 3.000 km. yarıçap menzilinde bulunan balistik füze tehditlerinin tespit edilmesine yönelik bir teknik yeterlilik çalışması hazırlamıştır. Bu program Aktif Katmanlı Kısa-Orta Menzilli (Theater) Balistik Füze Savunması (ALTBMD) projesi olarak bilinmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında tamamlanan teknik yeterlilik çalışması sonunda alınan bilgilere dayanarak NATO savunma bakanları bu programın konuta ve kontrol iskeletini oluşturarak önleyici unsurların ve sensörler konusunda gelecekte hangi ülkenin katkıda bulunacağını tespit etmişlerdir ³¹⁸.

Katmanlı Kısa-Orta Menzilli (Theater) Balistik Füze Savunması Programı'nın 2005 yılında hayata geçirilmesi neticesinde NATO'nun Balistik Füze Savunma (BMD) projesinin ilk somut adımı atılmıştır. Bu gelişmeyi takiben, iki yıllık süreçte programa

³¹⁵Nik Hynek - Vit Stritecky, "The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 43, 2010, s. 179.

³¹⁶Dean A. Wilkening, **Ballistic-Missile Defence and Strategic Stability**, Routledge, New York, 2006, s. 46.

³¹⁷A.g.e. s. 46.

³¹⁸Peppino A. De Biaso, "Missile Defense and NATO Security", **JFQ**, Issue: 51, (4th Quarter 2008), s. 50.

katılımı sağlanacak güçler ve hangi NATO projeleri ile işbirliği sağlanacağına yönelik bir fizibilite çalışması gerçekleştirilmiştir ³¹⁹.

ALTBMD, 2011 yılının Ağustos ayında ilk kez gerçek operasyon koşulları altında başarılı bir şekilde test edilmiştir. Tatbikata dâhil edilen Hollanda, Almanya ve Amerika'ya ait uzaydan ve yerden gelen sinyallerle hareket eden Aegis ve Patriot sistemleri, simülasyonu yapılan düşman füzelerine karşı etkili bir kesişim görevi gerçekleştirerek operasyon becerisi kazandığı onaylanmıştır ³²⁰.

2010 yılında düzenlenen Lizbon ve 2012 yılında düzenlenen Chicago Zirvelerinde ALTBM programı NATO Avrupa bölgesini ve bu bölgede yaşayan nüfusu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2010 yılında geçici düzenlemesi yapılan kısa ve orta menzilli balistik füze savunması kapasitesine ilişkin geçici kriterleri 2012 yılında düzenlenen geçici bölgesel kriterler takip etmektedir ³²¹.

Sistemin kurulmasının tam olarak tamamlanması yaklaşık olarak 2018 yılını bulacaktır. Bu program sebebiyle Moskova ile olan ilişkilerde gerilim yaşanmaması amacıyla Rus yetkililer de NATO Lizbon Toplantısı'na katılmak üzere davet edilmişlerdir ³²².

Sonuç itibarıyla ALTBM ile Avrupa hava sahası paralel iki füze savunma sistemi ile korunmaya başlamıştır. NMD ile İran ve Kuzey Kore'den Amerika'ya yönelebilecek kıtalar arası balistik füzelere karşı savunma sağlanırken, ALTBM ile Avrupa'ya yönelebilecek kısa ve orta menzilli füze tehditlerinin savunulması amaçlanmaktadır ³²³.

3.4.2. Avrupa Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA - 2009)

Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA) politikası, ABD'nin Ulusal Füze Savunma (NMD) sistemlerinin NATO çerçevesinde geliştirilen Aktif Katmanlı Saha Balistik Füze Savunma (The Active Layered Theater Ballistic Missile Defense) projesi ile entegre

³¹⁹NATO Communications and Information Agency, **Ballistic Missile Defence Programme**, <https://bmd.ncia.nato.int/Pages/default.aspx> (10.09.2014).

³²⁰Raymond Knops, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report Submitted to Sub-Committee On Future Security and Defence Capabilities", **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 3.

³²¹NATO Communications and Information Agency, **Ballistic Missile Defence Programme**, <https://bmd.ncia.nato.int/Pages/default.aspx> (10.09.2014).

³²²Oliver Thränert, "NATO and Missile Defence: Opportunities and Open Questions", **CSS Analysis in Security Policy**, No. 86, December 2010, s. 2.

³²³Nik Hynek - Vit Stritecky, "The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 43, 2010, s. 184.

edilmesini amaçlamaktadır ³²⁴.Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım dört temel aşama üzerine bina edilmektedir. Bu aşamalar 2011 ile 2020 yıllarını kapsayan bir zaman dilimi çerçevesinde şu şekilde tanımlanmaktadır ³²⁵:

Birinci aşamada (2011-2015) mevcut ve sağlanacak olan ekipmanlarla birlikte, denizden fırlatılan Aegis, SM-3 füzeleri ve hareketli gemi füze sistemlerinden olan AN/TPY-2 unsurlarının bölgesel balistik füze tehditlerine karşı NATO füze savunma sistemlerine iki yıl içerisinde dâhil edilmesi.

İkinci aşamada (2015-2018) iki yıl süren test sonuçlarının alınması ile birlikte SM-3 füzelerinin hem karadan hem denizden fırlatılabilen daha gelişmiş ve etkin sensörler içeren modellerinin savunulan alanı kısa ve orta menzilli balistik tehditlere karşı genişletmek amacıyla sisteme dâhil edilmesi,

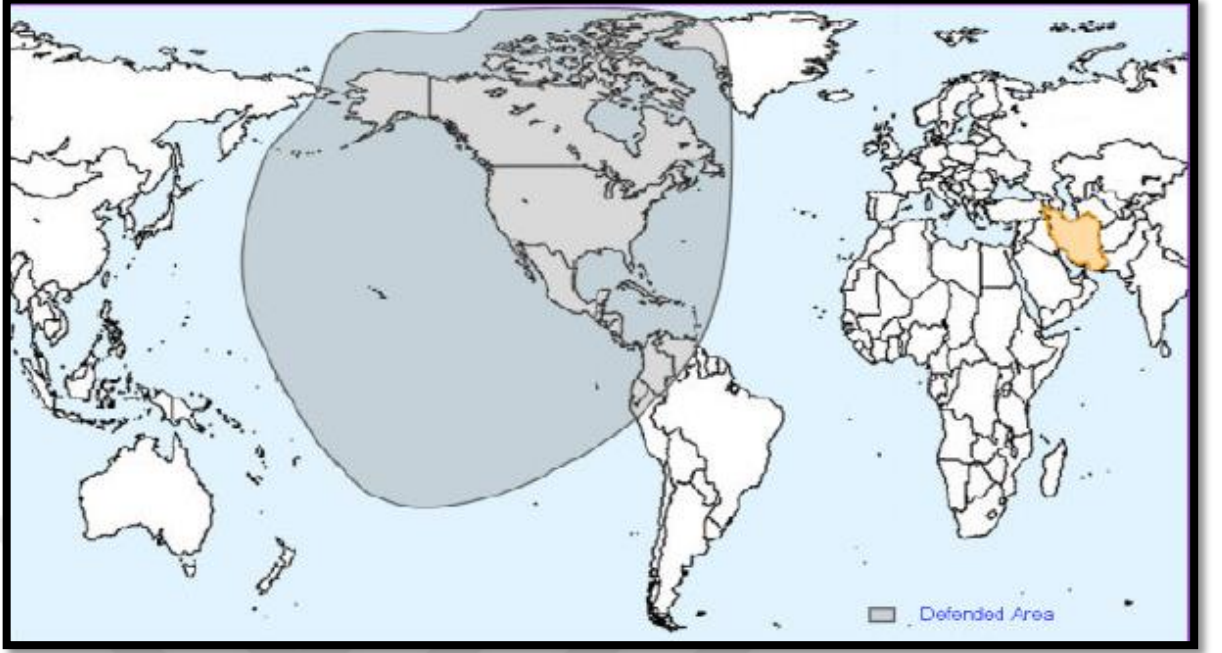
Üçüncü aşama (2018-2020), SM-3 füzelerin halen geliştirme aşamasında olan ve orta seviye üstü menzillerde etkili olan Block 2-a modelinin sisteme entegre edilmesini içermektedir.

Dördüncü ve son aşama (2020) ise yine geliştirilme aşamasında bulunan SM-3 füzelerinin kıtalar arası balistik (ICBM) füze tehdidini önlemeye yönelik modelinin sisteme entegre edilmesini içermektedir.

³²⁴Arif Başbaşoğlu, “Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, Ekim 2011, Cilt:3, Sayı: 34, 76.

³²⁵Raymond Knops, “Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report Submitted to Sub-Committee On Future Security and Defence Capabilities”, **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, s. 4.

Şekil 1: EPAA Programı ile Savunulan Alan³²⁶

Kaynak: Vermeirsch (2013)³²⁷

Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım aslında ABD tarafından yürütülen çok bölgeli bir yaklaşımdır ve aşamalı bir şekilde ABD'ye ait NMD sistemlerinin Avrupa ve Asya Pasifik bölgesindeki balistik saldırı tehdidine karşı entegre edilmesini amaçlamaktadır³²⁸. Projenin Avrupa aşamasında atılacak adımlar Türkiye'nin güney doğu bölgesinde ileri tabanlı bir radar sistemi kurulmasını da içermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

EPAA projesinin I. aşaması 23 adet AEGIS Balistik Füze Savunma gemisinin Akdeniz'de ve özellikle İspanya'da konuşlandırılmasını ve 111 adet SM-3 Block IA füzelerinin ise Romanya ve Polonya'da konuşlandırılmasını içermektedir³²⁹. 2016 yılına kadar Aegis BMD sistemlerinin 41 adete SM-3 Block I-A füzelerinin sayısının ise 341 adete çıkarılması öngörülmektedir.

³²⁶EPAA Programı kapsamında İran'dan gelebilecek bir Kıtalar Arası Balistik Füze (ICBM) tehdidine karşı savunma alanı. Haritaya Alaska ve Kaliforniya'daki yerden havaya füze kesici sistemler de dahil edilmiştir.

³²⁷ Ayoub Vermeirsch, **Ballistic Missile Defense Select Issues and Policies**, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2013, s. 54.

³²⁸North Atlantic Treaty Organization, **NATO Ballistic Missile Defence (BMD)** http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Missile-Defence_en.pdf (10.09.2014).

³²⁹Nicholas Khooa - Reuben Steff, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, 17-28.

Şekil 2: AEGIS BMD, SM-3 Füzesi³³⁰

Bu program kapsamında Hollanda 4 adet gemisini BMD özellikli radarlar ile modernize etmeyi, yine Hollanda ve Almanya kendi Patriot Hava ve Savunma Sistemleri'ni programa dâhil etmeyi planlamaktadırlar. Fransa ise mevcut tanımlama ve uyarı sistemlerini bu programa dahil müttefik sistemleri ile entegre etmeyi teklif etmektedir. Almanya, Ramstein Hava Kumanda ve Kontrol Üssü'nü NMD konuta kontrol ekibi için kullanıma açmıştır ³³¹.

3.4.3. Asya - Pasifik Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (APPAA - 2009)

Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım'ın ikinci etkinlik alanı olan Asya Pasifik bölgesinde Kuzey Kore ve Çin'in tehdidi altında olan Japonya'nın ABD ve NATO ile yapılan işbirliği neticesinde bir füze savunma sistemleri inşa etmesini hedefleyen APPAA programı 2009 yılında hayata geçirilmiştir ³³².

Bölgede ABD'nin en önemli ittifak ortağı konumunda olan Güney Kore ve Japonya'nın çevresi gerçek anlamda genişleyen ve sürekli modernize edilmekte olan bir

³³⁰Denizden havaya füze savunma sistemlerinden Aegis BMD gemisinden fırlatılan SM-3 füzesi.

³³¹North Atlantic Treaty Organization, **NATO Ballistic Missile Defence (BMD)**
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Missile-Defence_en.pdf (10.09.2014).

³³²Michael D. Swaine - Rachel M. Swanger - Takashi Kawakami, **Japan and Ballistic Missile Defense**, RAND Corporation, Santa Monica, 2003, s. 10.

balistik füze tehdidi ile sarılmaktadır. Gözlemcilerin ifadesine göre Kuzey Kore'nin kısa menzilli balistik füzeler açısından geniş bir cephaneliği bulunmaktadır ve bu füzelerin Japonya ve Güney Kore'yi vurabilecek menzilde olduğuna inanılmaktadır ³³³.

Kuzey Kore geçtiğimiz yıllarda birçok uzun menzilli balistik füze denemesi gerçekleştirmiştir ve 2012 yılı Aralık ayından itibaren bu denemelerde başarı kaydedildiği bilinmektedir. Ancak yine de Kuzey Kore'nin Guam ya da diğer Amerikan topraklarına ulaşabilecek balistik füze kapasitesine ne zaman ulaşabileceği konusunda kesin bir netlik bulunmamaktadır ³³⁴.

3.5. Günümüzde Füze Tehdidinin Kaynakları

Günümüzde iki tür balistik füze tehdidinden bahsedilmektedir. Birincisi 10.000 km.nin üzerinde menzili olan kıtalar arası balistik füzeler (ICBM) ve diğerleri ise 10.000 km.'den daha az menzile sahip olan taktik balistik füzelerdir (TBM), orta menzilli balistik füzeler (IRBM) ve denizaltından fırlatılabilen balistik füzelerdir (SLBM) ³³⁵.

Kuzey Kore ve İran nükleer aktör olma yolunda önemli çabalar sarf etmektedir, uluslararası anlaşmaları tanımamaktadır ve kıtalar arası balistik tehdit oluşturmaktadırlar. Çin ve Rusya ise uzun menzilli nükleer kapasiteye sahip devletler olarak bu iki tehdide kıyasla farklı bir kategoride yer almaktadır ve uluslararası güvenlik kuruluşlarına entegrasyonu göreceli olarak daha yüksektir ³³⁶.

Kuzeydoğu Asya'da Kuzey Kore ve Orta Doğu'da yer alan İran ve Suriye gibi aktörler, sahip oldukları kısa, orta ve orta üstü menzilli füzeler ile NATO ülkelerini ve onların stratejik ortaklarını için ciddi tehdit oluşturmaktadırlar. Kuzey Kore resmi olarak açıkladığı sayısız balistik füze denemesinin yanı sıra, ABD, Japonya ve Güney Kore gibi

³³³Ayoub Vermeirsch, **Ballistic Missile Defense Select Issues and Policies**, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2013, s. 3.

³³⁴A.g.e. s. 3.

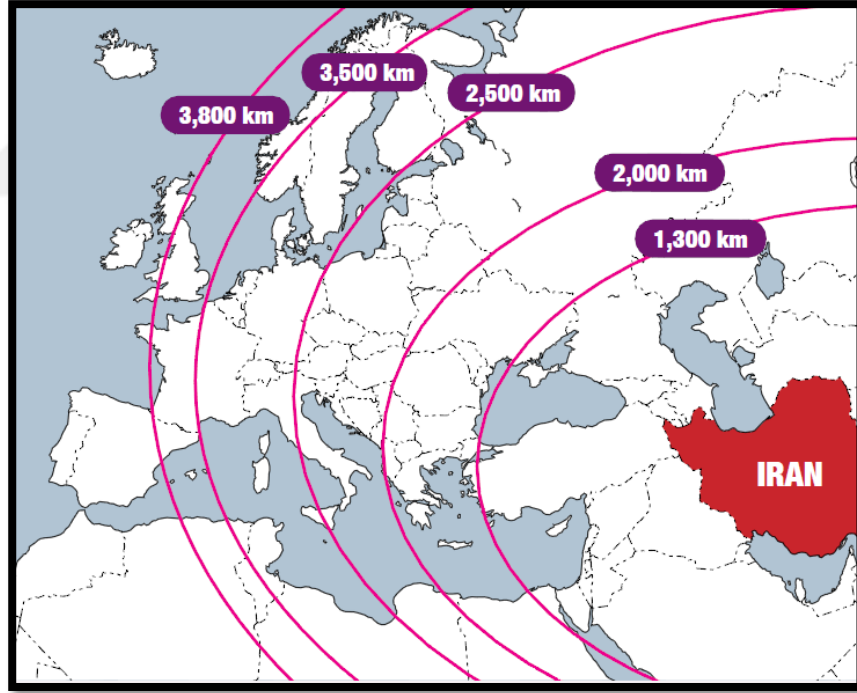
³³⁵Julian Palmore, "Missile Defense and Europe: Strengthening Transatlantic Co-operation in an Evolving Setting", **Defense & Security Analysis** Vol. 21, No. 4, December 2005, s. 427.

³³⁶Sait Yılmaz, "NATO Lizbon Zirvesi Sonuçları, Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Yıl: 9, Sayı:77, (Aralık 2010), s. 23.

NATO üyesi ya da stratejik ortaklarını açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde tehdit edebilmektedir ³³⁷.

İran ise geçtiğimiz on yıl içerisinde çifte tehdit oluşturacak bir füze geliştirme programı başlatarak hem mevcut balistik füzelerinin menzilini geliştirmektedir hem de uranyum zenginleştirme programlarının nükleer silah üretimi amaçlı yürütüldüğü düşünülmektedir. Özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri İran'ın nükleer ülkeler kulübüne dâhil olmaması için kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda İran'a komşu ittifak partnerleri arasında bulunan İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi için çalışmalar yürütülmektedir ³³⁸. Aşağıdaki şekilde İran'ın mevcut ve hedeflenen balistik füze menzili ile ilgili haritaya göre İran'ın günümüzde ikinci safha olan yaklaşık 2.000 km.lik bir balistik füze menziline ulaştığı düşünülmektedir ³³⁹.

Şekil 3: İran'ın Mevcut ve Planlanan Füze Menzilleri

Kaynak: Peppino A. De Biaso (2008) ³⁴⁰.

³³⁷Department of Defense (DoD), **Ballistic Missile Defense Review Report 2010**, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.09.2014), s. 5.

³³⁸Richard Dean Burns, **The Missile Defense Systems of George W. Bush**, Praeger, Santa Barbara, 2010, s. 108.

³³⁹Peppino A. De Biaso, "Missile Defense and NATO Security", **JFQ**, Issue: 51, (4th Quarter 2008), s. 47.

³⁴⁰A.g.e. s. 47.

Bu aşamada henüz etkin vuruş gücüne sahip kıtalar arası bir menzilden söz edilmemekle birlikte, kayda değer gelişmeler sağlanmaktadır. Örneğin sıvı yakıt ile hareket eden Shahab-3 füzeleri 2.000 km. menzili ile Türkiye, İsrail ve birçok Orta Doğu ülkesine erişebilmektedir³⁴¹. Geliştirilme aşaması devam etmekte olan Ashura füzeleri ise katı yakıt aşamasına geçmiş ve daha uzun bir menzili hedeflemektedir³⁴². Bu füze programında İran en önemli desteği Rusya, Çin ve Kuzey Kore'den almaktadır. İran'ın Shahab-3 füzesi Kuzey Kore yapımı No Dong füzesinin altyapısı üzerine geliştirilmiştir³⁴³.

Şekil 4: İran Shahab-3 Füzesi ve Mobil Rampası³⁴⁴

3.6. İttifak Dışı Güçlerin Füze Savunma Sistemine Bakışı

Füze savunma sisteminin ortaya çıkabilecek muhtemel kıtalar arası balistik tehditleri hedef aldığı düşünülürse, bu tehdidi oluşturan ülkeler arasında en önemlileri olan Rusya ve Çin'in füze savunmasına bakış açılarını değerlendirmek önem arz etmektedir.

Moskova'daki yaygın görüş, NATO tarafından hayata geçirilen Balistik Füze Savunması'nın açıklandığı şekilde terörist ya da kontrolsüz güçleri hedef almadığı ve bu

³⁴¹Ian Davis, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, Ss. 22-23.

³⁴²John C. Rood, "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 16.

³⁴³Department of Defense (DoD), **Ballistic Missile Defense Review Report 2010**, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.09.2014), s. 6.

³⁴⁴İran yapımı Shahab-3 MRBM Füzesi. Mobil rampadan fırlatılabilme özelliği bulunmaktadır. Menzili 1300 ile 2.000 km. arasındadır.

sebeplerin ABD tarafından sadece havayı bulandırmak üzere kullanılan gerekçeler olduğu yönündedir. Bu görüşe göre, BMD programı Rusya'nın stratejik nükleer caydırıcılığını azaltmak üzere tasarlanmaktadır ³⁴⁵.

Bu görüşe paralel olarak, ABD'nin olası İran gibi potansiyel düşmanların tehdidine karşı Avrupa'da konuşlandırılacağını 2007 yılında açıkladığı alan füze savunma sistemlerine karşı Rus yetkililerin açıklamaları da benzer içerikler taşımakta ve güçlü bir karşı duruş sergilemektedir ³⁴⁶.

Aslında Rus tarafının füze savunmasına ilişkin kaygıları, SSCB'nin dağılmasından önce geliştirilen Yıldız Savaşları projesine ve Rusya döneminde yürütülmeye başlanan Amerikan Ulusal Füze Savunma (NMD) sisteminin başlangıç yıllarına dayanmaktadır.

1980'li yılların başında SSCB'nin ekonomik anlamda düşüşü silahlı kuvvetlerin gereken modernizasyonu sağlayamamasına ve böylelikle etkinlikten uzaklaşmasına neden olmuştur. Örneğin Sovyetler Birliği Reagan döneminde geliştirilen Yıldız Savaşları programına karşı bir hamle geliştirebilecek teknolojik kapasiteden uzak bulunmaktaydı ³⁴⁷.

Rusya'da Amerikan NMD programı baştan itibaren ABM Anlaşmasını direkt bir biçimde ihlal eden bir yaklaşım olarak görülmektedir ve Rus uzmanların büyük bir bölümü bu projelerin ifade edildiği sınırlarda hiçbir zaman durdurulmayacağına inanmaktadır ³⁴⁸.

Rusların bu konudaki karşıtlıklarının birkaç önemli kaynağı bulunmaktadır. Ancak en önemlisi, füze savunmasının Rusya'nın stratejik kuvvetlerinin yayılması yönünde oluşturacağı baskıdır. Rusya'nın en son isteyebileceği şey, sınırlı kaynakları ve oldukça eskiyen stratejik silahları varken yeni bir stratejik silahlanma yarışına girilmesidir ³⁴⁹. Buradan, Rusya'nın askeri alanda ortaya çıkabilecek krizlerin sürekli olması ve silahlanma yarışının yeniden başlaması durumunda eski caydırıcılık seviyesini yakalayamayacağı düşünülmekte bu sebeple Rus hükümetinin bu alandaki mevcut caydırıcılık konumlarını korumak amacıyla füze savunmasına karşı oldukları sonucu çıkarılmaktadır.

³⁴⁵Dmitry Adamsky, "Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 37, No. 1, (Jan 2014), s. 9.

³⁴⁶Peppino A. De Biaso, "Missile Defense and NATO Security", *JFQ*, Issue: 51, (4th Quarter 2008), ss. 51.

³⁴⁷Lionel Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bridging the gap*, Routledge, New York, 2007, s. 63.

³⁴⁸Andrei Shoumikhin, "Current Russian Perspectives on Arms Control and Ballistic Missile Defense", *Comparative Strategy*, 1999, 18:1, s. 50.

³⁴⁹John Newhouse, "The Missile Defense Debate", *Foreign Affairs*, Vol. 80, No. 4 (Jul. - Aug., 2001), s. 104.

Özellikle Obama yönetiminin göreve başlaması ile füze savunma sistemlerinin Çin ve Rusya tehdidine karşı savunmanın dengelenmesi yaklaşımına dayalı bir politika geliştirilmiştir. Bu ülkelerin de ABD'nin politikalarını dengelemek amacıyla geliştirdiği karşılık kavramsal olarak yeni stratejik ve konvansiyonel silah konumlandırmak ve askeri doktrinlerini değiştirmek şeklinde gelişmiştir ³⁵⁰. Sonuç itibariyle ABD'nin NATO üzerinden geliştirmeye devam ettiği yeni stratejiler Çin ve Rusya ile olan savunma dengelerinde ve genel ilişkilerinde temel bir çelişki unsuru oluşturmaktadır.

Çin açısından BMD programlarının kaygı yaratan önemli unsurları Vermeirsch³⁵¹ tarafından şu şekilde sıralanmaktadır;

- Kuzey Kore gibi ülkelerin silahlanmasını kısırtarak küresel istikrarsızlığa yol açması,
- Çin'i hedef gösteren bu programlar sonucunda NATO ve ABD'nin Güney Kore, Japonya, Filipinler ve Avustralya gibi ülkelerle stratejik ortaklığı güçlenirken Çin'e kuşkuyla bakılması,
- Çin'in Tayvan'da meydana gelebilecek ayrılıkçı girişimleri önlemek üzere Tayvan'ı caydırıcı nitelikte konuşlandırdığı füzelerin etkisini ortadan kaldırması,
- Çin'in konvansiyonel balistik füzelerinin caydırıcılığını azaltması.

Rusya ve Çin'in paylaştığı ortak bir temel kaygı ise, BMD'nin uzay odaklı teknolojiler üzerinden sürdürülecek olmasının uzayı bir rekabet alanı durumuna getirecek olması gerçeğidir ³⁵². Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Rusya ve Çin 2008 yılında önemli bir füze yenileme programı başlatmış ve sahip olduğu nükleer silahların yarısının 2015 yılına tamamının ise 2020 yılına kadar yenilenmiş olmasını planlamaktadır ³⁵³.

³⁵⁰Nicholas Khooa - Reuben Steff, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, s. 17.

³⁵¹Ayoub Vermeirsch, *Ballistic Missile Defense Select Issues and Policies*, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2013, ss. 17-18.

³⁵²John Newhouse, "The Missile Defense Debate", **Foreign Affairs**, Vol. 80, No. 4 (Jul. - Aug., 2001), s. 105.

³⁵³Nicholas Khooa - Reuben Steff, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, s. 18.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: NATO FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE

4.1. NATO'nun Tehdit Algısında Balistik Füze

Günümüzde NATO'ya dâhil olan ülkeler için balistik füze tehdidi hem nitelik hem de nicelik açısından gitgide artış göstermektedir ve önümüzdeki on yılda da bu tehdidin artış eğiliminde olması beklenmektedir.

NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde yeni bir stratejik yaklaşımla masaya yatırdığı balistik füze tehdidi, “Avro-Antlantik bölgesi için gitgide artan hayati bir tehdit” olarak nitelendirilmektedir. Bu tehdit NATO'nun ittifak üyelerinin temsil ettiği nüfusun bu tehditten korunabilmesi için ortak bir savunma oluşturulmasını temel alan yeni bir strateji üretmesini zorunlu kılmıştır³⁵⁴.

Bu tür bir kaygının altında yatan en önemli gerekçelerden birisi, sadece 30 yıl öncesine kadar dünya üzerinde toplam 9 ülke balistik füze envanterine sahipken, günümüzde bu ülkelerin sayısının 32'ye ulaşmış olmasıdır³⁵⁵. Bunların içinden özellikle İran ve Kuzey Kore'nin açık bir şekilde NATO ülkelerine karşı düşmanca bir tutum geliştirmesi ve Irak, Suriye, Pakistan ve Mısır gibi ülkelerin ise güvensiz iç koşullar ve tehlikeli terör hareketlerine ev sahipliği yapması NATO'nun balistik füze tehdidi ile ilgili algısının belirleyici unsurları olmaktadır.

Mevcut küresel koşullar ortaya koymaktadır ki, balistik füze sistemleri daha esnek, daha kolay gizlenebilir, daha güvenilir ve etkin bir yapıya kavuşmakta, bunun yanında menzilleri ise gitgide artmaktadır³⁵⁶. Bir kısım ülkeler sahip oldukları balistik füzelerin kullanım öncesi imha edilmesini zorlaştırıcı önlemler üzerinde çalışmakta ve aynı zamanda füze savunma sistemleri aşabilecek teknolojilerin geliştirilmesine yoğunlaşmaktadırlar. İran ve Kuzey Kore gibi bazı ülkeler ise balistik füzelerini nükleer, kimyasal ve biyolojik başlıklar ile güçlendirecek teknolojiye erişme yolunda önemli adımlar atmışlardır ve gerek NATO ülkeleri gerek küresel gerekse küresel anlamda önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar

³⁵⁴ Haktan Birsal, “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunlu Madalyonun İki Yüzü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, 2012, s. 118.

³⁵⁵ Ben-Zion Jaffe, “A Flexible NATO Missile Shield” , **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 4.

³⁵⁶ Ayoub Vermeisch, *Ballistic Missile Defense Select Issues and Policies*, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2013, s. 34.

³⁵⁷. Bu tür bir balistik güce sahip olunması, bir çatışma halinde kayda değer miktarda yıkıcı sonuçlara yol açabilecektir.

Konvansiyonel bir çatışmanın sonucunu ve akışını değiştirme yetisi olmayan, uzun menzilli nokta vuruş kabiliyeti sınırlı olan balistik füzelerin bu derece önem taşımalarının altında yatan diğer önemli bir gerekçe de, balistik füzelere sahip bulunan ülkelerin nokta hedefi niteliğindeki stratejik ve askeri hedeflerden ziyade, geniş hedef teşkil eden büyük yerleşim birimlerine, yani hedef ayırt etmeden sivil insanlara karşı kullanma bakımından gizli ya da açık bir niyeti temsil etmesidir. Bu tür bir niyet, balistik füzelerin kitle imha silahları içeren başlıklarla donatılması riski ile birlikte düşünüldüğünde, bu silahlara ilgi gösteren bir gücün eninde sonunda kitle imha silahlarına da ilgi duyacağı yönünde bir öngörü ortaya çıkmaktadır ³⁵⁸.

NATO ülkeleri için önemli tehdit unsuru olan operasyonsal balistik füzeler silolarda, denizaltılarda ve karada konuşlandırılmış mobil bataryalar vasıtasıyla kullanılabilir. Hareket edebilir (mobil) füze sistemlerinin birçok ülke tarafından özellikle tercih edilmesinin en önemli sebebi, gerektiğinde saklanabilir ve yer değiştirebilir olmalarıdır ki bu durum muharebe koşullarında büyük bir avantaja dönüşebilmektedir. Kısa menzilli balistik füzelerde savaş başlıkları ana gövde ile beraber korunurken uzun menzilli füzelerde ise savaş başlıkları ayrı bir araç vasıtasıyla muhafaza edilerek taşınmaktadır ³⁵⁹.

Bazı uzun menzilli balistik füzeler, füze başına 10 âdete kadar erişebilen “çoklu bağımsız hedeflenebilir ve değiştirilebilir başlık” (MIRVs) taşıyabilmektedir. Kıtalar arası balistik füzelerde kullanılmakta olan “değiştirilebilir başlıklar” (RVs) yer kürenin atmosferine saniyede 8-10 Km.ye kadar varan bir hızla girebilmektedir ³⁶⁰. Balistik füzelerin hareket etmesi ve hızlanmasında temel olarak sıvı ve katı yakıt biçimleri kullanılmaktadır. Günümüzde kullanılan modern füze sistemlerinde bu anlamda eğilim katı yakıt kullanılması yönündedir. Çünkü katı yakıt lojistik gereksinimlerini azaltmakta ve operasyonların daha basit bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır ³⁶¹.

³⁵⁷ Michael Elleman, "Containing Iran's Missile Threat", *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol.54, Issue:1, 2012, s. 121.

³⁵⁸ Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 21.

³⁵⁹ Jack Spencer, **The Ballistic Missile Threat Handbook**, The Heritage Foundation, 2000. s. 4.

³⁶⁰ NATO Communications and Information Agency, **Ballistic Missile Defence Programme**, <https://bmd.ncia.nato.int/Pages/default.aspx>

³⁶¹ Anthony Seaboyer - Oliver Thränert, “What Missile Proliferation Means for Europe”, *Survival*, Vol. 48, No. 2, Summer 2006, s. 93.

4.2. Ulusal Füze Savunma Sistemlerinin (NMD) Dönüşümü

Temelleri Reagan döneminde açıklanan devasa bütçeli “Yıldız Savaşları” projesine dayanmakta olan ve 11 Eylül 2001’de yapılan terörist saldırıların dünyada tehdit algısını yeniden şekillendirmesiyle birlikte George W. Bush tarafından biçimlendirilen Ulusal Füze Savunma (NMD) projesi, günümüzde öncelikli olarak İran ve Kuzey Kore’den gelebilecek kıtalar arası balistik tehditlerin önlenmesini amaçlamaktadır ³⁶². Ortaya çıkış şekliyle de anlaşılacağı üzere, esas amacı itibariyle Amerikan topraklarının kıtalar arası balistik füze (ICBMs) tehditlerinden korunması hedeflenmiştir ancak genişletilmiş caydırıcılık faktörünün de devreye girmesi ile NATO tarafından Avrupa’nın da İran tehdidinden korunması amacıyla kabuk değiştiren proje, günümüzdeki haline son 15 yıl içerisinde ulaşmıştır ³⁶³.

ABD’nin liderliğinde geliştirilen ve aşamaları belirlenen proje, balistik füzelerin kalkış aşamasından hedefe ulaşmasına kadar olan her aşamayı ayrı bir yaklaşımla ele almakta ve belirlenen tehditlerden gelebilecek saldırıların füze savunması ile ne şekilde önlenebileceğine yönelik stratejik ve teknolojik yaklaşımları barındırmaktadır. Günümüzde isim değiştiren proje ABD tarafından isimlendirildiği şekliyle Balistik Füze Savunması (BMD) yerine, 2004 yılının Aralık ayından itibaren, Yer-merkezli Orta-menzilli Savunma (GMD) projesi olarak anılmaktadır ³⁶⁴. Bunda en önemli rol, günümüzde Rusya, Çin ve Hindistan gibi süper nükleer güçlerin dışında birçok ülkenin de artık toplamı 1000’li rakamlarla ifade edilen balistik füzelere sahip olmasıdır. Diğer önemli bir unsur ise mevcut balistik füzelerin yüzde 90’ından fazlasının menzilinin 1.000 Km.den daha az olmasıdır ³⁶⁵. Bu sebeple BMD projesi, geçtiğimiz 10 yıl içinde mevcut tehditleri daha etkin bir şekilde tanımlamakta olan GMD projesine dönüşmektedir.

GMD sisteminde halen bir kısmının kurulumu ya da altyapı planları sürdürülmekte olan kızılötesi sensörler ile hareket halindeki balistik füzeleri tespit edebilen uydular, yer ve deniz tabanlı erken uyarı ve X-bandı radar takip sistemleri ve “vur ve imha et”

³⁶² Richard D.Burns, *The Missile Defense Systems of George W. Bush*, Praeger, Santa Barbara, 2010, ss. 48-49.

³⁶³ John L. Finney - Ivo Šlaus, *Assessing the Threat of Weapons of Mass Destruction: The Role of Independent Scientists*, IOS Press, Amsterdam, 2010. s. 224.

³⁶⁴ Ian Davis, “Missile Defence: The Alliance Perspective”, *Military Technology*, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 55.

³⁶⁵ Department of Defense (DoD), *Ballistic Missile Defense Review Report 2010*, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.09.2014).

(hitand/tokill) olarak adlandırılan en az sekiz farklı çeşit kesici füze ve lazer sistemi kullanılmaktadır.³⁶⁶

Projenin ABD tarafından finanse edilecek ilk aşaması, Almanya ve İtalya'nın mevcut füze savunma sistemlerinin tamamen Patriot ve Hawk savunma unsurları ile değiştirilmesini öngören ve yaklaşık 3,6 milyar USD bütçe tahsis edilen Orta Menzilli Genişletilmiş Savunma Sistemleri (MEADS) isimli proje çerçevesinde planlanmıştır³⁶⁷. Bu unsurlar önleyici füzeler ve etkin radar sistemlerini içermektedir. 2014 yılı Eylül ayında MEADS projesinin radar sistemlerine ilişkin İtalya ve Almanya'da yapılan ve altı hafta süren testler sonucunda füze takibi ve hedef kilitlenmesi alanında NATO füze savunma sistemlerine önemli katkı sağlayabilecek başarılı sonuçlar elde edilmiştir³⁶⁸. Avrupa Orta-Menzil Radar (EMR) projesi kapsamında konuşlandırılan X-bandı (8-12 GHz) takip radarları düşman unsurlarına ilişkinin bilginin "yer tabanlı önleyici" (GBI) füze bataryalarına doğru koordinatlar eşliğinde iletilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. İkinci önemli radar unsuru olan mobil radarlar ise ileri tabanlı X-bant (FBX) radarlar olarak tanımlanmaktadır. NMD projesinin başından itibaren konumlandırılması planlanan radar sistemleri için üç temel bölge ve silo-temelli önleyici (GBI) görevinde kullanılması amacıyla 54 nokta tespiti yapılmıştır. Bu noktalardan 44 tanesi ABD sınırlarında, 10 tanesi ise Avrupa'da yer almaktadır³⁶⁹. Füze Savunma Sistemi'nin Avrupa'da belirlenen radar ve önleyici füze noktaları olarak ilk etapta öngörülen Polonya ve Çekoslovakya'ya³⁷⁰ ek olarak Türkiye'de yer alacak olan füze radar alanıyla günümüzdeki tanımına ulaşmıştır.

Bu unsurlara ilave olarak, X-tabanlı radarlardan bir bölümü denizde konuşlandırılmış ve Pasifik Okyanusu-Alaska hattında yer almaktadır. Erken uyarı amaçlı hareketli deniz radarları ise İngiltere ve Grönland açıklarında konuşlandırılmaktadır³⁷¹. Şekil'de komuta, kontrol, muharebe yönetimi ve iletişim ağını oluşturan unsurların deniz, kara ve uzayda konuşlandırılan radar ve erken uyarı sistemleri vasıtasıyla tehditleri sınırlandırma algoritması açıklanmaktadır. Bu algoritmaya göre her menzil grubu

³⁶⁶ Ian Davis, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, s. 55.

³⁶⁷ Richard D.Burns, **The Missile Defense Systems of George W. Bush**, Praeger, Santa Barbara, 2010, s. 81.

³⁶⁸ Lockheed Martin, **MEADS Multifunction Fire Control Radar Proves Capabilities in Performance Tests**. <http://www.lockheedmartin.com/us/news/press-releases/2014/september/mfc-meads-multifunction-fire-control-radar-proves-capabilities-performance-tests.html> (15.10.2014)

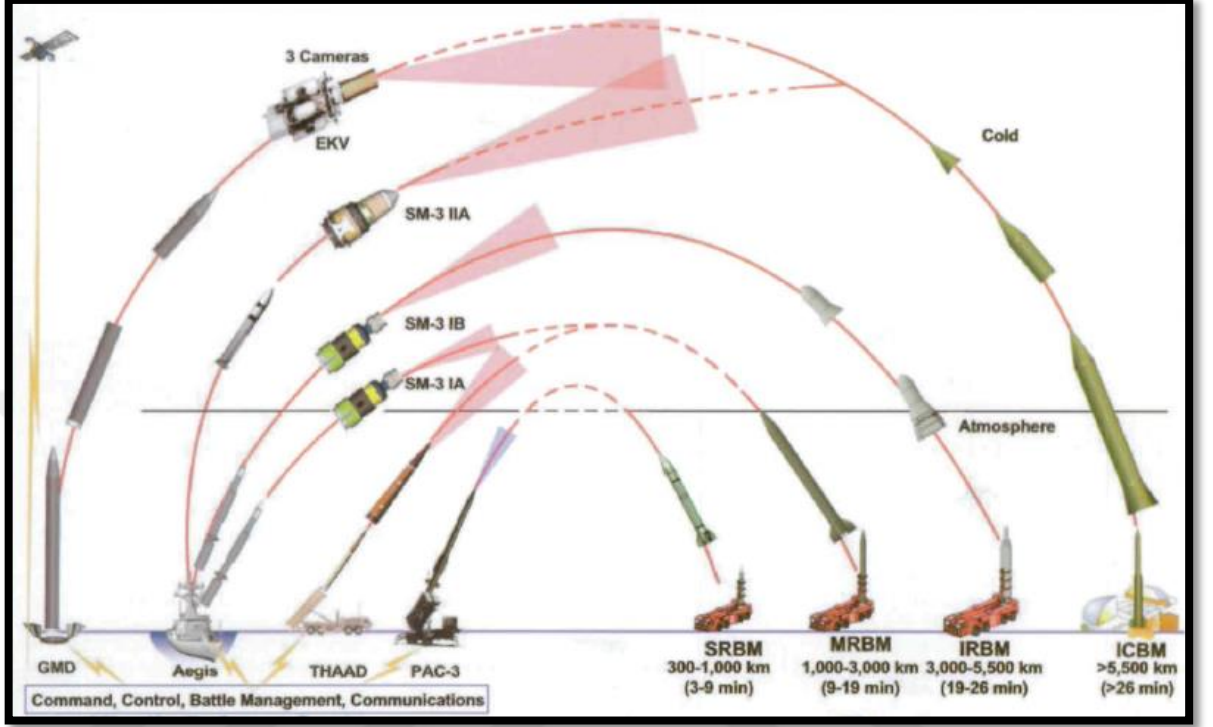
³⁶⁹ John L. Finney - Ivo Šlaus, **Assessing the Threat of Weapons of Mass Destruction: The Role of Independent Scientists**, IOS Press, Amsterdam, 2010. s. 225.

³⁷⁰ Miltech, "Missile defence Reloaded, A Phased Adaptive Approach for Missile Defence in Europe", **Military Technology**, 11/2009, s.31.

³⁷¹ Christian Reus-Smith - Nicholas J. Wheeler, **Justifying Ballistic Missile Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 103.

sınıflandırmasında balistik füzenin atmosfere çıkma açısı dikkate alınarak farklı bir radar sistemi devreye girmektedir ³⁷².

Şekil 5: Farklı Balistik Tehditlere Karşı Füze Savunma Alternatifleri

Kaynak: Miltech (2009)

Bu gelişmelerden hareketle son otuz yılda füze savunma sisteminin geçirdiği evrimin politik gerçekliklerde, askeri öngörülerde, teknolojik gelişmelerde yaşanan hangi değişimlerden etkilendiği daha iyi anlaşılabilir. Füze Savunma Komitesi'nin (MDA) geçtiğimiz 27 yıl içerisinde tüm program geliştirme giderleri için talep ettiği yaklaşık 150 milyar USD'nin 141.1 milyar USD tutarındaki kısmını proje için harcamış olduğu da dikkate alınmalıdır ³⁷³.

ABD Başkanı Obama'nın 2009 yılı Eylül ayında duyurduğu Aşamalı Uyarlanabilir Füze Savunma yaklaşımıyla birlikte ABD tarafından yürütülen füze savunma projelerinin tamamen Avrupa ile entegrasyonu yönünde adımlar atılmaya başlanarak, kara ve deniz temelli önleyici füzeler ile bunların komuta ve kontrolünde kullanılacak sensörlerin yeniden yapılandırılmasını amacıyla 2011 ile 2020 yılları aralığını kapsaması planlanan dört aşamalı

³⁷² Miltech, "Missile defence Reloaded, A Phased Adaptive Approach for Missile Defence in Europe", **Military Technology**, 11/2009, s.33.

³⁷³ Václav Trejbal, "Missile Defense in Europe: Never-Ending, Ever-Changing Story", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 8.

sürece de başlamıştır³⁷⁴. Türkiye'nin füze savunma sisteminde aktif bir rol almasına da yol açan ittifak içi yoğun bir diyalog akışının gerçekleştiği bu süreç ile ilgili olarak gerek NATO, gerekse Türkiye açısından önemli politik ve ekonomik özellikler belirleyici olmuştur.

4.3. Füze Savunmasının Politik Karakteristiği

Amerikan politik yaklaşımına göre saldırı amaçlı yer tabanlı füzelerin azaltılmasına yönelik Çin ve Rusya'ya verilen caydırıcı sinyalin temelini füze savunma sistemine yapılan yatırımlar oluşturmaktadır. Özellikle son 10 yıl içerisinde Rusya'nın göreceli olarak geri plana aldığı kıtalar arası balistik füze çalışmaları alanında Çin'in Dongfeng 21D hipersonik uzay temelli balistik füzesine yönelik yatırımları NATO ülkelerini tehdit edecek bir boyut taşımaktaydı. Bu alanda füze savunma sisteminin başarılı bir caydırıcılık üstlenmesinin etkisiyle Çin'in hipersonik uzay çalışmalarına ara vermesi bu politikanın etkinliğini ortaya koymaktadır³⁷⁵. Burada verilmekte olan caydırıcı politik sinyallerden bir diğeri ise, Rusya ve Çin'in İran ve Kuzey Kore'ye verdikleri askeri desteğin kısıtlanması ya da sona erdirilmesi amacını taşımaktadır.

Füze savunmasının İran'ın süregelen ve nükleer kapasite geliştirme yönünde ilerleyen eğilimlerinin sadece Avrupa için değil, ideolojik açıdan olmasa da coğrafi açıdan onun bir parçası kabul edilen Rusya için de büyük bir tehdit oluşturacağı ikili ve açık diyaloglar yoluyla defalarca kez Rusya ile paylaşılmıştır. Rusya'nın stratejik koşullar açısından destek olması mümkün olmayan NATO füze savunma sistemlerine karşı direnç geliştirmemesi projenin sağlıklı yürümesi açısından büyük önem taşırken, aynı zamanda Rusya ile ortak yaklaşım geliştirilebilecek alanların yaratılması durumunda projenin politik anlamda başarıya ulaşmış kabul edilebileceği varsayımı NATO çevrelerinde benimsenmektedir³⁷⁶.

İran-Rusya ekseninde karşılaşılan sorunun bir benzeri de Kuzey Kore-Çin ekseninde ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kore'nin Pasifik bölgesini istikrasızlaştırıcı ve bölgedeki NATO müttefiklerini tehdit eden nükleer programı, doğurduğu güncel sorunların yanı sıra, NATO-

³⁷⁴ Burcu C. Göynü, "Current Ballistic Missile Defense Program and Discussions in Turkey", **IFAR Fact Sheet**, January 2013, s. 1.

³⁷⁵ Anders Hansson, "Refocusing European missile defence", **Space Policy**, Vol.27, 2011, s. 117.

³⁷⁶ Richard Weitz, "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.52, Issue: 4, 2010, s. 99.

ABD caydırıcılığının Çin'in bölgedeki yüksek çıkarlarıyla çakışması sonucu zayıflamasına sebep olmaktadır. Bölgede ortaya çıkan mevcut duruma direkt olarak müdahil olmak ABD'nin inandırıcılık ve ağırlığı açısından muhtemel zararlarla sonuçlanabilecektir ³⁷⁷. Bu bağlamda füze savunma sistemlerinin kendisi ile ilgili atılacak adımlar caydırıcılık ve inandırıcılık açısından en önemli sinyal olma görevini üstlenmektedir.

Rusya tarafından füze savunma sistemine yönelik eleştirilerin ortaya çıkardığı en önemli gerçek, füze savunmasının temel hedefinin Rusya olduğu yönündedir ³⁷⁸. Bu durumda aslında önemli bir doğruluk payı olduğu kadar, NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in ifadesiyle Vancouver'den Vladivostok'a (Rusya'nın en doğusu ucunda bulunan bir şehir) kadar uzanan bir balistik füze savunmasının bu proje ile birlikte geliştirildiği gerçeğini değiştirmemektedir ³⁷⁹.

Rusya ile gerçekleştirilmesi planlanan işbirliği çalışmaları, 2014 yılının Nisan ayında Rusya'nın Ukrayna'nın Kırım bölgesine yaptığı askeri müdahale sonucunda, yerini günümüzde her aşamasında daha da artmakta olan bir gerilim sürecine bırakmış ve "NATO ile Rusya arasındaki her türlü sivil ve askeri işbirliği" durdurulmuştur. Gerçekte, ortaya çıkan bu gerilim süreci Kırım'ın işgalinden bir süre öncesine kadar uzanmaktadır ³⁸⁰. Yaşanan politik çatışmanın temeli, 2012 yılının Mayıs ayında füze savunmasının resmen hayata geçirildiği Chicago Zirvesi'ne yönelik Rus politikacıların odaklandığı ve NATO yerine ABD çıkarlarının ön plana çıkarıldığı yaklaşımlara dayanmaktadır. Örneğin Rusya Teknoloji ve Strateji Analizleri Merkezi Direktörü Ruslan Pukhov'un 2013 yılında Financial Times'a yaptığı açıklamada kullandığı "S-300 ve S-400 gibi Rus füze savunma unsurlarının halen dünyada en iyi sistemler olduğu" yönündeki açıklama Rusya'nın konuya genel rekabetçi yaklaşımının özeti niteliğindedir ³⁸¹.

³⁷⁷ Gustav C. Gressel - Eugene Kogan, **Missile Defence in Europe: Systems, Policies and Strategic Choices**, Internationales Institut für Liberale Politik, Wien, 2010, s. 12.

³⁷⁸ Dmitry Adamsky, "Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia", **Journal of Strategic Studies**, Vol. 37, No. 1, (Jan 2014), s. 34.

³⁷⁹ Richard Weitz, "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.52, Issue: 4, 2010, s. 99.

³⁸⁰ Roberto Zadra, "NATO, Russia and Missile Defence", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol. 56, Issue: 4, s. 51.

³⁸¹ Anders Hansson, "Where next for missile defence? RUSI's Missile Defence Conference", **Space Policy**, Vol. 30, 2014, s.46.

4.4. Füze Savunmasının Ekonomik Dinamikleri

Politik karakteristik yapısından çok da uzak olmayan bir biçimde, NATO füze savunma sistemlerinin ekonomik açıdan önemli stratejik dinamiklerle sınırlandırıldığı görülmektedir. NATO Genel Sekreteri Anders Rasmussen'in Lizbon Zirvesi'nde ifade ettiği "Rusya faktörü" ile bağlantılı olarak projeye yapılan yatırımların Rusya'ya karşı bir caydırıcılık sinyalinin verebilecek bir seviyede tutulması kritik önem arz etmektedir. Bu bağlamda projenin maliyeti 10 yıl önce 300 milyon USD seviyesinde iken, mevcut koşullarda ortaya çıkan maliyet 1.5 milyar USD seviyesine ulaşmıştır³⁸². Böylelikle Rusya'ya ABD ve NATO tarafından ciddi bir caydırıcılık sinyali verilmektedir.

Ortaya çıkan ve her geçen adımda artış eğiliminde olan bu maliyetlerin ortalama yüzde 70'lik kısmı yani yaklaşık 1 milyar USD tutarında bir bölümü NATO'nun Avrupalı müttefikleri tarafından karşılanmaktadır. Yani diğer bir deyişle proje maliyetinin önemli bir bölümü Avrupalı NATO müttefikleri tarafından finanse edilmektedir. Fakat diğer taraftan projenin bütünü ve özellikle başlangıç aşamaları incelendiğinde ABD'nin bu rakamın çok daha üzerinde bir yükümlülük üstlendiği görülmektedir. Özellikle Avrupa Aşamalı Uyarlanabilir Füze Savunması (EPAA) projesinin 2016 yılı sonuna kadar 43.3 milyar USD bütçesinin ağırlıklı olarak ABD tarafından finanse edilecek olması bunun en önemli göstergelerinden birisi durumundadır³⁸³. Projenin aşamalarına ve farklı unsurlarına ilişkin ekonomik veriler çalışmanın ilerleyen bölümünde sunulmaktadır.

Türkiye'nin füze savunma projesi çerçevesinde karşılaştığı mali yükümlülük ise Roketsan firmasına ihale edilmiş olan; ateş kontrol, kumanda-kontrol sistemleri, alçak ve orta seviye unsurları, füze patlayıcı başlıkları ve veri linkleri ile birlikte yaklaşık 1 milyar USD tutarlı bir finansal yükümlülük getirmektedir³⁸⁴. Ancak buna ilave olarak projenin henüz tamamlanmamış olan Patriot füze sistemi ile ilgili aşamaları için Havelsan – Boeing konsorsiyumu ve Aselsan – Raytheon ortaklığında yeni kumanda kontrol sistemleri de ilave bir maliyet teşkil edecektir³⁸⁵.

³⁸² Anders Hansson, "Refocusing European missile defence", **Space Policy**, Vol.27, 2011, s. 116.

³⁸³ Václav Trejbal, "Missile Defense in Europe: Never-Ending, Ever-Changing Story", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 11.

³⁸⁴ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 44.

³⁸⁵ Burcu C. Göynü, "Current Ballistic Missile Defense Program and Discussions in Turkey", **IFAR Fact Sheet**, January 2013, s. 2.

4.5. NATO Füze Savunma Sisteminin Türkiye'ye Kurulması

Füze Savunma sisteminin deniz üzerinde kurulması planlanan ilk aşamasında AEGIS sisteminin parçası olan SM-3 füzesavarların ve radarların Akdeniz ve Ege kıyılarına kurulması planlanmıştır ³⁸⁶. Bu plana göre Türkiye'nin rolü, sadece füze saldırısını tespit edecek radarlara ev sahipliği yapmakla sınırlandırılmıştır. Diğer bir deyişle Türkiye'de bulunan radar sistemleri olası bir tehdidi tespit ederek Akdeniz'de bulunan füzesavar sistemlerine bildirecek ve bu gemilerde bulunan AEGIS füze savunma sistemleri ortaya çıkan tehdidi imha edecektir ³⁸⁷.

Avrupa Aşamalı Uyarılma Yaklaşımı (EPAA) çerçevesinde 2015 yılında Romanya'ya, 2018 yılında ise Polonya'ya daha ileri bir versiyonunun kurulması planlanan kara temelli füze savunma unsurları ile yine Romanya'da konuşlandırılması planlanan deniz temelli SM-3 füzesavarları proje kapsamında, her ne kadar hedef tehdit konumunda olan İran'a en yakın müttefik ülke olsa da, Türkiye için öngörülmemektedir ³⁸⁸. Bu durumun Türkiye'nin bazı politik ve askeri hassasiyetlerine dayanan önemli gerekçeleri bulunmaktadır ve bu koşullar bölümün ilerleyen aşamalarında incelenmektedir.

Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı NATO Füze Savunma Kalkanı'na ait olan radar, İran sınırına yaklaşık olarak 700 Km. mesafede, Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde bulunan Malatya ilinin Kürecik ilçesinde konumlanmaktadır ³⁸⁹. Başlangıçta sadece füze savunma sisteminin destek unsurlarından birisi olan radar sistemlerinin kurulması için yapılan planlar, 2012 yılının ortalarından itibaren Suriye'de yaşanan iç savaşın genişlemesi ve etkisini arttırmasıyla birlikte mecburi bir değişime uğramıştır. Suriye'nin sahip olduğu bilinen kimyasal ve biyolojik silahların, menzilleri 300 ila 500 Km. arasında değişen Scud B ve Scud C balistik füzeleri ile Türkiye'ye saldırı amacıyla kullanılabileceğine ilişkin artan yerli kaygılar, Patriot PAC-3 bataryalarının Türkiye'de konuşlandırılması konusunda NATO'dan talepte bulunmasına yol açmıştır ³⁹⁰. Diğer bir ifade ile, Türkiye'nin bölgede yürütmek istediği komşular ile "sıfır sorun" politikasının etkisiyle ve bölgede iyi ilişki içinde olduğu Suriye ve İran gibi komşuları tepkisini engellemek amacıyla Türkiye'de

³⁸⁶ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", Atlantic Voices, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 4.

³⁸⁷ Aktüel, **Füze Kalkanı Meselesinin İçyüzü: Yıldız savaşlarından füze kalkanına nasıl gelindi?**<http://www.aktuel.com.tr/Dunya/2013/04/09/fuze-kalkanı-meselesinin-ıcyuzu> (01.10.2014)

³⁸⁸ Richard Weitz, "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence", Survival: **Global Politics and Strategy**, Vol.52, Issue: 4, 2010, s. 112.

³⁸⁹ Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, 2013 Fall, Vol: 4, Num: 13, s. 31.

³⁹⁰ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", Atlantic Voices, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 2.

füzesavar unsurlarının kurulmasına karşı çıkan politikacılar, önce Arap Baharı'nın etkisiyle Ortadoğu'da değişen politik iklim, ardından çatışmaların Suriye'ye sıçraması ve bu ülke ile olan iyi komşuluk dinamiklerinin hızlı bir biçimde yön değiştirmesiyle birlikte füze savunma sistemlerine ihtiyaç duyma noktasına gelmiştir ³⁹¹.

Bu bağlamda Türkiye – Suriye sınırına kurulumu yapılan Patriot PAC-3 füzesavar bataryaları hem ülke savunması hem de NATO savunması açısından önem arz etmektedir. Özellikle Suriye iç savaşında rejim tarafından yapıldığı düşünülen kimyasal silah saldırısı ile birlikte bu kararın ne kadar yerinde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, mevcut Patriot PAC-3 sistemleri aynı zamanda Türkiye'nin komşularından gelebilecek beklenmedik diğer saldırıları da önleme kabiliyetine sahiptir³⁹². Türkiye'nin güney sınırlarında hali hazırda 6 adet Patriot füze bataryası görev yapmaktadır. Bu bataryalardan ikisi Adana'da Hollanda kuvvetleri tarafından, ikisi Kahramanmaraş'ta Alman kuvvetleri tarafından ve diğer ikisi ise Gaziantep'te Amerikan güçleri tarafından kumanda ve kontrol edilmektedir. Altı Patriot bataryasının hali hazırda aktif olarak 3.5 milyon insanı olası füze saldırılarından koruduğu düşünülmektedir ³⁹³.

Füze savunma sistemlerinin tamamının komuta - kontrol süreçlerinin NATO müttefiki olan Türkiye dışındaki ülke kuvvetleri tarafından yürütülüyor olmasına ilişkin yaşanan bazı rahatsızlıklara ilişkin, Selin Bölme ³⁹⁴, bu ve benzer konularda müzakereler ve görüşmeler yoluyla belirlenen angajman kurallarının (rules of engagement) durumlara bağlı değişkenlik gösteremeyeceğini, işleyişin önceden belirlenmiş protokol kurallarına bağlı yürütüldüğünü ifade etmektedir.

4.5.1. Teknik Özellikler

NATO füze savunma sistemini meydana getiren üç temel askeri unsur, PAC-3 Patriot Füzesavar Sistemleri, RIM-161 SM-3 yani AEGIS Füze Savunma Sistemleri ve

³⁹¹ Can Kasapoğlu, "Future MENA Threat Landscape and Turkey's Defense Posture", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 5, Sayı: 54, Haziran 2013, s. 41.

³⁹² Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, 2013 Fall, Vol: 4, Num: 13, s. 31.

³⁹³ NATO Allied Command Operations, **NATO Deployment of Patriot Missiles to Turkey**, <http://www.aco.nato.int/nato-deployment-of-patriot-missiles-to-turkey.aspx> (15.10.2014)

³⁹⁴ Selin Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Dergisi**, Aralık 2010, s. 15.

AEGIS sisteminin bir parçası olarak AN/SPY-1 Radar Sistemleri'nden meydana gelmektedir ³⁹⁵.

Sistemin işleyişinde bu unsurların görevini kısaca özetlemek gerekirse, NATO müttefikleri bir ülkeye saldırma amacıyla fırlatılan bir füze, ısıya duyarlı uydu sistemleri tarafından tespit edilmekte, uydunun tespit ettiği verileri iletişim uydusuna aktarması ve bu uydunun yerde ve denizde konuşlanmış radar sistemlerini devreye sokmasıyla birlikte füzeyi takibe alacak olan radar devreye girmektedir. Bu radarın sağladığı sürekli koordinat verileri neticesinde sistem için en uygun konumda bulunan deniz ya da kara bataryasından fırlatılacak füze, tehdidi kısa bir süre içinde yok edecektir ³⁹⁶.

4.5.1.1. PAC-3 Patriot Sistemi

PAC-3 Patriot füze savunma sisteminin temel rolü, “theatre” türü balistik füzelere karşı entegre bir hava ve füze savunması gerçekleştirmektir. Patriot sistemleri özellikle 300- 500 Km. gibi kısa ve orta menzilli (Örneğin: SCUD) balistik füzeler, cruise füzeleri ve sınır tacizi yapan saldırgan düşman uçakları gibi unsurlara karşı önemli etkinlik sağlamaktadır ³⁹⁷. Sistemin belli başlı unsurları arasında, radar seti, koordinasyon ve iletişim merkezi, fırlatma rampası ve füzesavar füzenin kendisi sayılabilmektedir ³⁹⁸.

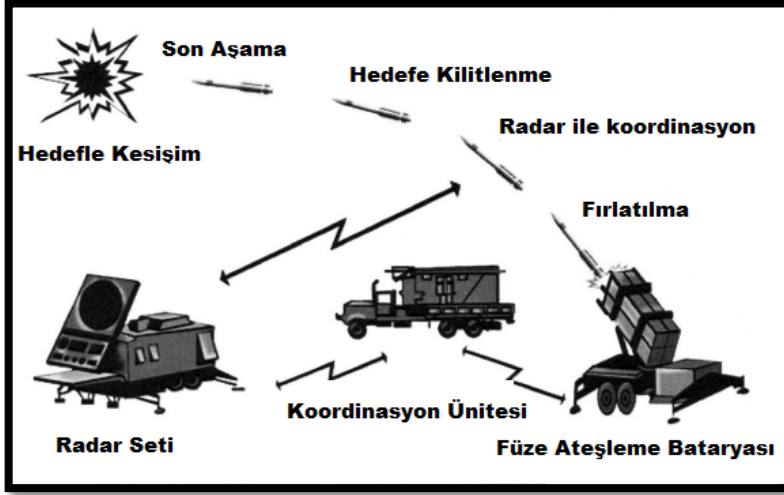
³⁹⁵ Andy Oppenheimer, “Ballistic Missile Defence: Action in the Face of Cuts”. **Military Technology**, 8/2013, s. 14.

³⁹⁶ Aktüel, Füze **Kalkanı Meselesinin İçyüzü: Yıldız savaşlarından füze kalkanına nasıl gelindi?**<http://www.aktuel.com.tr/Dunya/2013/04/09/fuze-kalkani-meselesinin-icyuzu> (01.10.2014)

³⁹⁷ Gustav C. Gressel - Eugene Kogan, **Missile Defence in Europe: Systems, Policies and Strategic Choices**, Internationales Institut für Liberale Politik, Wien, 2010, s. 20.

³⁹⁸ Dan Massé, “CHAMP-Lights Out”, **Microwave Journal**, January 2013, s. 54.

Şekil 6: Patriot Sisteminin Unsurları ve Hedefe Yönelimi

Kaynak: PatriotFactSheet³⁹⁹ ‘den uyarlanmıştır.

Patriot sisteminin en dikkat çekici özellikleri arasında kısa sürede etkin sonuç verebilmesi, aynı anda farklı hedeflere yönlenebilmesi, önemli bir hareket kabiliyetine sahip olması ve elektronik jammer sistemlerine karşı sahip olduğu yüksek direnç seviyesidir. Belli başlı teknik özellikleri ise şu şekilde sıralanabilmektedir ⁴⁰⁰:

- Balistik Füzelere karşı 25 – 85 Km menzil,
- Batarya başına düşen füze sayısı: 16
- Radarının menzili: 100+ Km
- Hız: 5.000 Km/s
- Ağırlık: 350 - 700 Kg.

Her bir Patriot bataryasının ortalama 2-3 milyon USD maliyeti bulunmaktadır ve ABD dışında toplam 170 batarya müttefik ülkeler tarafından kullanılmaktadır ⁴⁰¹. Geçtiğimiz dört yıl içerisinde sistemin daha hızlı ve daha akıllı bir performansa ulaşabilmesi amacıyla radar güdümü sağlayan çipler modernize edilmiş ve bu projeye 400 milyon USD üzerinde bir yatırım yapılmıştır ⁴⁰².

³⁹⁹ NATO Allied Command Operations, **Patriot Fact Sheet**. <http://aco.nato.int/resources/3/documents/Patriot%20Deployment/SHAPE%20PATRIOT%20FACT%20SHEET%20final-2%20Apr%202013.pdf> (15.10.2014).

⁴⁰⁰ NATO Allied Command Operations, **Patriot Fact Sheet**. <http://aco.nato.int/resources/3/documents/Patriot%20Deployment/SHAPE%20PATRIOT%20FACT%20SHEET%20final-2%20Apr%202013.pdf> (15.10.2014).

⁴⁰¹ Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, s. 32.

⁴⁰² Dan Massé, "CHAMP-Lights Out", **Microwave Journal**, January 2013, s. 53.

2012 yılı Mayıs ayında yapılan füze savunması konferansında Rus yetkililer, hızı 5.5 Km/saniye'yi aşan yer tabanlı füzesavarların kendi stratejik füzelerini hedef aldığını açıklamıştır ⁴⁰³. Bu yönüyle Patriot füze savunma sistemleri, Rusya'nın tehdit olarak algıladığı bir sistem değildir.

4.5.1.2. AEGIS Füze Savunma Sistemleri ve RIM-161 SM-3 Füzesi

Avrupa Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşımı teknik açıdan, kara ve deniz tabanlı füze savunma sistemlerinin aynı ana mimari ve füze savunmasının koordinasyon içinde işleyen birer unsuru olabilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. AEGIS sistemlerinin temel unsurları arasında, kumada kontrol işlevi gören "güverte" yani AEGIS gemileri, AN-SPY-1 radar sistemleri ve her bir gemide ortalama 100 adet konuşlandırılabilen füzesavar RIM-161 SM-3 füzeleridir ⁴⁰⁴. Birkaç farklı versiyonu bulunan SM-3 füzelerinden her bir tanesinin maliyeti bu modellere göre değişmekle birlikte ortalama 100 bin USD seviyesindedir AEGIS gemilerinin maliyeti ise 10-15 milyon USD seviyesindedir ⁴⁰⁵. Şimdiye kadar SM-3 füzelerinin AEGIS füze savunma sistemleri çerçevesinde son 11 yıl içerisinde test edildiği 32 deneme atışından 28 adedinin hedefi imha etmiş olması önemli bir başarı olarak kabul edilmektedir ⁴⁰⁶. Aşağıda NATO tarafından AEGIS füze savunma sistemleri için 2009-2019 yılları arasında gerçekleşen ve planlanan bütçe rakamları görülmektedir. Bu verilere göre 2009 yılından günümüze kadar AEGIS füze savunma sistemlerine yapılan yatırım yaklaşık 1.7 milyar USD olarak gerçekleşmiş ve 2019 yılı sonuna kadar yapılması planlanan yatırım ise 850 milyon USD olarak tespit edilmiştir ⁴⁰⁷.

⁴⁰³ Roberto Zadra, "NATO, Russia and Missile Defence", *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 56, Issue: 4, s. 52.

⁴⁰⁴ Defense Industry Daily, **SM-3 BMD, in from the Sea: EPAA & Aegis Ashore**, <http://www.defenseindustrydaily.com/land-based-sm-3s-for-israel-04986/> (20.10.2014).

⁴⁰⁵ Miltech, "Missile defence Reloaded, A Phased Adaptive Approach for Missile Defence in Europe", *Military Technology*, 11/2009, s. 32.

⁴⁰⁶ The Guardian, **US test-fires Aegis missile defence system destined for Europe**, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/22/us-test-fires-aegis-missile-defence-system-destined-for-europe> (15.10.2014)

⁴⁰⁷ Defense Industry Daily, **SM-3 BMD, in from the Sea: EPAA & Aegis Ashore**, <http://www.defenseindustrydaily.com/land-based-sm-3s-for-israel-04986/> (20.10.2014).

Şekil 7: AEGIS Füze Savunma Sistemleri için Planlanan Bütçe

YIL	Planlanan Bütçe	Harcanan Bütçe	Kalan Tutar	Açıklamalar
2009	\$375.0	375.0		SM-3s sistemlerine kademeli geçişin başlangıcı
2010	\$306.0	306.0		
2011	\$281.4	281.4		
2012	\$306.6	306.6		
2013	\$306.2	306.2		
2014R	\$310.8	129.4	181.4	
2015R	\$349.2	123.4	225.8	
2016P	\$119.5	32.6	86.9	
2017P	\$90.0	26.3	63.7	Romanya füze sahasının aktif hale gelmesi
2018P	\$94.5	22.9	71.6	Polonya füze sahasının aktif hale gelmesi
2019P	\$17.8	17.8	0.0	

Kaynak:DefenseIndustryDaily (2014)⁴⁰⁸’den uyarlanmıştır.

Göreceli olarak daha kısa menzile sahip olan SM-3 füze savunma sistemlerinin bu proje için seçilmesinin altında yatan temel sebep, yarı hareketli konumlarda daha çok füze konuşlandırılmasını sağlayabilmektir. Çünkü SM-3 sistemleri yer tabanlı füze savunma sistemleri (GMD) ile kıyaslandığında yaklaşık yüzde 80 daha az pahalı sistemlerdir. Yine benzer şekilde SM-3 sistemlerinin fırlatma bataryaları ve hareketli radarları GMD sistemlerinin multi-silo sabit ve karmaşık radarlarına kıyasla daha az maliyetlidir. Benzer deniz tabanlı füze sistemleri ile kıyaslandığında ise SM-3 füzelerinin operasyon etkinliği daha yüksektir ⁴⁰⁹.

4.5.1.3. AN / SPY-1 Radar

AEGIS füze savunma gemilerine konuşlandırılan yarı hareketli AN-SPY-1 radarları, atmosferde gelişen askeri hareketlilikleri her 12 saniyede bir 360° görüş kabiliyeti ile takip etme yeteneğine sahip yüksek irtifalı bir radar tarama sistemine sahiptir ⁴¹⁰.

⁴⁰⁸ Defense Industry Daily, **SM-3 BMD, in from the Sea: EPAA & Aegis Ashore**, <http://www.defenseindustrydaily.com/land-based-sm-3s-for-israel-04986/> (20.10.2014).

⁴⁰⁹ Andy Oppenheimer, “Missile Defence Status”, **Military Technology**, 8/2011, s. 40.

⁴¹⁰ Andy Oppenheimer, “Ballistic Missile Defence: Action in the Face of Cuts”. **Military Technology**, 8/2013, s. 14.

Şekil 8: AEGIS Füze Savunma Gemisinde bir AN-SPY-1 Radarı

Kaynak:DefenseIndustryDaily (2014) ⁴¹¹

Sistemin en önemli özellikleri arasında havada ve deniz yüzeyinde beliren hedefleri otomatik bir şekilde arama ve tespit edebilme özelliğine sahip olmasıdır. Bu radarların diğer önemli bir özelliği ise hareket halindeki balistik füzelerin yörüngelerini çizebilmeleri ve bu verileri komuta merkezine otomatikolarak hızlı bir şekilde iletebilmesidir ki füze savunması sağlayabilmenin en önemli koşulları arasında yukarıda sayılan maddeler bulunmaktadır. SPY-1 radarları günümüzde 21 adet AEGIS gemisinde aktif olarak kullanılmaktadır ⁴¹².

4.5.1.4. AN/TPY-2 Radar Sistemleri

Yüksek İrtifalı Terminal Hava Savunması (THAAD) sistemlerinin önemli bir unsurunu oluşturan AN/TPY-2 radarlarının kullanımına 2008 yılında başlanmıştır. Özellikle 200 Km menzil içerisinde ve 150 Km yüksekliğe kadar olan füze hedeflerinin tespit edilmesi ve takibi için kullanılmaktadır ⁴¹³. Aşamalı Uyarlanabilir Füze Savunma programının ilk aşamasının 2011 yılında hayata geçmesi ile birlikte AEGIS füze savunma gemilerine SM-3 füzeleri ve SPY-1 radarlarının konuşlandırılmasıyla eş zamanlı olarak

⁴¹¹ Defense Industry Daily, **SM-3 BMD, in from the Sea: EPAA & Aegis Ashore**, <http://www.defenseindustrydaily.com/land-based-sm-3s-for-israel-04986/> (20.10.2014).

⁴¹² Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, s. 33.

⁴¹³ Frank Thrapston, "Ground-based Air Defence Radars", **Military Technology**, 4/2010, s. 39.

AN/TPY-2 yer temelli radar sistemlerinin de konuşlandırılması tamamlanmıştır. Türkiye'nin güney bölgesinde yer alan Malatya'nın Kürecik ilçesinde kurulumu tamamlanan ve Avrupa'nın balistik füze tehdidinden korunması amaçlayan AN/TPY-2 radarları taşınabilir özelliktedir ⁴¹⁴.

Şekil 9: AN/TPY-2 Füze Savunma Radarı

Kaynak: Frank Thrapston (2010)⁴¹⁵.

Amerikan Raytheon firması tarafından üretilen sistemler özellikle kısa ve orta menzilli balistik füze tehditlerinin tespit edilerek operasyon merkezine iletilmesi bağlamında sağladığı yüksek etkinlik ile birlikte anılmaktadır. Türkiye’de kurulan sistem, İsrail’in Negev Çölü’nde konuşlandırılmış TPY-2 radar sistemleri ile ikiz özelliklerdedir ve her iki radar eş zamanlı olarak birbirinin verilerini izleyebilmektedir ⁴¹⁶.

4.5.2. Ekonomik Boyut

NATO Füze Savunma Sistemi projesi çerçevesinde başta ABD olmak üzere müttefik ülkeler milyarlarca dolarlarla ifade edilen seviyede yatırımlar gerçekleştirmişlerdir ve önümüzdeki 10 yıl içerisinde de planlamalar çerçevesinde bu yatırımların yapılmasına devam edilecektir. Temel anlamda ABD’nin yaklaşık son 30 yıldır gerçekleştirdiği füze

⁴¹⁴ Karen Kaya, “NATO Missile Defense and the View from the Front Line”. **Joint Force Quarterly**, Issue:71, 4th quarter 2013, s. 85.

⁴¹⁵ Frank Thrapston, “Ground-based Air Defence Radars”, **Military Technology**, 4/2010, s. 40.

⁴¹⁶ Barbara Opall, **U.S. Maintains Full Control of Turkish-Based Radar**, <http://www.defensenews.com/article/20120130/DEFREG04/301300013/U-S-Maintains-Full-Control-Turkish-Based-Radar>

savunma projelerinin Avrupa ülkelerine entegre edilmesi amacını taşıyan bu projenin 28 NATO ülkesi başına önümüzdeki 10 yılda sadece entegrasyon maliyetlerinin 250 milyon USD seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Temel prensip tüm ülkelerin mali yükü aynı oranda paylaşması olarak belirlenmiştir ⁴¹⁷. Bu doğrultuda Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıllık süreçte projeye azami olarak 250 milyon USD katılım sağlayacağı düşünülebilmektedir.

Füze Savunma Projesi'nde Türkiye'nin ödeyeceği maliyet ise Patriot füze bataryaları ve TPY-2 erken uyarı radar sistemlerinden kaynaklanmaktadır. TPY-2 Radar sistemlerinin kurulum maliyetleri 150-200 milyon USD aralığında gerçekleşmiştir. Ayrıca her yıl için radar sistemlerinin Türkiye'ye bakım, personel ve işletim maliyetleri bulunmaktadır. Bu maliyetlerin ise yıllık ortalama 40-50 milyon USD aralığında gerçekleşmesi beklenmektedir ⁴¹⁸. Türkiye'nin satın aldığı Patriot bataryalarının toplam maliyeti ise yaklaşık 8 milyar USD tutarını bulmaktadır. Milli Savunma Bakanı Yılmaz'ın açıklamaları doğrultusunda bu bataryaların yıllık operasyon giderlerinin ise 7-10 milyon USD olarak gerçekleşmesi beklenmektedir ⁴¹⁹. Kıyaslama yapılması açısından, 2013 yılının Ekim ayında Romanya'nın güneybatısındaki Deveselu askeri havaalanında yapımına başlanan ve 2015 yılında tamamlanması planlanan füze savunma kalkanının maliyetinin yaklaşık olarak 130 milyon USD tutarında gerçekleşmesi beklenmektedir ⁴²⁰. Diğer bir ifade ile, yukarıda belirtilen eşit katılım ülkelerin, silah, Ar-Ge, personel ve arazi sağlanması gibi katkıları da içerebilmektedir. Türkiye'nin gerek NATO ittifak sorumlulukları gerekse giderek artan oranda tehditleri barındıran Ortadoğu coğrafyası dikkate alındığında savunma sanayinin bir parçası olarak değerlendirilebilecek bu yatırımların Avrupalı bir NATO üyesine kıyasla daha yüksek seviyelerde bulunması normal karşılanabilecektir.

⁴¹⁷ Aktüel, **Füze Kalkanı Meselesinin İçyüzü: Yıldız savaşlarından füze kalkanına nasıl gelindi?**<http://www.aktuel.com.tr/Dunya/2013/04/09/fuze-kalkani-meselesinin-icyuzu> (01.10.2014)

⁴¹⁸ Tolga Tanış, **Kürecik Radarının Şifreleri**, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20177546.asp> (01.10.2014)

⁴¹⁹ BİK, **İşte Patriotların Türkiye'ye Maliyeti**, <http://www.bik.gov.tr/iste-patriotlarin-turkiye-ye-maliyeti-haberi-28210/> (30.09.2014).

⁴²⁰ Deutsche Welle Türkçe, **Füze kalkanının inşaatına başlandı**. www.dw.de/fuze-kalkaninin-inaatina-baslandi/a-17189706 (20.09.2014).

4.6. NATO Füze Savunma Sisteminde Türkiye'nin Rolü

ABD Savunma Bakanlığı NATO ve Avrupa politikasından sorumlu biriminin yayınladığı bir rapora göre, Füze Savunma Projesi'nin ana tehdidini oluşturan unsurlara (İran ve Kuzey Kore) karşı jeopolitik konumu itibariyle Türkiye, ön cephe olarak tabir edilen önemli bir noktada yer almaktadır ve proje için hayati bir önem taşımaktadır ⁴²¹.

Türkiye açısından gerek politik gerekse ekonomik açıdan birçok zorluk boyutunu bir arada içeren bu projeye başlangıçta isteksiz bir yaklaşım gösteren Türkiye'nin, kendi tehdit algılarında yaşanan dinamik değişimler karşısında projenin en önemli unsurlarından birisi olan İran sınırına en yakın seviyede konuşlandırılmış TPY-2 füze radarına ev sahipliği yapması, projenin stratejik açıdan gelişimine ve etkinliğine önemli bir katkı sunmaktadır ⁴²². Diğer taraftan projeye sağlanan katılımın Türkiye'nin bölgesel ilişkilerinde yol açacağı değişimler halen net olarak görülememektedir ⁴²³.

İran sınırına sadece 700 Km. mesafede konuşlandırılan NATO füze savunma radarı, gerek NATO füze savunması gerekse ittifakın caydırıcılığı açısından önemli bir sinyal işlevi de görmektedir. Yine projenin ilerleyen aşamalarında Suriye sınırına konuşlandırılan PAC-3 Patriot sistemleri de olası bir kimyasal ya da biyolojik balistik saldırının bertaraf edilmesi açısından stratejik bir görev üstlenmektedir ⁴²⁴.

Füze Kalkanı ile ilgili yaşanan tartışmalar kapsamında Türkiye'de ortaya çıkan içsel tartışmalar Türkiye'nin bu projede bölge ve ülke güvenliği açısından yer alması gerektiği, ancak Türkiye'ye yerleştirilecek bir füze kalkanının ülke için oluşturabileceği riskleri en aza indirecek şekilde doğru bir savunma sistemi uygulanması ve bu sistemin kontrolünün kim tarafından yapılacağına odaklanmaktadır. Kibaroğlu ⁴²⁵, bu noktada Türkiye'nin oynayacağı rolün ABD tarafından Avro-Pasifik bölgesi güvenliğini sağlayabilecek bir NATO sınır ülkesi olarak belirlendiğini ve füze kalkanı ile ilgili kararların merkezi NATO

⁴²¹ Armağan Kuloğlu, "Füze Savunma Sistemi Projesi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 23, 2010, s. 62.

⁴²² Karen Kaya, "NATO Missile Defense and the View from the Front Line". **Joint Force Quarterly**, Issue:71, 4th quarter 2013, s. 87.

⁴²³ Gülnur Abyet, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship," **Perceptions**, Vol.17, No. 1 (Spring 2012), s. 21.

⁴²⁴ Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, s. 31.

⁴²⁵ Mustafa Kibaroğlu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, s. 191.

yönetimi tarafından verilmesini istediğini fakat Türkiye'nin istediği rolün bölgede meydana gelebilecek her türlü istikrarsızlık ortamında ağırlıklı olarak kendi kontrolünde olacak bir savunma sistemi yönünde olduğunu belirtmektedir. Bu noktada İsrail ile bozulan diplomatik ilişkilerin de etkisiyle Türkiye, kalkanın İsrail'in karşılaşılabileceği tehditler karşısında kullanımına karşı duruş sergilemektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, füze kalkanının örtülü bir şekilde hedef aldığı Rusya Federasyonu ile tartışmaların yaşandığı dönemde önemli düzeyde bulunan diplomatik ve ticari ilişkileri açısından çekinceler barındırmaktaydı. Yine İran ile yaptırımlar öncesi oldukça geliştirdiği ve hali hazırda bu tür bir karşıt duruş ile zedelemekten kaçındığı komşuluk ve potansiyel partnerlik ilişkileri sebebiyle füze savunma sisteminin ana üslerinden birisi olma konusunda Türkiye'nin önemli soru işaretleri bulunmaktaydı.

Türkiye mevcut tehdit koşulları altında stratejik bakımdan NATO'lu müttefiklerinden farklılaşan bir biçimde ihtiyaç duyduğu füze savunma sisteminde önemli bir görevle karşı karşıya bulunmaktadır. Gerek NATO gerekse ABD tarafından Türkiye'ye biçilen rolün yukarıda ifade edilen teknik ve politik gerekçelerle beklentileri henüz karşılamamış durumdadır. Mevcut NATO füze savunma sistemi Türkiye'yi karşılayacağı risklerden tam anlamıyla korumaktan uzaktır. Bu duruma Türkiye ile İsrail arasında son yıllarda gerginleşen diplomatik atmosfer ve Füze Savunma sisteminin İsrail'i de savunma şemsiyesine dâhil ediyor olması sebebiyle bu rol kargaşası henüz yerini istikrarlı bir iklime terk etmemiştir.

Türkiye'nin NATO Füze Savunma Sistemi içerisindeki rolü, özellikle Patriot sistemlerinin NATO üyesi ülkeler tarafından teker teker sınırlarımızdan çekilmesi ve takiben 2015 yılı Ekim ayında Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasının ardından tamamen farklı bir görünüme bürünmüştür.

Öncelikle bu gelişmeler yaşanana kadar Türkiye'nin bir NATO sınır ülkesi olarak kendisine biçtiği rol, NATO'ya karşı güney cephesinden ve özellikle İran üzerinden gelebilecek saldırıları bertaraf edecek fakat kendisine yönelik risklerin daha düşük yoğunluklu olduğu bir öngörüye göre şekillenmekteydi. İran ile Türkiye arasında devam eden geleneksel ticaret ilişkileri ve İran'a batılı ülkeler tarafından uygulanan yaptırımlara rağmen sınır ticareti ile süregelen pozitif ilişkiler Türkiye'nin İran'ı direkt bir tehdit olarak algılamasının önüne geçmekteydi. Diğer bir deyişle, kurulan NATO füze savunma sistemi

Türkiye'ye yönelebilecek tehditlerden ziyade Avrupa'ya yönelebilecek tehditlere karşı bir işlev icra etmekteydi. Türkiye bu koşullar altında toprakları üzerinde konuşlandırılacak bir füze savunma sisteminin koruyucu şemsiyesine acil ve hayati bir şekilde ihtiyaç duymadığı gibi, İran ve Rusya gibi komşu ve partner ülkeler ile gelişebilecek potansiyel gerginliklere yol açan bir unsur olarak gördüğü NATO füze savunma sisteminin kurulmasına karşı isteksiz tavrını gizlememekteydi.

Ancak Suriye ekseninde gerçekleşen gelişmelerin son dönemde Türkiye sınırlarındaki güvenlik kaygılarını arttırıcı bir safhaya taşınması ve 2015 yılının Ekim ayında Rusya'nın askeri müdahalesi ve ertesinde yaşanan hava sınırı ihlalleri ile boyut değiştirmesi Türkiye'nin kendisine biçtiği rolü gözden geçirmesine yol açmıştır.

Bu yolda atılan en önemli adımlar arasında aslında etkinliği ve uyumluluğu halen bir muamma durumunda olan Çin füze savunma sistemlerinin satın alınmasına yönelik anlaşmanın iptal edilmesi dikkat çekmektedir. Bu konuya ilişkin Türkiye'nin sergilediği tutum Kılıç⁴²⁶ tarafından değerlendirilmekte ve Lizbon Zirvesi'nde Türkiye'nin sırf İran'ı kızdırmamak için NATO THAAD füze savunma sistemine karşı çıkması ile böylesi kritik gelişmelerin yaşandığı bir dönemde Patriot sistemlerinin Türkiye'den çekilmesi arasında bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedir.

Yeni gelişmekte olan konjonktür çerçevesinde ise, Türkiye Çin'den alınması planlanan füze savunma sisteminin gerek teknik kapasite gerekse NATO ile süregelen ilişkiler açısından faydadan fazla zarara yol açacağını idrak ederek bir bakıma başladığı noktaya geri dönmek durumunda kalmıştır. Mevcut koşullarda Türkiye'nin yüz yüze bulunduğu seçenekler, mali açıdan finanse edemeyeceği üst katman füze savunmasından vazgeçerek, orta ve alçak katmanlı terminal seviyesinde balistik füze savunması yapabilen THAAD, Aster ve Patriot füzelerinin satın alınması yönündedir. Fakat henüz bu tekliflerin de geçerli olduğuna dair somut bir bilgi bulunmamaktadır.

Türkiye NATO için bu denli öneme sahip bir sınır ülkesi konumunda yer almaktayken son yıllarda sıklıkla tartışıldığı üzere NATO'nun Türkiye'nin füze savunma sistemlerini güçlendirmek üzere yeterli desteği vermediği görüşü ve bunun altında yatan temel sebepler değerlendirildiğinde yukarıda ifade edilen bazı noktalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin kendi milli füze savunma sistemini geliştirme çabaları

⁴²⁶ Hakan Kılıç, **Türkiye kendi hava savunma füzesini yapabilir mi?** 16 Kasım 2015, <http://kokpit.aero/hakan-kilic-turkiye-kendi-hava-savunma-fuzesini-yapabilir-mi> (05.02.2016).

çerçevesinde tek bir bloğa bağlı kalmadan ve hatta NATO için açık tehdit unsuru oluşturan Rusya ve Çin gibi ülkelerle işbirliğine gitme arayışları NATO nezdinde defalarca kez eleştirilmiştir. Bölgede artan askeri tehdit algısına rağmen Türkiye'nin NATO güvenlik şemsiyesinin bir parçası olarak kalmak yerine, saldırı nitelikleri de bulunan milli füze savunma sistemi geliştirme yönündeki yakın dönemde yapılan ısrarlı açıklamaları da NATO yetkilileri tarafından stratejik açıdan anlamsız bulunduğu dile getirilmektedir ⁴²⁷.

Bu gelişmelere karşın 2016 yılı Ocak ayında Türkiye'nin talebi üzerine, İspanya'ya ait Patriot'ların Türkiye'deki görev süresi bir yıl daha uzatılmış ve bu bataryaların 25 Ocak 2017'ye kadar Türkiye'de sürdürdükleri görevlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır ⁴²⁸. Yine bölgede artan kırılganlığa paralel olarak NATO'nun 2015 yıl sonu raporunda Türkiye'ye yönelik ek savunma desteği kararı alındığı açıklanmıştır ⁴²⁹. İlgili destek, gözetleme ve keşif, istihbarat artırımı, daha fazla AWACS uçuşu, hava devriyesi, Doğu Akdeniz'de deniz gücü varlığının artırılması ve NATO deniz tatbikatı yapılmasını içermektedir. Ayrıca Türk hava savunma sistemlerine katkı amacıyla sağlanacak uçak desteği de hava savunma sistemlerinin bir parçası olarak ele alınmaktadır ⁴³⁰.

Türkiye'nin NATO ve ABD için temsil ettiği önemli jeopolitik konum ve role karşın neden yeteri kadar destek alamadığı veya Batılı ülkelerin korunması amacıyla NATO füze savunma sistemi kurulan bir ileri karakol göreviyle riske atılıp atılmadığı gibi soruların cevapları günümüzde daha net veriler üzerinden tartışılabilmektedir. NATO yetkililerinin son dönemdeki demeçleri ve Rusya ile yaşanan uçak krizinin ardından gelişmeler göstermektedir ki, Türkiye'nin NATO savunma ve güvenlik şemsiyesine 2006 yılından başlayarak giriştiği alternatif arayışı, ittifakın Türkiye'ye olan bakışını sorgulamasına yol açmıştır. Görülen odur ki, ittifakın batılı temsilcileri Türkiye'nin NATO kolektif savunma şemsiyesi altında daha aktif ve istekli bir duruş sergilemesini beklemektedir. Suriye krizinin ortaya çıktığı sürece kadar çevresinde belirgin bir füze tehdidi bulunmayan Türkiye'nin Çin ve Rusya ile ortak füze savunma sistemi arayışına girerek Çinli bir firmanın NATO ve

⁴²⁷ Sputniknews (c), **Türkiye'nin milli füze açıklaması, NATO'yu şaşırttı**, 16 Ocak 2016, <http://tr.sputniknews.com/savunma/20160118/1020260887/turkiye-cin-fuze-ihale-nato-caydiricilik.html> (04.02.2016).

⁴²⁸ Haberler (a), **Türkiye İstedi, NATO Kabul Etti! Patriot'ların Görev Süreleri Uzatıldı**, 15 Aralık 2015, <http://www.haberler.com/nato-turkiye-deki-patriotlarin-gorev-suresi-7971135-haberi/>, (04.02.2016)

⁴²⁹ Haberler (b), **NATO Raporunda Rusya'ya Yönelik Sert Uyarılar**, 28 Ocak 2016, <http://www.haberler.com/nato-2015-raporu-aciklandi-8106937-haberi/>, (04.02.2016)

⁴³⁰ Robin Emmott, **Exclusive: NATO agrees Turkey air defense package, seeks 'predictability'**, 18 Aralık 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-nato-exclusive-idUSKBN0U123520151218>, (05.02.2016).

ABD kanadından gelen tüm itirazlarına rağmen Türkiye'nin füze savunma sistemi ihalesini kazanmış olması dikkate değer bir gelişmedir. Bölgesel krizin tırmandığı 2012 yılından itibaren yaşanan süreçte ise NATO, Türkiye'nin füze savunma sistemlerine destek amacıyla daha düşük yoğunluklu bir destek sunarak ve hizmet süresi biten Patriot'ları önemli ölçüde geri çekerek bu duruma olan tepkisini göstermektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse, Türkiye'nin önemli bir muhalefet göstererek üstlenmekten uzun süre kaçındığı NATO füze savunma sistemi içerisindeki rolü NATO açısından istenilen etkinlik düzeyinde gerçekleşmemiştir. Milli füze savunma sistemi kurulması amacıyla Rus ve Çinli firmalarla girilen yakın ilişkiler ise NATO nezdinde teknolojik bilgi güvenliği kaygılarının artmasına yol açmıştır. Tüm bunlar NATO'nun Rusya ile yaşanan uçak krizinden önce Çinli firma ile imzalanması planlanan anlaşmanın iptal edilmesine kadar devam etmiştir.

Rusya'nın Ortadoğu'da özellikle Suriye rejimi ve İran ile giriştiği askeri işbirliği ve müdahaleci tutum ve Türkiye ile direkt olarak karşı karşıya gelmesi ise NATO açısından Türkiye'nin her şeye rağmen füze savunması açısından desteklenmesini zorunlu bir gereklilik haline getirmektedir. Bu durum NATO, ABD ve Ortadoğu'da batılı ülkeler ile stratejik işbirliği yürüten Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin askeri ve güvenlik çıkarları açısından da geçerlilik arz etmektedir. Nitekim Suudi Arabistan ile İran arasında son dönemde öncelikle Yemen iç savaşı üzerinden başlayan gerginliğin Suriye politikalarına da sıçraması ve Rusya'nın İran ile geliştirdiği askeri işbirliği, bölgede Türkiye'nin yeniden artan dengeleyici rolü ve önemine işaret etmekle birlikte karşılaşılabileceği risklerin derecesini de arttıran bir gelişme niteliğindedir.

4.7. Balistik Füze Bağlamında Türkiye'nin Tehdit Algısı

Balistik füzelerin Ortadoğu'da yaygınlaşması ve yayılması Türkiye'nin güvenliği için en önemli tehdidi oluşturmaktadır. Özellikle İran ve Suriye'nin sahip olduğu balistik füze cephanesinin kitle imha özellikli silahlar da barındırması ve Türkiye'nin hali hazırda etkin bir füze savunma sistemine sahip olmayışı, tehdidin boyutunu oldukça üst seviyeye çıkarmaktadır⁴³¹.

⁴³¹ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 60.

Türkiye'nin bölgesel askeri tehdit algısını değiştiren en önemli olay ise 2012 yılı Haziran ayında sınır devriye uçuşu gerçekleştiren bir F-4 savaş jetinin Suriye güçleri tarafından düşürülmesi hadisesidir. Bu olay Ankara'nın füze savunma sistemini gerçekçi bir şekilde güçlendirmek ve bu sistemlerin psikolojik caydırıcılık açısından oynadığı önemli rolü idrak etmesi açısından büyük bir değişime yol açmıştır⁴³². Takip eden süreçte Türkiye, yeni bir güvenlik angajmanı deklare etmiş ve 2013 yılında NATO'ya ait PAC-3 Patriot füze savunma sistemlerini güney sınırlarında konuşlandırmak üzere Türkiye'ye davet etmiştir⁴³³.

Genel tabloya bakıldığında Irak hariç Türkiye'nin tüm komşuları balistik füze tehdidi oluşturabilmektedir. Örneğin NATO üyesi olmayan komşuları içerisinde, İran 120-1.500 Km. aralığında çeşitli balistik füzelere ve kitle imha silahlarına, Suriye 300-700 Km. menzilli balistik füzelere ve kitle imha silahlarına, Gürcistan ve Ermenistan 300 Km. menzilli Scud-B füzelerine sahip olmasına karşın Türkiye'nin füze savunma sistemi olarak sadece 150 Km. menzilli güdümlü füze ve roketlere sahip olması potansiyel füze tehdidinin boyutlarını daha iyi sergilemektedir⁴³⁴.

Geçmişte sağlanan yüksek caydırıcılık ve başarı yüzdesine rağmen, özellikle PAC-3 Patriot sistemlerinin kurulumundan sonra İran'dan Türkiye'ye yönelen tehdit ifadelerinin artması ve ciddi bir boyut kazanması, NATO ittifakının Türkiye savunması için taşıdığı hayati önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir⁴³⁵.

İran'dan Türkiye'ye yönelen açık tehditlerin yanı sıra, güney komşusu Suriye ve Kuzey bölgesi ve Karadeniz'de komşusu olan Rusya'nın oluşturduğu tehdit günümüzde Türkiye için en önemli ulusal güvenlik tehditlerini teşkil etmektedir. Özellikle BMD programına karşı olan tavrıyla Rusya, Türkiye'nin füze savunma sistemine katılmasının ardından Karadeniz kıyısında bulunan Krasnodar şehrinde Türkiye'yi izlemek üzere bir anti-füze radarı konuşlandırmıştır⁴³⁶.

Bunun yanı sıra İran ve Suriye'nin sahip olduğu balistik füzelerin tamamına yakını Rus ve Kuzey Kore teknolojisi ile üretilmiştir. Suriye'deki iktidarın iç savaş koşullarında

⁴³² Nurşin Güney, "Turkish Nuclear Security after Iranian Nuclearization", **Contemporary Security Policy**, Vol.33, Issue:3, 2012, s. 520.

⁴³³ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 2.

⁴³⁴ Armağan Kuloğlu, "Füze Savunma Sistemi Projesi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 23, 2010, s. 61.

⁴³⁵ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 5.

⁴³⁶ Karen Kaya, "NATO Missile Defense and the View from the Front Line". **Joint Force Quarterly**, Issue:71, 4th quarter 2013, s. 88.

karşılaştığı önemli baskı ve İran'a Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlar bu ülkelerin Türkiye'ye yönelik oluşturduğu tehdidi arttıran unsurlardandır. Buna ek olarak, Ortadoğu'daki en önemli bir politik dinamiklerden mezhepsel kutuplaşmalar, özellikle son yıllarda Türk dış politikasında da etkisini göstermekte ve Şii ekseninde bulunan İran ve Suriye'nin Türkiye'ye yönelik tehditlerini farklı bir boyuta taşıma potansiyeli barındırmaktadır ⁴³⁷.

NATO'nun balistik füze tehdidine yönelik caydırıcılık perspektifinde üç unsur arasında Kuzey Kore ile birlikte adı geçmese de en önemli yer alan Rusya ve İran'a karşılık, Türkiye'nin balistik füzelerle ilgili direkt tehdit algısı, yukarıda ifade edildiği şekilde özellikle Ortadoğu kaynaklı iç karışıklıklardan beslenmektedir. Bu bağlamda tartışılması gereken önemli konulardan birisi de bu iki ülkeden Türkiye'ye direkt yönelebilecek tehditlerin gerçekçi düzeyde boyutlarının ve NATO orijinli bir füze savunma sisteminin bu ülkelerde yaratacağı tepkiler arasındaki dengenin olabildiğince dengeli bir biçimde ayarlanmasının gerekliliğidir. Türkiye'nin ihtiyaçlarına ve risk algısına uygun bir füze savunma sistemi ile NATO ülkelerinin risk çerçevesini birlikte karşılayabilecek bir ortak yaklaşıma ulaşılması bu noktada önem taşımaktadır. Türkiye mevcut balistik füze tehdit algısı ile uyumlu bir füze savunma sistemi geliştirebilmek amacıyla yerli füze sanayine yatırımlarını arttırmış ve mevcut konjonktürün de etkisiyle Çin gibi NATO bloğu karşısında yer alan bir ülke ile de geçtiğimiz yıllarda ikili ve firma bazında görüşmeler yapmıştır.

4.8. Komşu Ülkelerdeki Balistik Füze Envanteri

Türkiye için balistik füze tehdidi oluşturan diğer iki komşu ülke ile birlikte Rusya'nın sahip olduğu balistik füze envanteri de aşağıda incelenmektedir.

4.8.1. Rusya

Önceki bölümde Türkiye'nin ulusal güvenliği için balistik füze tehdidi oluşturan ülkeler arasında özellikle Rusya, İran ve Suriye'nin temel tehdit unsurlarını teşkil ettiği tespit edilmektedir. Bu ülkeler içerisinde, küresel anlamda en önemli balistik füze sahip olan ülke olan Rusya'ya ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü Rusya'nın Türkiye ile ikili ilişkilerinde sergilediği genel tutum ve ilişkileri düzeyi oldukça yapıcı bir çerçevede

⁴³⁷ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 77.

sürdürülmekte iken, NATO füze kalkanı projesinde Rusya'nın sergilediği tutum Türkiye'den ziyade NATO-Rusya ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Silahların Kontrolü Birliği tarafından yayınlanan raporda Rusya'nın 1.500'ün üzerinde nükleer ve yaklaşık 2.000 adet taktik kıtalar arası füzeye sahip olduğu ifade edilmektedir ⁴³⁸. Rusya'nın sahip olduğu en önemli yeni balistik füzeler arasında ise 2010 yılında kullanıma giren taşınabilir platforma sahip Topol-M (SS-27) ve 2012 yılında kullanıma giren denizden fırlatılan Bulava füzesi bulunmaktadır ⁴³⁹.

Tablo 1: Rusya'nın Balistik Füze Envanteri

Füze Sistemi	Menzili	Yakıt türü
RS-20V (SS-18 Satan)	11.000 - 15.000 KM	Katı
RS-12M Topol-M	10.500 - 11.000 KM	Katı
RS-24 Yars	10.500 KM	Katı
RS-18 (SS-19 Stiletto)	10.000 KM	Sıvı
SS-24	10.000 KM	Katı
RSM-56 (Bulava-30)	8.050+ KM	Katı
RSM-54 Sineva	8.000 KM	Sıvı
SS-N-8 (SLBM)	8.000 KM	Sıvı
RSM-50 Volna	6.500 - 8.000 KM	Sıvı
RS-26 Rubezh	5.800 KM	Katı
SS-26 Iskander	400 KM	Katı
SS-26 Stone (Iskander-E)	280 KM	Katı
Scud-B	240-300 KM	Sıvı
SS-21	70-120 KM	Katı
Frog-7	70 KM	Katı

Kaynak: Arms Control Association (2014) ⁴⁴⁰

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, basına verdiği bir demeçte 2013 yılından başlayarak Rusya'nın balistik füze üretimini iki katına çıkaracağını ifade etmektedir. Putin,

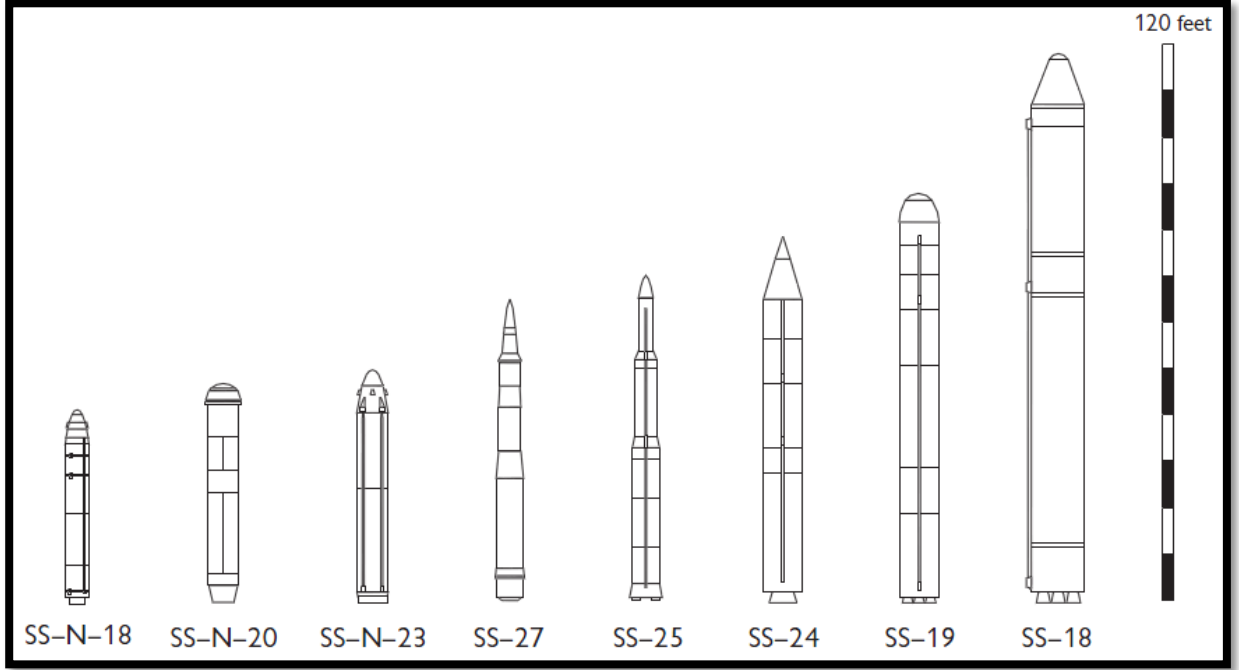
⁴³⁸ Arms Control Association, **Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance** <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> (11.10.2014).

⁴³⁹ Nicholas Khoos - Reuben Steff, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, s. 19.

⁴⁴⁰ Arms Control Association, **Worldwide Ballistic Missile Inventories**, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles> (11.10.2014).

bu proje çerçevesinde 2020 yılına kadar yaklaşık 2.6 milyar USD yatırım yapılacağını ve önümüzdeki üç yıl içerisinde üretimlerini arttırabilmeleri için füze üreticilerine 500 milyon USD tutarında yardımda bulunacaklarını belirtmiştir ⁴⁴¹. Aşağıda Rusya'nın sahip olduğu balistik füzelerin temsili boyutları karşılaştırılmaktadır:

Şekil 10: Rusya'nın Sahip Olduğu Bazı Füzelerin Boyutsal Olarak Karşılaştırması

Kaynak: JackSpencer (2000) ⁴⁴²

4.8.2. İran

İran'ın sahip olduğu balistik füzeler ağırlıklı olarak Kuzey Kore ve Rus teknolojisi ile üretilmektedir. İran'ın devam etmekte olan füze geliştirme programlarının da bu iki ülke tarafından desteklendiği düşünülmektedir. Rusya ve İran arasında 1997-2001 arasında 300 milyon USD, 2002 ile 2005 yılları arasında ise 1.7 milyar USD tutarında silah alışverişi gerçekleşmiştir ⁴⁴³. 2009 yılında bu iki ülke arasında imzalanan S-300 füze savunma

⁴⁴¹ Andy Oppenheimer, "Missile Defence Status", *Military Technology*, 8/2011, s. 37.

⁴⁴² Jack Spencer, *The Ballistic Missile Threat Handbook*, The Heritage Foundation, 2000. s. 55.

⁴⁴³ John J. Rooney, "Missile Defense and Rising Global Tensions", *Global Security*, Spring 2009, s. 41.

sistemi satış anlaşması ise İran'a uygulanan ambargoyu gerekçe gösteren Batılı ülkelerin baskılarıyla engellenmiştir ⁴⁴⁴.

Menzilleri 5.000 Km. ye ulaşabilecek ikinci jenerasyon füze geliştirme programı yürüttüğü bilinen İran'ın, bu programlar kapsamında 2000 yılından günümüze kadar en az 1 milyar USD tutarında bir yatırım gerçekleştirdiği düşünülmektedir ⁴⁴⁵. Yürütülen programın bir bölümünü oluşturan ve 4.000 Km. menzilli Rus menşeli BM-25 füzesinin dönüştürülmesi projesinin başarıya ulaşması durumunda İran'ın Berlin ve Moskova da dahil birçok Avrupa şehrini vurma potansiyeli kazanmasından endişe edilmektedir ⁴⁴⁶.

Tablo 2: İran'ın Balistik Füze Envanteri

Füze Sistemi	Menzili	Yakıt türü	Gelişimi
*BM-25/Musudan *(Şüphelenilmektedir)	2.500+ KM	Sıvı	Belirsiz
Ashura/Sejjil/Sejjil-2	2.000-2.500 KM	Katı	Test/Geliştirme
Ghadr 1/ Gelişmiş Shahab-3/Ghadr110	1.000-2.000 KM	Sıvı	Test/Geliştirme
Shahab-3 (Zelzal-3)	800-1.000 KM	Sıvı	Aktif
Qiam-1	500-1.000 KM	Sıvı	Aktif
Scud-C (Shahab 2)	550 KM	Sıvı	Aktif
Scud-B (Shahab 1)	300 KM	Sıvı	Aktif
Fateh-110	200 KM	Katı	Aktif
Mushak-160	160 KM	Katı	Aktif
Tondar-69 (CSS-8)	150 KM	Katı	Aktif
Mushak-120	130 KM	Katı	Aktif

Kaynak: Kaynak: Arms Control Association (2014) ⁴⁴⁷

Yukarıda belirtilen füzelerin adetleri konusunda herhangi bir net bilgi bulunmamasıyla birlikte kaynakların sağladığı benzer bilgiler eşliğinde İran'ın hali hazırdaki balistik cephaneliğinde; 25 Adet Shahab-3 (Zelzal-3), 100-170 adet Scud-C (Shahab 2) ve

⁴⁴⁴ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 3.

⁴⁴⁵ Michael Elleman, "Iran's Ballistic Missile Program", **U.S. Institute of Peace**, <http://iranprimer.usip.org/resource/irans-ballistic-missile-program> (15.10.2014).

⁴⁴⁶ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 5.

⁴⁴⁷ Arms Control Association, **Worldwide Ballistic Missile Inventories**, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles> (11.10.2014).

50 adet fırlatma rampası, 300 adet Scud-B (Shahab 1), 30-50 Adet Fateh-110 ve 20 adet fırlatma rampası ile 200 Füze Tondar-69 (CSS-8) 448 bulunduğu düşünülmektedir.

Bu füzelerle ilgili olarak, yine Rusya ve İran'ın Kuzey Kore'den Shahab-3/Ghadr-1 füzelerinin geliştirilerek 2.000 Km. menzile ulaşabilmesi için gerekli teknolojinin alınması konusunda anlaşmaya vardıklarına ve yaklaşık 700-1.000 Kg. ağırlığında savaş başlığı taşıyabilen 2.500 Km. menzilli Sajjil-2 füzelerinin tam gelişim aşamasına ulaşabilmesi için anlaşmaya vardıkları diplomatik çevrelerde dile getirilmektedir ⁴⁴⁹.

4.8.3. Suriye

Suriye Silahlı Kuvvetleri, menzilleri 300 ile 500 Km. arasında değişen Scud B ve Scud C türevi balistik füzelere sahiptir. Aynı zamanda Suriye'nin bu balistik füzelere monte edilebilen çok sayıda kimyasal savaş başlığına sahip olduğu bilinmekle birlikte kitle imha silahlarının envanterine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır ⁴⁵⁰.

Tablo 3: Suriye'nin Balistik Füze Envanteri

Füze Sistemi	Menzili	Yakıt türü	Gelişimi
Scud-D	700 KM	Sıvı	Test/Geliştirme
Scud-C	500 KM	Sıvı	Aktif
Scud-B	300 KM	Sıvı	Aktif
SS-21	120 KM	Katı	Aktif
Frog-7	70 KM	Katı	Aktif

Kaynak: Kaynak: Arms Control Association (2014) ⁴⁵¹

Suriye'de beş yıldır devam eden iç savaşa rağmen halen iktidarını sürdürmekte olan Esad rejiminin sarin ve tabun sinir gazları ile hardal gazı içeren kimyasal silahlarını iç

⁴⁴⁸ Intelligence of Iran, **Iran Missile Arsenal**, <http://www.iranintelligence.com/arsenal> (15.10.2014)

⁴⁴⁹ Michael Elleman, "Containing Iran's Missile Threat", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.54, Issue:1, s. 121.

⁴⁵⁰ Ben-Zion Jaffe, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, s. 2.

⁴⁵¹ Arms Control Association, **Worldwide Ballistic Missile Inventories**, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles> (11.10.2014).

savaşta sivil halka karşı kullanmış olması balistik füzelere monte edilebilen kimyasal silahların oluşturduğu tehdit algısını Türkiye için bir kat daha arttıran bir unsurdur ⁴⁵².

4.9. NATO Füze Savunma Sisteminin Etkinliği

Geçtiğimiz 30 yıl içerisinde ABD'nin yaptığı milyarlarca USD tutarında test, geliştirme ve deneme yatırımlarına rağmen füze savunma sistemleri günümüzde kurumsal, politik ve teknik açıdan halen birçok eksiklikler içermektedir. Tüm eksikliklerinin yanı sıra, NATO tarafından altyapısı kurulmaya başlanılan füze savunma sistemi özellikle kısa ve orta menzilli balistik füze saldırılarının durdurulması açısından günümüzde geliştirilen en yüksek teknolojiye sahip sistemlerdir ⁴⁵³. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin mevcut savunma zaaflarını etkin bir şekilde güçlendirebilecek kapasiteye sahip olduğu söylenebilecektir.

NATO füze savunma sistemlerine yönelik en önemli teknik eleştirilerin başında bu sistemlerin test edilmesi için ayrılan bütçelerin yetersizliği sebebiyle operasyonel etkinliğin gerçek bir muharebe anında ulaşacağı düzeyin tam olarak kestirilemiyor olması gelmektedir. Fakat bu silahların düşman tarafından yapılacak gerçek bir nükleer-kimyasal ya da biyolojik saldırı karşısındaki etkinliğinin değerlendirilebilmesi ve yanıt alınması her zaman zor bir konu olmaya devam edecektir ⁴⁵⁴. Örneğin AEGIS sistemleri ile ilgili 2002 yılından günümüze kadar toplamda 25 test atışından 22'sinin başarılı olması önemli bir etkinlik düzeyini göstermekteyken, büyük kaynaklar yatırılan ABD ulusal füze savunma sistemlerinin günümüze kadar gerçekleşen test atışlarındaki yüksek irtifa hedef imhası alanındaki başarı oranı 13/7 ile sadece yüzde 53 seviyesine erişebilmiştir. Bu durum ABD Kongresi ve savunma birimlerinde büyük rahatsızlığa yol açmaktadır ⁴⁵⁵.

2010 yılında gerçekleştirilen etkinlik testleri ise yer tabanlı yüksek irtifa füze savunma sistemlerinde yapılan yeni geliştirme çalışmalarının başarılı sonuç verdiğini

⁴⁵² Can Kasapoğlu, "Future MENA Threat Landscape and Turkey's Defense Posture", Ortadoğu Analiz, Cilt: 5, Sayı: 54, Haziran 2013, s. 38.

⁴⁵³ Michael Elleman, "Containing Iran's Missile Threat", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.54, Issue:1, s. 120.

⁴⁵⁴ Graham Spinardi, "Technical Controversy and Ballistic Missile Defence: Disputing Epistemic Authority in the Development of Hit-to-Kill Technology", **Science as Culture**, DOI:10.1080/09505431.2013.768224, 2013, s.4.

⁴⁵⁵ Elliot Blair Smith - Gopal Ratnam, **\$35B Missile Defense Misses Bullet With Bullet**, <http://www.bloomberg.com/news/2011-08-03/missile-defense-costing-35-billion-misses-bullets-with-bullets.html> (15.10.2014).

göstermektedir⁴⁵⁶. Türkiye’de konuşlandırılan PAC-3 Patriot füze savunma sistemleri kısa ve orta menzilli balistik füze saldırılarının önlenmesi konusunda özellikle İsrail’e Körfez Savaşı sırasında yapılan gerçek füze saldırılarında ulaştığı yüzde 100’e yakın başarı oranı ile alanında günümüzün en güvenilir füze savunma sistemleri arasında yer almaya devam etmektedir⁴⁵⁷.

NATO füze savunma sistemi, Türkiye’nin coğrafi konumu ve bu konum çerçevesindeki etkinliği bakımından incelendiğinde ise ortaya çıkan en önemli problem Türkiye’nin NATO’ya yönelecek bir tehdidin en uç noktasında yer almasıyla ilgilidir. NATO füze savunma yapılanmasında Ankara ile Anadolu’nun doğu sınırına kadar olan bölümü tam anlamıyla korunamamaktadır. Buna yol açan sebeplerden en önemlisi Türkiye’nin sınır komşularının yarattığı stratejik ve taktik balistik füze tehdidine karşın, sistemin erken uyarı radarlarının ve hatta Kürecik Radarı’nın erken uyarı, tespit ve takip aşamasında Avrupa topraklarını koruma hedefi bulunması ve günün her saati durmaksızın çalışan bir sistem olarak tasarlanmamış olmasıdır. Bu aşamada ülkemize yerleştirilen Patriot’lar özellikle kısa ve orta menzilli füzelerin Avrupa’ya yönelik bir tehdit oluşturmadığı için düşük etkinlik gösterebilmekte, ayrıca Türkiye’nin sınırlarını tam manasıyla koruyan yeterli bir kapsama alanını da sağlayamamaktadır⁴⁵⁸.

Türkiye’nin NATO’dan Patriot bataryalarını 21 Kasım 2012 tarihinde talep etmesinin en önemli gerekçesi olan Suriye kaynaklı balistik füze tehdidi 25 Mart 2015 tarihinde Suriye topraklarından Türkiye’ye fırlatılan İran yapımı Fateh-110 füzelerinin Hatay’ın Reyhanlı ilçesine düşmesiyle fiiliyata dönüşmüştür. Türkiye’nin Patriot bataryalarını talep etmesi üzerine gerektiği kadar hızlı sevkiyat gerçekleştirilememiş olması, yeterli sayıda bataryanın sevk edilmemesi ve tehdidin fiiliyata dönüşümünü engelleyememesi sonrası bataryaların Türkiye sınırlarını balistik füze tehdidine karşı ne denli koruduğu ve performansının ciddi bir biçimde sorgulanmasına yol açmaktadır⁴⁵⁹.

ABD, Hollanda ve Almanya’dan getirilen Patriot bataryaları hatırlanacağı üzere Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep’e yerleştirilmişti. Bu bataryalarda yer alan sistemin

⁴⁵⁶ Graham Spinardi, "Technical Controversy and Ballistic Missile Defence: Disputing Epistemic Authority in the Development of Hit-to-Kill Technology", **Science as Culture**, DOI:10.1080/09505431.2013.768224, 2013, s.20.

⁴⁵⁷ Andy Oppenheimer, "Missile Defence Status", **Military Technology**, 8/2011, s. 40.

⁴⁵⁸ Serdar Erdurmaz, **Türk Milli Balistik Füze Savunma Sistemi NATO’ya Entegre Edilmeyecek**, 21.02.2015, **Türksam**, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1226-turk-milli-balistik-fuze-savunma-sistemi-nato-ya-entegre-edilmeyecek> (10.09.2015).

⁴⁵⁹ Merve Seren, **Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?** 22.08.2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/haber-1051654> (13.09.2015).

radar menzili maksimum 105 Km. ile sınırlıdır ve belirtilen yarıçap dahilinde saldırıda bulunan füzelerin tespit edilerek bataryadan otomatik olarak fırlatılan füze ile vurulması amacıyla tasarlanmıştır. Reyhanlı'da hedef alınan nokta ise en yakında bulunan Gaziantep Patriot bataryasına yaklaşık 125 Km. mesafede yer almakta ⁴⁶⁰. Diğer bir deyişle, Reyhanlı'da vurulan nokta radar kapsamının ve etkin vuruş alanının dışında kalmakta. Şekil 11.'de Türkiye'de konuşlandırılan Patriot'ların menzili, yerleştirildikleri noktalar ve Suriye'den gelebilecek olası balistik füze tehdidinin etki alanı değerlendirilmektedir.

Şekil 11: Patriot'ların menzili, yerleştirildiği noktalar ve Suriye'den gelebilecek tehditler

Kaynak: El Jazeera Grafik ⁴⁶¹

Bu grafikten de anlaşılacağı gibi, kırmızı halkalar ile simgelenen yerleşik üç Patriot bataryasının radar kapsama alanı sınırlı bir biçimde Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep illerinin tamamını ve Hatay ilinin ise büyük bir bölümünü savunabilmektedir. Ayrıca bu kapsama alanı üzerinden geçerek daha uzaktaki iç hedeflere yönelik saldırıları da engelleyebilecektir. Grafikte mavi halkalarla simgelenen alan ise Suriye rejim birliklerine ait balistik füzelerin konuşlandırıldığı stratejik öneme sahip Tartus ilini merkez almakta ve

⁴⁶⁰ Alper Altuntaş, **Patriotlar neyi koruyor?**, 26 Mar 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/patriotlar-neyi-koruyor> (14.09.2015)

⁴⁶¹ Al Jazeera Grafik, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/patriotlar-neyi-koruyor> (14.09.2015).

bu şehirden fırlatıldığı tahmin edilen balistik füzenin Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki korumasız alanı neden vurabildiğini göstermektedir.

Bu olay ve yukarıdaki haritalı görsel anlatım doğrultusunda, Türkiye yakın çevresinden kaynaklı ciddi tehlike ve tehditlere maruz kalmayı sürdürmekte ve NATO tarafından konuşlandırılan mevcut füze savunma sistemi gerekli savunma güvencesi sağlayamamaktadır. Füzelerin radar menzilleri dikkate alındığında, Türkiye'nin 900 Km. uzunluğundaki Suriye sınırının sadece üç Patriot bataryası ile korunması yetersiz kalmakta ve bu sistemlerin operasyonel performansı da orta ve alçak irtifada yetersiz kalabilmektedir ⁴⁶².

Burada gözden kaçırılmaması gereken iki önemli nokta daha bulunmaktadır. Birincisi, NATO tarafından füze savunma sistemi içerisinde Türkiye'nin korunması için tahsis edilen Patriot bataryalarının kullanım inisiyatifinin Türkiye'de değil, ABD'nin Almanya'daki Ramstein Üssü'ndeki insan komutasıyla çalışan birime bağlı olmasıdır. Türkiye'ye yönelecek olası bir füze saldırısının teknik olarak saptanması ve erken uyarıyla algılanması halinde dahi Ramstein Üssü'nden gelecek komut doğrultusunda füze sistemi devreye girebilecektir. İkincisi ise bazı olumsuz yönleri ve teknik aksaklıklara karşın, NATO füze savunma sistemi Türkiye'nin müttefikleri tarafından sağlanan bir koruma şemsiyesine dahil olduğu şeklinde sembolik ve psikolojik bir mesaj niteliği taşımaktadır ⁴⁶³.

Hali hazırda İstanbul'un dahi balistik füze tehdidinden korunabilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu tek yüksek irtifa savunma füzesi 1970'li yılların teknolojisiyle üretilen NikeHercules füzeleridir. Bu bağlamda Türkiye 1991 yılında başlayan 1. Körfez Savaşı'nda Irak'tan atılabilecek balistik füzeler karşısında olduğu gibi 24 yıl sonra da Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sonucunda NATO'nun füze savunma kabiliyetine müracaat etmek durumunda kalmıştır. NATO füze savunma sisteminin güvenlik ve kapsam alanlarındaki etkiliği tartışılarsun, 2015 yılında hem Almanya hem de ABD'ye ait Patriot bataryalarının Türkiye'den geri çekilmesine ilişkin bu ülke savunma bakanlıklarınca art arda alınan kararlar etkinlik tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Şöyle ki, Almanya'nın 2015 yılı Eylül ayında süresi dolacak olan Patriot bataryalarının geri çekilmesine yönelik tavrı uzun süredir bilinmekteyken, ABD Savunma Bakanlığı

⁴⁶² Merve Seren, **Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?** 22.08.2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/haber-1051654> (13.09.2015).

⁴⁶³ Merve Seren, "Türkiye'nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler", **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, Eylül 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015), s. 66.

yetkililerince kısa süre önce deklare edilen ve 2015 yılının sonunda Patriot bataryalarının Türkiye'den çekilmesini öngören yaklaşım Türkiye açısından sürpriz olarak karşılanmıştır⁴⁶⁴.

Gerek Alman, gerekse Amerikalı yetkililerin ortak bir şekilde üzerinde durdukları ilk gerekçe, Türkiye için Suriye kaynaklı risklerin ve tehditlerin yapısının değişmesi ve yeni tehdit kavramının merkezinde Suriye Ordusunun değil, IŞİD / DEAŞ terör örgütünün bulunuyor olmasıdır. Özellikle Türkiye'nin 22 Temmuz'da IŞİD ile mücadelede kilit rol oynayacak olan İncirlik Üssü'nü koalisyon uçaklarına açmasının ardından ABD tarafından açıklanan bu karar Türk diplomasi çevrelerinde yoğun bir hayal kırıklığı oluşturmuştur⁴⁶⁵.

Tam da İncirlik Üssü ABD'nin istekleri doğrultusunda kullanıma açılmış ve Suriye'deki terör tehdidine karşı ortak operasyonlar gerçekleştirilirken ABD'nin Patriot bataryalarını siyasi sebeplerden çok, görev süresinin dolması ve bu süreçte Türkiye'ye yönelik herhangi bir somut tehdidin doğmamış olması gibi teknik gerekçelerle çekmeye karar vermiş olduğu yönünde resmi açıklamalar yapılmaktadır. Washington yönetimi Patriot sistemlerinde güncellemeye gideceğini ve ileride benzer bir ihtiyaç doğduğu takdirde yeniden konuşlandırmanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca böylesi bir argümanı destekleyen diğer önemli bir unsur ise Akdeniz'de sürekli bir biçimde konuşlu bulunan Aegis sisteminin herhangi bir tehdit algısında otomatik olarak devreye gireceği yönünde sağlanan NATO güvencesidir⁴⁶⁶.

Hem Almanya hem ABD, Patriot bataryalarının çekilmesi sonrasında Türkiye'nin balistik füze tehdidinden korunabileceği bir çözüm için NATO nezdinde görüşmelerin sürdürüldüğünü belirtse de henüz 2015 yılı Ekim ayının sonunda, yani Patriot bataryalarının çekilmesi sonrası için öngörülebilir bir plan belirginleşmemiştir. NATO'nun bu konudaki yaklaşımı da görevden çekilen füze bataryalarının ikame edilmesini gerektiren somut bir risk bulunmadığı sürece farklı bir plan ortaya konulmasından ziyade Akdeniz'de seyir halinde bulunan bir Aegis gemisi ve İncirlik'te konuşlandırılan iki adet İspanyol

⁴⁶⁴ Metin Gürcan, **Patriot'ların Türkiye'den çekilişi bize ne söylüyor?**, 26.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/patriotlarin-turkiyeden-cekilisi-bize-ne-soyluyor> (12.09.2015).

⁴⁶⁵ Eric Schmitt, **After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles From Turkey**, 17.08.2015, <http://www.nytimes.com/2015/08/17/world/europe/after-delicate-negotiations-us-says-it-will-pull-patriot-missiles-from-turkey.html? r=1> (12.09.2015).

⁴⁶⁶ Merve Seren, **Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?** 22.08.2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/haber-1051654> (13.09.2015)

Patriot bataryasının şimdilik yeterli güvenliği ve etkinliği sağlayacağı yönündedir ⁴⁶⁷. Patriot füze savunma bataryalarının ABD ve Almanya tarafından geri çekilmesi sonucunda bölgede doğabilecek muhtemel bir güvenlik zafiyetine ilişkin Türk Dışişleri yetkilileri tarafından herhangi bir açıklama henüz yapılmamıştır.

Türkiye’de bulunan Kürecik radar sistemiyle entegre bir şekilde çalışan dört Aegis gemisi, 2014 yılı Şubat ayından itibaren aylık sürelerle dönüşümlü olarak olası tehditlere karşı Doğu Akdeniz’de devriye görevi sürdürmektedir. Bu gemilerin bağlı buldukları İspanya’nın Rota kasabasındaki üs ise NATO’nun Avrupa’daki balistik füze savunma kalkanının yeni merkezi olarak belirlenmiştir. Bu gemilerin balistik füzeleri vurma kapasitelerinin bulunması ve öncelikli amaçlarının İran’dan Avrupa’yı hedef alabilecek balistik füze saldırılarını durdurmak olması sebebiyle Türk yetkililerin NATO nezdinde bir ikame planı için acele etmedikleri ilk akla gelen seçenektir ⁴⁶⁸.

Yukarıda ifade teknik kapasite ile ilgili yetersizlikler ve Türkiye’nin sınır bölgelerinde son yıllarda gelişmekte olan güvenlik koşulları bağlamında NATO üyesi müttefikleriyle ortak bir tehdit tanımı yapılması konusundaki belirsizlikler sebebiyle, mevcut Patriot bataryalarının ve Malatya Kürecik’te konuşlandırılan NATO’ya ait radarın Türkiye’nin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayamadığı görülmektedir. Bekdil’e⁴⁶⁹ göre, başlangıçtaki amacı sadece Kürecik’te bulunan NATO radarını korumak üzere konuşlandırılan Patriot bataryaları, daha sonrasında özellikle füze savunma kalkanı fikrinin fiiliyata geçişi sürecinde İran’dan kaynaklanan tehditkar itirazları azaltmak amacıyla Kürecik ilçesinin bağlı olduğu bölgeye yakın olan üç ile kaydırılmıştır. Yani projenin asıl amacı İran’dan gelebilecek düşmanca yaklaşımlarda gerektiğinde NATO radarının korunması iken, dönemsel olarak Suriye’den gelebilecek tehditlerin ağırlık kazanması sebebiyle yön değiştirmiştir. Bu sebeple Türkiye’nin beklentilerini karşılayabilecek bir savunma etkinliği de bir türlü oluşmamaktadır.

Bu yaklaşımla paralel nitelikte diğer bir görüşe göre ise hava savunma sistemlerinden beklenen öncelikli etkinlik, füzenin kalkışını, ileri düzeylerde niteliğini ve türünü tespit etmek ve izlediği rotayı saptayarak hava savunma füzeleri vasıtasıyla yok

⁴⁶⁷ Ece Göksedef, **ABD Dışişleri'nden 'mosmor' açıklaması**, 18.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/abd-disislerinden-mosmor-aciklamasi> (14.09.2015).

⁴⁶⁸ Ece Göksedef, **Patriot kararı ne anlama geliyor?**, 17.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/patriot-karari-ne-anlama-geliyor> (14.09.2015)

⁴⁶⁹ Burak Bekdil, **NATO Allies Making It Easier for Iran to Attack Israel?**, 03.09.2015, <http://www.gatestoneinstitute.org/6401/nato-iran-israel> (18.09.2015).

edilmesini sağlamaktır ⁴⁷⁰. Oysa Türkiye’de bulunan mevcut NATO füze kalkanını oluşturan unsur sadece bir radar sisteminden müteşekkildir ve sadece tehdidin tespit edilmesinde ve tanımlanmasında kullanılabilir. Sistemin mevcut işleyişinde, radarın tespit ettiği tehdit daha önce de belirtildiği üzere Almanya’da bulunan kontrol merkezine bilgi aktarmakta, aktarılan bilgilerin işlenmesi ve personelin vereceği karar neticesinde Romanya’dan kalkacak savunma füzeleri tarafından vurulabilmektedir. Halbuki direkt olarak Türkiye’ye yönelecek bir kısa menzilli bir tehdidin bertaraf edilmesi için bu süreç etkin bir karşılık süreci sağlayamamaktadır. Türkiye, ancak gerçek zamanlı bir iletişim ve tepki sürecini içeren savunma sistemine sahip olması durumunda orta ve kısa menzilli bir balistik füze saldırısına karşı kendisini tam anlamıyla koruyabilme kapasitesine erişmiş olacaktır ⁴⁷¹.

Schmitt’e⁴⁷² göre ABD Savunma Bakanlığı Patriot görevine karşı her dönem isteksiz yaklaşmakta ve bunu bir sembolik tavır olarak ortaya koymaktadır. Patriot’ların Türkiye’de konuşlandığı süre boyunca herhangi bir düşman saldırısına karşı kullanılmamış olması, bu bataryalara ve personeline ordu içinde yoğun talep bulunması ve NATO yetkilileri tarafından Esad’dan kaynaklı tehdidin giderek azaldığına yönelik algı, Pentagon yetkililerinin bataryaları geri çekme kararı almalarında en önemli gerekçeler olarak görülmektedir. Böylece sınırlı sayıdaki batarya ve personelinin Suriye gibi düşük öncelikli risk alanlarından, İran ve Kuzey Kore gibi daha yüksek öncelikli risklere karşı dinlenmiş ve hazır olmaları sağlanabilecektir. Ancak Suriye’nin Türkiye sınırından uzak noktalara taşıdığı balistik füzelerin halen Türkiye’ye ulaşabilecek menzilde bulunması ve farklı grupların eline geçebilecek füzelerin Türkiye için doğuracağı yıkıcı riskler dikkate alındığında NATO’nun sınır üyesi konumundaki Türkiye’nin mevcut bölgesel tehditlere karşı NATO füze savunma sistemi tarafından yeterince etkin bir şekilde korunamadığı aşıkardır.

⁴⁷⁰ Derya Yaşar, Zeynep Ekim Elbaşı, **Yeni füze sistemi neden NATO'ya entegre edilmeyecek?**, 23.02.2015, <http://tr.sputniknews.com/analiz/20150223/1014121739.html> (11.09.2015)

⁴⁷¹ Merve Seren, “Türkiye’nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler”, **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, Eylül 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015), s. 67-68.

⁴⁷² Eric Schmitt, **After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles From Turkey**, 17.08.2015, http://www.nytimes.com/2015/08/17/world/europe/after-delicate-negotiations-us-says-it-will-pull-patriot-missiles-from-turkey.html?_r=1 (12.09.2015).

4.10. Türkiye'nin Ulusal Füze Savunma Sistemini Güçlendirmek için Yaptığı Girişimler

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 1991 Körfez Savaşı'ndan çıkarılan en önemli dersler arasında ülkenin füze savunma sisteminde bulunan zafiyet ve bu zafiyetin giderilmesi için acil bir şekilde önemli adımların atılmasının gerekliliği bulunmaktadır. Bu savaşın ardından geliştirilen Türk Silahlı Kuvvetleri Hava Savunma Master Planı ile Türkiye'nin Patriot tarzı bir füze savunma sistemine ihtiyaç duyduğu tespit edilmiş ancak yüksek yatırım maliyetleri ve kaynak sıkıntıları sebebiyle bu plan hayata geçirilememiştir⁴⁷³.

Türk Ordusu'nun füze savunma sistemlerinin modernize edilmesi amacıyla talepte bulunduğu 8 adet Hawk güdümlü füze savunma sistemi 2000 yılında 270 milyon USD maliyet ile ABD'den satın alınmıştır. Aynı anlaşma kapsamında füzesavar mühimmatı olarak 175 adet Hawk füzesi 2005 yılında Türkiye'ye hibe edilmiştir⁴⁷⁴. Yine benzer bir şekilde 1997 yılında İsrail ile başlayan Arrow füzeleri alım görüşmeleri, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle rafa kaldırılmak durumunda kalmıştır⁴⁷⁵.

Özellikle 2000'li yılların başlangıcıyla Türkiye'nin ağırlık vermeye başladığı havacılık ve savunma teknolojileri alanındaki yeni politikanın sadece ithal ürünlere dayalı ve dışarıdan hazır silah alımı ekseninde şekillenmediğine vurgu yapılması önem arz etmektedir. Türkiye'nin hava savunma sanayinde uygulamaya koyduğu yeni yönelim teknoloji transferi ve üretim odaklı bir stratejik hedefe dayandırılmakta ve bu şekilde gerek ulusal savunma gereksiniminden kaynaklı ihtiyaçların karşılanması gerekse ihracat imkanlarının değerlendirilmesiyle dış pazarlardan sağlanacak finansman yoluyla sektörün gelişiminin sürdürülebilir kılınmasına yönelik bir politika öngörülmektedir⁴⁷⁶. Nitekim öngörülen politikaların sonuçları geçtiğimiz on yılda milli AR-GE projelerinin hız kazanmasına ve somut sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır.

⁴⁷³ Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 22.

⁴⁷⁴ Muhammet Metin, **Türkiye'nin orta menzil hava savunma sistemi**, <http://kokpit.aero/turkiyenin-orta-menzip-i-hawk-hava-savunma-sistemi> (18.10.2014).

⁴⁷⁵ Nilsu Gören, **Turkey's air and missile defense journey continues**, <http://www.middleeast-armscontrol.com/2013/10/23/turkeys-air-and-missile-defense-journey-continues/> (17.10.2014).

⁴⁷⁶ Merve Seren, "Türkiye'nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler", **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, Eylül 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015), s. 68.

Türkiye'nin havacılık ve savunma teknolojileri içinde gereksinim duyduğu en stratejik alanlardan birisi de kuşkusuz milli bir yüksek irtifa hava ve füze savunma sisteminin kurulmasına yönelik atılacak adımlardır. 2000'li yılların başına kadar benzer gerekçelerle geri plana itilmiş olan füze savunma sistemleri ile ilgili etkin bir politika geliştirilmesi gerekliliği 2002 yılında ortaya konulan "Ulusal Füze Savunma Konsepti" çerçevesinde verilen uzun vadeli stratejik politika kararları sonucunda yeni bir döneme girmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin ulusal füze savunma sistemini kendi imkanları ile üretebilmesi temel esas kabul edilmiştir ⁴⁷⁷. Bu proje, 2000'li yılların sonunda değişen tehdit algısı ve Ortadoğu'da oluşan yeni stratejik dinamikler sebebiyle T-LORAMIDS (TurkishLongRangeAirandMissileDefenceSystem - Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi Projesi) adı verilen yeni bir füze savunma projesine dönüştürülmüştür. Bu projenin ilk hedefi olarak da ANKA adı verilen yerli füze projesinde ilk üretimin 2014 yılında yapılması öngörülmüştür ⁴⁷⁸.

Yüksek irtifa füze savunma politikasının yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi amacı doğrultusunda son 12 yılda Türkiye'nin attığı üç adım ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki 2002 yılında TSK Hava Konseptinin yukarıda bahsi geçen Hava ve Füze Savunma Konsepti ile değiştirilmesidir. Böylece füze savunmasının sevk ve idaresinde Türk Hava Kuvvetleri görevlendirilmiştir. İkinci önemli politika kararı, LORAMIDS Projesinin Savunma Sanayi Müsteşarlığı tarafından başlatılmasıdır. Halen devam etmekte olan füze savunma sistemi ihalesi de LORAMIDS çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu ihaleye katılan ABD menşeli Patriot PAC-3, Avrupalı Aster 30 Block, Rus yapımı S-300 ve Çin yapımı HQ-9 sistemleri arasında rekabet yaşanmıştır. Üçüncü ve son önemli politika adımı ise Muharip Hava ve Füze Savunma Komutanlığı adıyla Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde Ağustos 2014'teki Yüksek Askeri Şura sonucunda oluşturulan birim ve Türkiye'nin füze savunmasını konsolide etmek üzere bu birime bağlanan Eskişehir'deki Hava Savunma Komutanlığı'nın teşkil edilmesidir ⁴⁷⁹.

Bu üçlü politika kararlarının kuşkusuz ki en çok göz önünde sonuçlar doğuran adımı LORAMIDS Projesidir. Türkiye'nin LORAMIDS çerçevesinde füze ihalesi yapmasının

⁴⁷⁷ Can Kasapoğlu, "Future MENA Threat Landscape and Turkey's Defense Posture", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 5, Sayı: 54, Haziran 2013, s. 41.

⁴⁷⁸ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 44.

⁴⁷⁹ Metin Gürcan, **Patriot'ların Türkiye'den çekilişi bize ne söylüyor?**, 26.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/patriotlarin-turkiyeden-cekilisi-bize-ne-soyluyor> (12.09.2015).

arka planını oluşturan iki ana unsur Seren ⁴⁸⁰ tarafından, “dünyada, füze teknolojisi ve savunma sistemlerinin gittiği yönün belirlenmesi” ve belirlenen bu yön doğrultusunda “Türkiye’nin ulusal hava savunmasının ne durumda olduğunun açıklığa kavuşturulması” olarak ifade edilmektedir. LORAMIDS Projesi çerçevesinde yapılan tetkikler ve gerçekleştirilen ikili diyaloglar gösterdi ki Türkiye’nin yüksek irtifa savunma sistemlerinin güçlendirilmesi ve modernizasyonu çok yüksek önemde stratejik önceliğe sahiptir.

Yine hava savunma sistemlerinin geliştirilerek güçlendirilmesi sürecinde ortaya konulan politikaların ilkesel olarak temel aldığı üç kriter ön plana çıkmaktadır. Bu kriterler rekabetçi bir fiyat sunulması, ortak üretim (teknoloji transferi) ve optimum temin süresinin sağlanmasıdır. Ortak üretim yoluyla teknoloji transferi sağlanması hali hazırda Türk savunma sanayinin hedeflediği orta vadeli dönüşüm planının en stratejik parçasını oluşturmaktadır. Böylece hem ulusal savunma sisteminin sürdürülebilirliği sağlanmakta hem de Türkiye'nin güvenlik öncelikleri karşılanabilmektedir. Rekabetçi fiyat ve teslim süresi de karar aşamasında belirleyici etkenler olarak öne sürülmekte fakat üretim esnekliğine bağlı daha teknik değişkenler oldukları da dikkate alınmaktadır ⁴⁸¹. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli savunma yatırımının belirlenen kriterler çerçevesinde sürdürülebilirliğinin sağlanması ve Türkiye’nin önümüzdeki süreçte savunma sanayi bakımından kendine yetebilir bir teknolojik birikime sahip olması sağlanabilecektir. Ayrıca, ortaya çıkması beklenen sonuçlar uzun vadede NATO’nun bölgesel güvenliğe ilişkin çıkarları ile de uyum içindedir.

LORAMIDS Projesi çerçevesinde Türkiye’nin en önemli savunma yazılım şirketleri olan Aselsan ve Havelsan tarafından Patriot füzelerinin imalatçısı olan Raytheon firmaları arasında ortak yürütülen programlar gerçekleştirilmekte ve Patriot sistemlerinin modernizasyonu Boeing firmasının da katıldığı ikili konsorsiyumlar tarafından yürütülmektedir ⁴⁸². Son yıllarda LORAMIDS Projesi’nin gündeme gelmesine sebep olan en önemli gelişmelerden bir diğeri ise, Ulusal Füze Savunma sisteminin altyapısını oluşturacak füze ve batarya sistemlerinin alımına ilişkin ihaleyi en uygun fiyatı veren Çinli FD2000 firmasının HongQ-9 ürünü ile kazanmış olması ve sonrasında NATO ve ABD

⁴⁸⁰ Merve Seren, “Türkiye’nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler”, **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, Eylül 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015), s. 45.

⁴⁸¹ Murat Yeşiltaş, **Türkiye NATO'nun Neresinde?** 21 Mart 2015, **Setav**, <http://setav.org/tr/turkiye-natonun-neresinde/yorum/18509> (10.09. 2015).

⁴⁸² Burcu C. Göynü, "Current Ballistic Missile Defense Program and Discussions in Turkey", **IFAR Fact Sheet**, January 2013, s. 2.

nezdinde Türkiye'ye yönelen sert eleştirilerdir ⁴⁸³. Bu ihaleye katılan diğer firmalar ve ürünleri ise Raytheon ve Lockheed Martin (ABD, Patriot), Eurosam Konsorsiyumu (İtalyan-Fransız, SAMP/T Aster 30) ve Rosoboroneksport (Rus, S-300)'dir.

Ulusal Füze Savunma Sistemleri'nde rota, 2015 yılının Kasım ayında Türkiye'de düzenlenen G20 zirvesinin hemen öncesinde Türkiye'nin Çinli firma ile yaptığı anlaşmayı tek taraflı iptal etmesi ve ardından Rusya ile Suriye sınırında yaşanan gerginliğin askeri ilişkileri durma noktasına getirmesi ile büyük ölçüde rotanın yeniden ABD ve Avrupalı üreticilere dönmektedir ⁴⁸⁴.

Her ne kadar basın organlarında yaygın bir şekilde Türkiye'nin LORAMIDS Projesi'nde balistik füzelere karşı açtığı füze savunma sistemi ihalesine yer veriliyor olsa da, aslında bu proje hava savunmasını iki grupta değerlendirmektir. İlk grupta değerlendirilen hedefler projenin yüzde 70'ini kapsayan, başta "seyir füzeleri" olmak üzere, savaş uçağı, savaş helikopteri, İHA vb. türü "hava soluyan araçlar"dan oluşmakta, geriye kalan yüzde 30 oranındaki hedefler ise balistik füzelerden oluşmaktadır. Yukarıda belirtilen "olmazsa olmaz" şart ve kriterlere ek olarak çok sayıda teknik şart ve hususlar da titizlikle projeye dahil edilmiştir ⁴⁸⁵.

Özellikle ABD'li yetkililerin, NATO'nun direkt ve dolaylı yoldan tehdit olarak algıladığı iki süper güç ile Türkiye gibi köklü bir müttefiklerinin böylesi stratejik bir savunma alanında işbirliğine gitmesine sıcak bakmadığı hatta karşı çıktığı tüm çevrelerce bilinmektedir. Fakat Türkiye'nin hem Rusya hem de Çin menşeli savunma sanayisi ürünlerini bir alternatif olarak görmeye başlaması 2006 yılında Rusya'nın S-300 ve yeni nesil S-400 füze savunma sistemlerinin müşterek üretimi için Türkiye'ye teklif sunmasına uzanmaktadır. Projenin ilerleyen aşamalarında Çin de ortak üretime dahil olmak istemiştir. Hali hazırda Çinli ve Türk mühendislerinin 2002 yılında başlayan ortak çalışmasıyla üretilen Yıldırım ve Jaguar füzelerini bu işbirliğinin temel dayanaklarından birisini oluşturmaktadır ⁴⁸⁶.

⁴⁸³ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 45.

⁴⁸⁴ Tekin A. Taşçı, **Türkiye Rus Uçağını Neden Ve Nasıl Düşürdü?** ERUSAM, 4 Aralık 2015, http://www.erusam.com/images/dosya/ERUSAM_Analiz_Su24_krizi_tekin_aycan.pdf (05.02.2016), s.21.

⁴⁸⁵ Merve Seren, "Türkiye'nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler", **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, Eylül 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015), s. 46.

⁴⁸⁶ Stratejik Düşünce Enstitüsü, "NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", (Temmuz 2011), **SDE Analiz**, 1-26, s.15.

Dolayısıyla LORAMIDS füze savunma sistemleri ihalesinde Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak bir Çin firmasını seçebilmesi bu bilgiler eşliğinde aslında kamuoyu için çok da şaşırtıcı ve beklenmedik bir yaklaşım olmamalıyken, Türkiye'nin NATO'lu müttefiklerinin eleştirel yaklaşımları farklı arka planlara dayanmaktadır. Bu tepkiler temelde NATO füze savunma sistemi ile Çin'in HQ-9 füze savunma sisteminin uyumsuzluk yaşayacağına ilişkin somut kaygı ile ifade edilmekte, yer yer Çin'in bu işbirliğini bir casusluk fırsatı olarak değerlendirebileceğinin de altı çizilmektedir ⁴⁸⁷.

Bu eleştiriler, NATO Füze Savunma Programı'na dahil bir ittifak üyesi olarak Türkiye'nin Çin teknolojisine sahip füze savunması gibi stratejik öneme sahip bir alanda topraklarına konuşlandırmasının doğuracağı sıkıntılar sebebiyle bu ihale kısa bir süre içerisinde iptal edilmek durumunda kalmıştır ⁴⁸⁸. Bu sistemin yerine kısa süre içerisinde NATO tarafından sağlanan yeni Patriot füze savunma bataryaları Suriye'den kaynaklanan riskleri ortadan kaldırmak amacıyla Türkiye'de konuşlandırılmıştır. Ayrıca ABD ve NATO tarafından yapılan baskılar neticesinde Avrupalı ve ABD'li üreticilerin daha düşük fiyatlar ile yeni teklifler getirmeleri beklenmektedir ⁴⁸⁹.

Türkiye'nin NATO'da müttefik olduğu ülkelerin füze savunma sistemi ihalesinin Çinli bir firmaya verilmesine bu denli tepkili oldukları halde fiyat, tedarik süresi veya teknoloji transferi gibi kriterleri güncelleyerek yeni bir resmi talep oluşturmamalarının altında yatan sebeplerin açıklanması önem arz etmektedir. Türkiye'nin bir füze teknolojisi ve buna bağlı bir sanayi geliştirmesi için gerekli tüm şartlar ve zorunluluklar hali hazırda oluşmuşken, teknoloji transferi ya da müşterek üretim yoluyla Türkiye'nin bir altyapı oluşturması fikrine sıcak bakılmamış olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu sebeple ihale koşullarını karşılayabilen herhangi bir yeni teklif batılı ülkelere verilmemiştir. Çinli firma ile son aşamada anlaşılması durumunda ise, Türkiye'nin füze savunma sisteminin vurucu gücünü oluşturacak Çin yapımı sistemlerin NATO radarlarıyla ve Kürecik ile direkt entegrasyonu, NATO'nun güvenlik politikaları ve Çin'den gelebilecek tehditler dolayısıyla hiçbir şekilde mümkün olmayacaktır ⁴⁹⁰. Böylesi bir durumda Türkiye'nin yaklaşımı ise

⁴⁸⁷ Sputniknews (a), **NATO Türkiye'nin Rus füze sistemi almasına izin vermez**, 07.05.2015, <http://tr.sputniknews.com/savunma/20150507/1015366507.html> (10.09.2015).

⁴⁸⁸ Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, s. 30.

⁴⁸⁹ BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 44.

⁴⁹⁰ Derya Yaşar, Zeynep Ekim Elbaşı, **Yeni füze sistemi neden NATO'ya entegre edilmeyecek?**, 23.02.2015, <http://tr.sputniknews.com/analiz/20150223/1014121739.html> (11.09.2015)

satın aldığı füze sistemleriyle yapacağı teknoloji transferi sonrasında oluşan altyapıyı ilerde NATO'ya entegre etmek şeklinde olacaktır.

Bu bağlamda hem yerli katkı hem de teknoloji transferi yoluyla Aselsan ve Roketsan firmalarının işbirliğiyle geliştirilmekte olan ve henüz deneme aşamasında bulunan HİSAR-A projesi, Türkiye'nin teknoloji transferi yoluyla alçak hava savunma sistemlerini oluşturma hedeflerinde bir temel teşkil etmektedir. Projenin ana hedefi, Türkiye'nin ABD'den satın alamadığı alçak irtifa füze savunma sistemlerini yani 8-15 Km. irtifada seyreden balistik füze tehditlerini etkisiz hale getirebilen yerli bir sistem oluşturulmasıdır ⁴⁹¹.

HİSAR-A projesi çerçevesinde tamamlanan ilk deneme atışlarında, çift darbeli motoru bulunan Balistik Test Füzesi (BTF-2) ve oto-pilot kontrollü test füzesi (KTF-1) başarıyla ateşlenmiş ve gerekli manevraları gerçekleştirebilir düzeye ulaşmıştır. Tamamlanması yaklaşık iki yıl alması planlanan bu sistem, yüksek teknoloji donanımlarını içermekte ve dünyada sınırlı sayıda ülkenin üretebildiği özel bir motor teknolojisini barındırmaktadır. Projenin ilerleyen aşamalarında "HİSAR-O" olarak adlandırılan orta irtifa füze savunmasına yönelik denemeler de gerçekleştirilecektir. HİSAR Projesi ayrıca sistemin diğer bileşenleri olan radar, atış kontrol ve komuta kontrol gibi birimlerin de geliştirilerek etkin bir füze savunma sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır ⁴⁹².

HİSAR Projesi sadece balistik füzelere karşı değil aynı zamanda askeri tesis, liman ve üslerin hava tehditlerinden korunabilmesi için saldırı helikopterlerine, savaş uçaklarına ve insansız hava araçlarına karşı da kullanılacak özellikleri barındırmaktadır. Bu sebeple geliştirme aşamasında farklı platformlara ve atış komuta-kontrol altyapılarına entegrasyonu kolaylaştırıcı özellikler de dikkate alınmaktadır. Projenin bu doğrultuda genel parametreleri Savunma Sanayi Müsteşarlığı ⁴⁹³ tarafından aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Dikey Atış Kabiliyeti ile 360° Etkinlik Alanı
- Çift Darbeli Motor ile Maksimum Etkinlik

⁴⁹¹ Sait Yılmaz, ABD, Türkiye'ye teknoloji satmakta kısıncı davranıyor, 09.10.2013, http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_10_09/ABD-Turkiyeye-teknoloji-satmakta-kiscanci-davraniyor/ (15.09.2015).

⁴⁹² Roketsan, Türkiye nin İlk Milli Hava Savunma Füzesi Hisar dan Bir İlk Daha, Temmuz 2015, <http://www.roketsan.com.tr/turkiye-nin-ilk-milli-hava-savunma-fuzesi-hisar-dan-bir-ilk-daha-sabah-gazetesi-temmuz-2015/> (14.09.2015)

⁴⁹³ Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Türk Savunma Sanayii Ürünleri 2015-2016, <http://www.ssm.gov.tr/urunkatalog/data/ekatalog/tr/index.html#> (15.09.2015).

- RF (Radyo frekansı) Veri Linki ile Ara Safha Güdüm
- 3-5 pm. Soğutmalı Görüntüleyici Arayıcı
- Başlık Teknolojisi
- Çoklu Platform Entegrasyon Ara yüzü
- Lazer Yaklaşma Tapası ve
- Hibrit Kontrol Sistemi.

Türkiye'nin süregelen füze savunma yatırımları ve planları Aselsan'ın yürüttüğü ortak projelerle şekillenmektedir. 2012 yılında Aselsan tarafından geliştirilen ve düşman hava hareketlerinin tespit edilmesi amacıyla kullanılmakta olan IFF (identify, friendlyorfoe) sistemleri savaş uçaklarında ve donanma birimlerinde test edilmekte ve yine bu sistemle uyumlu çalışabilecek CAFRAD Faz-1 radar anten sistemi projesi ile entegreedilmektedir. Bu proje ile geliştirilmesi planlanan radar sisteminin Türkiye'nin düşük ve orta seviyeli hava savunma stratejisinde önemli bir rol alması beklenmektedir ⁴⁹⁴.

Tüm bu sistemlerin gelişimi için gerekli olan ve merkezi bir rol üstlenen teknoloji transferi olgusunda donanım kadar yazılımsal gelişimi ve transferi hızlandırabilmek de önem arz etmektedir. Bunu gerçekleştirme adımlarından birisi olarak Havelsan, 3D simülasyon yazılımları üreten ABD menşeli Quantum3D firmasını 2015 yılının başında ve tüm fikri ve sınai haklarıyla birlikte satın almıştır. Satın alma süreci sonunda Havelsan, Orlando ve San Jose'de ofisler açacaktır. Quantum3D'firmasının en önemli ürünleri arasında Independence IDX Serisi Görüntü Geliştiriciler, gerçek zamanlı görsel simülasyon alanında ödüllü yazılım Mantis ve dünya çapında görsel veritabanı ürünlerinden GeoScapeSE serisi bulunmaktadır ⁴⁹⁵.

Yine fikir hakları, know how, bilgi transferi ve teknoloji paylaşımı alanlarında yapılan ortaklıklara önemli oranda öncülük eden Aselsan'ın dünyanın en önemli birkaç savunma sanayi konsorsiyumu arasında yer alan Leidos firmasıyla ortak olarak yürüttüğü proje Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve Kanada'dan sekiz firmayı kapsamaktadır ⁴⁹⁶. Bu projede NATO Balistik Füze Savunma (BFS) mimarisinin idamesi ve sadeleştirilmesinin sağlanması ile Balistik Füze Savunma

⁴⁹⁴ Aaron Stein, Can Kasapoglu, Sinan Ulgen, "Turkey Goes Chinese for Missile Defense", **EDAM Discussion Paper Series**, 2013/12, 6.

⁴⁹⁵ Taner Yener-Enver Alas, **IDEF 2015'de neler oldu?**, Mayıs 2015, <http://kokpit.aero/idef-2015-te-neler-oldu> (14.09.2015)

⁴⁹⁶ ASELSAN Dergisi, "NATO Balistik Füze Savunma Programında", **ASELSAN Dergisi**, Sayı: 92, 1-2015, 1-43, s.31.

sistemlerinin NATO Komuta Kontrol sistemine yönelik iyileştirilmesini sağlayabilecek kabiliyet oluşturulmaktadır. Entegrasyon, Sistem Mühendisliği ve Test faaliyetlerinin desteklenmesi alanında NCIA (NATO Communication and Information Agency) ile ortak bir proje yürüten Leidos gibi firmalarla yürütülen ortak çalışmalar, Türkiye'nin hedeflenen teknolojik ve operasyonsal kapasiteye ulaşmasının önündeki engellerin kaldırılmasında önemli rol oynayabilecektir.

Tüm bu girişimlerin ve projelerin henüz Türkiye'nin füze savunma sistemlerini aktif ve güvenilir bir noktaya getirme konusunda somut sonuçları ortaya çıkmamış olsa da atılan adımlar ileride olumlu sonuçlar doğurabilecek bir farkındalık oluşturduğunun göstergesidir. Son olarak Türkiye geçtiğimiz yıllarda, yüksek irtifada (25 Km. ve üstü) atmosfer dışı balistik füzelerin imha edilmesinde kullanılan, oldukça pahalı olan ve az sayıda ülkenin elinde bulunan THAAD sistemlerini elde etmeye yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye THAAD sistemleri alanında Ortadoğu'da bu teknolojiye sahip iki devlet olan Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri ile işbirliğini sürdürmektedir ⁴⁹⁷.

Türkiye'nin süregelen erken uyarı ve balistik füze bilgi iletimi aşamasında uzayda konuşlandırılacak 16 adet uydunun 2023 yılına kadar faaliyete geçirilmesi, yüksek irtifa füze savunma sistemleri için atılan adımlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye uydu fırlatma rampası (SLV) geliştirmesi adımıyla olup uyduların 2015 yılında yörüngelerinde yerleştirilmesi planlanmaktadır. Bu planlara ek olarak Aselsan, karadan hava taarruz füzesi (LACM) sistemlerinin geliştirme ve test aşamalarına hali hazırda devam etmektedir ⁴⁹⁸.

4.11. NATO'nun Füze Savunma Sisteminin Türkiye Üzerindeki Politik ve Ekonomik Etkileri

NATO Füze Savunma Sistemi'nin geliştirilmesinde temel tehdit unsuru olan İran'ın Türkiye ile sınır komşusu konumunda olması, bu projeye bir NATO müttefiki olarak katılım gösteren Türkiye için önemli politik, askeri ve ekonomik sonuçlara yol açmıştır. Ortaya çıkan bu sonuçlar genel anlamda İran ve Rusya ile Türkiye arasında yeni politik ve

⁴⁹⁷ Metin Gürçan, **Patriot'ların Türkiye'den çekilişi bize ne söylüyor?**, 26.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/patriotlarin-turkiyeden-cekilisi-bize-ne-soyluyor> (12.09.2015).

⁴⁹⁸ Burak Bekdil, "Aselsan To Develop Strategic Turkish Radar," **Defense News**, <http://www.defensenews.com/article/20130816/DEFREG04/308160006/Aselsan-Develop-Strategic-Turkish-Radar> (22.05.2015).

askeri dinamiklerin gelişmesine sebep olmuş, aynı zamanda özellikle İran ile olan geleneksel ticaret ilişkileri üzerinde de önemli bir baskı oluşturma etkisi göstermiştir.

İran ile gelişmekte olan gerginliğin ilk somut örneği İran Savunma Bakanı AhmadVahidi'nin 2011 yılında Türkiye'ye kurulması planlanan NATO erken uyarı radarı ile ilgili olarak sarf ettiği “Batı radar sisteminin İran füzelerini hedef aldığı, ancak İran'ın da çıkarlarına yönelecek herhangi bir saldırganlığı tolere etmeyeceğinin iyi bilinmesi gerektiği” sözleriyle ortaya çıkmaktadır ⁴⁹⁹. Türkiye'nin İran'la Batı'nın nükleer yaptırım uyguladığı dönemde gelişme ve düzleme eğilimi gösteren ilişkileri bu aşamadan itibaren Egeli ve Güvenç'in ⁵⁰⁰ ifadeleriyle yeniden “gerçekte olması gereken” düzleme, yani görünürde sergilenen karşılıklı iyi niyet yaklaşımlarından ziyade, İran'ın hali hazırda geliştirmekte olduğu nükleer kapasitenin Türkiye için doğuracağı ciddi tehditlerin Türk yetkilileri tarafından gerçekçi bir şekilde değerlendirildiği bir konuma geçiş yapmıştır.

Bu durum, İran'ın nükleer potansiyelinin Türkiye'yi hedef almayacağı dileğini bir kenara bırakarak, nükleer gücün barışçıl da olsa İran gibi tahmin edilemez bir gücün elinde olmaması gerektiği görüşüne dönülmesiyle sonuçlanmaktadır. Son yıllarda bölgesel bir güç olma yolunda politik adımlar atan Türk hükümetinin Ortadoğu bölgesinde en önemli rakibi konumuna gelen İran'ın nükleer güce erişmesine karşı tavrını da füze savunma sistemine yaptığı son dönem katkılarından görmek mümkündür ⁵⁰¹.

Bekdil'e göre ⁵⁰² bir komşu ülkenin füze savunma sistemi tesis etmesini kendisine yönelik açık bir tehdit olarak algılaması ve buna cevaben bir “dünya savaşı” çıkarmakla tehdit etmesi, İran'ın Türkiye'ye konuşlandırılan NATO radarını İsrail'den gelecek bir saldırıya karşılık vermesini engelleyecek bir hamle olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle Patriot bataryaları bir düşman unsuru olarak algılanmıştır çünkü İsrail'i korumak üzere kurulan radar sistemini korumaktadır. Diğer bir bakış açısıyla, ortaya koyduğu sert tutum İran'ın İsrail ve müttefiklerine karşı her an balistik bir füze saldırısı gerçekleştirmeye hazır ve istekli oluşunun da açık bir kanıtı olmuştur. Türkiye'nin İran ile bölgesel

⁴⁹⁹ Burak Küntay, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, s. 33.

⁵⁰⁰ Sıtkı Egeli - Serhat Güvenç, “NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”. **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, s. 22..

⁵⁰¹ Karen Kaya, “NATO Missile Defense and the View from the Front Line”. **Joint Force Quarterly**, Issue:71, 4th quarter 2013, s. 87.

⁵⁰² Burak Bekdil, **NATO Allies Making It Easier for Iran to Attack Israel?**, 03.09.2015, <http://www.gatestoneinstitute.org/6401/nato-iran-israel> (18.09.2015).

gelişmeler ve Ortadoğu’da ortaya çıkan yeni Sünni – Şii kamplaşması ile gerginleşen ilişkileri, Kürecik radarının devreye girmesiyle daha da keskin bir konuma gelmiştir.

Türkiye’nin bu projeye dahil olmadan önce uzun yıllardır sahip olmayı hedeflediği füze savunma sistemine başlangıçta göreceli olarak soğuk yaklaşımının ardında, projenin Türkiye’nin iki önemli sınır komşusu olan İran ve Suriye’yi direkt olarak tehdit kategorisinde değerlendirmesidir. Komşularla “sıfır problem” yaşamayı hedefleyen Türk dış politikası açısından, füze savunma sistemine katılım sürecinde İran cephesinden gelen ve tehdiye kadar varan sert eleştirilere yönelik yapılan mutedil açıklamalar bu açıdan dikkate değer özellik taşımaktadır. Bu açıklamalar, ısrarlı bir şekilde Türkiye’de kurulan füze savunma radarlarının ve konuşlandırılan Patriot füzelerinin herhangi bir ülkeyi direkt hedef almadığı yönündedir⁵⁰³. Füze savunma sisteminin en önemli unsurlarından olan yer tabanlı radarın İsrail’de bulunan ikiz bir radar ile eşgüdümlü çalışmakta oluşu da bu gerilimi tırmandıran unsurlar arasında yer almaktadır⁵⁰⁴. Aslında İsrail ile gerilimli bir süreçten geçen Türk dış politikası, İsrail’in Türkiye üzerinden İran’a karşı bir avantaj elde etmesine pek sıcak bakmamaktadır.

NATO füze savunma sisteminin en kritik unsurlarından birisi konumunda olan Kürecik radarı üzerinde yapılan ilk görüş ve tartışmaların başlamasından itibaren önemli bir tehdit ve baskı unsuru işlevi gören İran ile ilgili 2015 yılı içerisinde NATO ve ABD nezdinde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Öncelikle İran ile batılı ülkeler arasında on yılı aşkın süredir devam eden nükleer müzakereler her iki taraftan da muhafazakar kesimlerin karşı çıkmasına rağmen, 14 Temmuz 2015 günü bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. BM’in beş daimi üyesi olan ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve Rusya’ya ilaveten Almanya’dan oluşan ve P 5+1 olarak anılan ülkeler ile İran, nükleer programını ve tesislerini daha sıkı bir denetime açmayı kabul etmesi karşılığında uygulanan yaptırımların hafiflemesi konusunda anlaşmaya varmışlardır⁵⁰⁵.

Bu gelişmenin Türkiye’nin NATO füze kalkını projesindeki stratejik yükünü bir nebze hafifleteceği beklentisi diplomasi çevrelerinde yaygın bir kanıydı. Ancak ABD’nin de, daha önce benzer bir tavır ortaya koyan Almanya gibi, hali hazırda Türkiye’nin temel

⁵⁰³ Burcu C. Göynü, "Current Ballistic Missile Defense Program and Discussions in Turkey", **IFAR Fact Sheet**, January 2013, s. 2.

⁵⁰⁴ Tarık Oğuzlu, "NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 24, 2010, s. 84.

⁵⁰⁵ Amerika’nın Sesi, **İran’la Nükleer Müzakerelerde Tarihi Anlaşma**, 14.07.2015, <http://www.amerikaninsesi.com/content/iraqla-nukleer-muzakerelerde-tarihi-anlasma-/2860814.html> (15.09.2015).

balistik füze savunma sistemi işlevini görmekte olan Patriot bataryalarını bu gelişmeden yaklaşık bir ay sonra Türkiye’den çekmeye yönelik bir karar alması pek çok sorunun akıllara gelmesine yol açmıştır.

Patriot bataryalarının Türkiye’nin tüm sınırlarını balistik füze tehdidine karşı tam anlamıyla koruma bakımından teknik olarak yetersiz kaldığına, fakat yine de bu bataryaların NATO’nun Türkiye’ye bakışına yönelik sembolik ve siyasi bir takım koruyucu mesajlar içermekte olduğuna önceki bölümlerde kısaca değinilmişti. Bu açıdan ele alındığında, eğer NATO füze savunma sistemlerinin bir parçası olarak konuşlandırılan Patriot bataryalarının politik vurgusu teknik etkinliğine göre daha fazla önem taşımakta ise, Türkiye’nin süregelen riskleri henüz azalmamış iken müttefik ülkeler bu bataryaları Türkiye’den neden çekiyorlar sorusu gündeme gelmektedir ⁵⁰⁶. Seren ⁵⁰⁷ bu sorunun cevabının hem siyasi hem de teknik olarak açık uçlu olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda Almanya ve ABD’nin aynı kararı, Türkiye’ye yönelik askeri saldırganlık potansiyelinin azalmış olması gibi benzer bir gerekçeyle vermiş olmaları, bu kararın altında yatan diğer muhtemel sebeplerin çeşitliliğini azaltmayacağı gerçeği de unutulmamalıdır.

Zira gerçekte Türkiye dışındaki NATO topraklarının üzerindeki balistik füze tehdidi İran ile yaşanan son gelişmeler sonrası bariz olarak azalmıştır ve tansiyonu yükseltici bir unsur olan Türkiye’deki bataryaların geri çekilmesi batılı müttefikler açısından şimdilik doğal bir hamle olarak görülebilecektir. Fakat Kürecik radarını korumakla yükümlü olmadığı NATO yetkililerince defalarca tekrarlanan ve Suriye rejiminden Türkiye’ye yönelebilecek düşmanca tehditlere karşı Suriye sınırında konuşlandırılan Patriot bataryaları, şayet Türkiye için tehdit devam etmekte ise ne sebeple Türkiye’den çekilmiştir sorusu bu durumda halen geçerliliğini sürdürmektedir. Bekdil⁵⁰⁸, Esad rejiminin Türkiye için oluşturduğu tehdidin 2013 yılına kıyasla daha fazla olduğunu ve artmaya devam ettiği dile getirmektedir. Buna karşılık Türkiye’nin de açık bir şekilde Suriye’de bulunan muhalif gruplara silah ve eğitim desteği verdiği ve Esad rejiminin sona ermesi için uluslararası arenada aktif bir aktör rolü oynadığı bir çerçevede Patriot’ların Türk topraklarını artık

⁵⁰⁶ Aydın Bolat, **Patriot Hava Savunma Sistemleri Neden Geri Çekiliyor?** 19.08.2015, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/patriot-hava-savunma-sistemleri-neden-geri-cekiliyor/4372> (19.09.2015).

⁵⁰⁷ Merve Seren, **Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?** 22.08.2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/haber-1051654> (13.09.2015)

⁵⁰⁸ Burak Bekdil, **NATO Allies Making It Easier for Iran to Attack Israel?**, 03.09.2015, <http://www.gatestoneinstitute.org/6401/nato-iran-israel> (18.09.2015).

korumayacak olmasını, NATO nezdinde İran'ın Türkiye'ye göre ağır basması şeklinde yorumlamaktadır.

İran'la P 5+1 ülkeleri arasında varılan nükleer silahların kontrolüne ilişkin anlaşmanın diğer bir politik etkisi, Kürecik'te kurulan NATO radarının İran üzerinde oluşturduğu caydırıcı etki neticesinde, İran'ın balistik füzeler ve kitle imha silahlarıyla elde edebileceklerinin gitgide azaldığına ikna olarak anlaşmaya daha hızlı bir şekilde yakın durduğu şeklinde yorumlanabilecektir. Yaptırımların tam olarak yürürlükten kalkmasını takiben, son yıllarda dış ticaret gelirleri açısından Türkiye'ye zarar vermekte olan yasaklar azalarak yerini, İran'la geleneksel ilişkilere dayalı sınır ticareti, hava ve kara taşımacılığı ilişkileri, finansal ilişkiler ve petrol ticaretinde artışlara yol açabilecektir ⁵⁰⁹.

Füze savunma sistemine yönelik Rusya tarafından gelen tepkiler genel anlamda direkt olarak Türkiye'yi hedef almamakla birlikte, Türkiye'ye kurulacak bir füze savunma radarının Rusya tarafından tehdit olarak algılanacağı farklı kereler Rus yetkililerce ifade edilmiştir. Fakat bu konuda en önemli yetkililerden birisi olan Rusya-NATO ilişkileri Sorumlusu DimitryRogozin, ülkesinin Türkiye'de kurulacak radar unsurunu direkt bir tehdit olarak algılamadığını ifade etmektedir ⁵¹⁰.

Bu iki ülke ile füze savunma sistemi neticesinde ortaya çıkan potansiyel tehdit ve politik gerilim koşullarının arka planında yer alan önemli bir diğer ekonomik dinamik ise Türkiye'nin yaklaşık yüzde 63 oranında enerji ithalatını bu iki ülkeden gerçekleştirmesi, diğer bir ifade ile bu ülkelere olan enerji bağımlılığıdır ⁵¹¹. Bu bağımlılık Türkiye'nin politik eğilimleri üzerinde önemli bir etki yaratabilmektedir.

Türkiye'nin günümüzde Ortadoğu kaynaklı politik ve askeri tehditler sebebiyle karşılaştığı ekonomik kayıplar, mevcut ticari ilişkilerinde yaşanan hacimsel düşüşleri ve savunma harcamalarında meydana gelen artışları doğurmaktadır. NATO'nun Avrupalı müttefikleri arasında GSMH'sinin yüzde 3 oranında bir bölümünü savunma harcamalarına ayıran tek ülke Türkiye'dir ⁵¹². Fakat füze savunma sisteminin bu tutarın artması ya da

⁵⁰⁹ Al Jazeera, **İran ile 5+1 anlaştı**, 14.07.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/iran-ile-51-anlasti> (16.09.2015).

⁵¹⁰ NY Times, **Turkey to Install U.S.-Designed Radar, in a Move Seen as Blunting Iran's Missiles**, http://www.nytimes.com/2011/09/03/world/europe/03missile.html?_r=0 (15.10.2014)

⁵¹¹ Fadi Hakura, "TURKEY: Moving East, or West?" **The World Today**, Vol. 66, No. 3 (March 2010), s. 25.

⁵¹² BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013, s. 15.

azalması üzerindeki etkilerinin izlenebilmesi ancak önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak gelişmeler doğrultusunda mümkün olabilecektir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile patlak veren Ukrayna Krizi sonrası Ukrayna ile komşu durumda olan NATO ülkelerinin içinde bulunduğu tehdit, gerek Rusya-NATO ilişkilerini gerekse füze savunma sisteminin geleceğini kritik bir dönemece sokmuştur. Ukrayna krizi hem NATO'nun hem de Rusya'nın askeri güç arttırmasına ve silahlanmanın meşru olduğu bir sürece girilmesine yol açmaktadır.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin arka planında yatan en önemli sebep, AB'nin Ukrayna'nın da dahil olacağı yeni bir Doğu Ortaklığı genişleme stratejisini devreye sokmak üzere Ukrayna ile AB müzakere sürecine 2013 yılında hız vermesidir. Bu durum Rusya için açıkça yanı başında, Moskova'ya sadece 480 Km. mesafede NATO'nun yeni bir ittifak kazanması anlamına gelmekteydi. Rusya'nın derhal ve üstü örtülü bir şekilde Rus kökenli Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Doğu Ortaklığı zirvesinde AB ile ortaklık anlaşması imzalamasının önüne geçmesi, Kiev'de halkın artan sokak protestolarına ve 2014 yılının başından itibaren de ayrılıkçı siyasi taleplere dönüşmesine yol açmıştır. Rusya yanlısı Yanukoviç'in görevi bırakmak zorunda kalması ve yerine Avrupa yanlısı bir başbakan seçilmesi, Rusya'nın Rus kökenli vatandaşların yoğunluğu gerekçesiyle dolaylı yoldan Kırım'ı ilhak etmesiyle sonuçlanmıştır⁵¹³.

Ukrayna Anayasası'nda yeri olmaması sebebiyle, sonucu ne olursa olsun Rusya'nın, bir referanduma dayanarak Kırım'ı ilhak etmesinin uluslararası hukuk ile açıklanamayacağı önemli bir gerçektir. Putin yaptığı ilk açıklamalarından itibaren Kırım referandumunu Kosova örneğiyle bağdaştırmakta, böylelikle SSCB sonrası Rusya'nın Balkanlarda Batı ülkelerine karşı kaybettiği etkinliğine de derin içerikli bir gönderme yapmaktadır. Putin yönetimindeki yeni Rusya "tarihsel olarak kendi toprakları olan bölgelerde ya da bugün Rusya'nın yanı başındaki ülkelerde NATO'nun bulunmasının kabul edilmez olduğunu" Putin'in Kırım ilhakı gerçekleştikten sonraki bir demecinde "Sivastopol'de bizi NATO askerleri karşılayamazdı" sözüyle bir kez daha vurgulamaktadır⁵¹⁴. Şu durumda Ukrayna'nın NATO'ya üye olması Rusya açısından çok daha önemli bir tehdit halini almıştır.

⁵¹³ Nejat Tarakçı, **Ukrayna Krizinin Arkasındaki Büyük Strateji**, 11.06.2014, <http://www.tasam.org/tr-ir/icerik/5276/ukrayna-krizinin-arkasindaki-buyuk-strateji> (12.09.2015).

⁵¹⁴ Habibe Özdal, "Ukrayna Krizinde Kırım'ın İlhakının Getirdikleri Gösterdikleri", **Analist Dergisi**, Sayı: 38 (Nisan 2014), 22-27, s. 23.

Galler'de 2014 Eylül'ünde gerçekleştirilen NATO zirvesinin ana gündem konusunu oluşturan Ukrayna Krizi'nde, yeni tehdit unsuru olarak Rusya'nın Ukrayna'nın Doğu'sunda yaşayan Rus kökenli halkı silahlandırması ve doğrudan operasyonlar yaparak iç savaşın şiddetini arttırmasına işaret edilmektedir. Toprak bütünlüğü sağlanmış, istikrarlı ve bağımsız bir Ukrayna'nın yeniden oluşturulması amacıyla Ukrayna ve NATO arasında özgün bir ortaklık geliştirileceği ifade edilmektedir. Benzer tehditlerin yaşanmaması için NATO'nun Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Ermenistan gibi eski SSCB üyesi Doğu Avrupalı ve Kafkas ülkelerinin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini daha fazla destekleyeceği mesajı verilmiştir ⁵¹⁵.

Tarakçı ⁵¹⁶, Ukrayna Krizi'nde her ne kadar şimdilik Batılı ülkelerin mevcut koşulları askeri çözümden uzak bir yaklaşımla değerlendiriyor olsalar da ilerleyen aşamalarda Rus kökenli nüfusun yoğun olarak yaşadığı Doğu Ukrayna'nın da Rusya tarafından ilhak edilmesi halinde krizin yerini savaş öncesi gerginliğe bırakacağını iddia etmektedir. Bu tür bir gelişmede Rusya NATO tarafından fiili düşman pozisyonuna gelecek ve Ukrayna'nın geri kalan bölümleri NATO üyeliği çerçevesinde koruma altına alınacaktır. Rusya'nın da kabul edemeyeceği bu durum yeni bir Soğuk Savaşın başlatılması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bölgedeki konumu NATO açısından stratejik bir dönüşüme girebilecek, Türkiye'de konuşlanacak füze savunma sisteminin önemini arttırmasına yol açacaktır. Türkiye'nin ise ulusal çıkarları açısından denge politikasını sürdürmesi hayati nitelik taşımaktadır.

Tüm bu gelişmeler, Ukrayna ile NATO arasında füze savunma sisteminin entegrasyonu olabileceğine dair beklentilerin ve söylentilerin gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle, Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Başkanı AleksandrTurçinov'un, "ABD, Ukrayna'ya füze savunma sistemleri konuşlandırma olanağını gözden geçiriyor" şeklindeki açıklamasını takiben derinleşen bu beklentiler, NATO ve ABD yetkilileri tarafından geçtiğimiz günlerde yapılan olumsuz yöndeki açıklamalar sonucunda şimdilik geçerliliğini yitirmiştir ⁵¹⁷.

⁵¹⁵ Aydın Bolat, **NATO Güvenilir ve İnandırıcı Mı? / İŞİD Gündemi**, 23.09.2014, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/nato-guvenilir-ve-inandirici-mi-isisid-gundemi/4020> , (16.09.2015).

⁵¹⁶ Nejat Tarakçı, **Ukrayna Krizinin Arkasındaki Büyük Strateji**, 11.06.2014, <http://www.tasam.org/tr-tr/icerik/5276/ukrayna-krizinin-arkasindaki-buyuk-strateji> (12.09.2015).

⁵¹⁷ Yenimesaj, **Ukrayna'ya füze savunma sistemi yok**, 22.05.2014. <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,13013981> (23.05.2015).

Rusya'nın halen devam etmekte olan Ukrayna Krizi süresinde NATO üyesi ülkeler ile yaşadığı askeri gerilim, Türkiye'nin uyguladığı tarafsız yaklaşım sebebiyle Türkiye'yi de içine alan bir krize dönüşmemiş ancak Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında yaşanan bu gerilim Karadeniz'in askeri ve stratejik açıdan uzun vadeli bir gerilime yol açabileceği kaygılarını üst düzeye çıkarmış ve füze savunma sisteminin Türkiye için öneminin sadece Ortadoğu'dan gelebilecek tehditler ile sınırlı olmadığını ortaya koymuştur.

Tüm bu gelişmelere ilave olarak, Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım (EPAA)'ın ilerleyen aşamalarında NATO'nun Karadeniz'de bulunan deniz unsurlarına daha fazla ağırlık vermesi ihtimali, Karadeniz'e Boğazlar üzerinden girerek uzun süre kalmak isteyebilecek NATO gemilerinin Rusya'nın kıtalararası balistik füzeleri için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Buna karşı Rusya Türkiye'yi şimdiden Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmeden ve harfiyen uygulanması konusunda dolaylı yönden uyarılmaktadır⁵¹⁸. Önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin NATO ve Rusya tarafından Karadeniz ve Boğazların erişimiyle ilgili farklı yönlerde baskıya tutulabileceği bir süreç gelişmesi muhtemeldir.

NATO füze savunma sisteminin Orta ve Doğu Avrupa'da hızlı bir şekilde etkinlik alanını arttırmasıyla birlikte değiştirmekte olduğu karşıt politikaların diğer bir yansıması ise Rusya'nın komşusu olan İskandinav ülkeleri ile arasındaki güvenlik angajmanında yaptığı bazı örtülü değişikliklerdir. NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı Amerikalı General Breedlove'a göre Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı strateji neticesinde NATO'nun Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerine yönelik savunma perspektifinde önemli değişime gidileceğini ve başta buzullar olmak üzere Rusya'nın yayılmacı anlayışının önüne geçilmesi için atılacak adımları tartıştıklarını ifade etmektedir⁵¹⁹.

Ortaya çıkan yeni manzarada dikkat çeken en önemli gelişme, Rus askeri kuvvetleri ile İsveç ve Finlandiyalı kuvvetler arasında askeri çatışma riski barındıran karşılaşmaların miktarı ve niteliğindeki çarpıcı artıştır. Avrupa Liderlik Ağı (TheEuropeanLeadership Network) Raporu'na⁵²⁰ göre 2014 yılı Mart ayı ile 2015 Ağustos ayı arasında bu gruplar arasında 66 adet riskli karşılaşma yaşanmış, bunlardan özellikle üç adedi “yüksek riskli

⁵¹⁸ Sıtkı Egeli, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), 39-73, s. 67.

⁵¹⁹ Haber 7, **NATO'dan kritik Türkiye açıklaması**, 01.05.2015, <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1357065-natodan-kritik-turkiye-aciklamasi> (14.09.2015)

⁵²⁰ European Leadership Network, “Avrupa'da Savaşın Önlenmesi: Rusya ve NATO Arasında Askeri Çatışma Riskini Azaltmanın Yolu”, **Görev Gücü Tutum Belgesi III**, (Ağustos 2015), 1-5, s.1

karşılaşma” olarak değerlendirilmiştir. Yine bu raporda 2014 yılında NATO’nun Rus uçaklarını bir önceki seneye göre dört kat daha fazla engellediği, Rusya’nın ise NATO uçuşlarını iki kat daha fazla engellediği belirtilmektedir.

NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Kırım’da ortaya çıkan Rusya ilhakı sonrası özellikle komşu ülkelerin Rusya tehdidi dolayısıyla birlik bütçesinden daha fazla bir pay almasını önermiştir. Rusya’nın da bu dönemde savunma bütçesini yüzde 30 oranında arttırdığı görülmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak NATO, ağırlıklı olarak hava keşif birimlerini bölgede yoğunlaştırmaktadır. İngiltere ve Almanya’ya ait AWACS sınıfı keşif uçaklarının Romanya ve Polonya’da konuşlandırılmasının yanı sıra Litvanya ve Polonya’da bulunan askeri üslerin NATO keşif uçuşlarına açılması gerçekleşmiştir ⁵²¹.

Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım çerçevesinde ABD tarafından Avrupalı ülkelerin kullanımına sunulan füze savunma kalkanını oluşturan unsurlar ve teknoloji, bazı Avrupa ülkelerinin kısık sesli de olsa itirazıyla karşılaşmaktadır. Bu yaklaşımı savunan ülkelere göre, özellikle Avrupa’nın hiç bir teknolojik katılım ve bilgi paylaşımına girmeden var olan Amerikan savunma sistemlerini direkt adapte ediyor olması, Avrupa’yı Amerikan savunma sisteminin bir parçası yapmaktan öteye götürmemektedir. Silah sanayii gelişmiş ülkelere Fransa bu durumdan en olumsuz etkilenmekte olan ve rahatsızlık duyan ülke konumundadır. Fransızlar tarafından savunulan temel görüşe göre ABD’nin sahip olduğu “atmosfer dışı önleme yeteneği” diğer Avrupa ülkelerine de ortak üretim projeleri yoluyla kazandırılmalıdır ⁵²².

4.12. Rusya ile yaşanan gerginliğin Türkiye ile NATO ilişkilerine etkisi

Rusya’nın özellikle Eylül 2015’ten itibaren hava kuvvetlerini Suriye’de konuşlandırarak Suriye’de süregelen savaşa müdahil olması ve bu müdahalesini Türkiye sınırındaki bölgelere odaklaması, Rusya ile Türkiye arasında başlangıçta adı konulmamış bir gerginliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Takip eden Ekim ayında ise, Rus savaş uçaklarının yaptıkları sınır ihlalleri neticesinde Rusya’nın en üst seviyede Türkiye’den diplomatik özür dilemesi, gerginliğin boyutları konusunda daha açık bir fikir oluşmasını

⁵²¹ Elnur İsmayilov, **Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi**, 31.07.2014, <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VWSQntLtmko> (22.05.2014).

⁵²² Sıtkı Egeli, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), 39-73, s. 71.

sağlamıştır⁵²³. Türkiye ile Rusya'nın Suriye sorunu bağlamında karşı karşıya gelmesi gerek sebepleri gerekse Türkiye'nin NATO ile ilişkileri üzerindeki olası etkileri açısından incelendiğinde, bu önemli gelişmeyi ortaya çıkaran sürecin Türkiye ve Rusya açısından birçok farklı dinamik çerçevesinde şekillendiği dikkat çekmektedir.

Bu noktada özellikle Rusya'da Putin'in "üçüncü devlet başkanlığı dönemi"ni sürdürdüğü son üç yıl içerisinde Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi gerginliklerin etkisini azaltabilme kaygılarıyla dış ve iç politikada yürüttüğü "revizyonist" politikaların etkisi önem kazanmaktadır⁵²⁴. Yakın dönemde Rusya'nın izlediği revizyonist politikaların birer neticesi olarak karşımıza çıkan ve eski SSCB bloğunu oluşturan Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Ermenistan gibi ülkeler üzerinde Rusya'nın artan hegemonya baskısı 2016 yılı NATO Raporu'nda da sert ifadelerle eleştirilmektedir⁵²⁵. Raporda Rusya'nın Ukrayna, Moldova ve Gürcistan topraklarını işgal etmesi ve Ukrayna'da halen ayrılıkçı güçlere açık bir şekilde destek vermesi ile Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'ne karşı yürütülen NATO destekli uluslararası koalisyonu zayıflatacak bir biçimde Suriye Rejimi'ne askeri destek sağlaması konu edilmektedir.

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda Rusya'nın gerek kendisini çevreleyen ülkeler üzerinde, gerekse Suriye krizinin mevcut aşamasında aktif rol alan Suudi Arabistan, İran, Türkiye gibi ülkelerin karşılıklı ilişkilerinde üstlendiği müdahil rol, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu NATO bloğu ile Rusya arasındaki gerginliğin farklı bir boyuta ulaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye ile Rusya arasında yaşanmakta olan "uçak krizi"ni adı geçen dinamik gelişmelerden soyutlayarak yorumlayabilmek mümkün olamamaktadır.

4.12.1. Rusya'nın Moldova'ya Müdahalesi

Ukrayna sorununun Rusya'nın askeri müdahalede bulunarak Kırım'ı ilhak etmesi ile neticelenmesi üzerine NATO'nun Rusya'ya karşı tehdit algısının da köklü bir biçimde değiştiği gözlenmektedir. Bu algının en somut biçimiyle 4-5 Eylül 2014 tarihleri arasında Galler'de düzenlenen son NATO zirvesi sonrasında NATO Genel Sekreteri Rasmussen

⁵²³ Cnn Türk, **Lavrov: "Putin, Erdoğan'dan özür dilemişti"**, 09 Aralık 2015, <http://www.cnnturk.com/dunya/lavrov-putin-erdogandan-ozur-dilemist>, (07.02.2016).

⁵²⁴ Vügar İmanbeyli, "Uçak Krizi" ve Türkiye-Rusya İlişkileri, **SETA Vakfı Perspektif**, Sayı: 119 Aralık 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151231165033_ucak-krizi-ve-turkiye-rusya-iliskileri-pdf.pdf, (05.02.2016), s. 3

⁵²⁵ Haberler (b), **NATO Raporunda Rusya'ya Yönelik Sert Uyarılar**, 28 Ocak 2016, <http://www.haberler.com/nato-2015-raporu-aciklandi-8106937-haberi/>, (04.02.2016)

tarafından Rusya'nın Ukrayna krizinde tutumunun tüm Avrupa ve özellikle Moldova ve Gürcistan gibi eski SSCB üyeleri için radikal bir tehdit oluşturduğu şeklinde ifade edilmektedir. İttifakın savunma kapasitesini arttırmak ve Ukrayna'da yaşanan gelişmelerin benzeri bir durumla karşılaşmamak için, Galler'de Moldova'yı da kapsayan bazı güvenlik önlemleri alınacağı duyurulmuştur ⁵²⁶. Rusya'nın sınır komşusu olan Moldova, her ne kadar NATO üyesi olmayacağını deklare ederek ve tarafsız ülke statüsüyle Rusya ile olan ilişkilerinde bir denge politikası izlemiş olsa da özellikle son dönemde NATO tarafından Kosova için yürütülen operasyonlara verdiği fiili askeri destek ve farklı alanlarda yürütülen işbirliğini artarak sürdürmektedir ⁵²⁷.

Bu gelişmeler doğrultusunda Rusya'nın Ukrayna'da olduğu gibi Moldova üzerinde de askeri ve politik bir baskı kuracağına ilişkin kaygılar 2015 yılı boyunca NATO yetkilileri tarafından sıklıkla ve farklı platformlarda dile getirilmiştir ⁵²⁸. NATO'nun kaygılarını destekleyen en önemli gelişme ise 2014 yılı Kasım ayında yapılan seçimlerde Rusya'nın ve bizzat Kremlin'e giderek Putin'in desteğini alarak birinci sırada yer alan Sosyalist Parti'nin, AB yanlısı diğer partiler tarafından kurulan koalisyon hükümeti sonucunda dışlanması ve sonrasında Kişinev'de uzun süredir devam eden hükümet karşıtı protesto gösterilerini düzenlemesidir. Bu gösteriler ülkede derin bir siyasi istikrarsızlığa ve seçimi takip eden 13 ay içerisinde 5 başbakan değiştirilmesine yol açmıştır ⁵²⁹.

Açıkça görülmektedir ki, Moldova'da Rusya'nın yürüttüğü politikanın sebepleri ile Ukrayna'da ya da Gürcistan'da ortaya çıkan krizleri doğuran sebeplerle önemli benzerlikler göstermektedir. Burada da Rusya'nın hegemonya alanı olarak belirlediği eski bir SSCB üyesi ülkenin NATO ve AB ile gelişmekte olan yakın ilişkilere siyasi ve gerekirse askeri müdahaleler ile engel olacağı mesajı verilmektedir. Nitekim geçtiğimiz aylarda Moldova Parlamento Başkanı Candu, Rusya denetimindeki muhalefet güçleri üzerinden yürütülen bir

⁵²⁶ Enes Bayraklı, NATO'nun Galler Zirvesi: Yeni bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İşbirliği mi?, **SETA Vakfı Perspektif**, SAYI: 70, EYLÜL 2014, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140916180230_nato%E2%80%99nun-galler-zirvesi-pdf.pdf, (07.02.2016), s.4.

⁵²⁷ NATO, **NATO's relations with the Republic of Moldova**, 26 Ekim 2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm, (07.02.2016).

⁵²⁸ Unian, **NATO: Russia ready to use force against Ukraine, Georgia and Moldova**, 04 Temmuz 2015, <http://www.unian.info/world/1096934-nato-russia-ready-to-use-force-against-ukraine-georgia-and-moldova.html> (07.02.2016).

⁵²⁹ Timeturk, **Moldova'daki krizde Rusya'nın rolü**, 26 Ocak 2016, <http://www.timeturk.com/moldova-daki-krizde-rusya-nin-rolu/haber-117171>, (04.02.2016)

siyasi müdahale sürecinin Ukrayna’da yaşanan süreçle olan benzerliğini dile getirerek bu sürece direnç gösterecekleri ifade etmektedir ⁵³⁰.

4.12.2. Suriye krizi

Rusya’nın izlediği revizyonist politikalar, yakın çevresinde bulunan Gürcistan, Ukrayna ve Moldova ile olduğu gibi NATO ve AB ile olan ilişkilerini de köklü bir şekilde olumsuz yönde etkilemiş, buna bağlı olarak petrol fiyatlarındaki keskin düşüş ve Batılı ülkeler tarafından uygulanan ambargolar ile birlikte Rus ekonomisinin karşı karşıya olduğu zorlukları daha da kritik bir boyuta taşımıştır. Zira Rusya’nın sağladığı toplam gelirler içinde payı yüzde 60’lara ulaşan petrol ve doğal gaz ürünlerinin fiyatı, temel itibarıyla önemli petrol üreticileri olan ABD ve Suudi Arabistan’ın aynı anda arzı arttırması ve bu ürünlerin küresel talebini belirleyen Çin ekonomisinin beklenmedik biçimde yavaşlaması ile 30 dolar gibi bir seviyeye gerilemiştir ⁵³¹. Petrol fiyatlarının benzeri şekilde 1980’lerin başında bu düzeyde gerilemesi ile SSCB’nin yıkılması arasındaki ilişki ile Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi sonucunda Batılı ülkeler tarafından yine petrol kozunu kullanarak izole edilmesi arasındaki ilişki her ne kadar tartışılmaktaysa da henüz bu konuda doğrulanmış bir ilişki bulunmamaktadır.

Ancak diğer taraftan Rusya’nın Suriye’de 2015 yılı Eylül ayından itibaren sergilediği aktif askeri rolün ortaya çıkmasında, gerek Ukrayna meselesini uluslararası kamuoyunda ikinci plana atabilmek, gerek küresel tansiyonu arttırarak petrol fiyatlarının düşüşünü durdurabilmek gerekse revizyon politikaları çerçevesinde Akdeniz’deki tek askeri üssünün ve Ortadoğu’daki etkili ortağının kaybedilmesini önleme amaçlarının bir araya geldiği söylemek yanlış olmayacaktır ⁵³². Mevcut koşullar altında Rusya’nın Suriye krizinin gidişatını önemli ölçüde değiştirdiği ve Suriye ordusunun kazanımlarını arttırdığı yönünde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bununla birlikte, Rusya’nın bölgesel operasyonları ekonomik açıdan hedeflendiği gibi petrol fiyatları üzerinde kalıcı bir etki yapmamış, dahası

⁵³⁰ Trt Haber, **Moldova hükümeti 'Rusya destekli' ultimatoma direniyor**, 27 Ocak 2016, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/moldova-hukumeti-rusya-destekli-ultimatoma-direniyor-232180.html> , (04.02.2016)

⁵³¹ Clifford Krauss, **Oil Prices: What’s Behind the Drop? Simple Economics**, 9 Şubat 2016, http://www.nytimes.com/interactive/2016/business/energy-environment/oil-prices.html?_r=0 , (09.02.2016).

⁵³² Vügar İmanbeyli, “Uçak Krizi” ve Türkiye-Rusya İlişkileri, **SETA Vakfı Perspektif**, Sayı: 119 Aralık 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151231165033_ucak-krizi-ve-turkiye-rusya-iliskileri-pdf.pdf , (05.02.2016), s. 4

NATO bünyesinde yer alan Fransa, İngiltere ve İtalya gibi askeri güçlerin bölgeye gelme süreçlerini hızlandırmıştır. İşte tam bu noktada iç kamuoyunda oluşan ekonomik kaygılar ve operasyonun askeri giderleriyle ilişkili eleştirel tutumlar artmaktayken 24 Kasım 2015 tarihinde Türk sınırındaki Suriye kasabalarını bombalayan bir Rus uçağının Türk savaş jetleri tarafından düşürülmesi⁵³³ ile Rusya için Suriye’de daha etkin bir varlık gösterme gerekçesi de kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

4.12.3. Rusya ile Uçak Krizi

Rusya ile Türkiye arasında yaşanan uçak krizi özellikle bir NATO üyesi ülkenin ittifak tarihinde ilk kez bir Rus savaş uçağını düşürmesi yönüyle sembolik olarak Soğuk Savaş döneminden kalan bazı sembol ve söylemlerin yeniden akıllara gelmesine sebep olmuş ve önemli bir gerilimin ortaya çıkmasına yol açmıştır⁵³⁴. Bu olayın hemen ardından Türk yetkililerin Rus yetkililer ile irtibata geçmeden hemen NATO nezdinde bilgilendirmede bulunması ve NATO’nun Türk tarafının haklılığı yönünde baştan itibaren gösterdikleri destekleyici tutum Rusya’nın Türkiye’ye karşı hareket alanını daraltmıştır⁵³⁵.

Rusya, uçak düşürme krizinden hemen bir gün sonra, 25 Kasım’da, envanterinde bulunan en etkili hava savunma sistemi olan S-400’leri Himeymim Askeri Üssüne konuşlandırarak Suriye hava sahasında tam anlamıyla hakimiyetini kurmuştur. Yine takip eden süreçte düşürülen SU-24’lere göre daha gelişmiş bir teknolojiye sahip olan SU-34 avcı uçaklarını havadan havaya füzeler ile donatılmış şekilde destek faaliyetlerine geçirmiştir⁵³⁶.

Ortaya çıkan durum NATO ile Rusya arasındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, IŞİD’e karşı ortak operasyon yürütmekte olan Rusya, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa’nın aslında farklı amaçlar taşıdığı ve asıl amacın IŞİD’i yok etmekten ziyade ülkelerin bölgesel çıkarlarını korumaya yönelik olduğu açığa çıkmaktadır. Bununla birlikte, NATO ve Rusya arasında bir askeri çatışma yaşanma ihtimalinin aslında tahmin

⁵³³ Financial Times, **Turkey shoots down Russian fighter jet on Syrian border**, <http://www.ft.com/cms/s/0/d2b1abb0-9287-11e5-94e6-c5413829caa5.html#axzz3zjouwoGS> , (04.02.2016)

⁵³⁴ Erdem Özlük, **Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve ‘Özür’ Meselesi**, ORSAM bölgesel gelişmeler değerlendirmesi No.35, Aralık 2015, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/20151215_35BRIEFsadullah2.pdf , (04.02.2016)

⁵³⁵ Gareth Porter, **The real reason for Turkey's shoot-down of the Russian jet**, 30 Kasım 2015, <http://www.middleasteye.net/columns/real-turkeys-shoot-down-russian-jet-1615790737>, (08.02.2016)

⁵³⁶ Conn Hallinan, **So Why Did Turkey Shoot Down That Russian Plane?**, 10 Aralık 2015, <http://fpif.org/turkey-shoot-russian-plane/>, (08.02.2016).

edilenden çok da uzak olmadığı, Kosova, Gürcistan ve Ukrayna'da birçok kez karşı karşıya kalan bu iki gücün Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ilk kez yaşadığı bu sıcak çatışma pratiği ile kendisini göstermiştir ⁵³⁷ .

Kısa bir süre önce NATO tarafından bariz bir risk söz konusu olmadığı için geri çekilen Patriot hava savunma sistemlerinin yeniden konuşlandırılması konusu da yine bu olay sonrasında gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda NATO tarafından yapılan resmi açıklamalar öncelikle tansiyonun düşürülmesi ve Rusya'nın Türk hava sahasına saygı göstermesinin gerekliliği yönünde iken, aynı zamanda tehdit oluşturan ihlallerin sürmesi durumunda Ankara'nın çağrısı üzerine Patriot sistemlerinin yeniden Türkiye'de konuşlandırılacağını ifade etmektedir ⁵³⁸. Hali hazırda Türkiye'de sadece İspanya'ya ait Patriot bataryaları bulunmakta, bunun yanı sıra erken uyarı görevi gerçekleştiren AWACS uçakları da Türk hava sahasının korunmasını sağlamaktadır.

Uçak krizinin Türkiye açısından doğurduğu en önemli sonuçlardan birisi de Türkiye'nin Batı ile Rusya arasındaki denge unsuru görevinin sona ermesidir. Diğer bir ifadeyle Batı ile Rusya ilişkilerinde yaşanacak olumlu ve olumsuz her türlü gelişme özellikle Türkiye'nin bölgesel politikalarında zorlayıcı bir tehdit unsuru olarak yerini almıştır. Öte yandan, Kasım 2015'te Türkiye'de düzenlenen G-20 zirvesi öncesinde, Çin tarafından üretilecek füze savunma sistemi ihalesinin iptal edilmesi, Rusya krizinden sonra NATO'nun Türkiye'ye verdiği destek ile birlikte değerlendirildiğinde ne derece önemli bir stratejik karar olduğunu bir kez daha göstermektedir ⁵³⁹ .

4.12.4. Rusya'nın Ermenistan'a Yönelik Müdahaleleri

Ermenistan, 2015 yılı Ocak ayında gerçekleşecek olan AB Ortaklık Anlaşması'ndan hemen önce Moskova'nın öncülüğünde hayata geçirilen Avrasya Ekonomik Birliği'ne yüksek bir iç kamuoyu desteği ile 2014 yılının Ekim ayında resmen katılmıştır. Böylece, Rusya ile sadece güvenlik ve dış politika açısından değil aynı zamanda sosyal ve iç politik bağlamında da entegrasyonunu hızlandırmıştır ⁵⁴⁰ .

⁵³⁷ Michael Reynolds, **Turkey, Russia, and NATO Enter the Danger Zone**, <http://www.fpri.org/articles/2015/12/turkey-russia-and-nato-enter-danger-zone> , (04.02.2016)

⁵³⁸ Haberler (c) **Rus İhlali Sonrası Ankara'dan Kritik Patriot Hamlesi**, 01 Şubat 2016, <http://www.haberler.com/rus-ihlali-sonrasi-ankara-dan-kritik-patriot-8116729-haberi/> , (04.02.2016)

⁵³⁹ Tekin A. Taşçı, **Türkiye Rus Uçağını Neden Ve Nasıl Düşürdü?** ERUSAM, 4 Aralık 2015, http://www.erusam.com/images/dosya/ERUSAM_Analiz_Su24_krizi_tekin_aycan.pdf (05.02.2016), s.21.

⁵⁴⁰ Gülay Mutlu, Ermenistan Rusya İlişkileri Giderek Artan Bağımlılık, **Yeni Türkiye**, Sayı: 60, 2014, 1-9, s. 1.

Dış politika alanında Rusya'ya bağımlılığı zaten bilinmekte olan Ermenistan, aslında Ukrayna krizi başlamadan önce 27-28 Kasım 2013'te gerçekleşen Vilnius Zirvesi'nde Ukrayna ile benzer bir pozisyona sahipken, Rusya'nın yine benzeri baskıcı ve kısıtlayıcı yaklaşımları sonucu tercihini Rusya ile süregelen ilişkileri güçlendirme yönünde kullanmak durumunda kalmıştır. Bu kararda Rusya'nın Ermenistan'a sağladığı doğalgazın fiyatını yaklaşık yüzde 50 oranında arttırması kadar Azerbaycan ile silah satış anlaşması imzalama girişimleri de etkili olmuştur ⁵⁴¹. Tüm bu koşullar Ermenistan'ın AB-NATO ikilisi ile Rusya arasında yürüttüğü denge siyasetine yeniden dönüş yapmasına yol açmış ve NATO ile Ermenistan ilişkileri bekleme odasına kaldırılmıştır.

Ermenistan'ın Rusya için taşıdığı bölgesel önemi ifade eden önemli bir simge olarak, Rusya'nın Sivastapol'da bulunan askeri üssünden sonra yabancı topraklarda bulunan ikinci büyük askeri üssünün Ermenistan sınırları içinde yer aldığı hatırlatılması gerekmektedir. Bu gelişmelerin yaşanmasını takiben 2015 yılı içerisinde Rusya Ermenistan'da bulunan askeri üssün hem kapasitesini arttırmış, hem savunma sistemlerini güçlendirmiş hem de faaliyet sözleşmesini 2044 yılına kadar uzatmıştır ⁵⁴².

Bu alanda ortaya çıkan diğer bir önemli gelişme ise Türkiye'de konuşlandırılan NATO füze savunma sistemi açıkça işaret edilerek Ermenistan'a S-300'lerden oluşan yeni bir hava savunma sistemi kurulması yönünde imzalanan anlaşmadır ⁵⁴³. Hali hazırda Ermenistan'ın Türkiye sınırları Rus askeri birlikleri tarafından korunmaktayken, Rusya'nın bu hamlesi Türkiye'ye karşı olduğu kadar NATO'nun güney kanadına yönelik bir hamle olarak da değerlendirilebilmektedir. Diğer bir deyişle bu durum, NATO tarafından kurulan Malatya Kürecik radar üssüne karşı Ermenistan'a S-300 füzelerini yerleştirme anlayışının bir sonucudur.

Ermenistan'a kurulması planlanan füze savunma sistemi Ermenistan'ı tüm çevre ülkelerin olası saldırılarından tam olarak koruma potansiyeli sunarken aynı zamanda

⁵⁴¹ Gülay Mutlu, **Ermenistan'ın Uygulamadan Bağımsız İlkesi: Rusya'ya Rağmen Batı**, Eylül 2015, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/09/ermenistan-in-uygulamadan-bagimsiz-ilkesi-rusya-ya-ragmen-bati> , (05.02.2016)

⁵⁴² Oğuzhan M. Tulun, **Çelişkili İşbirliği: CSTO Üyesi Ermenistan Nato'yla Birlikte Askeri Tatbikat Yaptı**, 22 Nisan 2015, <http://www.avim.org.tr> , (04.02.2016).

⁵⁴³ Savunma ve Teknoloji, **Rusya ve Ermenistan'dan ortak hava savunma şemsiyesi**, 24 Aralık 2015, <http://savunmaveteknoloji.com/rusya-ve-ermenistandan-ortak-savunma-semsiyesi/> , (05.02.2016).

NATO'nun Ermenistan üzerinden Kafkaslara girişini önemli ölçüde durdurabilecek bir adım olarak değerlendirilmektedir ⁵⁴⁴.

4.12.5. Suudi Arabistan-İran meselesi ve Rusya'nın rolü

Suriye krizinin derinleşmesindeki en önemli etkenler arasında, İran ile Suudi Arabistan arasında son yıllarda etkisini giderek arttırmakta olan mezhep odaklı rekabetin, her iki ülkenin birbirini ciddi tehdit olarak algılaması ve karşı tarafı etkisizleştirebilmek için müttefik kazanma ve silahlanma yarışına girmiş olmalarıdır. Suriye bu iki gücün etki ve ilgi alanlarına giren birden fazla unsurun bir arada ve karşılıklı olarak savaştıkları çok karmaşık bir denklem halini alırken, aynı zamanda İran ve Suudi Arabistan'ın birbirinin gücünü sonuna kadar sınıdıkları bir alan konumundadır ⁵⁴⁵.

Rusya'nın 2015 yılının Ekim ayında bölgeye müdahale ederken Suriye rejiminin destekçisi ve stratejik partneri konumundaki İran ile işbirliği içine girmesi, açık bir dille Suriye rejiminin bertaraf edilmesini savunan Suudi Arabistan ile askeri açıdan karşı karşıya gelmesi anlamını da taşımaktadır ⁵⁴⁶. Gerçekte Rusya'nın daha önceden bahsedildiği üzere, petrol fiyatlarının gerilemesi üzerindeki önemli rolü sebebiyle Suudi Arabistan ile ilişkilere kuşku ile yaklaştığı bilinmekte ve İran'a silah satışı yaparak iki ülke arasındaki bu rekabetten fayda sağlaması olası görülmektedir. Diğer taraftan ise Suudi Arabistan'ın dışlanması durumunda Suriye'de gerçekleşecek çözümün oldukça uzun bir süre alacağı ve Rusya'nın operasyonlardan kaynaklı maliyeti kaldırmakta zorlanabileceğine dair önemli bir risk ortaya çıkmaktadır ⁵⁴⁷.

İran ile Rusya yakınlaşmasının Türkiye için doğurabileceği olumsuzluklar, Rusya ve İran'ın Türkiye'nin sınır komşularına yönelik politikalarının hemen hemen Türkiye'nin aksi yönde tezahür ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye, Suriye'de bir rejim değişikliğini savaşın sona ermesi için ön şart olarak değerlendirirken İran ve Rusya rejim

⁵⁴⁴ Ruslan Rehimov - Bayram ALTUĞ, **Rusya'nın bu hareketi NATO'ya ve Türkiye'ye karşı bir hamle**, 19 Aralık 2015, <http://aa.com.tr/TR/dunya/rusyanin-bu-hareketi-natoya-ve-turkiyeye-karsi-bir-hamle/476221> , (05.02.2016).

⁵⁴⁵ Kemal İnat - Veysel Kurt - Abdullah Yeğın, İran-SuudiArabistanRekabetininBölgeselYansımaları, **SETA VakfıAnaliz**, OCAK 2016 SAYI: 148, 7-28, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160121192240_analiz148.pdf , (05.02.2016).

⁵⁴⁶ Haber 7, **Suudi Arabistan-İran savaşı kapıya dayandı**, 14 Ekim 2015, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1601358-suudi-arabistan-iran-savasi-kapiya-dayandi> , (05.02.2016)

⁵⁴⁷ Paul Saunders, **Why Iran-Saudi fallout will be costly for Moscow**, 12 Ocak 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2016/01/saudi-iran-dispute-russia-middle-east-foreign-policy.html#> (05.02.2016).

tarafında fiilen savaşa dahil olmuş ve Türkiye ve NATO müttefikleri tarafından desteklenen muhalif güçlere karşı etkili bir biçimde savaşmaktadır.

2016 yılı Ocak ayında Türkiye'nin Musul'da eğitim amacıyla kurduğu Başika Askeri Eğitim Kampı'ndan rahatsız olan İran'ın tesiri altındaki Şii kökenli Irak merkezi yönetimi bu iki ülke ile ortak deklarasyon yayımlayarak Türkiye'nin 48 saat içinde bölgeden çekilmesini sağlamıştır. İran-Rusya yakınlaşmasının ileride Türkiye açısından bölgesel güç dengelerini ne şekilde değiştirebileceği konusunda bu gelişmeler önemli ölçüde fikir verici nitelik taşımaktadır ⁵⁴⁸.

⁵⁴⁸Sputniknews (b), **Turkey Drags NATO Into Quagmire as Iraq Threatens Military Retaliation**, 01 Ocak 2016, <http://sputniknews.com/middleeast/20160101/1032574632/turkey-iraq-military-force-nato.html> , (04.02.2016)

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında adeta bir harabeye dönüşen Avrupa'da ilerleyişini sürdüren SSCB'nin yarattığı panik ve aşırı kaygı ortamının bir sonucu olarak gelişen NATO, Atlantik ötesinde dünyanın yegane süper gücü olarak bulunan ABD'nin Avrupa'daki hegemonyasını sürdürebilmesi ve Avrupalı müttefiklerini Sovyetlerin yayılmacı askeri politikasının oluşturduğu baskıdan kurtarabilmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar süregelen Soğuk Savaş sürecinde Varşova Paktı ve SSCB Avro-Atlantik bölgesinin güvenlik koşullarının en önemli belirleyici unsuru konumunda olmuştur. Yaklaşık 40 yıl süren ve farklı ve tehlikeli düzeyde gerginliklere konu olan bu süreçte, tarafların arasında gelişebilecek bir savaş dünyanın artık canlı yaşamına uygun olmayan bir ortam haline gelmesine dahi sebep olabilecek seviyede tehlikeli sonuçlar doğurabilecek iken bazı güç ve politika dengesi sistemlerinde ortaya çıkan gelişmeler gergin koşulları olumsuz bir sonuç vermeden düzenleme rolünü üstlenmiştir.

Soğuk Savaş dönemini geleneksel çatışma koşullarından ayıran en önemli fark, silahların kullanımı değil, varlığının yarattığı caydırıcılığın savaşın kazananı ve kaybedenini belirlemesi, diğer bir ifadeyle sürecin sıcak çatışma olmadan ilerlemesinin sadece caydırıcılık yoluyla sağlanmış olmasıdır. Çevreleme politikaları ve nükleer caydırıcılık politikaları Soğuk Savaş döneminin güvenlik politikalarına damga vurmaktadır. Bu dönemde oluşan ittifak anlayışı ise geçmişteki geleneksel ittifak yaklaşımlarından farklı bir biçimde NATO ve Varşova Paktı çerçevesinde kurumsal yapı kazanmış olmalarıdır. Birlik içinde gelişen askeri yapılanmanın tehdit algısını belirleyici temel unsur nükleer silahlar ve bu tehdidin bertaraf edilmesi için yapılan askeri ve politik yapılanmalardır. Bu çerçevede geliştirilen farklı savunma yaklaşımları içinde en çok ön plana çıkan yaklaşımı füze savunma sistemleri oluşturmaktadır. Genişletilmiş caydırıcılık yaklaşımı çerçevesinde Avrupa'da bulunan ABD nükleer gücü, aynı zamanda meydana gelecek olası bir çatışma durumunda balistik füzelerin havada imhasını gerçekleştirebilecek bir füze savunma sistemi yoluyla nükleer caydırıcılığını bu kez silahlanma yoluyla değil "düşman"ın vuruş kapasitesini sınırlayabilecek bir şekilde arttırmayı öngörmekteydi. "Uzay Savaşları" olarak da bilinen proje, büyük bütçeler ayrılarak ABD Kongresi'nde onaylanmış ve proje üzerindeki çalışmaların ilk adımları atılmıştır. Buna karşın, SSCB'nin dağılması ve Soğuk

Savaş'ın fiilen sonuçlanması sonucu rafa kaldırılan bu proje ileride Avro-Atlantik balistik füze savunma sistemi projesinin de temelini oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paktı'nın dağılması NATO için artık direkt bir düşmanın bulunmadığı bir barış ve istikrar sürecinin ortaya çıkacağı algısını oluşturmuştur. Ancak aradan çok uzun bir süre geçmeden önce Irak'ta ortaya çıkan uluslararası kriz ve sonucunda yapılan NATO destekli ABD askeri operasyonu, ardından tüm dünyayı şoke eden 11 Eylül saldırıları, NATO üyesi ülkeler için geçmişte simetrik olarak tanımlanan Doğu Bloğu ülkelerinin aksine bu sefer asimetrik ve terör odaklı bir düşman kitlesinin temel tehdit unsuru olarak tanımlanmasına yol açmaktadır. 11 Eylül saldırılarını takip eden kısa süreç, bu düşmanın ve yaratabileceği tehditlerin potansiyelinin tanımlanması, diğer bir deyişle NATO'nun yeni tehdit algısına ilişkin çerçevenin belirlenmesi ile kendisini ortaya koymaktadır. Bu tehditlerin içinde en önemlisi, SSCB'nin ortadan kalkması sonucu erişimi kolaylaşan kitlesel imha silahı üretim bilgisine sahip olma ve hatta bu yönde somut adımları atan ülkeler ve devlet dışı aktörlerdir. Bu tür çabaların Soğuk Savaş sürecinde de bazı ülkeler tarafından gösterildiği fakat bu yönde karşılaşılabilecek muhtemel çift yönlü bir baskının da etkisiyle gereken adımları atmadığı bilinen ülkeler ve asimetrik güçler, Soğuk Savaş'ın bitiminde ortaya çıkan kargaşa sürecini fırsat bilerek bu yönde gelişim göstermişlerdir (Pakistan ve Kuzey Kore).

Söz konusu kitle imha silahlarının ve üretim teknolojilerinin İran gibi Batı karşıtı iktidara sahip bir ülkenin eline geçmesi aynı zamanda hem küresel ve bölgesel istikrarı ortadan kaldıracak hem de kitle imha silahlarının terör örgütlerinin eline geçmesinin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmış olacaktır. Kuzey Kore'nin nükleer silahlara dayalı tehditkar yaklaşımının da ötesinde, Türkiye ve Avrupa'ya ulaşabilen mevcut balistik füze menziliyle İran'ın nükleer silah üretebilmesi NATO için en önemli tehdit unsurudur. Ayrıca 2014 yaz aylarında Kırım'ı işgal ederek yarattığı ve bu tez yazıldığı sırada süregelen bu çok önemli bir uluslararası krize, Rusya'nın dağılan SSCB'nin kaybettiği dünya liderliği misyonuna yönelik arayışların artarak sürdüğünü göstermektedir. Ukrayna Krizi'ni takiben gelişen olaylar neticesinde Rusya, özellikle eski SSCB ülkeleri olan Baltık Devletleri ve Doğu Avrupa'daki Polonya gibi ülkeler tarafından yeniden askeri bir tehdit olarak tanımlanmaktadır.

Bu tür önemli jeopolitik gelişmelerin yaşandığı bir süreçte, 2010 yılında Lizbon'da ve 2012 yılında Chicago'da yapılan NATO Zirve'lerinde NATO'nun stratejik caydırıcılık

duruşunda nükleer gücün varlığının devam etmesi ve NATO üyesi ülkelerin yukarıda sayılan sebepler doğrultusunda karşı karşıya olduğu potansiyel balistik füze tehdidi ülke ismi verilmeden ancak İran ve Kuzey Kore tarif edilerek savunulması gereken en önemli tehdit olarak tespit edilmiştir. Stratejik Konsept’inde Caydırıcılık ve Savunma Duruşunun (DDPR) nükleer güç ve bunun bir parçası olan füze savunma sistemiyle sağlanması yönünde bir deklarasyon kabul edilmektedir.

Füze Savunma Sistemi, Türkiye gibi birliğin İran ile ve Karadeniz üzerinden Rusya ile komşu olan tek ve ileri karakol niteliğindeki üyesi adına önemli stratejik ve diplomatik kararları verme noktasında kritik bir süreçtir. Türkiye’nin güney sınırlarında ortaya çıkan istikrarsız tablo, özellikle Suriye’de yaşanan iç savaşla birlikte aleni bir tehdide dönüşmüş ve son olarak Türkiye’nin Suriye ile askeri angajman kurallarını değiştirmesine kadar varan bir krize dönüşmüştür. Kitle imha silahlarına sahip olan bu komşu devlet içerisinde ortaya çıkan aşırı uç ve terörist unsurlar da Türkiye’nin güvenlik kaygılarının önemli bir odak noktasını temsil etmektedir.

NATO Füze Savunma Sistemine son derece kritik olan bu süreçte ihtiyaç duymakta olan Türkiye’nin aynı zamanda sistemin kullanım şartları, İran’la olan ilişkilerinde yol açacağı zedelenme, sistemin mevcut güvenlik ihtiyaçlarını sağlama yönündeki teknik kapasitesi ve füze savunma sistemine ısrarla karşı duran Rusya’dan son dönemlerde Türkiye’ye yönelen tepkiler gibi gerekçelerle önemli çekinceleri bulunmaktadır. Sistemin Türkiye’yi ilgilendiren iki önemli unsurundan birincisi olan AEGIS sistemi Akdeniz ve Ege denizinde konuşlandırılacak gemilerde bulunana füze savunma sistemidir. Kara merkezli konuşlandırma ise Türkiye’nin İran ve Rusya ile ilgili önemli çekinceleri dikkate alınarak SM-3 bataryaları Romanya ve Polonya’ya kaydırılmıştır. Türkiye’de ise balistik füze savunmasının önemli radar merkezlerinden birisi olan radar erken uyarı sisteminin ve bu sistemin ulusal savunma ve orta menzilli balistik füzelerin bertaraf edilmesine yönelik unsuru olan Patriot bataryalarının kurulmasına karar verilmiştir.

Bu tür bir yapılanma, gerek Türkiye’yi karşı karşıya bulunduğu hayati tehditlerden koruma kapasitesinin yetersizliği sebebiyle Ankara tarafında, gerekse karşılaşılan diplomatik, politik ve askeri çekincelerin ve engellerden önde gelen NATO ülkeleri tarafında tam anlamıyla tatmin yaratamamaktadır. Bu durum, Türkiye’nin kendi ulusal güvenliğine ve çıkarlarına daha uygun yerli ya da ucuz maliyetli yabancı menşeli bir füze savunma sistemi geliştirme yönündeki motivasyonunu arttırmış ve bu alanda NATO dışı

hatta Çin gibi halen askeri anlamda NATO ve müttefikleri açısından tehdit kabul edilen bir ülke ile ortaklık arayışına girmiştir. Geçtiğimiz yaklaşık on yıllık süreç boyunca Türk politik ve askeri kamuoyunda yaygın olan bakış açısına göre NATO füze savunma sistemi projesi, Türkiye için beklenen savunma kapasitesini sağlamaktan uzak, aksine Türkiye'yi NATO karşıtı unsurların bir hedefi haline getirebilecek bir potansiyele sahipti. Ancak Suriye'de yaşanan krizin derinliğini ve ciddiyetini her geçen gün daha da arttırması ve sahada yeni aktörlerin farklı roller ile boy gösteriyor olması Türkiye'nin füze savunma sistemine olan ihtiyacını daha acil ve elzem bir hale dönüştürmektedir. Özellikle Rusya'nın Suriye'de yaptığı askeri yığınak ve Türkiye ile karşı karşıya gelmesine yol açan karşıt çıkar tanımlamaları, 2015 yılının Kasım ayında yaşanan uçak düşürme kriziyle yeni bir aşamaya geçmiş ve Türkiye'nin hava sınır güvenliğinin adeta Soğuk Savaş döneminde bile görülmemiş bir tehdit ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır.

Bu gelişme neticesinde, Rusya Türkiye için direkt bir tehdit unsuru haline dönüştüğü gibi, bölgesel askeri işbirliği içinde bulunduğu İran, Suriye rejimi ve rejimi destekleyen bazı unsurlar da artık Türkiye için eskisinden çok daha ciddi birer tehdit halini almaktadır. Rusya'nın uçak krizinin hemen ertesinde bölgeye sevk ettiği en gelişmiş füze savunma sistemleri olan S-400'ler, yaklaşık 200 Km.lik etkin vuruş kabiliyeti ile Türk hava sahasını açıkça tehdit etmekte ve Türk jetleri için Suriye hava sahasını tam anlamıyla uçuşa kapatmaktadır. Rusya'nın Suriye üzerinde olduğu kadar Ukrayna, Moldova ve Ermenistan ile ilişkilerinde de izlemeyi sürdürdüğü revizyonist politikalar önümüzdeki süreçte Türkiye ve NATO ile Rusya'nın daha sık ve ciddi bir şekilde karşı karşıya kalacağını belirgin göstergeleri niteliğindedir. Kısa bir süre öncesine kadar Türkiye'nin askeri bir tehdit olarak algılamak bir yana, en önemli stratejik ortağı olarak konumlandığı Rusya ile yaşanan bu ciddi kriz, Türkiye'nin NATO füze savunma sistemi içerisindeki rolünün yeniden tanımlanmasına yol açabilecek derecede bir önem taşımaktadır.

Mevcut kriz durumunun başlangıcından hemen önce Çin ile anlaşmaya varılan füze savunma sisteminin iptal edildiğine ilişkin bildirge bu noktada Türkiye'nin NATO ile füze savunma işbirliği açısından konumunu güçlendirmektedir. Ancak yine de unutulmamalıdır ki, NATO üyesi ülkelerin kesin bir ifade ile uzun süre karşı çıktığı ve açıkça tehdit olarak tanımlanan bir ülkeyle Türkiye tarafından yapılan füze savunma sistemi anlaşmasının yarattığı güvensizlik ortamı, NATO'nun Türkiye'ye yönelik füze savunma kalkını yaklaşımını uzunca bir süre daha olumsuz biçimde etkileyebilecek bir gelişmedir.

Bu bağlamda NATO üyesi ülkelerin Türkiye’den beklentisi füze savunma sistemi projesinde daha etkin ve istekli bir rol alması ve Türkiye’de yaşayan insanları olduğu kadar Avrupa’yı da Rusya, İran ve Ortadoğu’dan gelebilecek saldırılara karşı koruma işlevi üstlenebilecek bir araç olarak görmesidir. Türkiye’nin beklentisi ise ABD önderliğinde NATO’nun Türkiye’de bulunan yerli askeri sanayiye destekleme, füze savunma teknolojilerinin kolay ve hızlı bir şekilde temini ya da diğer üye ülkelerle geliştirilecek ortak savunma teknolojisi yatırımlarının desteklenmesi ve geliştirmesi yönündedir. Her iki tarafın da güncel risk algıları çerçevesinde geniş kapsamlı ve koşulsuz bir işbirliğine ihtiyaç duyuyor olduğu gerçeği önümüzdeki süreçte atılacak adımları belirleyen en önemli unsur olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- 1) ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa, 10.Baskı, 2013
- 2) BURNS, Richard D., **The Missile Defense Systems of George W. Bush**, Praeger, Santa Barbara, 2010.
- 3) BUZAN, Barry - Lene HANSEN, **International Security Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, SAGE Publications Ltd., London, 2007.
- 4) CHIVVIS, Christopher S., **Recasting NATO's Strategic Concept: Possible Directions for the United States**, RAND Corporation, Santa Monica, 2009.
- 5) COLEMAN, David G. - Joseph M. SIRACUSA, **Real-World Nuclear Deterrence: The Making of International Strategy**, Praeger Security International, Westport, 2006.
- 6) COLLINS, Brian J., **NATO: A Guide to the Issues**, Praeger, Santa Barbara, 2011.
- 7) ÇOMAK, Hasret, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.
- 8) EDSTRÖM, Hakan - Janne H. MATLARY - Magnus PETERSSON, **NATO: The Power of Partnerships**, Palgrave Macmillan, London, 2011.
- 9) FINNEY, John L. - Ivo ŠLAUS, **Assessing the Threat of Weapons of Mass Destruction: The Role of Independent Scientists**, IOS Press, Amsterdam, 2010.
- 10) FORSTER, Peter K. - Stephen J. CIMBALA, **The US, NATO and Military Burden-Sharing**, Taylor & Francis Group, New York, 2005.
- 11) GHECIU, Alexandra, **NATO in the "New Europe": The Politics of International Socialization after the Cold War**, Stanford University Press, California, 2005.
- 12) GRESSEL, Gustav C. - Eugene KOGAN, **Missile Defence in Europe: Systems, Policies and Strategic Choices**, Internationales Institut für Liberale Politik, Wien, 2010.
- 13) KYL, Jon, **Maintaining Deterrence in the 21st century**, DoE Nuclear Initiatives, Washington DC, June 16, 2005.
- 14) LIBICKI, Martin C., **Cyberdeterrence and Cyberwar: Project Air Force**, RAND Cooperation, 2009.
- 15) LIEBERMAN, Elli, **Reconceptualising Deterrence: Nudging Toward Rationality in Middle Eastern Rivalries**, New York: Routledge, 2013.
- 16) LINDSAY, James M. - Michael E. O'HANLON, **Defending America: The Case For Limited National Missile Defense**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2001.
- 17) LONG, Austin G., **From Cold War to long war: lessons from six decades of Rand deterrence research**, RAND Corporation, Santa Monica, 2008.

- 18) MORGAN, Patrick, M., **Deterrence Now**, Cambridge Studies In International Relations: 89, Cambridge 2003.
- 19) PAUL, Thanza, V. - Patrick M. MORGAN, - James J. WIRTZ, **Complex deterrence: Strategy in the Global Age**, The University of Chicago Press, Chicago, 2009.
- 20) PEKSARI, Gonca, **NATO'nun Değişen Konsepti**, Asil Yayınları, Ankara, 2007.
- 21) NYE, Joseph - Robert KEOHANE, **The United States and International Institutions: After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989- 1991**, Harvard University Press, 1993.
- 22) PONSARD, Lionel, **Russia, NATO and Cooperative Security: Bridging the Gap**, Routledge, New York, 2007.
- 23) POWELL, Robert L., **Nuclear Deterrence Theory: The Search For Credibility**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- 24) REUS-SMITH, Christian - Nicholas J. WHEELER, **Justifying Ballistic Missile Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- 25) STOCKER, Jeremy, **Britain and Ballistic Missile Defence: 1942–2002**, Taylor & Francis Group, New York, 2005.
- 26) SPENCER, Jack, **The Ballistic Missile Threat Handbook**, The Heritage Foundation, London, 2000.
- 27) SWAINE, Michael D. - Rachel M. SWANGER - Takashi KAWAKAMI, **Japan and Ballistic Missile Defense**, RAND Corporation, Santa Monica, 2003.
- 28) VERMEIRSCH, Ayoub, **Ballistic Missile Defense Select Issues and Policies**, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2013.
- 29) WENGER, Andreas - Christian NUENLIST - Anna LOCHER, **Transforming NATO in the Cold War: Challenges Beyond Deterrence in the 1960s**, Routledge, New York, 2007.
- 30) WILKENING, Dean A., **Ballistic-Missile Defence and Strategic Stability**, Routledge, New York, 2006.
- 31) WIRBEL, Loring, **Star Wars: US Tools of Space Supremacy**, Pluto Press, London, 2004.

Sürelî Yayınlar

- 32) ABYET, Gülnur, “The Evolution of NATO’s Three Phases and Turkey’s Transatlantic Relationship”, **Perceptions**, Vol.17, No. 1 (Spring 2012), 19-36.
- 33) ACHEN, Christopher H. - Duncan SNİDAL, “Rational deterrence Theory and Comparative Case Studies”, **World Politics**, Sept. 1987, 143-169.
- 34) ADAMSKY, Dmitry, “Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia”, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 37, No. 1, (Jan 2014), 1-43.

- 35) AKDEMİR, Erhan, “NATO’nun Karadeniz Politikası”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 42, 2014, 1-9.
- 36) AKGÜL, Öner, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 7, 2008, 91-124.
- 37) AKTÜRK, Şener, “NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO’nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 9, Sayı: 34, 2012, 73-97.
- 38) ALMOG, Doron, “Cumulative Deterrence and the War on Terrorism”, **Parameters**, Winter 2004-05, 4-19 .
- 39) ASELSAN Dergisi, “NATO Balistik Füze Savunma Programında”, **ASELSAN Dergisi**, Sayı: 92, 1-2015, 1-43.
- 40) ASKERZADE, Aygün, “NATO Çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye Askeri Siyasi İşbirliği ve Bölgesel Güvenlik Sorunları”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 20, 2009, 1-17.
- 41) AUSERWALD, David. P., “Deterring Nonstate WMD Attacks”, **Political Science Quarterly**, Vol. 121, Issue: 4, 2006, 543-568.
- 42) BAKAN, Zerrin, “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları”, **21. Yüzyıl**, Cilt: 1, No: 3, 2007, 35-50.
- 43) BAŞBAŞOĞLU, Arif, “Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, Ekim 2011, Cilt:3, Sayı: 34, 74-80.
- 44) BAYRAKLI, Enes, “NATO’nun Galler Zirvesi: Yeni bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İşbirliği mi?”, **SETA Vakfı Perspektif**, SAYI: 70, Eylül 2014, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140916180230_nato%E2%80%99nun-galler-zirvesi-pdf.pdf , (07.02.2016).
- 45) BEBLER, Anton, “NATO and Transnational Terrorism”, **Perceptions**, Winter 2004-2005, 159-175.
- 46) BELKIN, Paul, “NATO’s Chicago Summit, Congressional Research Service”, **Report for Congress**, 14 May 2012, 14 sayfa.
- 47) BIÇAKCI, Salih, “NATO’nun Gelişen Tehdit Algısı: 21. Yüzyılda Siber Güvenlik”, **Uluslar arası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, 101-130.
- 48) BİRSEL, Haktan, “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 25, 2012, 109-124.
- 49) BOZKURT, Enver, “NATO’nun Geleceği: Tartışma Platformu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, No: 9, 2007, 185-187.
- 50) BÖLME, Selin, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Dergisi**, Aralık 2010, 1-20.
- 51) BRODIE, Bernard, “The Anatomy of Deterrence”, **WorldPolitics**, Vol. 11, No: 2, 1959, 173-191.
- 52) CAFERSOY, Nazım, “ABD - Rusya İlişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi”, **Stratejik Analiz**, Sayı 17, (Eylül 2001), 38-48.

- 53) COLETTA, Damon V., "Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture", **Strategic Studies Quarterly**, Spring 2013, 69-92.
- 54) ÇETİN, Servet, "NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti ve Lizbon Zirvesi" 22 Kasım 2010, <https://avrupanaliz.wordpress.com/tag/stratejik-konsept/>, (07/04/2016).
- 55) DAVIS, Ian, "Missile Defence: The Alliance Perspective", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, 19-25.
- 56) DE BIASO, Peppino A., "Missile Defense and NATO Security", **JFQ**, Issue: 51, (4th Quarter 2008), 46-51.
- 57) DEMİRDÖĞEN, Ülkü, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 46, Sayı:38, 1996, 153-163.
- 58) DOĞAN, Nejat, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60/3, 2005, 69-108.
- 59) EGELİ, Sıtkı - Serhat GÜVENÇ, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, 2012, 19-30.
- 60) EGELİ, Sıtkı, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), 39-73.
- 61) ELBEYE, Murat, "NATO'nun Doğuşu, 16 Haziran 2012, <http://www.tuicakademi.org/natonun-dogusu-1/> (08/04/2016).
- 62) ELLEMAN, Michael, "Containing Iran's Missile Threat", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.54, Issue:1, 2012, 119-126.
- 63) ERGÜN, Çağdaş, "Yeni NATO Konsepti", **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 18, 1999, 1-4.
- 64) FREUND, Norman C. - Percy LÖWENHARD, "Nuclear Deterrence: The Rationality of the Irrational", **International Journal on World Peace**, Vol. 4, No. 3, Jul-Sept 1987, 73-85.
- 65) GINGES, Jeremy, "Deterring the Terrorist: A Psychological Evaluation of Different Strategies for Deterring Terrorism", **Terrorism and Political Violence**, vol. 9, No. 1 (Spring 1997), published by Frank Cass, 170-185.
- 66) GÖYNÜ, Burcu C. , "Current Ballistic Missile Defense Program and Discussions in Turkey", **IFAR Fact Sheet**, January 2013, 1-5.
- 67) GÜLEÇ, Merve G., "Değişen NATO Stratejileri", 11 Mayıs 2015, <https://indigodergisi.com/2015/05/degisen-nato-stratejileri/> (08/04/2016).
- 68) GÜNEY, Nurşin, "Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma: Bilge Söyleşi 15", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, İstanbul, 2013.
- 69) GÜNEY, Nurşin, "Turkish Nuclear Security after Iranian Nuclearization", **Contemporary Security Policy**, Vol.33, Issue:3, 2012, 512-529.
- 70) HAKURA, Fadi, "TURKEY: Moving East, or West?" **The World Today**, Vol. 66, No. 3 (March 2010), 24-26.
- 71) HANSSON, Anders, "Where next for missile defence? RUSI's Missile Defence Conference", **Space Policy**, Vol. 30, 2014, 46-47.

- 72) HANSSON, Anders, "Refocusing European missile defence", **Space Policy**, Vol.27, 2011, 116-117.
- 73) HILDRETH, Steven A. - Carl EK, "Missile Defense and NATO's Lisbon Summit", **Congressional Research Service Report for Congress**, December 28, 2010, 1-6.
- 74) HUTH, Paul K., "The Extended Deterrent Value of Nuclear Weapons", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 34, No. 2, Jun., 1990, 270-290.
- 75) HUTH, Paul K., "Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates", **Annual Review of Political Science**, V.2, 1999, 25-48.
- 76) HYNEK, Nik - Vit STRITECKY, "The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 43, 2010, 179-187.
- 77) İMANBEYLİ, Vügar, "'Uçak Krizi' ve Türkiye-Rusya İlişkileri", **SETA Vakfı Perspektif**, Sayı: 119 Aralık 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151231165033_ucak-krizi-ve-turkiye-rusya-iliskileri-pdf.pdf, (05.02.2016).
- 78) İNAT, Kemal - Veysel KURT - Abdullah YEĞİN, "İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", **SETA Vakfı Analiz**, Ocak 2016, SAYI: 148, 7-28, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160121192240_analiz148.pdf, (05.02.2016).
- 79) JAFFE, Ben-Zion, "A Flexible NATO Missile Shield", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, 2-7.
- 80) JENSEN, Eric Talbot, "Cyber Deterrence", **Emory International Law Review**, Vol. 26, 2012, 774 - 824.
- 81) KARAOSMANOĞLU, Ali, "NATO'nun Dönüşümü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, 3-38.
- 82) KASAPOĞLU, Can, "Future MENA Threat Landscape and Turkey's Defense Posture", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 5, Sayı: 54, Haziran 2013, 35-44.
- 83) KHOOA, Nicholas - Reuben STEFF, "This program will not be a threat to them: Ballistic Missile Defense and US relations with Russia and China", **Defense & Security Analysis**, Vol. 30, No. 1, 2014, 17-28.
- 84) KAYA, Karen, "NATO Missile Defense and the View from the Front Line". **Joint Force Quarterly**, Issue:71, 4th quarter 2013, 84-89.
- 85) KİBAROĞLU, Mustafa, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", **Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü**, Foreign Policy, Ocak 2002, 1-11.
- 86) KİBAROĞLU, Mustafa, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, 183-204.
- 87) KNOPS, Raymond, "Missile Defence: The Way Ahead For NATO Report Submitted to Sub-Committee On Future Security and Defence Capabilities", **NATO Parliamentary Assembly**, October 2011, 1-21.
- 88) KULOĞLU, Armağan, "Füze Savunma Sistemi Projesi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 23, 2010, 58-64.

- 89) KÜNTAY, Burak, "NATO's Missile Defense Shield: Turkey's Western Preferences", **Online Academic Journal of Information Technology**, Vol: 4, Num: 13, 2013 Fall, 23-38.
- 90) LEBOW, Richard N. - Janice G. STEIN, Beyond Deterrence: Building Better Theory, *Journal of Social Issues*, Vol. 43, No. 4, 1987, 155-169.
- 91) LEBOW, Richard N. - Janice G. STEIN, "Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter", **World Politics**, Vol. 41, No. 2, Jan., 1989, Cambridge University Press, 208-224.
- 92) LEBOW, Richard N.- Janice G. STEIN, "Deterrence and the Cold War", **Political Science Quarterly**, Vol. 110, No. 2, (Summer, 1995), 157-181.
- 93) LEVINE, Robert A., "Deterrence and the ABM: Retreading the Old Calculus", **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 3 (Fall, 2001), 23-31.
- 94) LODAL, Jan M., "Deterrence and Nuclear Strategy", **Daedalus**, Vol. 109, No. 4, U.S. Defense Policy in the 1980s, Fall, 1980, 155-175.
- 95) MASSÉ, Dan, "CHAMP-Lights Out", **Microwave Journal**, January 2013, 53-54.
- 96) MCCGWIRE, Michael, "Deterrence: The Problem-Not the Solution", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, Vol. 62, No. 1, Winter, 1985-1986, 55-70.
- 97) MCCGWIRE, Michael, "Nuclear Deterrence", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, Vol. 82, No. 4, Jul., 2006, 771-784.
- 98) MILTECH, "Missile defence Reloaded, A Phased Adaptive Approach for Missile Defence in Europe", **Military Technology**, 11/2009, 29-34.
- 99) MUTLU, Gülay, "Ermenistan Rusya İlişkileri Giderek Artan Bağımlılık", **Yeni Türkiye**, Sayı: 60, 2014, 1-9.
- 100) NEWHOUSE, John, "The Missile Defense Debate", **Foreign Affairs**, Vol. 80, No.4 (Jul. - Aug., 2001), 97-109.
- 101) OĞUZLU, Tarık, "NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 24, 2010, 79-84.
- 102) OPPENHEIMER, Andy, "Ballistic Missile Defence: Action in the Face of Cuts". **Military Technology**, 8/2013, 13-18.
- 103) OPPENHEIMER, Andy, "Missile Defence Status", **Military Technology**, 8/2011, 35-42.
- 104) ÖZDAL, Habibe, "Ukrayna Krizinde Kırım'ın İlhakının Getirdikleri Gösterdikleri", **Analist Dergisi**, Sayı: 38 (Nisan 2014), 22-27.
- 105) ÖZGÜR, Ozan, "NATO'nun Krizi ve Akıllı Savunma", **Toplumsal Eşitlik Dergisi**, Sayı: 3, 2012, 1-14.
- 106) ÖZLÜK, Erdem - Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, 2014, 209-225.
- 107) PAYNE, Keith B., "Post-Cold War Deterrence and Missile Defense", **Orbis (Elsevier)**, Vol.39, Issue:2, 1995, 201-223.

- 108) POLINSKY, Mitchell - Steven SHAVELL, "On Offense History and the Theory of Deterrence", **International Review of Law and Economics** Vol.18, 1998, 305–324.
- 109) POWELL, Robert L., "The Theoretical Foundations of Strategic Nuclear Deterrence", **Political Science Quarterly**, Vol. 100, No. 1 (Spring, 1985), 75-96.
- 110) POWELL, Robert L., "Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense", **International Security**, Vol. 27, No. 4 (Spring, 2003), 86-118.
- 111) ROONEY, John J., "Missile Defense and Rising Global Tensions", **Global Security**, Spring 2009, 39-41.
- 112) QUACKENBUSH, Stephen L., "General Deterrence And International Conflict: Testing Perfect Deterrence Theory", **Taylor & Francis Group: International Interactions**, Vol. 36, 2010, 60–85.
- 113) ROOD, John C., "BMD after the Bucharest NATO Summit", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, 14-19.
- 114) RUSSETT, Bruce Martin, "Extended Deterrence with Nuclear Weapons: How Necessary, How Acceptable?", **The Review of Politics**, Vol. 50, No. 2, Spring, 1988, 282-302.
- 115) RÜHLE, Michael, "NATO and Emerging Security Challenges: Beyond the Deterrence Paradigm", **American Foreign Policy Interests**, Vol. 33, 2011, 278–282.
- 116) SAGAN, Scott D., "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons", **International Security**, Vol. 18, No. 4 (Spring, 1994), 66-107.
- 117) SCHEFFER, Jaap de Hoop, "European and American Missile Defence Perspectives", **Military Technology**, Vol. 32, No: 8, 2008, 12-13.
- 118) SCHELLING, Thomas C., "Nuclear Deterrence For The Future", **Issues In Science And Technology**, Vol. 23/1, Fall 2006, 50-52.
- 119) SCHULTE, Paul, "The Future of Extended Deterrence: a UK View, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents Nr. 3**, 2010, 97-110.
- 120) SEABOYER, Anthony - Oliver THRÄNERT, "What Missile Proliferation Means for Europe", **Survival**, Vol. 48, No. 2, Summer 2006, 85–96.
- 121) SEVER, Ayşegül, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 52, Sayı: 1, 1997, 647-660.
- 122) SHOUMIKHIN, Andrei, "Current Russian Perspectives on Arms Control and Ballistic Missile Defense", **Comparative Strategy**, 1999, 18:1, 49-57.
- 123) SPINARDI, Graham, "Technical Controversy and Ballistic Missile Defence: Disputing Epistemic Authority in the Development of Hit-to-Kill Technology", **Science as Culture**, DOI:10.1080/09505431.2013.768224, 2013, 1-26.
- 124) STEIN, Aaron, "Türkiye ve Caydırıcılık: Karşılıklı Garantili İmhadan Aktif Müdafaaya", **EDAM Tartışma Kağıdı**, 2012/4, 1-8.

- 125) STEIN, Aaron - KASAPOGLU, Can - ULGEN, Sinan, "Turkey Goes Chinese for Missile Defense", **EDAM Discussion Paper Series**, 2013/12, 1-14.
- 126) TALMADGE, Caitlin, "Deterring a Nuclear 9/11", **The Washington Quarterly**, Vol. 30, No: 2, 2007, 21-34.
- 127) TERTRAIS, Bruno, "The Future of Extended Deterrence: A Brainstorming Paper, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents Nr.3**, 2010, 7-14.
- 128) TERTRAIS, Bruno, "Defining Right Mix of Capabilities: The Ireplaceable Role of NATO Nuclear Arrangements, Managing Change", **NATO's Partnerships and Deterrence in a Globalized World**, 21-22 June, 2011, 5-10.
- 129) THRAPSTON, Frank, "Ground-based Air Defence Radars", **Military Technology**, 4/2010, 38-45.
- 130) THRÄNERT, Oliver, "NATO and Extended Deterrence: Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents**, Nr. 3, 2010, 111-118.
- 131) THRÄNERT, Oliver, "NATO and Missile Defence: Opportunities and Open Questions", **CSS Analysis in Security Policy**, No. 86, December 2010, 1-3.
- 132) TREJBAL, Václav, "Missile Defense in Europe: Never-Ending, Ever-Changing Story", **Atlantic Voices**, Vol.3, Issue: 5, May 2013, 8-11.
- 133) TÛTÛNCÛ, AyŖe N., "NÛkleer Silâhların Kullanımının Yasaklanması Sorunu", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, 2004, 9-26.
- 134) ÛLGEN, Sinan, "TÛrkiye'nin NÛkleer Programının GÛvenlik Boyutu: NÛkleer Diplomasi ve NÛkleer Silahların Yayılmasını Õnleme Politikaları", **Edam Discussion Papers**, EylÛl 2011, http://www.edam.org.tr/document/Discussion%20Paper_Sinan_Ulgennew.pdf, (08/04/2016).
- 135) URBELIS, Vaidotas - Kestutis PAULAUSKAS, "NATO's Deterrence Policy – Time for Change?", **Baltic Security & Defence Review**, Vol. 10, 2008, 86-102.
- 136) VALASEK, Tomas, "The Fight against Terrorism: Where's NATO?", **World Policy Journal**, Vol. 18, No. 4, Winter, 2001/2002, 19-25.
- 137) VARLIK, Ali Bilgin, "Askerî ve Ekonomik Veriler IŖıĖında NATO'nun Esnekliği", **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2012, 71-123.
- 138) WEITZ, Richard, "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.52, Issue: 4, 2010, 99-120.
- 139) WHITENECK, Daniel, "Deterring Terrorists: Thoughts on a Framework", **The Washington Quarterly**, Summer 2005, 187-199.
- 140) WILLIAMS, Shirley, "Missile Defense Will Split NATO", **Prospect**, June 2000, 42-44.
- 141) YILMAZ, Sait, "NATO Lizbon Zirvesi Sonuçları, FÛze Savunma Sistemi ve TÛrkiye", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Yıl: 9, Sayı:77, (Aralık 2010), 20-23.
- 142) YOST, David S., "Assurance and US extended deterrence in NATO", **International Affairs**, Vol.85, Issue: 4, (2009), 755–780

- 143) YOST, David S., "US Extended Deterrence In NATO and North-East Asia, Perspectives on Extended Deterrence", **Recherches & Documents** Nr. 3, 2010, 15-36.
- 144) ZADRA, Roberto, "NATO, Russia and Missile Defence", **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol. 56, Issue: 4, 2014, 51-61.

Raporlar

- 145) ALAGÖZ-AKÇADAĞ, Emine, "NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti: Aktif Angajman, Modern Savunma", 24 Kasım 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1227/-nato'nun-yeni-stratejik-konsepti--aktif-angajman--modern-savunma/#.VwmatdSLTIV> , (08/04/2016).
- 146) BMI, **Turkey Defence & Security Report Q1 - 2014**, Business Monitor International, London, 2013.
- 147) European Leadership Network, "Avrupa'da Savaşın Önlenmesi: Rusya ve NATO Arasında Askeri Çatışma Riskini Azaltmanın Yolu", **Görev Gücü Tutum Belgesi III**, (Ağustos 2015), 1-5.
- 148) GLASER, Charles L., "Deterrence of Cyber Attacks and U.S. National Security", **Report of the George Washington University, Cyber Security Policy and Research Institute**, 1 June, 2011.
- 149) HOLDORF, Polly - Jeffrey LARSEN, "Extended Deterrence and NATO/Europe", **Workshop Report**, SAIC Conference Center McLean, Virginia, 22-23 June 2011.
- 150) Nato's Deterrence and Defence Posture Review And The Future Of Nuclear Weapons 5-6 March 2012: Synthesis, IRIS- Paris, April 2012.
- 151) SCHULTE, Paul, "Is NATO's Nuclear Deterrence Policy a Relic of the Cold War?" **Policy Outlook, 2010 Carnegie Endowment For International Peace**, 17 Nov, 2010.
- 152) SEREN, Merve, "Türkiye'nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci: Temel Dinamikler ve Aktörler", **SETA Yayınları**, Rapor No: 54, (Eylül 2015), http://file.setav.org/Files/Pdf/20150916125435_fuze-rapor-16-9-15.pdf (18.09.2015).
- 153) SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), "NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Savunma Güvenlik Programı Koordinatörlüğü**, Temmuz 2011, 1-28.
- 154) United Nations General Assembly, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", **Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change**, A/59/565, December, 2004.
- 155) YOST, David S., "NATO's Deterrence and Defense Posture, After the Chicago Summit", **PASCC Report**, Number 2012/016, November 2012.
- 156) TÜRKMEN, İlder - Salim DERVİŞOĞLU - Fahir ALAÇAM - Oktar ATAMAN, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konseptinin Geçirdiği Evreler", 22 Aralık 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan->

bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VwIGrdSLTIV ,
(08/04/2016).

Diğer Kaynaklar

- 157) A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html> (02.04.2014).
- 158) Aktüel, **Füze Kalkanı Meselesinin İcyüzü: Yıldız savaşlarından füze kalkanına nasıl gelindi?**<http://www.aktuel.com.tr/Dunya/2013/04/09/fuze-kalkani-meselesinin-icyuzu> (01.10.2014).
- 159) Al Jazeera, **İran ile 5+1 anlaştı**, 14.07.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/iran-ile-51-anlasti> (16.09.2015).
- 160) ALTUNTAŞ, Alper, **Patriotlar neyi koruyor?**, 26.03.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/patriotlar-neyi-koruyor> (14.09.2015).
- 161) Amerikanın Sesi, **İran'la Nükleer Müzakerelerde Tarihi Anlaşma**, 14.07.2015, <http://www.amerikaninsesi.com/content/iraqnla-nukleer-muzakerelerde-tarihi-anlasma-/2860814.html> (15.09.2015).
- 162) Arms Control Association, **Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance**<http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> (11.10.2014).
- 163) Arms Control Association, **Worldwide Ballistic Missile Inventories**, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles> (11.10.2014).
- 164) Bank info Security, **The Reality of Cyber attacks: Emerging Solutions for Today's Threats**,<http://www.bankinfosecurity.com/webinars/reality-cyberattacks-emerging-solutions-for-todays-threats-w-179> (04.06.2014).
- 165) BEKDİL, Burak, "Aselsan To Develop Strategic Turkish Radar," **Defense News**,<http://www.defensenews.com/article/20130816/DEFREG04/308160006/Aselsan-Develop-Strategic-Turkish-Radar>, (22.05.2015).
- 166) BEKDİL, Burak, **NATO Allies Making It Easier for Iran to Attack Israel?**, 03.09.2015, <http://www.gatestoneinstitute.org/6401/nato-iran-israel> (18.09.2015).
- 167) BIK, **İşte Patriot'ların Türkiye'ye Maliyeti**, <http://www.bik.gov.tr/iste-patriotlarin-turkiye-ye-maliyeti-haberi-28210/> (30.09.2014).
- 168) BOLAT, Aydın, **NATO Güvenilir ve İnandırıcı Mı? / İŞİD Gündemi**, 23.09.2014, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/nato-guvenilir-ve-inandirici-mi-isisid-gundemi/4020> , (16.09.2015).
- 169) BOLAT, Aydın, **Patriot Hava Savunma Sistemleri Neden Geri Çekiliyor?** 19.08.2015, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/patriot-hava-savunma-sistemleri-neden-geri-cekiliyor/4372> (19.09.2015).

- 170) Chicago Summit Declaration, 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease (10.05.2014).
- 171) Cnn Türk, **Lavrov:"Putin, Erdoğan'dan özür dilemişti"**, 09 Aralık 2015, <http://www.cnnturk.com/dunya/lavrov-putin-erdogandan-ozur-dilemisti> , (07.02.2016).
- 172) Department of Defense (DoD), **Ballistic Missile Defense Review Report 2010**, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.09.2014).
- 173) Deterrence and Defence Posture Review, **Press Release**, 20 May 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87597.htm?mode=pressrelease (20.01.2014).
- 174) Deutsche Welle (Türkçe), **Füze kalkanının inşaatına başlandı**. [www.dw.de/füze-kalkaninin-inşaatına-başlandı/a-17189706](http://www.dw.de/fuze-kalkaninin-in%C5%9Faatina-ba%C5%9Flandi/a-17189706) (20.09.2014).
- 175) ELLEMAN, Michael, "Iran's Ballistic Missile Program", **U.S. Institute of Peace**, <http://iranprimer.usip.org/resource/irans-ballistic-missile-program> (15.10.2014).
- 176) EMMOTT, Robin, **Exclusive: NATO agrees Turkey air defense package, seeks 'predictability'**, 18 Aralık 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-nato-exclusive-idUSKBN0U123520151218>, (05.02.2016).
- 177) ERDURMAZ, Serdar, **Türk Milli Balistik Füze Savunma Sistemi NATO'ya Entegre Edilmeyecek**, 21.02.2015, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1226-turk-milli-balistik-fuze-savunma-sistemi-nato-ya-entegre-edilmeyecek> (10.09. 2015).
- 178) Financial Times, **Turkey shoots down Russian fighter jet on Syrian border**,<http://www.ft.com/cms/s/0/d2b1abb0-9287-11e5-94e6-c5413829caa5.html#axzz3zjouwoGS> , (04.02.2016)
- 179) Glossary of Terms for IR, <http://www.peace.ca/glossaryoftermsforir.htm> (14.05.2014).
- 180) GÖKSEDEF, Ece, **Patriot kararı ne anlama geliyor?**, 17.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/patriot-karari-ne-anlama-geliyor> (14.09.2015)
- 181) GÖKSEDEF, Ece, **ABD Dışişleri'nden 'mosmor' açıklaması**, 18.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/abd-disislerinden-mosmor-aciklamasi> (14.09.2015).
- 182) GÖREN, Nilsu, **Turkey's Air and Missile Defense Journey Continues**, <http://www.middleeast-armscontrol.com/2013/10/23/turkeys-air-and-missile-defense-journey-continues/> (17.10.2014).
- 183) GÜRCAN, Metin, **Patriot'ların Türkiye'den çekilişi bize ne söylüyor?**, 26.08.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/patriotlarin-turkiyeden-cekilisi-bize-ne-soyluyor> (12.09.2015).

- 184) Haber 7, **NATO'dan kritik Türkiye açıklaması**, 01 Mayıs 2015, <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1357065-natodan-kritik-turkiye-aciklamasi> (14.09.2015).
- 185) Haber 7, **Suudi Arabistan-İran savaşı kapiya dayandı**, 14 Ekim 2015, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1601358-suudi-arabistan-iran-savasi-kapiya-dayandi>, (05.02.2016).
- 186) Haberler (a), **Türkiye İstedi, NATO Kabul Etti! Patriot'ların Görev Süreleri Uzatıldı**, 15 Aralık 2015, <http://www.haberler.com/nato-turkiye-deki-patriotlarin-gorev-suresi-7971135-haberi/>, (04.02.2016).
- 187) Haberler (b), **NATO Raporunda Rusya'ya Yönelik Sert Uyarılar**, 28 Ocak 2016, <http://www.haberler.com/nato-2015-raporu-aciklandi-8106937-haberi/>, (04.02.2016).
- 188) Haberler (c) **Rus İhlali Sonrası Ankara'dan Kritik Patriot Hamlesi**, 01 Şubat 2016, <http://www.haberler.com/rus-ihlali-sonrasi-ankara-dan-kritik-patriot-8116729-haberi/>, (04.02.2016).
- 189) HALLINAN, Conn, **So Why Did Turkey Shoot Down That Russian Plane?**, 10 Aralık 2015, <http://fpif.org/turkey-shoot-russian-plane/>, (08.02.2016).
- 190) Intelligence of Iran, **Iran Missile Arsenal**, <http://www.iranintelligence.com/arsenal> (15.10.2014).
- 191) İSMAYILOV, Elnur, **Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi**, 31.07.2014, <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VWSQntLtmko> (22.05.2015).
- 192) JUDSON, Jen, **Critical Missile Defense Decisions in NATO Europe Expected in 2016**, 29 Aralık 2015, <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/12/29/critical-decisions-in-european-missile-defense-expected-in-2016/77880760/>, (04.02.2016).
- 193) KILIÇ, Hakan, **Türkiye kendi hava savunma füzesini yapabilir mi?** 16 Kasım 2015, <http://kokpit.aero/hakan-kilic-turkiye-kendi-hava-savunma-fuzesini-yapabilir-mi>, (05.02.2016).
- 194) KRIVOBOK, Ruslan, **Russia bans Moldovan Wine imports**, 11 Sept 2013, <http://en.ria.ru/world/20130911/183349336/Russia-Bans-Moldovan-Wine-Imports.html> (07.05.2014).
- 195) LEBOW, Richard N., **Deterrence**, May 2008, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dartmouth.edu%2F~nedlebow%2Fdeterrence.doc&ei=u4pzU7-cAoKNywoFr4GIDA&usq=AFQjCNGfv_V2SEqUT53mNCqOzS6YT0zNlw (14.05.2014).
- 196) Lockheed Martin, **MEADS Multifunction Fire Control Radar Proves Capabilities in Performance Tests**. <http://www.lockheedmartin.com/us/news/press->

- releases/2014/september/mfc-meads-multifunction-fire-control-radar-proves-capabilities-performance-tests.html (15.10.2014).
- 197) MARITZ, Dominique, **The Cuban Missile Crisis and the Deterrence Value of Nuclear Weapons**, Written October 2011, Published: August 2012, <http://www.e-ir.info/2012/08/21/the-cuban-missile-crisis-and-the-deterrence-value-of-nuclear-weapons/> (14.05.2014).
- 198) METİN, Muhammet, **Türkiye'nin Orta Menzil Hava Savunma Sistemi**, <http://kokpit.aero/turkiyenin-orta-menzil-i-hawk-hava-savunma-sistemi> (18.10.2014)
- 199) Missile Defense Agency, **The Ballistic Missile Defense System Fact Sheet**, <http://www.mda.mil/global/documents/pdf/bmds.pdf> (11.09.2014).
- 200) MUTLU, Gülay, **Ermenistan'ın Uygulamadan Bağımsız İlkesi: Rusya'ya Rağmen Batı**, Eylül 2015, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/09/ermenistan-in-uygulamadan-bagimsiz-ilkesi-rusya-ya-ragmen-bati>, (05.02.2016).
- 201) NASON, Alistair, **Deterrence and Terrorism in the Modern Era**, 24 May, 2010, <http://www.e-ir.info/2010/05/24/deterrence-and-terrorism-in-the-modern-era/> (04.06.2014).
- 202) North Atlantic Treaty Organization, **NATO Ballistic Missile Defence (BMD)** http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Missile-Defence_en.pdf (10.09.2014).
- 203) NATO, <http://www.historylearningsite.co.uk/nato.htm> (02.04.2014).
- 204) NATO, **NATO's relations with the Republic of Moldova**, 26 Ekim 2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm, (07.02.2016).
- 205) NATO Allied Command Operations, **Patriot Fact Sheet**. <http://aco.nato.int/resources/3/documents/Patriot%20Deployment/SHAPE%20PATRIOT%20FACT%20SHEET%20final-2%20Apr%202013.pdf> (15.10.2014).
- 206) NATO Allied Command Operations, **NATO Deployment of Patriot Missiles to Turkey**, <http://www.aco.nato.int/nato-deployment-of-patriot-missiles-to-turkey.aspx> (15.10.2014).
- 207) NATO Communications and Information Agency, **Ballistic Missile Defence Programme**, <https://bmd.ncia.nato.int/Pages/default.aspx> (10.09.2014).
- 208) NATO Dergisi, **Bükreş: NATO'nun Dönüşümünde bir Kilometre Taşı**. <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART3/TR/index.htm> (12.09.2014).
- 209) NATO, **"Nato'nun Dönüşümü"**, 2004, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_nato-trans-tur.pdf, (08/04/2016).
- 210) NATO, **"Lizbon Sonrası NATO"**, 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (08/04/2016).
- 211) NATO, **"Aktif Katılım, Modern Savunma"**, 2012, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf (08/04/2016).

- 212) NATO, **“Strategic Concepts”**, 12 Kasım 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm , (04/04/2016).
- 213) NY Times, **Turkey to Install U.S.-Designed Radar, in a Move Seen as Blunting Iran’s Missiles**, http://www.nytimes.com/2011/09/03/world/europe/03missile.html?_r=0 (15.10.2014).
- 214) ÖZLÜK, Erdem, **Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve ‘Özür’ Meselesi**, ORSAM bölgesel gelişmeler değerlendirmesi No.35, Aralık 2015, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20151215_35BRIEFsadulla_h2.pdf, (04.02.2016).
- 215) PILLAR, Paul, **Deterrence After the Cold War, National Interest**, February 21, 2013, <http://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/deterrence-after-the-cold-war-8135> (10.08.2014)
- 216) POMPER, Miles A., **NATO's New Nuclear Policy: Consensus without Progress but a Glimmer of Hope for Disarmament**, May 22, 2012, http://cns.miis.edu/stories/120522_nato_nuclear_policy.htm (28.01.2014).
- 217) POMPER, Miles A. – Nikolai SOKOV - Meghan WARREN, **Delaying Decisions: NATO’s Deterrence and Defense Posture Review**, 11 May, 2012, <http://www.nti.org/analysis/articles/delaying-decisions-natos-deterrence-and-defense-posture-review/> (20.01.2014).
- 218) PORTER, Gareth, **The real reason for Turkey's shoot-down of the Russian jet**, 30 Kasım 2015, <http://www.middleeasteye.net/columns/real-turkeys-shoot-down-russian-jet-1615790737>, (08.02.2016).
- 219) REHIMOV, Ruslan - Bayram ALTUĞ, **Rusya'nın bu hareketi NATO'ya ve Türkiye'ye karşı bir hamle**, 19 Aralık 2015, <http://aa.com.tr/TR/dunya/rusyanin-bu-hareketi-natoya-ve-turkiyeye-karsi-bir-hamle/476221>, (05.02.2016).
- 220) REYNOLDS, Michael, **Turkey, Russia, and NATO Enter the Danger Zone**, <http://www.fpri.org/articles/2015/12/turkey-russia-and-nato-enter-danger-zone>, (04.02.2016).
- 221) Roketsan, **Türkiye nin İlk Milli Hava Savunma Füzesi Hisar dan Bir İlk Daha**, Temmuz 2015, <http://www.roketsan.com.tr/turkiye-nin-ilk-milli-hava-savunma-fuzesi-hisar-dan-bir-ilk-daha-sabah-gazetesi-temmuz-2015/> (14.09.2015).
- 222) SAUNDERS, Paul, **Why Iran-Saudi fallout will be costly for Moscow**, 12 Ocak 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2016/01/saudi-iran-dispute-russia-middle-east-foreign-policy.html#> , (05.02.2016).
- 223) Savunma Sanayii Müsteşarlığı, **Türk Savunma Sanayii Ürünleri 2015-2016**, <http://www.ssm.gov.tr/urunkatalog/data/ekatalog/tr/index.html#> (15.09.2015).
- 224) Savunma ve Teknoloji, **Rusya ve Ermenistan’dan ortak hava savunma şemsiyesi**, 24 Aralık 2015, <http://savunmaveteknoloji.com/rusya-ve-ermenistandan-ortak-savunma-semsiyesi/> , (05.02.2016).

- 225) SCHMITT, Eric, **After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles From Turkey**, 17.08.2015, http://www.nytimes.com/2015/08/17/world/europe/after-delicate-negotiations-us-says-it-will-pull-patriot-missiles-from-turkey.html?_r=1 (12.09.2015).
- 226) SEREN, Merve, **Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?** 22.08.2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/haber-1051654> (13.09.2015).
- 227) SMITH, Elliot B. - Gopal RATNAM, **\$35B Missile Defense Misses Bullet With Bullet**, <http://www.bloomberg.com/news/2011-08-03/missile-defense-costing-35-billion-misses-bullets-with-bullets.html> (15.10.2014).
- 228) Sputniknews (a), **NATOTürkiye'nin Rus füze sistemi almasına izin vermez**, 07.05.2015, <http://tr.sputniknews.com/savunma/20150507/1015366507.html> (10.09.2015).
- 229) Sputniknews (b), **Turkey Drags NATO Into Quagmire as Iraq Threatens Military Retaliation**, 01 Ocak 2016, <http://sputniknews.com/middleeast/20160101/1032574632/turkey-iraq-military-force-nato.html>, (04.02.2016).
- 230) Sputniknews (c), **Türkiye'nin milli füze açıklaması, NATO'yu şaşırttı**, 16 Ocak 2016, <http://tr.sputniknews.com/savunma/20160118/1020260887/turkiye-cin-fuze-ihale-nato-caydiricilik.html>, (04.02.2016).
- 231) ŞÖHRET, Mesut, **"Enerji Güvenliği Kapsamında NATO'nun Ortadoğu Politikası"**, 23 – 24 Eylül 2014 tarihlerinde Kocaeli Üniversitesinde düzenlenen "Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi" başlıklı konferansta sunulan tebliğ, 2014, 340-370.
- 232) TANIŞ Tolga, **Kürecik Radarının Şifreleri**, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20177546.asp> (01.10.2014).
- 233) TARAKÇI, Nejat, **Ukrayna Krizinin Arkasındaki Büyük Strateji**, 11.06.2014, <http://www.tasam.org/tr-tr/icerik/5276/ukrayna-krizinin-arkasindaki-buyuk-strateji>, (12.09.2015).
- 234) TAŞÇI, A. Tekin, **Türkiye Rus Uçağını Neden Ve Nasıl Düşürdü?** ERUSAM, 4 Aralık 2015, http://www.erusam.com/images/dosya/ERUSAM_Analiz_Su24_krizi_tekin_aycan.pdf, (05.02.2016).
- 235) Timeturk, **Moldova'daki krizde Rusya'nın rolü**, 26 Ocak 2016, <http://www.timeturk.com/moldova-daki-krizde-rusya-nin-rolu/haber-117171>, (04.02.2016).
- 236) Trt Haber, **Moldova hükümeti 'Rusya destekli' ultimatoma direniyor**, 27 Ocak 2016, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/moldova-hukumeti-rusya-destekli-ultimatoma-direniyor-232180.html>, (04.02.2016).
- 237) TULUN, M. Oğuzhan, **Çelişkili İşbirliği: CSTO Üyesi Ermenistan Nato'yla Birlikte Askeri Tatbikat Yaptı**, 22 Nisan 2015, <http://www.avim.org.tr>, (04.02.2016).

- 238) Unian, **NATO: Russia ready to use force against Ukraine, Georgia and Moldova**, 04 Temmuz 2015, <http://www.unian.info/world/1096934-nato-russia-ready-to-use-force-against-ukraine-georgia-and-moldova.html>, (07.02.2016).
- 239) YAŞAR, Derya - Zeynep E. ELBAŞI, **Yeni füze sistemi neden NATO'ya entegre edilmeyecek?** 23.02.2015, <http://tr.sputniknews.com/analiz/20150223/1014121739.html> (11.09.2015).
- 240) YENER, Taner - Enver ALAS, **IDEF 2015'de neler oldu?**, Mayıs 2015, <http://kokpit.aero/idef-2015-te-neler-oldu> (14.09.2015).
- 241) YENİMESAJ, **Ukrayna'ya füze savunma sistemi yok**, 22.05.2014, <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,13013981> (23.05.2015).
- 242) YEŞİLTAŞ, Murat, **Türkiye NATO'nun Neresinde?** 21.03.2015, <http://setav.org/tr/turkiye-natonun-neresinde/yorum/18509> (10.09.2015).
- 243) YILMAZ, Sait, **ABD, Türkiye'ye teknoloji satmakta kışkıracı davranıyor**, 09.10.2013, http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_10_09/ABD-Turkiyeye-teknoloji-satmakta-kiskanc-davraniyor/ (15.09.2015).
- 244) ZAGARE, Frank C., **Deterrence Theory**, Oxford Bibliographies, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0161.xml> (14.05.2014).